

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10130

FRANSISKO FERRER UN DI
FRAYE ERTSYHUNG FUN DER
YUGEND

Rudolf Rocker

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פערלאג „ארבייטער פריינד“.

פראנסיסקא פעררער

אין

די פרייע ערציהונג פון דער יונגענד.

פון

ר. ראקער.

לאנדאן, 1910.

„ארבייטער פריינד“ דרוקעריי, 163 דזשובילי סטריט, א

YIDDISH

B. F. ...

of Mr. H. J. ...

For

אינהאלטס־פערצייכנים.

זייטע						
V	...	...	...	...	...	פֿאָרוואָרט ...
1	...	...	...	...	...	די מאָנאָרכיסמיש־קלעריקאלע רעאקציען
12	...	...	...	...	...	די ערשטע סאָציאליסמען און דער פראָבלעם פֿון ערציהונג
24	...	...	...	...	...	די אינטערנאַציאָנאַלע און די פֿרייע שולע
35	...	...	...	...	...	פֿראַנסיסקאָ פֿעררער אי גאַרדיאַ ...
42	...	...	...	...	...	פֿעררער אין פאַריו
71	...	...	...	...	...	פֿעררער'ס אידעען מכח דער ערציהונג
95	...	...	...	...	...	די מאָדערנע שולע אין באַרצעלאָנאַ ...
107	...	...	...	...	...	די לעהר־ביכער און אויסגאַבען פֿון דער „מאָדערנער שולע“
131	...	...	...	...	...	מאַטעאָ מאָרראַל און זיינע בעציהונגען צו פֿעררער
144	...	...	...	...	...	א פֿעריאָדע פֿון בלוט און טרערען פֿעררער'ס בעפֿרייאונג. די „אינטערנאַציאָנאַלע פֿעראייניגונג
172	...	...	...	...	...	פֿאַר דער ראַציאָנעלער ערציהונג פֿון דער יוגענד“
181	...	...	...	...	...	דער אויפֿשטאַנד אין באַרצעלאָנאַ און פֿעררער'ס אַרעסטירונג
302	...	...	...	...	...	פֿעררער פֿאַר'ן קריעגס־יגעריכט ...
215	...	...	...	...	...	פֿעררער'ס טויט ...
224	...	...	...	...	...	אייניגע בעמערקטע דרוק־פֿעהלערן

פֿאַרװאָרט.

דער לעזער געפֿינט אין דיווען ווערק ניט בלויז אַ מעהר אָדער ווייניג-
גער אויספֿיהרליכע בעשרייבונג פֿון פֿראַנסיסקאָ פֿעררער'ס לעבען און
טהעטיגקייט, נאָר אין דערזעלבער צייט אויך אַ קורצען היסטאָרישען
איבערבליק איבער די פֿרייהייטליכע בעוועגונג אין שפּאַניען און די אַלע
גרויזאָמע און בלוזיגע פֿערפֿאַלגונגען, וועלכע זי האָט דורכגעמאַכט אינמיטן
דער טיראַניי פֿון דער קלעריקאַלער מאַנאַרכיע, אונז דאַכט זיך, אַז אַזאַ
איבערבליק איז געווען נויטווענדיג, דערפֿאַר וואָס די גרויסע מעהרהייט
פֿון די אידישע לעזער איז אין גאַנצען אונבעקאַנט מיט די אונגעהייערע
קעמפֿע, וועלכע האָבען זיך אָנגעשפּיעלט און שפּיעלען זיך נאָך אָב אין
דעם קלאַסישען לאַנד פֿון דער אינקוויזיציאָן און דער קאַטהאָלישער קירכע.
אין קיין אַנדער לאַנד האָבען דיווע קעמפֿע צווישען רעאַקציאָן און פֿאַרטר-
שריט ניט אָנגענומען אַזאַ מוראַדיג גרויזאַמען כאַראַקטער ווי אין
שפּאַניען, די ברוטאַלע ערמאָרדונג פֿון דעם גרויסען מאַרטירער פֿון דער
פֿרייהייטליכער ערציהונג איז מעהר ניט געווען ווי אַן איינצעלנע עפּיואָדע
אין דער בלוזיגער פֿערברעכער-געשיכטע פֿון דעם קלעריקאַלען רעזשים
אין שפּאַניען, די פֿערטרעטער פֿון דער קלעריקאַלער רעאַקציאָן אין דיווען
לאַנד האָבען שטענדיג געקעמפֿט מיט דיוועלבע וואַפֿען, און פֿראַנסיסקאָ
פֿעררער איז נור איינער צווישען די הונדערטער און טויענדער מענער און
פֿרויען, וועלכע זיינען דערשאַסען, גאַראַטירט אָדער בענגראָבען געוואָרען
לעבעדיגערהייט אין די קאַזעמאַטען פֿון מאַנטכואיש און אַנדערע באַסטי-
לען פֿון דער בורבאַנישער מאַנאַרכיע.

דיווע גרויזאָמע און אונטענשליכע פֿערפֿאַלגונגען ערקלערען אונז אויך
די צאָהלריכע רעוואַלוציאָנען, אויפֿשטענדע און רעוואַלוציאָנערע מעראַריסטישע
אַקטען, אין וועלכע שפּאַניען איז רייכער ווי יעדעס אַנדערע לאַנד אין
איראָפּאַ, די קלעריקאַלע טיראַניי איז אַליין פֿעראַנטוואָרטליך פֿאַר דיווע

אלע פאסירונגען, וועלכע זיינען ניט מעהר ווי די אונפערמיירליכע און נויט-ווענדיגע פאלגען פֿון א פֿערברעכערישען רעזשים, א רעזשים, וועלכער שרעקט זיך ניט אָב פֿאַר די אָבשייליכסטע און גרויזאָמסטע מיטלען, אום צו פֿערהינדערען די נאַרמאַלע ענטוויקלונג פֿון אַ נייער עראַ אין דער געשיכטע פֿון'ם שפּאַנישען פֿאָלק.

און דאָך האָבען אפילו די גרויזאָמסטע און שרעקליכסטע פֿערוזבען, וועלכע די קלעריקאלע רעאַקציאָן האָט געמאַכט, אום צו דערשטיקען די טאָדערנע פֿרייהייטליכע בעוועגונג אין שפּאַניען, קיין שום ערפֿאָלג ניט געהאַט. די צאָהל פֿון די אָפּפֿער איז געווען אַ מורא'דיג גרויסע, אָבער די נייע אירעען זיינען געווען שטאַרקער פֿון אלע פֿערפֿאָלגונגען. אונטער בלוט און טרערען איז געבאָרען געוואָרען אַ נייע שפּאַניען, און פֿראַנסיסקאָ פֿעררער איז געווען איינער פֿון איהרע גלענצענדסטע און נאָבעלסטע פֿער-טרעמער.

* * *

עס איז צוערשט געווען אונזער אַבזיכט צוזעגעבען דיווען ווערק אַ לענגערען אַנהאַנג פֿון געקליבענע אָבהאַנדלונגען אים די לעהר-און לעזע-ביכער פֿון דער „מאָדערנער שולע" אין באַרצעלאָנאַ און פֿון איינצעלנע אַרטיקלען איבער דער פֿרייער ערציהונג פֿון די קינדער, וועלכע זיינען ערשינען אין דעם „באַלעטיין דע לאַ עסקוּעלאַ מאָדערנאַ" און דער „עקאָל רענאַוע". לידער זיינען מיר ניט געווען אימשטאַנד צו פֿערוורקליכען דיווען פּלאַן, ווייל די פֿינאַנציעלע שוויריגקייטען זיינען געווען צו גרויס. אָבער ווען אונזער איצטיגער שוואַכער פֿערוזך וועט געפֿינען אַ געוויסען קרייז פֿון סימפּאַטיזירער, אָנהיינגער פֿון אַ פֿרייער ערציהונג פֿון אונזערע קינדער, וועלען מיר ווין העכסט צופֿירדען פֿאַרמזועצען אונזער אַרבייט אין דיווער ריכטונג און אַרויסצוגעבען אַ זאַמלונג פֿון די בעסטע אָבהאַנדלונגען, וועלכע זיינען פּובליצירט געוואָרען אין פֿעררער'ס צייטשריפֿטען און אַנדערע פּעדאַגאָגישע זשורנאַלען פֿאַר דער פֿרייהייטליכער ערציהונג פֿון דער יוגענד. די פֿראַגע מכח דער ערציהונג פֿערנעהמט גענעווערטיג אַ גרויסען פּלאַץ אין דער קולטורעלער טהעטיגקייט פֿון די פֿרייהייטליכע עלעמענטען אין די פֿערשידענע לענדער. אין מאַנכע לענדער האָט מען געגרינדעט פֿרייע שולען נאָך דעם מאָדעל פֿון דער „עסקוּעלאַ מאָדערנאַ" אין באַרצעלאָנאַ; און די „אינטערנאַציאָנאַלע פֿעראייניגונג פֿאַר דער ראַציאָנאַלער ערציהונג פֿון דער יוגענד", וועלכע פֿראַנסיסקאָ פֿעררער האָט געגרינדעט, אונטער-שטיצט די דאָזיגע פֿערוזבען מיט איהרע בעסטע מעגליכקייטען. עס פֿער-שמעהט זיך, אַז די גרינדונג פֿון אַזעלכע שולען איז פֿערבונדען מיט גרויסע

שווירינקיימען, און זי קען נור דאָרמ אויסגעפֿיהרמ ווערען, וואו עס עקויסירט שוין אַ שטאַרקע פֿרייהיימליכע בעווענונג אלס דער נוימווענג-דיגער פֿונדאמענט פֿון אַזעלכע אונטערנעהמונגען.

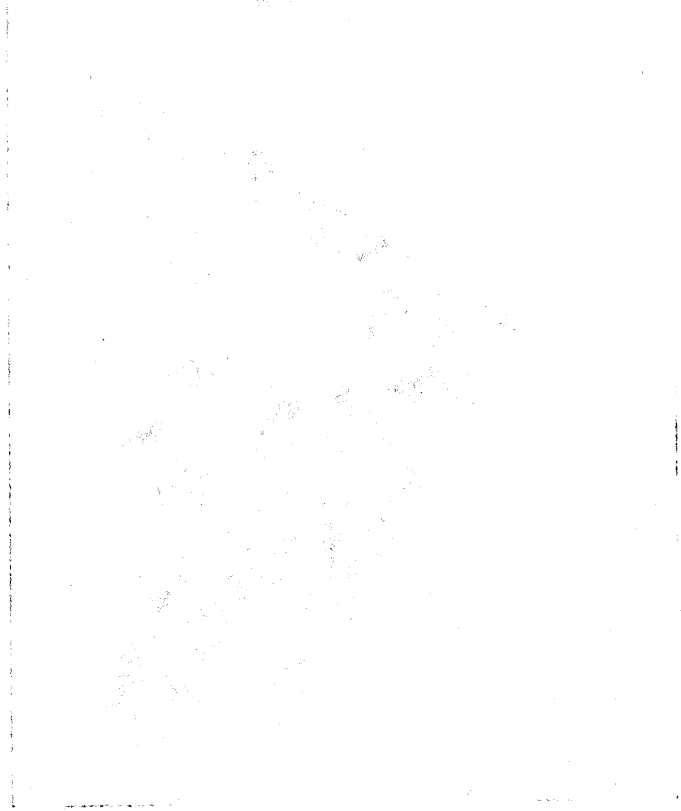
אַבער אפילו דאָרמען, וואו מען קען פֿאַרלויפֿיג נאָך ניט דיינקען וועגען דער גרינדונג פֿון פֿרייע שולען, קען און דאָרף מען אָנהויבען אַר-ביימען פֿאַר דער פֿרייהיימליכער ערציהונג פֿון דער יוגענד. עס איז אי-בעראַל מעגליך אַרויסצוגעבען אויפֿקלעהרענדע שריפֿמען, אום צו בעקענען פֿריי-דיינקענדע עלטערען מיט די ציעלען און מעטהאָדען פֿון דער פֿרייער ערציהונג און מיט די בעזונדערע אייגענשהימליכקייטען פֿון דער קינדליכער פֿסיכע.

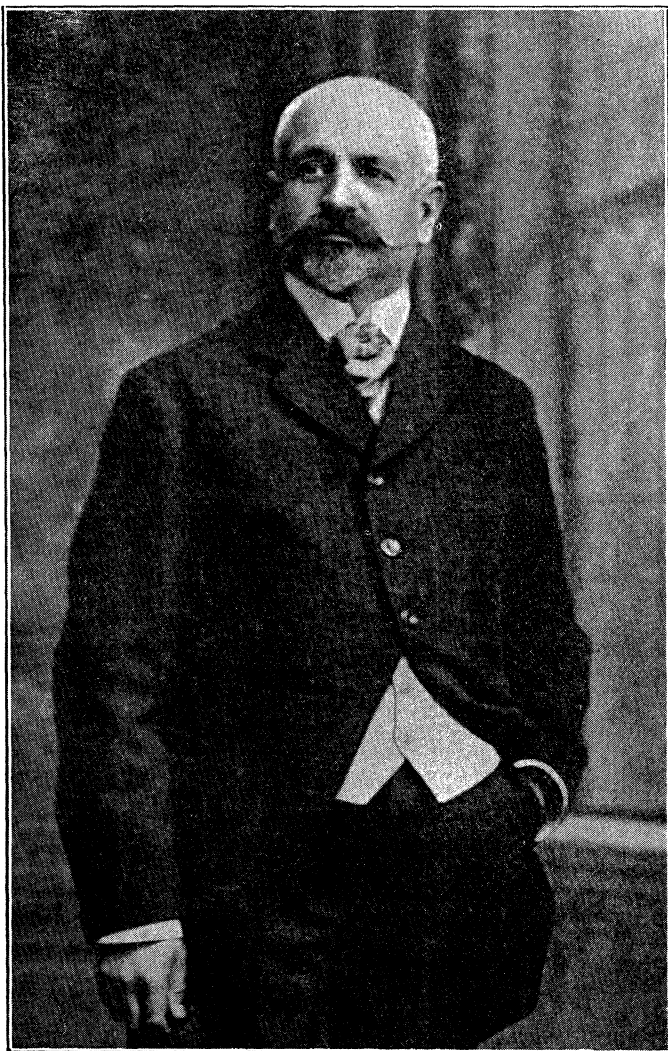
עס איז אויך מעגליך צו מאַכען אַ פֿערזוך פֿאַר דער ענטוויקלונג פֿון אַ פֿרייהיימליכער קינדער-ליטעראַטור, אום צו ווירקען אויף די יונגע הער-צער און מוחות. אין פֿיעלע לענדער זיינען שוין געמאַכט געוואָרען פֿערזוכען אין דיזער ריכטונג, און דער ערפֿאָלג איז געווען אַ גוטער.

דאָס גרויסע לעבענס-ווערק פֿון פֿראַנסיסקאָ פֿעררער האָט ניט בלויז אַ בעדיימונג פֿאַר שפּאַניען, נאָר עס האָט אַן אַלגעמליכע בעדיימונג. עס האָנדעלט זיך אום דאָס רעכט פֿון'ס קינד, אום די ענטוויקלונג פֿון אַ פֿרייען דור און אַ פֿרייער צוקונפֿט.

פֿעררער איז געווען דער פּיאָניר פֿון אַ נייער רענעסאַנס, און עס איז אונזער אויפֿגאַבע פֿאַרטיזועצען דאָס גרויסע ווערק, וועלכעס ער האָט אָנגעפֿאַנגען און בעפֿרוכטעט מיט זיין בלוט.

ר. ר.

פראנסיסקא פעררער.

די מאנארכיסמיש-קלעריקאלע רעאקציאן.

דאס איז געווען אין 1814, ווען דער פֿינסטערער מיראן פֿערנאנדא דער למער איז צוריקגעקומען אלס קעניג נאך שפּאַניען.
אין א פֿראַסמען הייזעל לעבען פּוענטאָ דע סענאָוויא, ניט ווייט פֿון מאַדריד, האָט דאָמאָסט געזאָוינט אַן אַלמער, איינזאַמער מאַן. ער האָט זיך אַליין צוריקגעצויגען פֿון'ס רוישענדיגן לעבען און זיך אויסגע-
זוכט אַ שטילען ווינקעל, וואו ער קען פֿערבריינגען איינער אַליין, אָהן פֿריינד, אָהן געזעלשאַפֿט.

אַט דיזער אַלמער איז געווען איינער פֿון יענע, וועלכע זיינען ארויס-
געפֿאַהרען אין דער יוגענד מיט פֿולע זעגלען איבער דעם קאָכעדיגען ים פֿון אַ ווילדען, שטורמעדיגען לעבען, דאָס האַרץ פֿול מיט טויזענד האַפֿ-
נוגען און טויזענד חלומות פֿון פֿרייהייט, שענהייט און לוסט; נאָר דער ווינד האָט צוריסען די זעגלען, צובראָכען די מאַסמען און געשליידערט דאָס שוואַכע שיפֿעל אויף די גרויזאמע פֿעלזען-שמייער פֿון אַ ברוטאַלער ווירקליכקייט — קיים וואָס ער איז געווען אימשטאַנד צו ראַמעווען די אַלמע, מידע ביינער, דעם צובראָכענעם קערפֿער און די איינזאַמע, פֿער-
צוויפֿעלטע נשמה. ער האָט אלעס פֿערלאָרען, וואָס עס טאַכט דאָס לעבען ליעב און טהייער. ער האָט בעגראָבען זיין ווייב, זיין אייגענעם זיהן און — וואָס ערגער איז פֿון אלעם — ער האָט בעגראָבען זיינע לעצטע האַפֿנוגען; ער האָט פֿערהאַסט די וועלט, דאָס לעבען און די מענשען און זיין איינציגער פֿריינד איז געווען די נאַכט, די איינזאַמקייט.

די בויערן אין דער אומגעגענד פֿלעגען רופֿען דאָס הייז פֿון דעם אַלמען „לאַ קינטאָ דעל סאַרדאָ“, דעם טויבען'ס ווילאָ. דען ער איז געווען טויב און האָט ניט געהערט, וואָס די מענשען האָבען צו איהם גערעדט...

אַבער דער אַלמער איז ניט אונטערהעטיג געווען, ער האָט אַפֿשטאַל געאַרבייט נאָנצע נעכט אין ווען אַנדערע מענשען פֿלעגען שלאָפֿען, אום

אָנצוקלייבען קראַפֿט פֿאַר דעם קומענדיגן טאָג, האָט מען נאָך אַלץ בעמערקט אַ ליכט אין דעם איינזאמען הויז.

דער אַלמער איז געוועסן פֿאַר אַ בריימען מיט, וועלכער איז פֿער- לענט געווען מיט פֿאַרבן, פינולען, בליי-פֿעדערן און עהנליכע זאַכען און האָט געמאַלט און געצייכענט. אַמאָל האָט ער געמאַלט גלענצענדיג בילדער פֿאַר דער בריימער עפֿענטליכקייט, איצמער האָט ער געמאַלט פֿאַר זיך אַליין און אַלעס, וואָס עס איז איהם געלעגען אויף דער נשמה, האָט געפֿונען אַ מורא'דיגען אויסדרוק אין זיינע וועלט-פֿרעמדע זאָנדרער- באַרע ראַדירונגען און צייכונגען.

עס זיינען געווען שרעקליכע בילדער, וועלכע דער טויבער האָט גע- שאַפֿען, שוידערליכע, מורא'דיגע צייכונגען, ווי מען האָט זיי בעפֿאַר ניט געוועהן: פֿינסטערע געפֿענגניסע, שרעקליכע מאַרטער-קאַמערן, גרויזאמע אינקוויזיטאָרען, בלוטיגע היינקער, מערדער און זעלען-פֿערקויפֿערס אין אַלע געשמאַלטען. מאַכע פֿון דיזע ראַדירונגען מאַכען פֿערגליווערט דאָס בלוט אין וואַרפען אַ טויט-שרעק אויף דער נשמה. ווער עס האָט זיי איינמאַל געוועהן, וועט זיי שוין קיינמאַל ניט פֿערגעסען, דיזע העלישע געשמאַלטען פֿון אַ וואַהניניגער פֿאַנטאַזיע. קיין פֿונק פֿון האַפֿנונג, קיין אָנגענעהמער געפֿיהל פֿערקערפֿערט זיך אין דיזע שרעקליכע צייכונגען, נאָר טויט און אונטערנאָג, וואַהניניגע גרויזאמקייט, ווירדע פֿערצווייפֿ- לונג און די שטוימע מאַיעסטעט פֿון אַ מורא'דיגען אונפֿערמיירליכען שיקאַל—אָט דאָס איז געווען דער אינהאַלט פֿון דיזער איינזאמער אַרבייט.

* * *

דער מאַן, וועלכער האָט אויפֿגעפֿענט דעם שוואַרצען איינגאַנג צו יענער מורא'דיגער וועלט פֿון די פֿערצווייפֿעלטע, צו דיזען גיהנם פֿון אינערליכע ליידען און שמערצען, איז געווען דער גרויסער פֿראַנסיסקאָ גאַיאַ, דער געניאַלסטער קינסטלער, וועלכען שפּאַניען האָט אַרויסגעגע- בען. ער האָט איבערגעלעבט אַ פֿעריאָדע פֿון געוואַלטיגע, אונבעררענצטע האַפֿנונגען, ער האָט געהערט דעם דונער פֿון דער רעוואָלוציאָן, וועלכער האָט צושטעמערט די געביידע פֿון דער אַלמער פֿעאָדאַלער געזעראַפֿט און געוועהן דאָס מאַרגען-רויט פֿון אַ נייער צייט. אָבער דער שענהער חלום איז פֿלוצלינג ווידער פֿערשוואַנדען געוואָרען און פֿון דעם פֿינסט- טערסטען אָבגורנד פֿון דער געשיכטע איז ווידער אַרויסגעקראַכען די בלוטיגע, שענדליכע פֿערגאַנגענהייט אין טויענדיגער גרויזאמע געשמאַלטען, אום צו פֿעריכטען די יונגע וריעה פֿון דעם גרויסען פֿעלקער-שמורם. גאַיאַ האָט בעגריסט די גרויסע רעוואָלוציאָן מיט דער גאַנצער לייד-

דענשאַפֿט פֿון זיין פֿייערדיגער נשמה. ער, דער גרויסער צושטערער, וועלכער האָט געבראנדמארקט דאָס קעניגטהום, די קירכע, אַלע אינסטי- מוציאָנען פֿון דער אַלמער געזעלשאַפֿט, ער האָט ערוואַרטעט, אַז דער גרויסער שטורם, וועלכער האָט אין פֿראַנקרייך אַוועקגעבלאָזען דעם דעספּאָטיום און די פֿאַדאַלע רעכטע, וועט אויך רייניגען זיין אונגליק- דיכעס פֿאַטערלאַנד פֿון דעם שרעקליכען יאָך פֿון דער קאַטהאַלישער קירכע און דעם קלערקאַלען דעספּאָטיום; ער האָט געטרוימט פֿון אַ נייע שפּאַניען, פֿריי פֿון דער פֿינסטערער הערשאַפֿט פֿון די יעוואַימען און מאַנאַכען, וועלכע האָט פֿערהינדערט יעדע גייסטיגע און מאַטעריעלע ענטוויקלונג פֿאַר הונדערטער יאָהרען.

ווען די אַרמעען פֿון נאַפּאָלעאָן זיינען געקומען נאָך שפּאַניען, האָט גאַיאָ און די גאַנצע שפּאַנישע אינטעליגענץ זיי בעגריסט מיט אַ גלויבנדי- דער בעגייסטערונג, ווייל זיי זיינען געווען איבערצייגט, אַז איצט איז געקו- מען דער גרויסער מאַמענט, ווען די אַלמע פֿינסטערע און פֿערהאַסמע קלערקאַלע געזעלשאַפֿט וועט אונטערגעהן און עס וועט זיך אָנפֿאַנגען אַ נייע עפּאָכע אין דער שפּאַנישער געשיכטע.

אַבער די ברייטע מאַסען פֿון דער אַונוויסענדער שפּאַנישער בעפֿעל- קערונג זיינען כמעט נישט בעריהרט געוואָרען פֿון דעם מאַדערנעם גייסט, וועלכער האָט דורכגעדרונגען די אינטעליגענץ. עס האָט זיך אָנגעפֿאַנגען יענער בלוטיגער קריעג געגען די פֿראַנצויזישע עראָבערער, וועלכען גאַיאָ האָט אַונו פֿאַרגעשטעלט אין זיינע שרעקליכע ראַדירונגען „דעסאַסטערעס דע לאַ געראַ“ (אונגליקען פֿון קריעג), די ערשמע געוואַלטיגע און ביו איצט אונאיבערטראַגענע אַנקלאַגע געגען דעם מערדערישען מיליטאַריים אין די פֿערברעכען פֿון קריעג.

אין מיטען דינע בלוטיגע קעמפֿע האָבען די פּאָליטישע אידעען פֿון דער גרויסער רעוואָלוציאָן געפֿונען אַ שטאַרקען אָבקלאַנג אין דרום-זייט פֿון שפּאַניען. אין קאָדיס האָט מען פּראָקלאַמירט די ערשמע שפּאַנישע קאָנסטיטוציע. דאָס איז געווען אין 1812.

נאָך דער נידערלאַגע פֿון נאַפּאָלעאָן דעם 1טען האָט מען ערוואַר- טעט די פּראַקטישע פֿערווירקלונג פֿון דער קאָדיסער קאָנסטיטוציע. פֿע- גאַנדראָ דער 7טער איז צוריקגעקומען נאָך שפּאַניען אין האָט געשוואָ- רען אַבזוהימען די קאָנסטיטוציע, די קאָנסטיטוציע, וועלכע האָט אָנגע- שאַפֿט די אינקוויזיציאָן אין שפּאַניען און פּאַראַליזירט די מאַכט פֿון דעם קלערקאַלעם.

אַבער דער שעהנער הלום איז געווען אַ קורצער. פֿערנאַנדאָ דער

למער האט זיך באלד ארויסגעצויגט אלס א מאָרערנער קאליגולאָ, אַ בלוטיגער, גרוואַסער טיראַן, וועלכער האָט זיך ניט אָפגעשראַקען פֿאַר די שענדליכסטע פֿערברעכען. פֿערנאַנדאָ איז געווען אַ מענש אַהן עהרע און געוויסעו, אַ פֿייגער היפּאָקריט, וועלכער האָט צו קיינעם קיין ציטרוי ניט געהאַט און אין דערזעלבער צייט איז ער בעהערשט געווען פֿון וואַהנ-זיניגע, אַבערגלויביגע פֿאַרשמעלונגען, וועלכע האָבען איהם געמאַכט צו אַ פֿאַלשמענדיגען ווערקצייג פֿון דער קלעריקאַלער רעאַקציאָן. לואי פֿיליפּ — אַליין אַ קעינג — האָט איהם גערופּען דעם „פֿאַלקאָמענסמען שולדט, וועלכען די וועלט האָט ביז איצט געזעהן.“

פֿערנאַנדאָ האָט זיך באלד בעפֿרייט פֿון דער קאַנסטיטוציע, וועלכע ער האָט אינערליך פֿעהראַכט פֿון מייערען האַרצען. שוין אין מאַנאַט מאי 1814 האָט ער ערקלעהרט, אַז די „קאַנסטיטוציע איז אַן ערפֿינדונג פֿון'ס שטן און אַ פֿעריברעכען געגען דער מאַנאַרכיע און קירכע.“ עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ פֿעריאַרע פֿון אַ שרעקליכע רעאַקציאָן, אַ רעאַקציאָן, וועלכע האָט דורכגענומען יעדען צווייג פֿון'ס סאַציאַלען לעבען. אַלע קאַנסטיטוציאָנעלע רעכטע און פֿרייהייטען זיינען פֿערשוואַנדען אין וויי-ניגע טעג. די ווייניגע שולען, וועלכע זיינען געגרינדעט געוואָרען פֿון פֿרייהייט-ליעבענדע ענטהוואַסטען אין דער קורצער עפּאָכע פֿון פֿאַליטישער פֿרייהייט, אום צו ערציהען די אונטערנע מאַסען זיינען אַלע אונטער-דריקט געוואָרען. אַלע פֿאַליטישע אין עקאָנאָמישע פֿרווילעגייטעס פֿון דער קירכע זיינען צוריק איינגעפֿיהרט געוואָרען. די „הייליגע אינקוויזיציאָן“ איז ווייטער געוואָרען אַן אָגערענטע אינסטיטוציאָן פֿון דער קלעריקאַלער מאַנאַרכיע, און דער פֿינסטערער טיראַן מיר קאַמפּיליאָ, דער בישאָפּ פֿון אַלמעריאַ האָט געשפּילט די ראָלע פֿון אַ „גרויס-אינקוויזיטאָר“. אין פֿערלויף פֿון ווייניגע מאָנאַטען האָבען העכער 50.000 מענשען געשמאַכט-מעט אין די געפֿענגניסע און מאַרטער-קאַמערן פֿון דעם שרעקליכען טריבונאַל אין דער פּאַסט האָט עפֿענטליך געגעבען זיין צושטימונג צו דיוע גרוואַסע פֿערפֿאַלינגען. אַלע ביכער זיינען פֿערברענט געוואָרען מיט דער אויסנאַהמע פֿון די, וועלכע די יעוואַיסען האָבען ערקלעהרט פֿאַר כּשר.

שוין אין 1790 האָט די שפּאַנישע אינקוויזיציאָן פֿערעפֿענטליכט אַ „פֿערצייכניס פֿון פֿערבאַמענע שריפּטען“ און צונויפֿגעשמעלט אַ ליכט פֿון מעהר ווי 7600 שפּאַנישע און אויסלענדישע שריפּטשמעלער, וועמענס ביכער מען דאַרף פֿעריברענען. צווישען זיי זיינען אויך געווען די קלאַסישע מיסער-ווערק פֿון האַראַץ, אַוויר, ציצעראָ, פּלוטאַרד, אַרוויבאַ, דאַנטע,

פעטראַרקא, באַקאמטיאָן און פֿיעלע אַנדערע. וועהרענד דער הערשאַפֿט פֿון פֿערנאַניאָ דעם 7טען, „דעם טיגער“, ווי די געשיכטע רופֿט איהם, איז דערוועלבער „פֿערזייכנים“ ערשינען אין אַ פֿערגרעסערטער אויפֿלאַגע. עס פֿערשמעהט זיך, אז אַלע שריפֿטען פֿון די גרויסע פֿראַנצויזישע אויפֿקלערער און פֿילאָזאָפֿען, די נייסטיגע פֿיאַנירען פֿון דער גרויסער רעוואָלוציאָן, ווינען פֿערבאַמען געוואָרען און צוואמען מיט זיי די ווערק פֿון די גרויסע שפּאַנישע דיינקער אין קריטיקער אַלפּאָן דע ריוועראַ, פֿעאיכאַס, אַלאַווידעס, סאַמאַניענאָ, איכלאַ, סאַאוועדראַ, לאַפּעס ווילאַ-נועוואַ, נאַוואַררעמע, טאַריאַנאָ דיענאָ דע טאַרעס א.ז.וו., וועלכע האָבען פֿאַר שפּאַניען געהאַט דיזעלכע בעדייטונג ווי וואַלטער, רוכאַ, דידראַ, האַלבאַך, ד'אַלאַמבער א.ז.וו. פֿאַר פֿראַנקרייך.

* * *

אויפֿהאַלטען די אַנוויסענהייט און דעם רעליגיעזען פֿאַנאַטיזם פֿון די מאַסען, ניט אַריינלאָזען קיין שטראַהל פֿון ליכט אין דעם אָבגורנד פֿון פֿינסטערנים און שְקלאַפֿעריי — דאָס איז געווען דער מאַטאָ פֿון דעם קלעריקאַלען רעזשים און דאָס איז שטענדיג געבליבען דער מאַטאָ פֿון דער פֿעהאַסטער בורבאַנישער דינאַסטיע. די פֿינסטערסטע צייטען פֿון מיטעל-אַלמער ווינען ווידער אויפֿגעשטאַנען תּחית המתים, די בלוטיגע עפּאָכע פֿון פֿיליפּ דעם 2טען האָט זיך נאָך אַמאָל ווידערהאַלט אין דעם אונגליקליכען לאַנד. איינער פֿון די ערשטע רעגירונגס-דעקרעמען, וועלכע דער טיראַן פֿערנאַנדאָ האָט אַרויסגעלאָזט, האָט ערקלעהרט, אז „יעדען אפיקורוס וואָל דער היינקער דורכלעכערן די צונג מיט אַ גליהענדען אייזען.“ די פֿינסטערע שאַמענס פֿון לאַיאַלאַ, טאַרקוועמאַראַ און עסקאַבאַר ווינען ווידער ערשינען און האָבען דער וועלט געצייגט, אז זייער הער-שאַפֿט איז נאָך ניט צו ענדע.

מען קען זיך פֿאַרשמעלען, וואָס אַ טאָן ווי פֿראַנסיסקאָ גאַיאַ האָט געמוזט פֿיהלען, איבערלעבענדיג דיזען שוידערליכען איבערבייט און זע-הענדיג, ווי די הימעל-הויכע האַפֿנונגען פֿון ליכט און פֿרייהייט ווינען פּלוצלינג בעגראָבען געוואָרען אין אַן אָבגורנד-מיטעלען גיהנם.

„Murio la Verdad.“ רופֿט זיך איינע פֿון זיינע צייכנונגען — „די וואַהרהייט איז טויט!“ — אויף דער ערד ליעגט דער טויטער קערפּער פֿון אַן עדלער פֿרויען געשמאַלט, אַרומגערינגעלט פֿון גלחים און מאַ-נאַכען, וועלכע האָבען איהר ערמאָרדעט. נימאָ מעהר קיין האַפֿנונג, „מוריאַ לאַ ווערדאַד!“

* * *

אומויסט ויינען געווען אלע רעוואלוציאָנערע פֿערוועכע פֿון איינצעלנע אָפֿיצירען, וועלכע האָבען געשפּילט אַ וויכטיגע ראָלע אין דעם בלוטיגען קריגע געגען די פֿראַנצויזען. זיי ויינען אלע גרויזאָם אונטערדריקט גע- וואָרען. דער גענעראַל מינאָ, וועלכער האָט צוערשט אויפֿגעהויבען די פֿאָהן פֿון פֿאַליטישער און מאַראַלישער פֿרייהייט געגען דעם גרויזאָמען דעספּאָט אין דער פֿראַנצויזישן נאוואַרראַ (1814), איז באַלד געצוואונגען געווען אַריבערצוגעהן דעם פֿראַנצויזישען גרענעץ. כּוואַן פֿאַרליער, וועלכער האָט זיך אויפֿגעהויבען מיט אַ קליינער אָבטהיילונג סאַלדאַטען אין גא- יסאַ (1815), איז געשטאַרבען אויף'ן גאַלגאַן. די מיליטערישע פֿער- שווערונג אין קאַטאַלאַניען (1817) איז אונטערדריקט געוואָרען אויף דעם גרויזאָסטען אופֿן און איהר פֿיהרער לאַססי איז געפֿאַלען דורך די קונגלען פֿון די קעניגס-טרייע זעלנער. ווידאַל, וועלכער האָט פֿונאַנדערגעווי- קעלט די פֿאָהן פֿון אויפֿשטאַנד אין וואַלענסיאַ (1819), איז געהאַנגען געוואָרען. זיינע אָנהיינגער האָט מען דערשאַסען פֿון הינטען; אַנדערע פֿון זיי ויינען שרעקליך געמאַרטערט געוואָרען און צולעצט אין גאַנצען פֿערשוואונדען אין די אונטעראַירדישע צעלען פֿון די מאַנאַסטירען.

אין 1820 בעווייזט זיך נאָך אַמאָל אַ קורצער ליכטשמראַהל אין שפּאַניען. אויף דער איסלאַ דע לעאַן הויכט זיך אויף ראַפּאַעל דעל ריעגאָ מיט זיינע סאַלדאַטען געגען דעם היינקער פֿערנאַנדאָ און פֿראַקלאַמירט פֿון דאָס ניי די קאָנסטיטוציע פֿון קאַדיס. די פֿראַנצויזען גאַליסיאַ און קאַטאַלאַניען פֿאַלגען נאָך דעם ביישפּיעל פֿון אַנדאַלוסיען. דער קעניג, זעהענדיג, אַז די רעבעלען בעקומען די אויבערהאַנד, ווערט פּלוצלינג אַליין אַ קאָנסטיטוציאָנאַליסט. ער שווערט פֿון דאָס ניי אָבצוהיטען די קאָנסטיטוציע און ערעפֿענט די קאַרטעס מיט אַ פֿייערליכער רעדע. אָבער אין דערוועלכער צייט קאָנספּירירט ער מיט די נלחים און מאַנאַ- כּען געגען דעם נייען רעזשים און ווענדעט זיך בעהאַלטענערהייט צו דער „הייליגער אַליאַנץ“, פֿערלאַנגענדיג הילפֿע פֿון איהר געגען זיינע פֿיינד. אין שפּאַניען פֿאַנגט זיך אַן אַ גאַנץ נייע פּעריאָדע. די געפֿענגניסע עפֿענען זיך פֿאַר אלע פֿאַליטישע געפֿאַנגענע. די אינקוויזיציאָן ווערט אָבגעשאַפֿט, די יעוואַיטען פֿערטריבען פֿון לאַנד. די ליבעראַלע פֿאַרטיי אַרבייט אויס דאָס זאָנענאַטע שול-געוועץ, אום צו אונטעריכטען די אונטוויסענדע מאַסען און דורך דעם צו ברעכען דעם איינפֿלוס פֿון די נלחים און מאַנאַכען. ס'איז קוים צו גלויבען, וואָס פֿאַר אַן איבערבייט אין ווייניגע מאַנאַטען.

אָבער דער קלעריקאליזם שלאָפֿט ניט און די „הייליגע אליאנץ“ פֿערשפרעכט הילפֿע. איבעראַל אָרגאניזירען זיך קאָנספּיראַטיווע רעאַק-ציאַנערע אָרגאניזאַציאָנען און איבעראַל שמעהען די גלחים און מאָנאַכען אָן דער שפּיצע.

אין 1823 האָבען פֿאַרשטעהער פֿון דער קאַטהאָלישער קירכע, צוויי בישאָפֿען און 127 פּרעלאַמען, געגרינדעט יענע שוידערליכע מער-דער-געזעלשאַפֿט, וועלכע איז בעקאַנט אין דער שפּאַנישער געשיכטע אונטער דעם נאָמען „אַנכעל עקסטערמינאַדאָר“ (מלאך-המות). די דאָזיגע קאָנספּיראַטיווע קלעריקאַלע פֿערברעכער-אָרגאניזאַציאָן האָט זיך געשטעלט די נאָכעלע אויפֿנאַכע צו ערמאָרדען בעהאַלטענערהייט אַלע פּערזאָנען, וועלכע זיינען געווען פֿערדעכטיג צו האָבען ליבעראַלע, קאָנסטיטוציאַ-נעלע און אַנטיקלעריקאַלע אידעען. זי האָט געהאַט איהרע געדונגענע מערדער, וועלכע האָבען אויסגעפֿיהרט איהרע בעפֿעהלען. אין פֿערלווף פֿון צוויי יאָהר צייט, פֿון 1823 ביז 1825, זיינען אין שפּאַניען ערמאָר-דעט געוואָרען אַן ערך 4000 פּערזאָנען, מייסטענמחילה ליבעראַלע דעפּוטאַמען, קאָנסטיטוציאַנעלע אָפּיצירען, שריפֿטשמעלער א.ו.וו. די מערדער זיינען קיינמאַל ניט אויסגעפֿונען געוואָרען, דערפֿאַר ווייל די רעגירונג האָט דער פּאָליציי געהייסען צומאַכען די אויגען.

אין דעם זעלבן יאָהר איז דער הערצאָג פֿון אַנגולעס מיט 80.000 פֿראַנצויזישע סאָלדאַטען אַריבער דעם שפּאַנישען גרענעץ, אום צו העל-פֿען פֿערנאַנדאָן צו בעזיענען זיינע נעגער. די „הייליגע אליאנץ“ האָט זיך ניט געלאָזט בעמען אומויסס און ענגלאַנד, דאָס לאַנד מיט דער על-טעכטער קאָנסטיטוציע איז געווען איינשטימיג מיט דעם בעשלוס פֿון דער „אַליאַנץ“ און האָט מיטגעהאַלפֿען פֿערטהיירדיגען דעם דעספּאָטיזם אין שפּאַניען געגען דער קאָנסטיטוציע...

נאָך דעם זיעג פֿון די פֿראַנצויזען האָט זיך ווייטער אָנגעפֿאַנגען אַ שרעקליכע רעאַקציאָן אין שפּאַניען. 44.000 מענשען האָבען אָנגעפֿילט די געפֿענגניסע. ריענאָ איז אויף די שענדליכסטע אַרט ערמאָרדעט געוואָרען; מען האָט איהם געפֿיהרט מיט אַן איזעל צום נאַלאַן. דער גרויזאַמער מיראַן האָט גענומען בלוטיגע ראַכע פֿון זיינע נעגער.

די סאָדערנע אייראָפּעאישע געשיכטע ווייסט ניט פֿון אַן עהנליכער פּעריאָדע. אפילו די שוידערליכע פֿערברעכער-פּאָליטיק פֿון'ם רוסישען צאַריזם קען ניט אויסהאַלטען קיין שום פֿערגלייך מיט דויער וואַהניניגער עפּאָכע. דער מאָרד האָט רענירט אין מויוענרע-פֿערשידענע געשמאַלטען. די געהיימע אינקוויזיציאָן האָט געאַרבייט מאָג און נאַכט; איהרע שפּיאָנען

זייגען אריינגערונגען אין די איינגסטע און אינמיטטע קרייזען פֿון דער פֿאַמיליע; קיינער איז מעהר ניט זיכער געווען מיט'ן לעבען. עס איז געווען גענוג צו פֿערדעכטיגען א מענשען, אז ער האָט געלייענט אַ בוך, וועלכעס די יעוואַיטען האָבען פֿערבאָמען און ויין שיקואַל איז געווען בעשטימט. אויב מען האָט איהם ניט אַרעסטירט און בענראָבען לעבע-דיגעהייט אין די אונטעראירדישע צעלען פֿון די מאַנאסטירען, האָט מען איהם איינפֿאַך ערמאָרעט. די געהימע געוועלשאַפֿט „מלאך המות" האָט געהאַט איהרע אַגענטען איבעראַל און איהרע פּראָפּעסיאָנעלע מערדער האָבען געאַרבייט מאַג און נאָכט.

אין 1826 האָט די שטאַרט וואַלענסיאַ נאָך געוועהן אַן אויטאָראַפֿע. דער פֿריי מויערער ריפּאָלל, וועלכער האָט בעגאַנגען דאָס שרעקליכע פֿערברעכען צו צווייפֿלען אין די הייליגע לעהרען פֿון דער מוסער קירכע, איז צוערשט געהאַנגען געוואָרען און דערנאָך האָט מען עפֿענטליך פֿער-ברענט ויין מויערען קערפּער אויף אַ שייטער-הויפֿען.

„מוריאַ לאַ ווערדאַד!" די וואַהרהייט איז מיט'ן דאָס איז געווען דער אמת'ער אויסדרוק פֿאַר דייע פֿינסטערע עפֿאַכע. ווי אַ ריעוויגע כּוואַליע האָט די רעאַקציאָן איבערפֿלייצט נאַנץ אייראָפּאַ. די „הייליגע אַליאַנץ" האָט דערשטיקט יעדען פֿונק פֿון פֿרייהייט, יעדען סימן, וועלכען די גרויסע רעוואָלוציאָן האָט איבערגעלאָזט און פֿאַר אַ געוויסע צייט שיינט עס, אַז אַ נייער מיטעל-אַלטער האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אין אייראָפּאַ. דע מעסטער און באַנאַלר, די אַפּאָסטעל און שהעאַרעטיקער פֿון דער רעאַקציאָן פֿער-הערליכען די אינקוויזיציאָן, דעם יעוואַיטיום אין דעם היינסער; און די קלעריקאַלע פּרעסע אין שפּאַניען דרוקט איבער מיט דער גרעסטער צופֿרידענהייט די מאַראַלישע רעכטפֿאַרטיונג פֿון דער אינקוויזיציאָן און דעם שייטער-הויפֿען. די קירכע הערשט, פּריעסטער און מאַנאַכען זיינען איהרע פֿינסטערע אַגענטען און זייער מאַכט גרינדעט זיך ניט בלויז אויף זייער מוראַליגען איינפֿלוס אויף די אַבערגלויביגע פֿאַרשמעלונגען פֿון ער ברייטער מאַסע, נאָר אין דערזעלבער צייט אויף אַ שטאַרקע עקאָ-אָמישע פּאָליציאָן.

צו ענדע פֿון'ס 18טען יאָרהונדערט האָט זיך די צאָהל פֿון די זיינוואוינער אין שפּאַניען פֿערמינדערט ביז 10 מיט אַ האַלבן מיליאָן. זיין יענער צייט האָבען עקזיסטירט אין שפּאַניען 134,500 גלחים, 46,000 מאַנאַכען און 32,000 מאַנאַשקעס. דער ווערטה פֿון זייער גרונד-

אייגענמהום האָט אָנגעטראָפֿען אַן ערך פֿין 32.500.000.000 רעאלס* און האָט זיי פֿערשאַפֿט אַן איינקאָמען פֿון 500.000.000 רעאלס. דערצו זײַן נען נאָך צוגעקומען געביידעס, פֿערד, בהמות, וועלכע האָבען פֿאַרנע-שמעלט מיט זיך אַ ווערטה פֿון 82.000.000 רעאלס; און ווען מען רע-בענט נאָך דערצו די געלדער, וועלכע די פֿערשידענע געבעטען פֿאַר די נשמות פֿון די געשמאַרבֿענע און מעשר נעהמען האָבען אַרײַנגעבראַכט דאָן האָט דער קלערום געהאַט אַ יעהרליכעו איינקאָמען פֿון 1.600.000.000 רעאלס. דערביי דאַרפֿען מיר ניט פֿערנעסען, אַז דער אַלגעמײנער ווערטה פֿון געלד איז אין יענע צײַמען געווען פֿיעל העכער ווי איצטער. און אין דערזעלבער צײַט האָבען עקזיסטירט 176 000 בעטלער אין שפּאַניען, ד. ה. אַז אויף יעדע 81 איינוואוינער איז געווען איין בעטלער. ווען נאַפֿאלעאָן דער ערשטער האָט זײַן ברודער זשאָזעף אַרױפֿגע-זעצט אויף'ן שפּאַנישען קעניגס-טהראָן, האָט ער געוואוסט, אַז דער קאַמפֿף מיט די גלחים וועט זײַן די וויכטיגסטע אויפֿגאַבע אין דײַזען לאַנד. זשאָזעף האָט די מאַנאַכען אַוועקגענומען זײער גרונד-אייגענמהום, קאָנ-פֿיסקירט זײער פֿערמעגען און אָכגעשאַפֿט אַלע פרײוילעניעס פֿון דעם קלערום. אָבער אונטער פֿערנאַנדאָ דעם 7טען האָט די קירכע צוריקגע-קומען איהרע אַלטע רעכטע און איהר קאָנפֿיסקירטעס אייגענמהום. נאָך מעה, זי האָט זאָגאַר נאָך פֿערגרעסערט איהרע פרײוילעניעס און פֿער-שטאַרקערט איהר עקאָנאָמישע פֿאַזיצײאָן.

אונטער אַזעלכע אומשטענדען איז די קירכע געווען אַ שרעקליכער שונא פֿאַר אַלע פֿרײע שמרעבונגען אין שפּאַניען און זי איז עס געבליבען ביז דעם היינטיגען טאַג. אין די איבעריגע לענדער פֿון אײראָפּאַ איז די מאַכט פֿון דער קאַטהאָלישער קירכע מעהר אָדער ווייניגער אָכגעשוואַכט געוואָרען דורך אינערליכע שפּאַלטינגען און צושפּליטערונגען אין דורך די גרויסע קעמפֿע פֿון דער רעפֿאָרמאַצײאָן. אין שפּאַניען האָבען דײַזע קעמפֿע נור געפֿונען אַ שוואַכען אָבקלאַנג; די קירכע האָט שמענדיג בעהערשט דעם טהראָן, זי איז אימער געווען דער אמת'ער פֿונדאַמענט פֿון דער קלעריקאַלער מאַנאַרכיע, דע-פֿאַר איז זי געווען אים שטאַנד צו קאָנצענטרירען איהרע אַלע קרעפֿטע אויף די גײסטיגע אין פֿײזישע אונ-טערדריקונג פֿון די מאַסען; איהר וואונדערבאַרע אָרגאַניזאַצײאָן און איהר שטאַרקע עקאָנאָמישע און פֿאַליטישע פֿאַזיצײאָן האָבען איהר פֿערשאַפֿט אַן אונגעהײערע, כמעט אונבעזיענבאַרע מאַכט.

* אַ רעאַל איז פֿיער פעניס.

אין די מייסטע אייראָפּעאישע לענדער האָט דער קאָמפּף צווישען די פּערשידענע פּראָטעסטאַנטישע סעקטען און דער קאַטהאָלישער קירכע די פּרייע און פּראָגרעסיווע עלעמענטען געגעבען אַ מעגליכקייט זיך צו ענטוויקלען און צו ערווערבן זיך אַ געוויסע מאַכט, מיט וועלכער די רעאַקציאָנערע סעכטע האָבען זיך געמיזט רעכענען. אין שפּאַניען האָבען די אָנהיינגער פֿון'ס פּרייען געדאַנק ניט געהאַט אַזעלכע גינסטיגע בעדינגונגען; דאָרטען האָט געמוזט שטאַטפֿינדען אַ קאָמפּף אויף לעבען און טויט צווישען די פֿינדליכע קרעפֿטע, און דיווער קאָמפּף האָט זיך נור געקענט מאַניפּעסטירען אין די שרעקליכסטע און גרויזסטע פּאַרמען.

* * *

אין 1833 איז דער היינקער פֿעריאַנדאָ ענדליך געשטאַרבען; ער דער פֿינסטערער מיראַן, וועמענס נאַנצע רעגירונגס-מאַקטיק עס איז געווען דער אָפּענער און בעהאַלטענער מאָרד, די גרויזאמע פֿערניכטונג פֿון אַלע פּרייע שטרעבונגען, איז געשטאַרבען רוהיג אין זיין בעט — אויך אַ בימערע איראַניע פֿון דער געשיכטע.

אָבער פֿערנאַנדאָ האָט אפֿידו נאָך זיין טויט נאָך געווירקט אויף דעם גאַנג פֿון דער פּאָליטישער געשיכטע און שפּאַניען. ניט לאַנג בעפֿאַר ער איז געשטאַרבען, האָט ער געמליך אָנגעשאַפֿט די „לעאי סאַליקא“, דאָס געזעץ, וועלכעס האָט בעשטימט, אַז נור מענער קענען זיצען אויף דעם שפּאַנישען טהראָן. פֿערנאַנדאָ האָט אפֿילו געהאַט פֿיער פּרייען, אָבער קיין זעהן און לויט דעם געזעץ וואָלט זיין ברודער דאָן קאַרלאָס געדאַרפֿט זיין דער נאַכפֿאלגער פֿון איהם. אָבער די פֿיערטע פֿרוי פֿון דעם האַלבער וואַהנזינגען מיראַן, מאַריאַ קריסטינאַ פֿון נעאַפּעל, האָט איהם אויף אַזוי פֿיעל בעאיינפֿלוסט, אַז ער האָט אָנגעשאַפֿט די אַלטע געזעצע, בענוד צענדיג זיך מיט אַ געהיימען בעשלוס פֿון די קאָרטעס, וועלכער איז אָנגענומען געוואָרען וועהרענד דער רעגירונג פֿון זיין פֿאַטער קאַרלאָס דעם 4טען, און האָט בעשטימט, אַז זיין טאָכטער איסאַבעליאַ זאָל נאָך זיין טויט פֿערנעהמען זיין פּלאַץ אויף דעם שפּאַנישען טהראָן און אַז איהר טוטער קריסטינאַ זאָל איבערנעהמען די רעגירונג, ביז וואַנען איסאַבעליאַ וועט זיין 18 יאָהר אַלט.

דיווער בעשלוס איז געווען די אורזאכע פֿון אַ בלוטיגען בירגער-קריעג אין שפּאַניען און פֿון דער גרינדונג פֿון דער קאַרליסטישער פּאַרטיי. דאָן קאַרלאָס, וועלכער איז געווען אַ שמריינגער אָנהיינגער פֿון דער קירכע און פֿאַלשמענדיג אין דער האַנד פֿון די קלעריקאלען, איז אונטער די שטיצט געוואָרען פֿון די גלחים און מאַנאַכען. קריסטינאַ איז דערפֿאַר

געווען געצוואונגען צו ווכען הילפע ביי די ליבעראלע גענעראלען און ביי די אנהיינגער פֿון דער קאָנסטיטוציע. דיוע נויטווענדיגקייט האָט די פֿרייהייטליכע עלעמענטען אין שפּאַניען ווידער גענעבען די מעגליכקייט אַרויסצומרעמען אין דער עפֿענטליכקייט. אין די גרעסערע שטעדט, וואו די ליבעראלע בעוועגונג איז געווען אַם שטאַרקסטען, ענטוויקלען זיך אַנטזיקלעריקאלע פֿעראייניגונגען, וועלכע קאָנצענטרירען איהר נאַנצע מהע-מיניקייט אויף די בעקעמפֿונג פֿון דער „אַפּאָסטאָלישער“ פּאַרטיי (קאַר-ליסטיש-קלעריקאלע פֿעראייניגונג). אויך די פֿראַנצױזישע וועגען דער גרינדונג פֿון פֿרייע שולען און אַ ראַציאָנעלער ערציהונג פֿון די קינדער איז אין יענער צייט אַפֿט דיסקוטירט געוואָרען, נאָר די שטענדיגע קעמפֿע און די אַלגעמיינע פּאָליטישע אונזיכערהייט האָט פֿערהינדערט פּראַקטישע פֿערווכע אין דיוער ריכטונג.

אין 1840 האָט זיך דער בירגער-קריעג ענדליך געענדיגט מיט אַ פֿאַלשטענדיגער נידערלאַגע פֿון דער קאַרליסטישער אַרמעע און עספּאַר-טעראָ, דער ווענ-רייכער גענעראַל האָט אין דערוועלבער צייט געצוואונגען קריסטיאָ צו ענטזאָגען זיך פֿון דער רעגירונג. די קאָנסטיטוציע איז צוריק איינגעפֿיהרט געוואָרען. די גלחים האָבען פֿערלאָרען אַ גרויסען טהייל פֿון זייערע רעכטע און דאָס אייגענטהום פֿון די טאָנאַכען איז קאָנפֿיסקירט געוואָרען. אָבער איצטער האָט דער פּאַפּסט אויפֿגעפֿאָדערט די גאַנצע קאַטהאָלישע וועלט, אום צו שיצען די קירכע אין שפּאַניען געגען די אַטאַסען פֿון די ליבעראלען.

פֿון 1840 אָן האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אַ גאַנצע רייזע פֿון אויפֿ-שמענדע אין שפּאַניען. איין מאָל וויינען די רעאַקציאָנערען געווען די ווענער, דעם אַנדערן מאָל די קאָנסטיטוציאָנאַליסטען און דיוער צושטאַנד האָט אָנגעהאַלטען ביז 1868, ווען די בורבאָנישע דינאַסטיע איז אונטע-געגאַנגען אין שמורס פֿון דער רעוואָלוציאָן.

II.

די ערשטע סאציאליסמען און דער פראבלעם פון ערציהונג.

נאך דער רעוואלוציאן פֿון 1840 האָט זיך אין שפּאַניען ענטוויקעלט אַ נייע ערשיינונג, פֿון וועלכער מען האָט פֿריהער נאָך נישט געוואוסט — די סאָציאליסטישע פּראָפּאגאַנדאַ. בעפֿאַר 1840 האָט די פּאָליטישע און דעליגיווע פּראָגע פֿערנומען די נאַנצע מהעטיגקייט פֿון די פּראָגרעסיווע ריכטונגען; דער קאַמפּף גענען דעם אַבסאָלוציאניזם און די מאַכט פֿון דער קירכע איז געווען די וויכטיגסטע פּראָגע פֿאַר די פֿרייהייטליכע עלע-מענטען אין גאַנץ שפּאַניען. נאָך 1840 ענטוויקלען זיך די ערשטע פּראָ-פּאָגאַנדיסמען פֿון סאָציאַליזם, וועלכע בעשעפּטיגען זיך דעם ערשטען מאל מיט דער סאָציאַלער און עקאָנאָמישער פּראָגע.

עס איז נויטווענדיג צו געבען אַ קורצען איבערבליק איבער דיזע ערשטע ענטוויקלונגס-פּעריאָדע פֿון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אין שפּאַניען, ווייל אין דיזער בעוועגונג געפֿינען מיר דעם מיליע, אין וועלכען די „פֿרייע שולע“ איז געבאָרען געוואָרען. דאָס גרויסע לעבענס-ווערק פֿון פּראָנסיסקאָ פֿעררער, פֿאַר וועלכעס ער האָט אַוועקגעגעבען גוט און בלוט, פֿרייהייט און לעבען, האָט ווינע ערשטע וואָרצלען אין יענער פּרי-מיטווער בעוועגונג, וועלכע די ערשטע פּראָפּאָגאַנדיסמען פֿון סאָציאַ-ליזם אין שפּאַניען האָבען אַרויסגערופֿען און ענטוויקלט. זיי האָבען דאָס געמאַכט די ערשטע פּראָטישע פֿערוזכע צו גרינדען פֿרייע שולען אין שפּאַניען און צו ענטוויקלען די ערשטע מעטהאָדען פֿון אַ ראַציאָנעלער ערציהונג.

דער דורכשניטליכער צייטונגס-לעזער, וועלכער איז נור בעקאַנט מיט די מעדאַריסטישע אַקטען פֿון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג אין שפּאַ-ניען, האָט נישט די קלענסטע פּאַרשטעלונג פֿון דער אונגעהייערער קול-טוראַרבייט, וועלכע די אַלמע סאָציאַליסטישע און די מאָדערנע אַנאַר-ביסטישע בעוועגונג האָבען אויפֿגעטהאָן אין דיזען לאַנד. אָבער שמענדיג איז עס געווען דער קלעריקאַליזם און די קלעריקאַלע מאָנאַרכיע, וועלכע

האָבען אָנגעווענדעט אלע מיטלען פֿון געוואַלט און ברוטאליטעט, אום צו צושטערען דיוע אַרבייט.

די ערשטע פֿאַרמען פֿון דער סאָציאַליסטישער פֿראָפּאָגאַנדאַ אין שפּאַניען זיינען געווען ריין פֿריעדליכע. דער סאַמאָ פֿון די אלטע סאַציי-אליסטען איז געווען: „דאָס עלענד און די אונזיסענהייט זיינען די ערנסטע שונאים פֿון פֿאַלק; דערפֿאַר פֿיהרען מיר אָן אַ קריעג מיט דיוע ביידע פֿיינד. גענען די אונזיסענהייט — די פרעסע און דאָס בוך! גענען דאָס עלענד — די פֿעראייניגונג, די אָרגאַניזאַציע פֿון דער אַרבייט.“ ערשט שפעטער, ווען דער קלעריקאַלער דעספּאָטיזם האָט פֿערניכטעט יעדע מעגליכקייט פֿון אַ פֿרידליכער ענטוויקלונג, ווען ער האָט פֿערפֿאַלגט די סאָציאַליסטישע פֿראָפּאָגאַנדירטען אויף דעם גרויזאַמסטען אופן, ערשט דאָן האָט די בעוועגונג אָנגענומען רעוואָלוציאַנערע פֿאַרמען.

* * *

עס איז כאַראַקטעריסטיש, אַז דער ערשטער סאָציאַליסטישער דייַנ-קער, וועלכער האָט בעאיינפֿלוסט דעם פּאָליטיש פּראָגרעסיװען עלעמענט אין שפּאַניען, איז געווען שאַרל פֿוריע. שאַרל פֿוריע, דער גענאַלער פֿערפֿאַסער פֿון דער „טהעאָריע פֿון די פֿיער בעוועגונגען“, איז געווען דער פֿירדליכסטער מענש אויף דער וועלט און אַ ביטערער געגנער פֿון אלעס, וואָס האָט נור געשמעקט מיט רעוואָלוציאַן. אין דע-וועלכער צייט איז פֿוריע געווען דער יעניגער צווישען די אלטע סאָציאַליסטען, וועלכער האָט אַם גלענצענסטען ענטוויקעלט די מעטהאָדען פֿון דער פֿרייער ער-ציהונג. אלעס, וואָס דער גרויסער פֿראַנצויזישער דייַנקער האָט געשריעבען איבער די ערציהונג פֿון די סינדער, איז ביו היינט צו טאָג נאָך ניט איבערטראָפֿען געוואָרען. מיט דער אויסנאָהמע פֿון ראַבערט אָוען האָט זיך קיינער פֿון די אלטע סאָציאַליסטישע דייַנקער ניט אַזוי פֿיעל בעשעפֿטיגט מיט דער פֿראַגע פֿון ערציהונג, ווי שאַרל פֿוריע.

איינער פֿון די ערשטע סאָציאַליסטישע פֿראָפּאָגאַנדירטען אין שפּאַ-ניען איז געווען כאַאַקין אַברעו. אַברעו איז געווען אַ מיטגליד פֿון די שפּאַנישע קאַרמעס און איינער פֿון די צוועלף מומהיגע מענער, וועלכע האָבען געשטימט אין 1823 פֿאַר די אָבועצונג פֿון פֿערגאַנדאָ דעם 7טען. נאָך דעם זיעג פֿון דער רעאַקציע האָט זיך איהם איינגעגעבען צו אַנטלויפֿען פֿון שפּאַניען. ער איז אַוועק נאָך פֿראַנקרייך, וואו ער האָט זיך פֿערווענדליך בעקענט מיט שאַרל פֿוריע און זיין לעהרער. ווען אַברעו איז ווידער צוריק געקומען נאָך שפּאַניען, אין 1834, האָט ער כאַלר

אָנגעהויבען פּראָפּאָגאַנדירען די סאָציאַליסטישע לעהרען פֿון דעם פֿראַנץ-צווישען דיינקער. ער האָט זיך בעזעצט אין דער שטאָדט קאָרדס און האָט ענטוויקעלט זיינע אידעען אין דער ראַדיקאַלער פּרעסע פֿון דיווער שטאָדט, וועלכע האָבען באלד געפֿונען אַן אָבקלאַנג אין דער פּרעסע פֿון אַנדערע שטעט. דער איינפֿלוס פֿון דער דאָזיגער פּראָפּאָגאַנדאַ איז געווען אזוי שטאַרק, אז עס האָט זיך באלד ענטוויקעלט אַ בעוועגונג און שוין אין 1841 האָט מען געוואָלט סאַכען אַ פּראַקטישען פֿערווך מיט פֿוריע'ס לעהרע. אַ שילער פֿון אַברעז מיט'ן נאָמען סאַנועל סאַנראַריאַ דע וועלאַי, האָט צונויפֿגעקליבען אַ סומע פֿון פֿינף מיליאָן פעסעמאַס (אַ פעסעמאַ איז 10 פענים), אום צו גרינדען אַ סאָציאַליסטישע קאָלאָניע אין דער אומגעגענד פֿון דער שטאָדט כערעס דע לאַ פֿראַנצער. די קאָלאָניע האָט זיך געוואָלט גרינדען אויף פֿוריע'ס סיסטעם און מען האָט אויך בעשלאָסען צו שאַפֿען אַ שולע, אום צו אונטערריכטען די יוגענד. אָבער ווי באלד די רעגירונג האָט זיך דערוואוסט פֿון דיע פּלענער, האָט זי באלד אונטערדריקט די יוגע בעוועגונג און צושטערט אַלע פּראַיעקטירטע עקספּערימענטען. די בעקאַנטעסע סאָציאַליסטישע פּראָפּאָגאַנדיסטען פֿון יענער עפֿאָכע, וועלכע האָבען אָנגעפֿיהרט די אַנטיאַציע אין אַנדאָלויען, זיינען געווען פּעדראַ אַוגאַרטע, מאַנועל סאַנראַריאַ, פֿויסינגאַ אַלאַנסאַ; שפּעטער זיינען נאָך צוגעשטאַנען פּעדראַ באַהאַרקעס און ענדליך גיליען און ראַמאָן דע קאַלאַ.

אין 1846 האָט פֿערנאַנדאָ גאַררידאָ, דער כעריהסטער שפּאַנישער היסטאָריקער און סאָציאַליסט, וועלכער האָט זיך אין קאָרדס בעקענט מיט די פֿוריעריסטישע אידעען, אַרויסגעגעבען די ערשטע סאָציאַליסטישע צייטונג אין שפּאַניען, „לאַ אמראַקסיאַן“. די צייטשריפֿט איז אַרויסגע-גאַנגען אין מאַדריד און אָבוואָהל זי האָט נור עקזיסטירט פֿאַר אַ קורצע צייט, האָט זי אָבער דאָך געשאַפֿען אַ קליינעם סאָציאַליסטישען צירקעל אין דער הויפּט-שטאָדט, וועלכער האָט שפּעטער אַרויסגעגעבען אַ נייען אָרגאַן, „לאַ אָרגאַניסאַסיאַן דעל טראַבאַכאָ“ (די אָרגאַניזאַציאָן פֿון דער אַרבייט). צו דיווען קליינעם צירקעל פֿון איבערגעבענע און בעגייסטערטע אידעאַליסטען האָבען בעלאַנגט אַוועלכע מענער ווי דער העלדישער סיסטאַ קאַמאַראַ, וועלכער איז שפּעטער געפֿאלען פֿאַר דער סאָציאַלער רעפּובליק, כּוּאַן סאַלאַ, פֿראַנסיסקאָ אַמאַשאַנדאַ אי וויליאַעסקוסאַ, ראַבוסטיאַנאַ דיאַס כאַרעני, פֿ. קאַרלאַס בעלטראַן און אַנדערע.

די פאריוער פֿעברואַר-רעוואָלוציאָן אין 1848 האָט אויך געפֿונען אַ סימפּאָטישען אָבקלאַנג אין שפּאַניען און האָט דאָרטען אַרויסגערופֿען אַ שמאַרקע סאָציאַלע בעוועגונג. פֿיעלע אויסגעצייכענטע און אינטעליגענטע מענער זיינען דאָמאָלט צוגעשטאַנען צו דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג און האָבען אָנגעגעבען זייערע בעסטע קרעפֿטען פֿאַר דער פּראָפּאָגאַנדאַ. גאַררירד און זיינע פֿריינדע האָבען אין יענער פּעריאָדע אַרויסגעגעבען די צייטונג „אַסאַסיאַיאָן“ אין מאַדריד און אַ גאַנצע סעריע פֿון סאָציאַליסטישע אַגיאַציאָנס-בראַשורען. אָבער די צייטונג איז פֿון דער דענירונג באַלד אונטערדריקט געוואָרען און דאָס געריכט האָט גאַררירד פֿעראורטהיילט צו פֿיער מיט אַ האַלב יאָהר געפֿענגניס און 50.000 רע-אַלען נעלד-שמראָף. אָבער דער אונערמיליכער פּראָפּאָגאַנדיסט האָט זיך ניט אָבענשראַקען פֿון די אַלע פֿערפֿאַלגונגען און האָט שפּעטער ווייטער אַרויסגעגעבען אַ סאָציאַליסטישע צייט-שריפֿט, „על אַמיגאַ דעך פּועבלאַ“ (דער פֿאָלקס-פֿריינד), צוואַמען מיט אַנטאַניאַ איגאַסיאַ סערוועראַ.

סערוועראַ איז געווען איינער פֿון יענע הייסע יונגע אידעאָליסטען, וועלכע זיינען דאָמאָלט אַריינגעטראָמען אין דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג; ער איז געווען אַ העכסט אינטעליגענטער יונגער מאַן און איינער פֿון די פֿעהיגסטע פּראָפּאָגאַנדיסטען, וועלכע די סאָציאַליסטישע בעוועגונג אין שפּאַניען האָט אַרויסגעגעבען.

סערוועראַ האָט געווען די גרויסע אונזויעסענהייט פֿון יענע מאַסען, וועלכע ער האָט פֿערווכט צו געווינען פֿאַר דער נייער לעהרע, און וואָס לענגער ער האָט געאַרבייט צווישען זיי, אַלץ מעהר איז ער איבערצייגט געוואָרען, אַז מען דאַרף מאַכען אַ פּראַקטישען פֿערווך צו ערציהען די אַרבייטער און זיי צו שמעלען אויף אַ העכערע שטופֿע פֿון קולטור. ער האָט צונויפֿגעקליבען אַ קליינע סומע געלד צווישען זיינע פֿריינדע און האָט דערמיט געגרינדעט אַ שולע אין מאַדריד, די ערשטע פֿרייע סאָציאַליסטישע שולע אין שפּאַניען. דער יונגער ענטוויאָסט האָט געטרױסט פֿון אַ נייען דור, וועלכען ער וועט ענטוויקלען דורך זיין שולע אין אום צו נעבען דער אונטערנעהמונג אַ פֿעכטען באַדען, האָט ער ניט אָנגעפֿאַנגען מיט די קינדער, נאָר פֿריהער מיט די ערוואַקסענע.

אָבער וועהרענד דער ערשטער צייט איז דער ערפֿאַלג געווען אזוי קליין און אונבעדייטענד, אַז יעדער אַנדערער וואָלט פֿערלאָרען דעם מוסה, נאָר ניט סערוועראַ. פֿאַר די ערשטע עטליכע מאָנאַטען האָט ער ניט געהאַט מעהר ווי איין שילער, אַן אַלמען אַרבייטער, וועלכער איז געקומען צו איהם נאָך דער אַרבייט, אום זיך צו לערנען, מיט אַן איבער-

מענשליכער געדולד האָט דער יונגער לעהרער אויסגעלערנט דעם אַלמען צו לייענען און שרייבען און שפעטער די עלעמענטאַרע פּרינציפּען פֿון די פֿערשידענע וויסענשאַפֿטען. דער אַלמער פּראָלעמאַרער איז געווען זעהר צופֿריעדען אין האָט שפעטער מיטגעבראַכט אייניגע פֿריינד זיינע. סערוועראַ איז געווען גליקליך. ער האָט געלערענט מיט זיינע שילער ווי אַן אמת'ער לעהרער; שטודירענדיג דעם כאַראַקטער און די פֿעהיגקייטען פֿון יעדען בעוונדער, האָט ער זיי בעקאַנט געמאַכט מיט די גייסטיגע רייכטהייט פֿון דער מענשהייט, פֿון וועלכע זיי האָבען פֿריהער ניט אָנגעהויבען צו וויסען. און אין דערזעלבער צייט איז ער געווען מיט זיי ווי אַ פֿריינד און ברודער, ער האָט זיי געפֿריידיגט די נייע לעהרע פֿון פֿרייהייט און גלייכהייט, זיי בעקאַנט געמאַכט מיט די אירואַכען פֿון זייערע מאַטעריעלע און מאַראַלישע ליידען און האָט ענטוויקעלט אין זייערע הערצער די ביינקעניש נאָך אַ שעהנער, גליקליכער צוקונפֿט.

איצטער האָט זיך די שולע שנעל ענטוויקעלט און די צאָהל פֿון די שילער האָט געהאַלטען אין איין וואַקסען. מעהר ווי 500 מענשען, מיט-מענטהיילס אַרבייטער, האָבען בעזוכט סערוועראַ'ס שולע און דער יונגער לעהרער האָט זיך געטראָגען מיט די גלענצענסטע האַפֿנונגען. אָבער די רעגירונג איז נאָר ניט צופֿרידען געווען מיט סערוועראַ'ס מהעטיגקייט, איבערהויפּט, ווען זי האָט בעמערקט דעם געוואַלטיגען ערפֿאלג פֿון דער אונטערנעהמונג; און אין אַ שעהנעם מאָג האָט זי איינפֿאַך ערקלעהרט, אַז די שולע איז „אַ פֿערשווערונג געגען דעם שטאַט אין דער קירכע“ און האָט צושטערט דיזע גלענצענדרע אינסטיטוציאַן מיט ברומאַלער געוואַלט.

ווען אייניגע ליבעראַלען האָבען אינטערפּערירט דעם מיניסטער בראַוואָ מוריליאַ אין די קאָרטעס וועגען סערוועראַ'ס שולע און געפֿאָדערט פֿון איהם אַ געזעצליכע בעשטעטיגונג פֿאַר דיזער וואַנדערבאַרער אונטערנעהמונג, האָט ער זיי געענטפֿערט מיט די צינישע און ברומאַלע ווערטער: „ביי אונז אין שפּאַניען דאַרפֿען מיר ניט קיין מענשען, וואָס דינקען, נאָר פּראַסטע כהמות פֿאַר דער אַרבייט.“

דאָס איז געווען די ענדע פֿון די ערשטע סאָציאַליסטישע שולע אין שפּאַניען, אין דעם קלאַסישען לאַנד פֿון דער אינקוויזיציאַן אין קלער-קאַלער פֿינסטערניס.

* * *

אויך אין קאַטאַלאַניען, אין דעם פֿאַרמגעשרימענסטען און ענטוויקעלטסטען טהייל פֿון שפּאַניען, האָט די ערשטע סאָציאַליסטישע פֿאַפּאַ-

גאנרא געהאט א גאנץ פריערליכען כאראקטער. דאָרטען ווינען עס גע-
ווען די אידעען פֿון דעם בעקאנטען פֿראַנצויזישען קאָמוניסט עטיען קאבע,
וועלכע האָבען צוערשט בעאיינפֿלוסט די פֿראַגרעסיווע עלעמענטען.
קאבע איז זיכער געווען דער ריינסטער טיפֿ פֿון אַ פֿריערליכען
מענשען; דער מאַן, וועלכער האָט פֿערלאָזען פֿראַנקרייך, אום צו גרינד-
דען אין די סטעפּעס פֿון נאָרד-אַמעריקא אַ קאָמוניסטישע געוועלשאַפֿט,
פונקט ווען דער פֿלאַמענדער שיין פֿון דער פֿעברואַר-רעוואָלוציאָן האָט
בעלייכטעט דאָס לאַנד מיט בלוט-רויטע שטראַהלען, איז זיכער ניט גע-
ווען קיין רעוואָלוציאָנער.

קאבע'ס בוך, „רי ריווע נאָך איקאָריען“, וועלכעס האָט אייגענטליך
געשאַפֿען די איקאָריש-קאָמוניסטישע בעוועגונג אין פֿראַנקרייך, האָט אויך
געפֿונען אַן אַבקלאַנג אין קאָסאָלאָניען. אַבדאָן דע סעראַראַס, דער
פֿרייהייטס-דיכטער פֿון קאָסאָלאָניען, דאָנטאלדאָ, דער אַטהעאיסט סוניער
אי קאפּטעווילא, מאַנוריאַל, באַראַס, קועליאַ און פֿיעלע אַנדערע ווינען
געווען די פּיאָנירען פֿון דער קאָמוניסטישער בעוועגונג אין קאָסאָלאָניען.
זיי האָבען אין 1843 געגרינדעט די ערשטע קאָמוניסטישע אָרגאַניזאַציאָן
אין באַרצעלאָנאַ און אין 1847 האָט מאַנוריאַל אַרויסגעגעבען די צייטונג
„פֿראַמערינדאַר“ (ברידערליכקייט), אין וועלכער עס איז ערשינען די
ערשטע שפּאַנישע איבערזעצונג פֿון קאבע'ס „רייווע נאָך איקאָריען“, און
שפּעטער דעם „פּאַרדע דע פֿאַמיליאַ“.*

די קאָמוניסטישע פּראָפּאַגאַנדאַ אין קאָסאָלאָניען האָט געהאַט אַן אויס-
געצייכענטען ערפֿאָלג, ווייל דאָסען איז דער באַדען שוין קולטיווירט
געווען פֿאַר נייע סאָציאַלע אידעען. שוין אין 1840 האָט דער אַרבייטער
מונחט געגרינדעט אַ געווע-קשאַפֿט פֿון די וועכער אין באַרצעלאָנאַ מיט
העכער 2000 מיטגלידער, די ערשטע טרייד-יוניאָן, וועלכע שפּאַניען
האָט געזעהן. באלד דערנאָך ווינען ענטשטאַנען געווערקשאַפֿטען פֿון
אַנדערע פֿאַכען אין באַרצעלאָנאַ אין אין אַנדערע צענטערס פֿון דער
יונגער אינדוסטריע אין קאָסאָלאָניען. דער זילנעמיינער כאַראַקטער פֿון
דיווע אָרגאַניזאַציאָנען איז געווען זעהר אַ פֿריערליכער און זעהר עהנליך
צו די היינטיגע טרייד-יוניאָנס אין ענגלאַנד.

אין דיווען מיליע האָבען די קאָמוניסטען פֿערשפּרייט וויערע אידעען
פֿון אַ סאָציאַלער רענעסאַנס.

* * *

(*) דער „פֿאַטער פֿון דער פֿאַמיליע“; אזוי פֿלענען די קאבעטיסטען אָדער אוקא-
רישע קאָמוניסטען אַנרופֿען עטיען קאבע, דעם משיח פֿון דער נייער לעהרע.

אויך אין באַרצעלאָנאָ איז מען געפֿאלען אויף דעם פֿלאַן צו גרינדען אַ פֿרייע שולע פֿאַר אַרבייטער, עהנליך צו דער, וועלכע סערוועראַ האָט געגרינדעט אין דערזעלבער פֿעריאָדע אין מאַריר. אַבראָן דע טעראַדאָס, סאַמוריאַל און דער סליינער קרייז פֿון פֿראַפּאָנאָנדיסמען, וועלכער האָט זיך גרופּירט אַרום זיי, האָבען צונויפֿגעקליבען די נייטיגע געלדער און באַלד האָט מען ערעפֿענט אַ שולע. הונדערטער אַרבייטער האָבען זיך יעדען אָבענד פֿערוואַמעלט אין דעם „פֿאַלקס-הויז“ פֿון באַרצעלאָנאָ, אום זיך צו לערנען און זיך צו בעקענען מיט דער סאַציאַליסטישער לעהרע און איהרע פֿערשידענע ריכטונגען.

דער ערפֿאלג איז געווען אַן אויסגעצייכענטער; אָבער שפעטער, ווען עס האָבען זיך אָנגעהויבען די ערשטע פֿערפֿאָלגונגען געגען דער קאַמאַלאַנישער אַרבייטער-בעוועגונג, איז די שולע צושטערט געוואָרען, אַקוראַט ווי עס איז געווען דער פֿאַר אין מאַריר.

עס איז אינמערעסאַנט צו בעמערקען, אז דער אייגענמליכער בע-גרינדער פֿון דער קאַמוניסטישער שולע אין באַרצעלאָנאָ און איינער פֿון איהרע פֿעהיגסטע לעהרער, דער עדעלער אַבראָן דע טעראַדאָס, איז געפֿאלען אַן אָפֿפֿער פֿון דער קלעריקאַלער און סאַנאַרכיסטישער רעאַק-ציאָן. נאָך דעם גענעראַלסטרייך פֿון 1855 האָט מען דעם אַלמען קראַנט-קען מאַן ברומאַל אַרויסגעריסען פֿון דעם קרייז פֿון זיין פֿאַמיליע און איהם בעהאַנדעלט אויף דעם גרוואַסמען אופן. שפעטער האָט מען איהם פֿערשיקט נאָך קאָדיס און אין 1856 איז ער געשטאַרבֿען אין מעדינאַ-סידנאַ, ווייט פֿון דער היימלאַט, אַן אונגליקליכער, געבראַ-כענער מאַן. —

* * *

פֿון 1850 אָן האָט זיך אָנגעהויבען אַ שטאַרקע פֿראַפּאָנאָנאָ פֿאַר די אידעען פֿון פרודהאָן אין קאַמאַלאַניען, וועלכע האָט ביסלעכווייז בע-זיענט אַלע אַנדערע ריכטונגען, ווען ראַסאָן דע לאַ סאַנראַ, דער בערוהמט-טער פּי אי מאַרגאַל, איינער פֿון די גרעסטע דיינקער פֿון'ס פֿערנאַנגענעם יאָהרהונדערט, און אייניגע אַנדערע פֿעדעראַליסטען האָבען פֿערעפֿענט-ליכט די ווערק פֿון דעם פֿראַנצויזישען סאַציאַליסט אין שפּאַניש. אין באַרצעלאָנאָ און אַנדערע קאַמאַלאַנישע שטעטס האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אַ שטאַרקע מוטאַליסטישע און געווערקשאַפֿטליכע בעוועגונג צווישען די אַרבייטער. מען האָט געגרינדעט אַסך קאָאָפּעראַטיווע אָרגאַניזאַציאָנען אין קאַמאַלאַניען און אויך אין אַנדערע סהיילען פֿון שפּאַניען. פֿיעלע פֿון דיזע פֿעראייניגונגען האָבען זיך אויך בעשעפֿטיגט מיט דער פֿראַגע פֿון דער

רציהונג און האָבען געגרינדעט בילדונגס־אינסטיטוציאָנען פֿאַר קינדער און ערוואַקסענע. אָבער דיזע נאָבעלע פֿערוזכע האָבען קיינמאָל ניש גע־קענט עקזיסטירען פֿאַר אַ לענגערער צייט; די מייסטע פֿון זיי זיינען אונטערדריקט געוואָרען פֿון דער קלעריקאלער רעאָקציאָן.

אין 1853 האָט די שפּאַנישע רעגירונג פֿערוזכט צו אונטערדריקען די פֿריעדליכע אַרבייטער־בעוועגונג אין קאַטאַלאָניען דורך בעשטימטע געזעצע, אָבער זי האָט דערמיט געהאט אַ קליינעם ערפֿאָלג. אין 1854 האָט זיך געגרינדעט אַ פֿעדעראַציאָן פֿון אלע געווערקשאַפֿטליכע אָרגאַניזאַציאָנען אין קאַטאַלאָניען, וועלכע האָט געהאט פֿון 80 ביז 90 טויזענד מיטגלידער. *

אין 1855 האָט דער גענעראַל זאַבאַמעראַ פֿערוזכט מיט געוואלט צו אונטערדריקען דיזע בעוועגונג, כּרי דער קעניגליכער אוקאַז פֿון 1853, וועלכער האָט אוועקגערויבט פֿון די אַרבייטער דאָס געזעצליכע רעכט זיך צו אָרגאַניזירען, וואָל ניש בלייבען קיין טויטער בוכשטאַב. מען האָט פֿערטאכט די לאָקאַלע פֿון די געווערקשאַפֿטען און אַרעסטירט די וויכ־טיגסטע פּראָפּאַגאַנדיסטען. די אַרבייטער זיינען צוערשט פֿערבליבען גאַנץ רוהיג; אָבער פּלוצלינג אַם 2טען יוני 1855, ווען קיין מענש האָט זיך ניש געריכט אויף אַזאַ פּאַסירונג, האָבען העכער 50.000 פּראָלעטאַריער פֿון אלע פֿאַכען פֿערלאָזען די פֿאַבריקען אין באַרצעלאָנאַ, רעאום, באַראַ־לאָנאַ, סאַנס און אַנדערע שטעט, אום צו פֿערטהיידגען זייערע רעכטע. דאָס איז געווען דער ערשטער גענעראַלסטרייק אין שפּאַניען. די אַלגע־מיינע אויפֿרעגונג איז געווען אונגעהייער שטאַרק און די לאַגע פֿון דער פּראָווינציאַל־רעגירונג איז נאָך ערנסטער געוואָרען, ווען די קאַרליסטען האָבען אין דערזעלבער צייט אויפֿגעהויבען דעם קאָפּ. דער גובערנאַטאָר האָט אַרויסגעלאָזט אַ מאַניפֿעסט צו די אַרבייטער און האָט זיי פֿער־שפּראַכען, אַז די רעגירונג וועט אָהן אַ צווייפֿעל אָנערקענען זייערע פֿאַ־דערזונגען, אויב זיי וועלען זיך רוהיג צוריקגעהעסען צו דער אַרבייט. די אַרבייטער האָבען געפֿאַלגט. אין דער ערשטער צייט נאָך דעם סטרייק האָט מען אויך ווירקליך זעהר פֿיעל גערעדט פֿון סאַציאַלע רעפֿארמען, אַרבייטער־שוץ־געזעצע א. ז. ו., אָבער אין דערזעלבער צייט האָט די רעגירונג אָנגעווענדעט אלע גידערטרעכטיגע מיטלען געגען די אַרבייטער־אָרגאַניזאַציאָנען. ביז זי האָט ענדליך, אין 1861, פּראָקלאַמירט יענע

*) F. Garrido, Historia de las asociaciones obreras en Europa, o las clases obreras regenerados por la asociacion.

שענדליכע איינסנאהמעגעזעצע געגען די קאטאלאנישע ארבייטערשאַפֿט, וועלכע האָבען איינפֿאך פֿערניכטעט דאָס רעכט פֿון אָרגאניזאציאָן. צו סמרייקען איז געוואָרען א פֿערברעכען; אפילו צו גרינדען אָרגאניזאציאָנען, אום צו שטיצען די ארבייטסלאָזע איז געווען פֿערבאָטען. די קאָאָפֿיראציע פֿעראַטיווע אָרגאניזאציאָנען זיינען צופֿאלען געוואָרען אונטער דער ברור-טאלער קאָנטראָל פֿון דער פֿאַרזייער; אַלע מיטלען פֿאַר דער מאַראַלישער און מאַטעריעלער פֿערבעסערונג פֿון די ארבייטער זיינען געווען פֿער-באָטען.

פֿון דאָמאָלט אָן האָבען די שפּאַנישע ארבייטער פֿערלאָרען דעם גלויבען אין פֿריעדליכע מעטהאָדען; די בימערע ערפֿאַהרונגען פֿון א פֿערטעל יאָהרהינדערט, די גרויזאמע און בלוטיגע פֿערפֿאַלגניגען און די ברוטאַלע אונטערדריקונג פֿון יעדען פֿערווך פֿאַר דעם גייסטיגען און מאַטעריעלען פֿראַגרעס האָט די שפּאַנישע ארבייטער-קלאַסע געמוזט פֿיהרען אויף דעם איינציגען וועג, וועלכען זי האָט נאָך געהאט — דעם וועג פֿון דער רעוואָלוציאָן. די בלוטיגע אויפֿשטענדע פֿון מאַלאַנא, אומטראַ, סעויליא אין 1857 און דער אויפֿשטאַנד פֿון לאַמא אין 1861, וועלכע זיינען אונטערדריקט געוואָרען מיט דער אונטענשליכסטער גרויזאמקייט, זיינען געווען די ערשטע אָנזאָגער פֿון יענעם געוואַלטיגען קאַמפֿף, וועל-כען די שפּאַנישע ארבייטער-קלאַסע פֿיהרט אָן פֿאַר די לעצטע פֿוֹפֿיזיג יאָהר געגען דער קלעריקאַלער, מאַנאַרכיסטישער און קאַפיטאַליסטישער רעאַקציאָן, פֿון יענעם שרעקליכען קאַמפֿף, וועלכער איז אזוי רייך אין בלוט און טרערען. אין איבערמענשליכע ליידען און אידעאלער העלדיש-קייט. אין קיין אַנדער לאַנד האָט די ארבייטער-קלאַסע נישט דורכגעמאַכט אַזעלכע שוידערליכע פֿערפֿאַלגונגען ווי אין שפּאַניען, אפילו נישט אין רוסלאַנד און אין קיין אַנדער לאַנד האָט זי נישט אַרויסגעגעבען אַזאַ גרויסע צאָהל פֿון וואונדערבאַרע קעמפֿער פֿאַר דער סאַציאַלער בעפֿרייאַונג. אָבער אפילו אין די שרעקליכסטע צייטען פֿון דער סאַציאַלער מלחמה האָט די שפּאַנישע ארבייטער-קלאַסע קיינמאַל נישט פֿערנאַכלעסיגט די גייסטיגע און קוקטורעלע אַרבייט, די בילדונג און ערציהונג פֿון דער יוגענד, און יעדעסמאָך, ווען זי האָט נור געהאַט די קלענסטע געלעגענ-הייט, האָט זי געמאַכט פֿראַקטישע פֿערוזכע אין דיוער ריכטונג.

* * *
קורץ בעפֿאַר דעם אויסברוך פֿון דער רעוואָלוציאָן אין 1868 האָט די שפּאַנישע ארבייטער-בעוועגונג ווידער געמאַכט אייניגע ערפֿאַלגרייכע פֿערוזכע אין דער ריכטונג פֿון דער פֿרייער ערציהונג. די סאַציאַלע

פראנע האָט אין יענער צייט ווידער בעקומען אַ גרויסע בעדייטונג אין די דיסקוסיאָנען פֿון די פּאָליטיש-פּראָג-עסיווע עלעמענטען. אין דער רע-פּובליקאַנישער פּאַרטיי האָבען זיך ביסלעכווייז ענטוויקעלט צוויי ריכ-טונגען, וועלכע האָבען זיך בעקעמפּלט איינע די אנדערע דיוע ביידע ריכטונגען האָבען זיך גרופּירט אַרום די ביידע רעפּובליקאַנישע פֿיהרער עמיליאָ קאַסטעלאַר און פי אי מאַרגאַל. קאַסטעלאַר איז געווען דער פֿערטרעטער פֿון דעם בורזשאַוען רעפּובליקאַניזם, וועלכער אינגאָרירט כּמעט אין גאַנצען די עקאָנאָמישע ערשיינונגען אין דער געזעלשאַפּט און בעשעפּטיגט זיך אויסשליסליך מיט דער פּאָליטישער זייט פֿון'ס געזעל-שאַפּטליכען לעבען. פי אי מאַרגאַל, וועלכער איז אין גייסטיגער בעזיהונג געשטאַנען פֿיעל העכער פֿון דעם רעטהאַריקער קאַסטעלאַר, האָט גומ פֿערשטאַנען די גרויסע בעדייטונג פֿון דער סאָציאַלער פּראָגע און האָט פֿערטהיידיגט דעם סאָציאַליזם. דער קאַמפּף צווישען די ביידע וועלט-אַנשוואַונגען האָט געפֿונען אַן אינטערעסאַנטען אויסדרוק אין אַ לאַנגער פּאָלעמיק צווישען די ביידע צייטונגען „לאַ דעמאָקראַטיאַ“ פֿון קאַסטע-לאַר און „לאַ דיסקוסיאָ“ פֿון פי אי מאַרגאַל.

דיוע פּאָלעמיק האָט אויך געפֿינען אַ שטאַרקען אָבקלאַנג אין די אַרביי-טער-פֿעראַיינען און פּראָגרעסיווע קלובס. מען האָט דיסקוטירט אַלע זיי-מען פֿון דער סאָציאַליסטישער אידעע און עס איז לייכט צו פֿערשמעהן, אַז די פּראָגע פֿון דער פֿרייער ערזיהונג האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דיוע געגענוויטיגע דעבאַטען. די פּאָלגע איז געווען אַ גאַנצע רייהע פֿון פּראָקטישע אונטערנעהמונגען אין דיוער ריכטונג. אין די סייסטע אינדוסטריע-צענטערס פֿון קאַטאַלאַניען האָבען זיך ענטוויקעלט ערזיהונגס-און בילדונגס-אינסטיטוציאָנען, וועלכע די אַרבייטער האָבען אויסגעהאַלטען מיט זייערע לעצטע גראַשענס. פֿיעלע פֿון דיוע אינסטיטוציאָנען האָבען איינגעפֿיהרט שולען פֿאַר די קינדער ביי טאַג און אין אָבענד פֿאַר די ערוואַקסענע. סויענדער אַרבייטער האָבען גענומען אַן אַקטיווען איינמהיל אין דיוער נאָבעלער אַרבייט און זייער ענערגיע, זייער ענטוויאַום און איבערגעבענהייט זיינען געווען אונבעשרייבליך. דיוע אַלע שולען זיינען געווען פֿריי פֿון יעדען רעליגיעזען און שטאַטליכען איינפֿלוס און אין פֿיעלע פֿון זיי זיינען אינטעליגענטע אַרבייטער געווען טהעטיג אַלס לעהרער.

די וויכטיגסטע פֿון דיוע אינסטיטוציאָנען זיינען געווען דער „אַטענעאַ אָברעראָ“ (אַרבייטער-בילדונגס-שילע) אין באַרצעלאַנאַ, דער „סענטראָ דע לעקטוראַ“ (לעזע צייטע-) אין רעאוס, דער „אַטענעאַ דע לאַ קלאַסע

אַברערא" (די בילדונגס-שולע פֿון דער אַרבייטער-קלאַסע) אין וויליאָ
נעוואַ אי כעלטרו און דער „אַמענעאָ" אין מאַנרעסאַ.

איינע פֿון די עלטעסטע בילדונגס-אינסטיטוציאָנען אין שפּאַניען און
אַ פּלאַץ פֿון אַ היסטאָרישער בעדייטונג איז געווען דער „פֿאַמענמאַ דע
לאַס אַרמעס" (דער היים פֿון די וויסענשאַפֿטען) אין מאַדריד, וועלכער
עקזיסטירט נאָך איצטער. דיזע אינסטיטוציאָן איז געגרינדעט געוואָרען אין
1847 פֿון אייניגע פּראָגרעסיווע אַרבייטער און קליינע בורזשואַס מיט
ראַדיקאַלע אידעען. דער נאָמען פֿון דיזער פֿעראייניגונג איז צוערשט
געווען אַן אַנדערער; נאָר שפעטער, ווען די פֿערפֿאַלגונגען האָבען זיך
אַנגעהויבען, האָט מען איבערגעביטען דעם ערשטען מיטעל אויף דעם
אויבען דערמאָהנען נאָמען.

שוין בעפֿאַר דער רעוואָלוציאָן פֿון 1868 איז דער „פֿאַמענמאַ" גע-
וואָרען דער מיטעל-פּונקט פֿון דער רעוואָלוציאָנערער אַרבייטערשאַפֿט
אין מאַדריד. פֿיעלע פֿון די וויכטיגסטע פּראָפּאַגאַנדיסטען פֿון דער שפּע-
טערער אַנאַרכיסטישער בעוועגונג, ווי צ. ב. ש. אַנסעלמאַ לאַרענסאַ,
פֿעררער'ס פֿריינד און מיטהעלפֿער אין דער פֿרייער שולע פֿון באַרצע-
לאַנאַ, טהאַטאַס מאַראַנאַ, סעראַנאַ אי אַמעאיואַ, דער פֿעהיגער רע-
דאַקטאָר פֿון דער „רעוויסטאַ סאַביאַל" און מאַנכע אַנדערע האָבען
דאַרמען דורכגעמאַכט זייער ערשטע גייסטיגע ענטוויקלונג אַלס סאַ-
ציאַליסטען.

אַנסעלמאַ לאַרענסאַ גיט אונז איבער אייניגע אינטערעסאַנטע איינ-
זעהייטען איבער דיזע מערקווירדיגע אינסטיטוציאָן. * דער „פֿאַמענמאַ
דע לאַס אַרמעס" איז געווען דער צענטער פֿון אַלע פּראָגרעסיווע פֿער-
איינען און אָרגאַניזאַציאָנען. ער האָט געהאַט אַ גרויסע און רייכע
ביבליאָטעק און אַ לעזע-צימער, וואו מען האָט געקענט געפֿינען די
בעסטע פּאָליטישע צייטונגען און זשורנאַלען. דער גרויסער זאַל פֿון'ם
„פֿאַמענמאַ" איז ביי מאָג געווען אַ שולע פֿאַר די קינדער פֿון די מיטגלי-
דער, וואו אייניגע העכסט פֿעהיגע לעהרער מיט פֿרייע אידעען האָבען
זיי אונטערריכטעט אין אַריטמעטיק, גראַמאַטיק, נאַטור-וויסענשאַפֿטען,
געשיכטע און פֿרעמדע שפּראַכען.

אין אָבענד איז געווען אונטערריכט פֿאַר די מיטגלידער און זייערע
ערוואַקסענע זיהן. די ענערגיע פֿון די אַרבייטער און זייער לוסט צו לערנען
זיך איז געווען אַזוי גרויס, אַז איינצעלנע פֿאַרמגעשרימענע געלעהרמע

*) A. Lorenzo, El Proletariado Militante.

און פראָפּעסאָרען ווי צ. כ. ש. סיכיסמונדאָ מאָרעט אי פּרענדערנאָסט, פּער-
נאַנדאָ דע קאַסטראָ, דער רעקטאָר פֿון דער מאָדרידער אוניווערסיטעט, און
אַנדערע האָבען געהאַלטען פֿאַרלעוונגען אין דעם „פֿאַמענמאַ“. אזוי האָט
דער ערשטער געהאַלטען אַ סעריע פֿאַרטרעגע איבער פֿאַליטישע עקאָ-
נאָמיע און דער צווייטער איבער די „מאַראַל פֿון אַרבייטע-“.

אויסערדעם איז דער „פֿאַמענמאַ“ געווען דער הויפּט-פּלאַץ, וואו
מען האָט דיסקוטירט סאָציאַלע און פֿאַליטישע פֿראַגען. די פֿאַלעטיק
צווישען קאַסטעלאַר און פי אי מאָרגאַל האָט דאָרטען געפֿונען אַ מעכ-
טיגען אָבקלאַנג און יונגע אינטעליגענטע אַרבייטער האָבען פֿערטהיידיגט
דעם סאָציאַליזם געגען דעם בורזשואַזען אינדיווידואַליזם פֿון די ריינע
רעפּובליקאַנער.

נאָך דער רעוואָלוציאָן פֿון 1868 האָבען דיזע אַלע שטרעבונגען,
וועלכע האָבען זיך פֿריהער נור געקענט מאַניפֿעסטירען אין קלענערע
קריזען, געפֿונען אַ מעכטיגען אויסדרוק אין אַלע טהיילען פֿון שפּאַניען.
ס'איז געווען דער אָנפֿאַנג פֿון דער מאָדערנער אַנאַרכיסטישער אַרבייטער-
בעוועגונג אין דיזען לאַנד.

III.

די אינטערנאציאלע און די פרייע שולע.

אין מאָנאט סעפטעמבער 1868 האָט די רעוואָלוציאָן איבערגעקעהרט דעם צופֿוילטען מהראָן פֿון די בורבאָנען אין שפּאַניען. איזאַבעליאַ, די מאַכטער פֿון „פֿערנאַנדאָ דעם טינער“ האָט פֿערלאָזען דעם היסטאָרישען באַדען פֿון איהרע אונזעהלכאַרע ליעבעס-עפּיוואָדען און האָט געזוכט שוין און הילפֿע ביי נאַפּאָלעאָן דעם 3טען.

אין שפּאַניען האָט זיך פּלוצלינג אויפֿגעהויבען אַ ריווע געוועזענע. אַלע אונטערדריקטע קרעפֿטע און פֿעהיגקייטען פֿון דער נאַציאָן האָבען געזוכט און געפֿונען אַן אויסדרוק. דאָס שפּאַנישע פֿאָלק, וועלכעס האָט געשמאַכטעט אַזאַ לאַנגע צייט אונטער דעם טיראַנישען יאָך פֿון אַ קאָרומפּירטער און ברוטאַלער מאָנאַרכיע אין אַזער דעם גרויאַמען דעספּאָטיזם פֿון דער קלעריקאַלער רעאַציאָן, האָט איבערראַשט די גאַנצע וועלט, צייגענדיג זיינע יונגע קרעפֿטע, זיין אייזערנע ענערגיע און זיינע שאַפֿענדע פֿעהיגקייטען. די רעוואָלוציאָן האָט פֿונאַנדערגעטראָגען די געביידע פֿון דעם אַלטען רעזשים אין אַלע ריכטונגען און דער דעספּאָ- טיזם איז שוין מעהר ניט אימשמאַנד געווען, אפֿילו שפּעטער, ווען די רעאַקציאָן האָט זיך ווידער אָנגעהויבען, צוריק אויסצוקעמפֿען זיין אַלטע פּאָזיציאָן.

* * *
מיט דער רעוואָלוציאָן פֿון 1868 האָט די שפּאַנישע אַרבייטער- בעוועגונג פּלוצלינג בעקומען אַ נייען אויסזעהן. אין מאָנאט נאָוועמבער פֿון דעמזעלבען יאָהר איז דער איטאַליענישער סאָציאַליסט און רעוואָלו- ציאָנער דושוועפע פֿאַנעלי געקומען נאָך שפּאַניען, אום דאָרטען צו גרינג- דען די ערשטע סעקציאָנען פֿון דער „אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטער- אַסאָסיאַציאָן“. ער איז געשיקט געוואָרען פֿון באַקונין און זיינע פֿריינדע ספּעציעל צו ריווען צוועק. פֿאַנעלי איז געווען איינער פֿון יענע העלדישע כאַראַקטערע, אין וועלכע די בעוועגונג אין די ראָמאַנישע לענדער איז

אזוי רייך, א מאן פֿון דער טהאָט און אין דערוועלבער צייט א גרויסער אידעאָליסט, ער האָט געקעמפֿט מיט די וואַסען אין די הענד פֿאַר די אונאַבהיינגיקייט פֿון פּוילען און איז געווען איינער פֿון די בעריהמטע „טיווענד פֿון מאַרסאַלאַ“, מיט וועלכע גאַריבאַלדי האָט אָנגעפֿאַנגען זיין קאַמפֿף גענען די בורבאַנען און פֿאַר די איינהייט פֿון איטאַליען.

פֿאַנעלי איז צוערשט ועפֿאַהרען נאָך מאַרריד און האָט דאָרטען געגרינדעט די ערשטע סעקציאָן פֿון דער „אינטערנאַציאָנאַלע“. דאָס איז געווען אין יאַנואַר 1869. באַלד דערנאָך זיינען ענטשטאַנען די ערשטע סעקציאָנען אין באַרצעלאָנאַ און פֿון דאָרטען האָט זיך די „אינטערנאַציאָנאַלע“ פֿערשפּרייט מיט אַ צויבערהאַפֿטער שנעלקייט איבער גאַנץ שפּאַניען. אין קיין אַנדער לאַנד האָט די אינטערנאַציאָנאַלע ניט געהאַט אַזוי פֿיעל אַקטיווע און איבערגעבענע אָנהיינגער ווי אין דיווען לאַנד. אין פֿערלויף פֿון ווייניגע יאָהר צייט האָט שפּאַניען געהאַט העכער 100.000 אָרגאַניזירטע אַרבייטער. מאַנכע היסטאָריקער, ווי צ. ב. ש. לאַוולע, שעצט זייער צאָהל זאָגאַר אויף 300.000. פּראָפּאַגאַנדאַ-גרופּען, פֿאַך-פֿעראייניגונגען, פֿעראיינען פֿאַר דער ערציהונג און פֿאַר דעם שטודיום פֿון קאָציאַלע פּראָגען, אַלעס האָט זיך פֿעראייניגט אין דעם גרויסען בונד פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלע. די בעריהמטע ווערטער: „פּראָלעטאַריע פֿון אַלע לענדער פֿעראייניגט איך!“ האָבען געפֿונען אַ בענייסטערמען אַבבאַקלאַנג ביי די פֿעלד-אַרבייטער פֿון אַנדאַלוזיען, ביי די קליינע פּעכ-טער פֿון וואַלענסיאַ און הויפּטזעכליך ביי די אינדוסטריע-אַרבייטער פֿון קאַטאַלאַניען.

אין קאַטאַלאַניען, דעם רעוואַלוציאָנערסטען און פֿאַרטגעשריטענסטען טהייל פֿון שפּאַניען, האָט זיך די אינטערנאַציאָנאַלע פֿערשפּרייט ווי אַ פֿייער אין 1871 האָבען אין דער דאָזיגער פּראָווינץ שוין עקוויטירט העכער 60 סעקציאָנען מיט אַן ערך 40 000 אָרגאַניזירטע מיטגלידער. ווי אונגעהייער שנעל די אינטערנאַציאָנאַלע האָט זיך ענטוועקלט אין שפּאַניען, בעווייזען די פֿאָלגענדע צאַהלען: ביו דעם 20טען אויגוסט 1872 האָט די אינטערנאַציאָנאַלע אין שפּאַניען געצעהלט 65 פֿערע-אַציאָנען מיט 272 סעקציאָנען. ביו דעם 20טען אויגוסט 1873 האָט זיך דיווע צאָהל פֿערמעהרט ביו אויף 270 פֿערעאַציאָנען מיט 674 סעקציאָנען.*

די אונגעהייערע ענטוויקלונג לאָזט זיך הויפּטזעכליך ערקלערען דורך

*) Comptes-Rendu officiel du sixième congrès générale de l'association internationale ; Rapport de la Federation Regionale Espagnole.

דעם גרויסען איינפלוס, וועלכען דער אויפשטאנד פֿון דער פֿאריווער קאָ-
מונע האָט געהאַט אויף די שפּאַנישע אַרבייטערשאַפֿט. אַ גרויסע צאָהל
פֿון ענערנישע, אינטעליגענטע און אונערמירליכע פּראָפּאַגאַנדיסטען האָ-
בען פֿערשפּרייט די לעהרע פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלע אין אַלע מהיילען
פֿון לאַנד; די בעדייטענדסטע און בעקאַנטעסטע פֿון זיי זיינען געווען
טהאַמאַס גאַנסאַלעס מאַראַגאַ, אַנסעלמאָ לאַרענסאָ, ענריקאָ באַררעל,
פֿראַנסיסקאָ מאַראַ, כאָסע לואיס פּעליסער, ראַפּאַעל פֿאַרגאַ פּעליסער,
גאַספּאַר סענטיניאַן, גאַרסיאַ וויניאַס, אַלאַנסאָ מאַרסעלאַו און פֿיעלע
אַנדערע.

צוזאַמען מיט דער בעוועגונג האָט זיך ענטוויקעלט אַ רעוואָלוציאָנערע
אַרבייטער-פּרעסע מיט ריין אַנאַרכיסטישע טענדענצען, דען די מאַדערנע
אַרבייטער-בעוועגונג אין שפּאַניען איז פֿון אַנפֿאַנג אָן געווען אַנאַרכיסטיש
און האָט פֿערטרעטען די מהעאָריען און מאַקטיק פֿון מיכאַאיל באַקונין.
פֿון 1869 ביז 1874, ווען די אינטערנאַציאָנאַלע איז געוועזליך אונטער-
דריקט געוואָרען, האָבען עקזיסטירט די פֿאָלגענדע אַנאַרכיסטיש-סאָציאַ-
ליסטישע צייט-שריפֿטצייטן: לאַ פֿעדעראַסיאַן, לאַ רעוויסטאַ סאַסיאַל, לאַ
לעגאַלידאַד און לאַ סאָלידאַריטע רעוואָלוציאָנער * אין באַרצעדאַנאַ; לאַ
סאָלידאַרידאַד, על קאַנדענאַדאַ און שפּעטער לאַס דעס קאַמיסאַדאַס אין
מאַרריד; על אַברעאַ און שפּעטער לאַ רעוואָלוציאָן סאַסיאַל אין פּאַלמאַ;
על רעבעלדע און שפּעטער על אַברעאַ דע גראַנאַדאַ אין גראַנאַדאַ; לאַ
ראַסאָן אין סעויליאַ; על דערעטשאָ און על אָרדען אין קאַרדאַבאַ; לאַ
וואָס דעל טראַבאַכאַדאַר אין בילבאַאַ; על טראַבאַכאַ און דער באַלעסין
דע לאַ אַסאַסיאַסיאַן דע טראַבאַכאַדאַרעס אין פֿערראַל; לאַ אינטערנאַ-
סיאַנאַל און לאַ כוסמיסיאַ אין מאַראַנאַ; על אַברעאַ אין סאַבאַדעל;
על טעכעדאַר אין וואַלס; דער באַלעסין דע לאַ פֿעדעראַסיאַן רעכיאַנאַל
עספּאַניאַלאַ אין אַלקאַי און לאַ אינטערנאַסיאַנאַל אין קאַדיס.

זייען געוואָלטיגע ענטוויקלונג פֿון דער אַנאַרכיסטישער אַרבייטער-
פּרעסע בעקומט נאָך אַ פֿיעל גרעסערע בעדייטונג, ווען מען דערמאָהנט
זיך, אַז לויט דעם לעצטען סטאַטיסטישען בעריכט פֿון 1903 גיט עס
נאָך איצטער אין שפּאַניען 11.945.971 מענשען, וועלכע פֿערשמעהן ניט
צו ליינען און שרייבען פֿון אַ בעפֿעלקערונג פֿון 667.256.17 פּערזאָן.
און אין יענער פּעריאָדע איז דער צושטאַנד נאָך געווען ערגער.

* * *

* די „סאָלידאַריטע רעוואָלוציאָנער“ איז ערשינען אין פֿראַנצויזש.

די אונגע הייערע ענטוויקלונג פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלע אין שפּאַ-
ניען האָט זיך מאַניפּעסטרירט דורך הונדערטער און הונדערטער סטרייקס
אין אלע פֿאַכען. דער רעוואָלוציאָנערער כאַראַקטער פֿון דיזע סטרייקס
און די אונבעזענבאַרע ענערגיע פֿון די אַרבייטער האָט געוואָרפֿען אַ
מורא אויף דער שפּאַנישער בורזשואַזיע; און דיזעלכע בורזשואַזיע, וועלכע
האָט ביי יעדער געלעגענהייט שטאַלצירט מיט איהרע ליבעראַלע איבער-
צייגונגען, האָט איבער די אינטערעסען פֿון איהר קלאַסע פֿערגעסען אלע
פּאָליטישע אונטערשיידונגען און זיך פֿעראייניגט מיט די רעאַציאָנערע
מאַנאַרכיסמען, אום צו בעקעמפֿלען די אַרבייטער.

די מייסטע פֿון די אויבען דערמאָהנטע סטרייקס זיינען געווען ער-
פֿאַלגרייך פֿאַר די אַרבייטער און די אַרבייטס-בעדינגונגען אין די אינ-
דוסטריע-צענטערס פֿון קאַטאַלאַניען, וויסאַיאַ א.ו.וו. האָבען זיך גאַנץ
בערייטענד פֿערבעסערט. נאָך דעם בלוטיגען אונטערגאַנג פֿון דער פֿאַרזיער
קאַמונע האָט די שפּאַנישע אַרבייטער-בעוועגונג ענטוויקעלט אַן אונגע-
הייערע מהעטיגקייט. די בורזשואַזיע האָט כמעט אין גאַנצען פֿערלאָרען
דעם קאָפּ און האָט ערוואַרמעט מיט זיכערהייט אַן אַלגעמיינעם אויפֿ-
שטאַנד. אַ רעפּובליקאַנישער דעפּוטאַט פֿון קאַטאַלאַניען, אַ רייכער קויפֿ-
מאַן פֿון באַרצעלאָנאַ, האָט אין די קאָרטעס געוואָנט די פֿאַלגענדע
כאַראַקטעריסטישע ווערטער: „מיר דאַרפֿען זיך רעכענען דערמיט, אַז
אין פֿערלויה פֿון אַ קורצער צייט, ווערען די אַרבייטער-פֿעראייניגען און
געווערקשאַפֿטען אין שפּאַניען, וועלכע די אינטערנאַציאָנאַלע האָט אָרגאַ-
ניזירט, אלע צוואַמען אַוועקלייגען די אַרבייט און אונז צווינגען צו פֿער-
מאַכען די פֿאַבריקען און ווערק-שטאַמען. און אויב זיי וועלען ניט האָבען
דעם געוואונשענעם ערפֿאַלג, וועלען זיי זיך אַריינזאַרפֿען אין די גאַסען
און פֿאָרען פֿון אונז מיט די וואַפֿען אין די הענד, די אַרבייטס-אינסטרומ-
מענטען, די מאַשינען, די רוי-שטאַפֿען, דאָס קאַזימאַל.“

דער דאָזיגער בורזשואַ האָט אַלואַ געזעהן אין דעם גענעראַל-
סטרייק פֿון די אַרבייטער די איינלייטונג פֿון דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן.
אין יענער צייט האָבען זיך אָנגעהויבען די ערשמע פֿערפֿאַלגונגען
געגען דער אינטערנאַציאָנאַלע. די רעגירונג האָט אונטערדריקט איינצעלנע
לאַקאַלע אָרגאַניזאַציען און אַרעסטירט בעקאַנטע פּראָפּאַגאַנדיסמען.
אין סאַנאַם אָקטאָבער 1871 האָט דער אַלפּאַניסטישער דעפּוטאַט
כאַווע אי העוויאַ אינטערפעלירט דעם מיניסטער דער אינערן
מכּח דער אינטערנאַציאָנאַלע און איהם אָנגעפֿרעגט, וואָס ער
דיינקט צו מהאַן געגען דיזע פֿעראייניגונג, וועלכע גראַבט אונטער די

זיכרהיים פון'ס שטאָאט. דער מיניסטער קאָנראָו האָט איהם געענט-
פֿערט, אַז ער איז ניט גענוג בעקאנט מיט די ציעלען און שמרעבונגן
פֿון דער דאָזיגער געוועלשאַפֿט, נאָר ער וואָלט צופֿרירדען געווען צוהערען
מעהרער וועגען איהר. אזוי האָט זיך אָנגעפֿאַנגען יענע בעריהמטע
דעבאַטע אין די קאָרטעס איבער די אינטערנאַציאָנאַלע, וועלכע איז
אָנגעגאַנגען פֿאַר דריי וואָכען צייט. די ענדע איז געווען, אַז די מאַיאַ-
ריטעט האָט ערקלערט די אינטערנאַציאָנאַלע פֿאַר אַן אונגעזעצליכע
אָרגאַניזאַציע. נאָר דיווער בעשלוס איז געווען אַ ריין פֿלאַטאַנישער, ווייך
די אַרבייטער האָבען פֿערטהיידנט זייערע רעכטע מיט אַזאָ ענערגיע, אַז
די רעגירונג האָט ניט געהאַט דעם מוט אָנצואווענדען שמריינגע מאַס-
רעגלען. אין מאַנאַט יאנואַר 1872 האָט דער מיניסטער סאַנאַסטאָ פֿער-
עפֿענטליכט אַ צירקולאַר צו די פֿאַליציי־פרעפֿעקטען פֿין נאַנץ שפּאַניען,
אין וועלכען ער האָט זיי אויפֿגעפֿאָדערט צו פֿערפֿאַלגען די מיטגלידער
פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלע, וועלכע ער האָט אָנגערופֿען אַ „פֿילאָזאָפֿישע
אומאַפֿיע פֿון'ס פֿערברעכען“, די „אַבליקענונג פֿון גאָט און שטאָאט,
פֿון פֿאַמיליע און אייגענטהום“. אָבער די פֿערפֿאַלגונגען זיינען ניט אים
שטאַנד געווען צו ברעכען די אינטערנאַציאָנאַלע; זי האָט אָבערהאַלטען
איהר צווייטען קאָנגרעס אין סאַראַגאָסאַ צום טראָץ דעם פֿערבאָט פֿון
דער רעגירונג.

ערשט נאָך דער רעוואָלוציע פֿון 1873, נאָך דעם אונטערנאָג פֿון
דער יונגער שפּאַנישער רעפּובליק און דעם זיענ פֿון דער רעאַקציע,
וועלכע האָט צוריקגעפֿיהרט פֿון דאָס ניי די בורבאָנען אויף דעם שפּאַ-
נישען טהראָן, איז די אינטערנאַציאָנאַלע פֿערשוואַנדען פֿון דער עפֿענט-
ליכקייט; אָבער זי האָט געלעבט ווייטער אין די קאָנספּיראַטיווע צירקלען
און גרופּען פֿון די שפּאַנישע אַרבייטער, ביז וואַנען די פֿערהאַסטע
אויסנאַהמע־געזעצע זיינען ווידער געפֿאַלען.

* * *

וועהרענד דיווער גאַנצער שטורמדיגער פּעריאָדע האָט די שפּאַנישע
אַרבייטער־קלאַסע קיינמאַל קיין אויג ניט אָבגעלאָזט פֿון דעם פּראָבלעם
פֿון ערציהונג און דער פֿרייער שולע. אין אַלע שטערט, וואו נור די
אינטע־נאַציאָנאַלע האָט געהאַט גענוג אָנהיינגער, איבערהויפט אין קאָ-
טאַלאָניען, האָבען די אַרבייטער געגרינדעט בילדונגס־אינסטיטוציען און
פֿרייע שולען פֿאַר ערוואַקסענע און קינדער. אויף דעם קאָנגרעס פֿון
סאַראַגאָסאַ אין 1872 איז די פֿראַגע וועגען דער פֿרייער שולע און דער
אַל־זייטיגער ערציהונג געשטאַנען אויף דער טאַגעס־אָרדנונג. ווען מען

דערמאָהנט זיך, אז דיווער קאָנגרעס האָט שטאַמנעפֿונען קורץ נאָך דעם ווי דער מיניסטער סאַנאַסטאָ האָט אַרויסגעלאָזט ווין שענדליכען צירקולאַר געגען דער אינטערנאַציאָנאַלע, ד. ה. אין אַ פעריאָדע פֿון אַפֿענעם קאַמפֿ; ווען מען דערמאָהנט זיך, אָז אפילו אין אַזאַ געפֿעהרליכער לאַגע, האָבען די שפּאַנישע אַרבייטער ניט פֿערנאַכלעסיגט די ערציהונגס-פֿראַגע, דאַן בעגרייפֿען מיר ערשט ריכטיג די גרויסע קולטור-היסטאָרישע בעגריימונג פֿון דיווער בעוועגונג.

קראָפּאַטקין בעמערקט זעהר ריכטיג, אָז „ביי די שפּאַנישע אַנאַר-ביסטען, וועהרענד די ערשטע יאָהרען פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלע — ד. ה. פֿון 1870 אָן — איז שמענדיג אַ טהייל פֿון די קרעפֿטע געריכטעט געוואָרען אויף די פֿרייע שולע. אַזעלכע שולען זיינען געגרינדעט געוואָרען אין פֿערשידענע שטעט פֿון קאַטאַלאַניען. יעדעסמאַל, ווען עס האָט געטראָפֿען, אָז אין אינווערע רייען איז אַריינגעטראַסען אַ געבילדעטער מאַן אָדער פֿרוי, פֿלעגט מען איהם אָדער איהר באַלד איינריכטען אַזאַ שולע אויף דעם בעסטען אָפֿן. פֿערשמעהט זיך, אָז די געזען-דינעריי צום שטאַט און רעליגיאָן איז דאַרט געווען אויסגעשלאָסען. אַזעלכע שולען האָבען מיר געהאַט אַן ערך פֿופֿציג.“

קראָפּאַטקין דערזעהלט אונז ווייטער, אָז נאָך דעם אויפֿשטאַנד פֿון אַלקאָ אין 1873 איז זיינער אַ פֿריינד, דער שפּאַנישער אַנאַרכיסט אַל-באַראַסין, בעהאַלטענערהייט צוריק נאָך שפּאַניען און האָט אונטער-ריכטעט אין אַזאַ שולע. און אַלבאַראַסין איז ניט געווען דער איינציגער. אפילו אין יענע פֿינסטערע זעקס יאָהר צייט, פֿון 1874 ביז 1880, ווען די גאַנצע שפּאַנישע אַרבייטער-בעוועגונג האָט נור געקענט עקזיסטירען אונטער אירדישערהייט, האָט מען קיינמאַל ניט אינגאַרירט די וויכטיגע אַרבייט פֿון דער ערציהונג.

* * *

מיר האָבען ביז אַהער אויסשליסליך גערעדט וועגען די פֿערווכע פֿון אַ פֿרייער און ראַציאָנאַליסטישער ערציהונג, וועלכע זיינען דירעקט אַרויס-געוואָקסען פֿון דער אָרגאַניזירטער אַרבייטערשאַפֿט אין שפּאַניען. אָבער דויע פֿערווכע זיינען ניט געווען די איינציגע, וועלכע זיינען געמאַכט געוואָרען אין דיווער ריכטונג. אויך די ליבעראַל-ראַדיקאַלען און רעפּוב-ליקאַנער האָבען געגרינדעט אַ גרעסערע צאָהל פֿראַגרעסיווע ערציהונגס-אינסטיטוציאָנען אין אַלע טהיילען פֿון שפּאַניען. זייט דער רעוואָלוציאָן פֿון 1868 זיינען די דאָזיגע פֿערווכע געוואָרען זעהר פּאָפּולער אין די רייען פֿון די פֿראַגרעסיווע עלעמענטען. אַלע געגנער פֿון דער קירכע

און דער קלערקאלער מאַנאַרכיע האָבען גענומען אַן אַנטהייל אין אַזעלכע אונטערנעהמונגען און אין פֿיעלע ערטער זיינען די פּראָגרעסיווע פּלובס און פּאַקס-הייזער פֿערווענדעט געוואָרען אַלס שולען פֿאַר די קינדער. דאָסזעלבע איז נאָך איצט דער פּאַל אין שפּאַניען. אין פֿיעלע שטעט, איבערהויפט אין קאַטאַלאַניען, האָבען זיך אַלע פּראָגרעסיווע עלעמענטען צוזאַמענגענומען, אום צו גרינדען אַן „עסקוּעלאַ לאַאיקאַ“, אַ „וועלטליכע שולע“, ד. ה. אַזאַ שולע, וואו אַלע לעהרען פֿון דער קירכליכער און רעליגיעזער מאָראַל זיינען געווען אויסגעשלאָסען. אַנאַרכיסמען, סאָציאַליסטען, פֿריי-דיינקער, סינדיקאַליסטען, רעפּובליקאַנער א.ו.וו. האָבען פּאַרטרט בע-זונדערע קאָמיטעס און פֿעראייניגט זייערע קרעפֿטע, אום צו געבען זייערע קינדער אַ ראַציאָנעלע ערציהונג. אין דיזע שולען זיינען פֿיעלע אַנאַרכיס-מען טהעטיג געווען אַלס לעהרער, ווי צ. ב. ש. די גענאָסען כּוואַן מאַנ-טסעני און טהערעסאַ מאַניע אין רעאום, טעדורי פּאַנס אין באַרצעלאַנאַ, באַרשאַמעו אין גראַסיאַ, סעראַ אין סאַן כערוואַסיאַ, סאַנטענערגראַ אין סאַליענט, ווינסענטע גאַרסיאַ אין סעסמאַ (*), א. ו. וו. עס איז כּוואַראַקמע-ריסטיש, אַז ביי אַלע פֿערפּאָלגונגען זיינען דיזע לעהרער געווען די ערשטע אָפּפֿער. אַזוי האָבען פֿינף פֿון די אויבען דערמאָהנטע געשמאַכטע אין די שוידערליכע קאַזעסאַמען פֿון סאַנטכּוואַיטש אין יענער שרעקליכער פּעריאָדע (1896), ווען דער נאָמען פֿון דער „פֿערשאַלענער פֿעסמונג“ איז געלעגען אין די טיילער פֿון גאַנץ אייראָפּאַ, צוליב דער בעקאַנטער טראַגעדיע פֿון דער סאָדערנער אינקוויזיציאַן. איינער פֿון זיי, כּוואַן מאַנ-טסעני, האָט שפּעטער דראַמאַטיזירט זיינע אייגענע ערפֿאַהרונגען און די ערפֿאַהרונגען פֿון זיינע אונגליקליכע קאַמעראַדען אין אַ טראַגעדיע, „על קאַסטיליאַ מאַלרימאַ“, וועלכע איז ערשיענען אין דער „רעוויסטאַ בלאַנקאַ“.

אין 1885 האָבען די פּראָגרעסיווע עלעמענטען פֿון סאַן פעליו דע ניבאַלס געגרינדעט די פֿרייע שולע „לאַ ווערדאַר“ (די וואַהרהייט). דיזע שולע עקזיסטירט נאָך איצט און צייכענט זיך אויס דורך איהרע הויך ענטוויקעלטע הינענישע בעדינגונגען און אַלע אַנדערע איינריכטונגען, וועלכע שטעהען אויף דער העכסטער שטופֿע פֿון דער סאָדערנער ערציהונג. די

(* ביי דיזער געלעגענהייט איז אויך נישטווענדיג צו דערמאָהנען דעם לעהרער כּוואַן רואיס, וועלכער האָט אונטערריכטעט אין טעהרעזע שולען פֿון אַנדאַלווען. רואיס איז אויך געווען דער סעקרעטאַר פֿון דער אַנאַרכיסטישער „אוניאַן דע טראַבאַכאַרדעס דעל קאַמפּאַ“ און איז שפּעטער צוזאַמען מיט נאָך זיבען קאַמעראַדען גאַראַטירט גע-וואָרען, זייענדיג דער אָפּפֿער פֿון אַ שענדליכען יוסטיץ-מאָרד.

„הומאנידאד נואעווא“ האָט אין 1907 פֿערעפֿענטליכט אַ פֿאָטאָגראַפֿיע פֿון די קינדער, וועלכע בעוויבן דיזע שולע און עס איז אַן אמת'ער פֿער-נגינגען צו קוקען אויף דיזע פֿרייע, אָפֿענע און אינטעליגענטע געוויכטער. דאָסוועלכע לאָזט זיך זאָגען וועגען די פֿאָטאָגראַפֿיען פֿון די שילער און שילערניגען פֿון די פֿרייע שולען אין אַלכעסיראַס און סעסטאַאָ, וועלכע די „רעוויסטאַ בלאַנקאַ“ האָט פֿערעפֿענטליכט אין מאָנאַט מערץ 1903. יעדעס געוויכט איז אַ בעזונדערער טיפּ, וועלכער שטעלט פֿאַר מיט זיך אַ בעשטימטען באַראַקטער. איך האָב זיך אויפֿמערקזאַם צוגעקוקט צו יעדען פֿנים'ל בעזונדער און איך האָב צווישען די עטליכע הונדערט קינדער ניט געפֿונען קיין איינציגען טיפּ, וועלכער זאָל אויסדריקען אַ געוויסע גלייכגילטיגקייט אָדער אַ מאַנגעל אין אינטעליגענץ. איך האָב געזייגט די פֿאָטאָגראַפֿיען פֿילעל פֿון מיינע פֿריינד און אַלע זיינען געקומען צו דעם זעלבען שלום; אַלע האָבען אויך בעמערקט אַ באַראַקטעריסטישע, אויסערגעווענהליכע ערנסטקייט אין דיזע סימפּאַטישע קלוגע פֿנים'לאַך. די פֿרייע שולע פֿון פֿעליו דע גיכאַלס שטעהט היינט אַן דער שפיצע פֿון אַלע אַנדערע ערציהונגס-אינסטיטוציאָנען אין דער דאָזיגער שטאָדט, און קיין אַנדער שולע דאַרמען קען זיך ניט צוגלייכען צו איהר — ניט וואָס אָנבעלאַנגט די פֿעהיגקייטען פֿון איהרע לעהרער און ניט אין בעצוג צו איהרע אַלע איינריכטונגען.

וויליאַם היפֿאַרד האָט אונז געגעבען אַן אינטערעסאַנטען בעריכט איבער אַ נאַגע דרייע פֿון פֿעדאַגאָגישע פֿערוזכע, וועלכע זיינען געמאַכט געוואָרען פֿון די שפּאַנישע פֿריידיינקער וועהרענד די לעצטע צוואַנציג יאָהר צייט. אין דער „עקאַל רענאָוע“ האָט ער איבערגעגעבען די פֿאַל-גענדע טהאַטואַכען:

„דורך אַ גליקליכען צופֿאַל האָט זיך מיר איינגעגעבען צו בעקומען די סטאַטוטען פֿון אַ געוויסער פֿעראייניגונג פֿון פֿריי-דיינקער, וועלכע האָט עקזיסטירט אין 1888 אין סאַרדיר אונטער דעם נאָמען „געזעל-שאַפֿט פֿין די פֿריינד פֿון פּראָגערס“. איבערליינענדיג דיזען דאָקומענט, האָב איך בעקומען די פֿאַלשטענדיגע פֿערויכערונג, אַז די גרינדונג פֿון „וועלטליכע שולען“ איז געווען פֿון אָנפֿאַנג אָן איינע פֿון די וויכטיגסטע פֿראַגען פֿאַר די שפּאַנישע פֿריי-דיינקער.

„אין דעם אַרטיקעל 2 פֿון די אייבען דערמאָהנטע סטאַטוטען ווערט אויסדריקליך ערקלעהרט אַלס אַן אויפֿנאַכע פֿאַר דעם פֿעראיין: צו שאַ-פען און אויפֿצוהאַלטען וועלטליכע שולען פֿאַר ביידע געשלעכטער מיט אַלע קלאַסען און אַלע נויטווענדיגע גראַדען. די אַרטיקלען 11 און 12

בעשעפטיגען זיך מיט די מאטעריעלע און אנדערע בעדינגונגען, אונטער וועלכע די מיטגלידער — יעדעס מיטגליד האָט אַם ווייניגסטענס נעמוזט ווין 18 יאָהר אַלט — האָבען נעמענט אַריינטרעטען אין די פֿערשידענע קלאַסען פֿון די שולען.

„די פֿערהאַנדלונגען פֿון דעם אינטערנאַציאָנאַלען פֿריי-דיינקער קאָנגרעס, וועלכער האָט שטאַמעפֿונען אין 1889 אין פֿאַריז, צייגען אונז, אַז אין דיווער פֿעריאָדע האָט זיך די א-בייט פֿון די פֿרייע שולען אין שפּאַניען ריכטיג אָנגעהויבען. אויף דעם קאָנגרעס זיינען פֿערטראָמען געווען העכער זעכציג שפּאַנישע אָ-גאַנזיאָציאָנען און דער רעפּאָרט, וועלכען דער בעריהמטער שפּאַנישער געאָגראַף דר. אָדאָן דע בוען האָט פֿאַרגעלייענט דעם קאָנגרעס, האָט אונז געצייגט, אַז אין יענער צייט האָבען עקזיסטירט מעהר ווי זעכציג צייטונגען אין שפּאַניען, וועלכע האָבען סימפּאַטיוירט מיט דעם פֿרייען געדאַנק; און דר. דע בוען האָט אויסרוקליך ערקלעהרט, דאַס איינע פֿון די וויכטיגסטע אַרבייטען פֿון דעם פֿריי-דיינקערטהום אין שפּאַניען איז די אונטערשטיצונג פֿון דער וועל-ליכער ערציהונג.

„ווייטער ערקלערט אונז דר. אָדאָן דע בוען אין זיין בעריכט, אַז מעהרערע פֿריי דיינקער-פֿעראיינען אונטערשטיצען וועלמליכע שולען און ער האָט נאָך צוגעזעצט, אַז ניט לאַיג צוריק האָט מען געשאפֿען אַ מאָ-על-שולע אין גיאַראַלאַבאָראַ מיט דעם געלד, וועלכעס אַ געוועזענער אָפֿיציר פֿין דער שפּאַנישער א-מעע, פֿיליפּע ניעטאַ, האט איבערגעלאָזט בירושה צו דיווען צוועק. צום שלום איז נאָך צו דערמאָהנען די מאַררידער געזעלשאַפֿט „על פענסאַמיענטאַ“ (דער געדאַנק), וועלכער האָט אין 1900 פֿערעפֿענטליכט אַ מין פֿרינציפען-ערקלערונג, וועלכע ענטהאַלט אין זיך עהנליכע אויפגאַבען, ווי די פֿון די אנדערע אָרגאַניזאַציאָנען, פֿון וועלכע מיר האָבען פֿריהער גערעדט. אין דעם אַרטיקעל I פֿון די סטאַטיסטען פֿון דעם פֿעראייין „על פענסאַמיענטאַ“ לעזען מיר, אַז דער ציעל פֿון דער פֿע-אַיינגונג איז צו אונטערשטיצען די וועלמליכע ערציהונג דורך דער גרינדונג פֿון נייע בילדונגס-אינסטיטוציאָנען און געבענדיג מאַטעריעלע און סאָראַלישע הילפֿע די יעניגע, וועלכע עקזיסטירען שוין. אין דער-זעלבער צייט האָט דיווע אָרגאַניזאַצען אויך פֿערוזכט צו ווירקען אויף דער רעגירונג, כדי זי זאָל מאַדיצירען דעם געזעץ וועגען דער ערציהונג און אויסשליסען יעדען רעליגיעזען אונטערריכט אין די אָפֿיציעלע שולען.“ *

די היסטאָרישע פֿאַקטען, אויף וועלכע מיר האָבען אָנגעדייטעט אין די לעצטע צוויי קאָפיטלען, בעווייזען אונז, אז פֿראַנסיסקאָ פֿעררער איז ניט געווען דער גרינדער פֿון די ערשטע פֿרייע שולען אין שפּאַניען, אזוי ווי עס איז אָפֿטמאָל בעהויפטעט געוואָרען פֿון אויבערפֿלעכליכע צייטונגס-שרייבער, וועלכע האָבען מייסעטענטהיילס ניט די קלענסטע פֿאַרשטעלונג פֿון די סאָציאַלע צושטענדע און בעוועגונגען אין דיווען לאַנד.

די גרויסע היסטאָרישע בעדייטונג פֿון פֿראַנסיסקאָ פֿעררער בע-שמעהט אין דעם, וואָס ער האָט פֿערוזכט, און מיט ערפֿאָלג פֿערוזכט, צו פֿעראייניגען די עקזיסטירענדע שולען, צו געבען זיי אַ פֿעקטען פֿונ-דאַמענט און די מעגליכקייט פֿון אַ סיסטעמאַטישער ענטוויקלונג. פֿעררער האָט די פֿראַגע פֿון דער קינדער-ערציהונג אויפֿגעפֿאַסט פֿיעל מיטפֿער און ברייטער ווי די מייסטע פֿון זיינע פֿאַרגענגער. די „מאָדערנע שולע“, וועלכע ער האָט געשאַפֿען, און וועלכע איז באלד געוואָרען אַ מאָדעל פֿאַר אלע אַנדערע „וועלטליכע שולען“ אין שפּאַניען, איז ניט בלויז גע-ווען אַ גרויסע מהאַט פֿאַר שפּאַניען, נאָר פֿאַר גאַנץ אייראָפּאַ, פֿאַר די גאַנצע מאָדערנע קולטור-וועלט. פֿאַר פֿעררער איז דאָס קינד ניט געווען אַ מין מעדיום פֿאַר פּעדאַגאָגישע עקספּערימענטען, נאָר אַ פּערזענליכ-קייט, אַ כאַראַקטער, וועלכען דער לעהרער דאַרף גרינדליך שמוּדירען, אום אויסצוגעפֿינען דעם נאַטירליכען וועג פֿאַר זיין נאָרמאַלע און זעלבסט-שמענדיגע ענטוויקלונג. פֿאַר פֿעררער איז די שולע ניט געווען אַ פּלאַץ, וואו מען דרעסירט יונגע חיות, אַ פּלאַץ, וואו מען מוויטעט די אינדיוויד-דואליטעט און צושטערט דעם כאַראַקטער פֿון דעם יונגען דור, אָנשמאַ-פענדיג די יונגע מוחות מיט די ברעקלאַך פֿון אַ פֿייגער, היפּאָקריטישער מאָראַל, וועלכע אינגאָרירט יעדע אמת'ע מענשליכקייט און דערשטיקט דעם גייסט פֿון פֿרייהייט און זעלבסטשמענדיגקייט; מיט איין וואָרט, פֿאַר פֿעררער איז די שולע ניט געווען די גייסטיגע קאַזאַרמע, וואו מען שאַפֿט דיס-ציפּלינירטע און לאַיאַלע בירגער פֿאַר דעם שטאַאַט און געהאַרכזאַמע לוינ-שקלאַפֿען פֿאַר דעם קאַפיטאַליסטישען רעזשים, נאָר אַ מעמפּעל פֿון פֿרייהייט, שענההייט, ליכט און מענשען-כיעבע, אַ פּלאַץ, וואו מען דאַרף פֿאַרויכטיג בעריהרען די פֿיינסטע און אינטימסטע סטרונגעס פֿון די יונגע נשמות און זיי בעפֿרוכטען מיט די נאָבעלסטע און ערהאַבענסטע אידעען און געפֿיהלען, וועלכע דער מענשליכער גייסט האָט ביו איצט דערנריכט.

קינע געהאַרכזאַמע און פֿייגע שקלאַפֿען, נאָר פֿרייע מענער און פֿרויען האָט ער געוואַלט ענטוויקלען, מענשען, וועלכע ליעבען דאָס לעבען, די פֿרייהייט און די ברידערליכע פֿעראייניגונג; קיינע טרוקענע געלעהרמע

און „ספעציאליסטען“, וועמען דער שמויב פֿון די ביכער האָט פֿערשמויבט די נשמות, נאָר מענשען מיט אידעאָלען אין די מוחות און הערצער, מענשען מיט מומה, בענייסטערונג און לעבענס-קראַפֿט, מענשען, וועלכע ליידען, זעהענדיג, ווען אנדערע ליידען און וועלכע פֿרעהען זיך, ווען אנדערע זיינען גליקליך און ליעבען דאָס לעבען.

אָם דאָס איז געווען דאָס גרויסע ציעל, די לעבענס-אויפֿגאַבע פֿון פֿראַנסיסקאָ פֿעררער, דעם מאַן, וועלכער האָט אוועקגעגעבען זיין לעבען פֿאַר זיין ווערק און פֿון דיווען מאַן און דיווען ווערק וועלען מיר רעדען אין די פֿאַלגענדע קאַפיטלען.

IV.

פראנסיסקא פעררער אי גארדיא.

פראנסיסקא פעררער אי גארדיא* איז געבאָרען געוואָרען דעם 10טען יאנואר 1859 אין דעם דערפֿעל אלעליא אן ערך דריי שמונדען פֿון באַרצעלאָנא. דער פֿאָטער זיינער איז געווען איינער פֿון יענע קליינע וויין-בויערן, וועלכע זיינען אין יענער געגענד פֿון קאטאלאָניען אזוי צאָהל-רייך. ס'איז אַ שעהן שטיקעל ערד, דאָס דערפֿעל אלעליא, איינער פֿון יענע שטילע, פֿרידליכע ערטער אין אַ שעהנעם טהאַל אַרומגערינגעלט פֿון וויין-בערג און אַראָנושען-בוימער. טראָץ דער נאָהנטקייט פֿון באַר-צעלאָנא, דער הויפּט-שטאָדט פֿון קאטאלאָניען, וועלכע האָט איבערגע-לעבט מעהר אויפֿשטענדע, רעוואָלוציאָנען און באַריקאדען-שלאַכטען ווי יעדע אַנדערע שטאָדט אין אייראָפּא — פּאַריז ניט אויסגענומען — האָבען די נייע אידעען, פֿאַר וועלכע מען האָט געקעמפֿט אין שפּאַניען פֿאַר די לעצטע הונדערט יאָהר צייט, געפֿונען אַ זעהר שוואַכען אָבקלאַנג אין יענעם שטילען טהאַל, וואו דער מערטירער פֿון מאַנטכואימס האָט צום ערשטען מאָל דערבליקט דאָס ליכט פֿון דער וועלט. פֿעררער'ס עלטערן זיינען געווען גוטע קאטהאָליקען און אָנהיינגער פֿון דער מאַ-נאַרכיע און די ערציהונג, וועלכע פֿראַנסיסקא און זיינע צאָהלרייכע ברי-דער און שוועסטער האָבען בעקומען, איז געווען אַ שמריינג רעליגיעזע. דער קליינער פֿראַנסיסקא איז געווען אַ קינד מיט אויסערנעוועהנליך צאַרט ענטוויקעלטע געפֿיהלען, אַ פֿערטראַכטער, רוהיגער באַראַקטער, וועלכער האָט זיך צוגעפּאַסט אין יעדער בעציהונג צו די אלטע רעליגיעזע טראַדיציאָנען פֿון זיין פֿאַמיליע. ער האָט אויסגעפֿיהרט אלע רעליגיעזע צערעמאָניעס מיט דער גרעסטער פינקטליכקייט און איבערגעבענהייט, פּונקט פֿערקעהרט ווי זיין ברודער כאַסע, וועלכער האָט קיינמאַל ניט

* גארדיא איז געווען דער פֿאַמיליע-נאָמען פֿון פֿעררער'ס מוטער. פֿיעלע שפּאַ-ניער, פֿאַלגענדיג אָן אלטען מנהג, זעצען צו צו זייער פֿאָטערס נאָמען דעם נאָמען פֿון דער מוטער.

בעוויוען קיין גרויסען רעספעקט פֿאַר די הייליגע לעהרען פֿון דער קירכע; און ווען ער איז צעהן יאָהר אַלט געווען, האָט ער בעלאַנגט צום באַר פֿון דער קירכע אין זיין דערפֿעל. די גאַנצע קינדער-יאָהרען פֿון דעם גרויסען ערציהער זיינען געווען אזוי שטיל און פֿרידליך, אזוי פֿריי פֿון אויסערגעווענהליכע פּאַסירונגען, ווי עס קען נאָר זיין דער פֿאַל אין אַזעלכע בעהאַלטענע ווינקלאַך ווי דאָס דערפֿעל אַלעליאַ.

ווען פֿראַנסיסקאָ איז געווען אַ אינגעל פֿון דרייצעהן יאָהר אַלט, האָבען איהם זיינע עלטערן אַזעקגעגעבען אין דער לעהרע צו אַ טוך הענדלער אין באַרצעלאָנאַ. פֿאַר פֿראַנסיסקאָ איז דאָס געווען דער אָנ-פֿאַנג פֿון אַ נייער פּעריאָדע אין זיין לעבען. די רעוואָלוציאָנערע שטאַדט מיט איהרע מעמפּעראַמענטפֿאַלע און פֿריי-געוואַנענע איינוואוינער, דאָס רוישענדיגע קאָכעדיגע לעבען מיט זיינע אונזעהלכאַרע קאָלירען און פֿאַר-מען האָט געטוומט טאַכען אַ טיעפֿען איינדרוק אויף די רייכע פֿאַנטאַזיע פֿון דעם אינגעל, וועלכער האָט פּלוצלינג דערפֿיהלט דעם אונגעהייערען געגענזאָץ צווישען צוויי פֿערשידענע וועלטען: פֿון דער וועלט, וועלכע ער האָט גראָד וואָס פֿערלאָזען און דער וועלט, אין וועלכער ער איז ערשט אַריינגעטראָמען.

דער בעל-הבית זיינער איז געווען אַן אויסגעשפּראַכענער פֿריי-דיינקער, וועלכער האָט דורכגעמאַכט פֿיעלע פֿערפֿאַלגונגען פֿון די קלע-ריקאַלען. ער האָט באלד ליעב געקראָגען דעם יונגען פֿראַנסיסקאָ. די נאַטירליכע אינטעליגענץ, די לוסט צו אַרבייטען און די רייכע פֿאַנטאַזיע פֿון דעם אינגעל האָבען אַרויסגערופֿען די סימפּאַטיע פֿון דעם אַנטי-קלעריקאַלען געשעפֿטס-מאַן און ער האָט איהם ביסלעכווייז בעקאַנט געמאַכט מיט זיינע אידעען און אַנשוואונגען. דער יונגער פֿעררער האָט זיך אויפֿמערקזאַם צוגעהערט צו זיינע ווערטער און אַ גאַנץ נייע וועלט האָט זיך ביסלעכווייז אויפֿגעפֿענט פֿאַר זיינע אויגען.

דאָס פֿרידליכע דערפֿעל אַלעליאַ מיט זיינע רוהיגע, פֿון דער וועלט פֿערגעסענע איינוואוינער, וועלכע האָבען נאָך אימער געלעבט אין אַ פֿער-גאַנגענער עפֿאַכע, ווייט פֿון'ם עפֿענטליכען לעבען מיט זיינע מעגליכע קעמפֿע, זיינע נייע אידעען, זיינע חלומות און האַפֿנונגען פֿאַר דער צוקונפֿט, דאָס אַלעס האָט פֿאַר איהם איצט בעקומען אַ גאַנץ אַנדערן אויסזעהן. די וועלט, דאָס לעבען, די מענשען האָבען זיך פֿאַר איהם אַבגעשפּיגעלט אין גאַנץ נייע קאָלירען און געשטאַלטען און די אינערליכע ביינקענים צו דערקענען דאָס אונבעקאַנטע, די אַלע דונקלע פּראַבלע-מען, וועלכע האָבען אַנגעהויבען מוטשען זיין מוח, איז געוואָרען ביי

איהם אלץ שמארקער און מעכטיגער. פראנסיסקא האט זיך גענומען צו די ביכער און דער בעל-הבית זיינער האט איהם אונטערשטיצט, וויפיל ער האט נור געקענט. יעדע פרייע שמונדע איז אויסגענוצט געווארען אויף צו לערנען. די אויסערגעווענהנליכע ענערגיע און דער שמארקער ווילען, יענע צוויי מיפישע אייגענשאפטען פון פראנסיסקא'ס כאראקטער, האבען איהם זעהר פילעל געהאלפען אויסצוארביימען זיינע אינטעלעקט-שוועלע פעהיגקייטען און צו פערפאלקאמענען זיינע קענטניסע.

די יאהרען זיינען אריבער, קוים וואס פראנסיסקא האט עס בעמערקט. דער הארוואגט פון זיין גייסטיגער ערקענטניס איז געווארען ברייטער און ברייטער און אלץ דייטליכער האט ער געפיהלט און פערשמאנען דעם מוראדיגען איינפלוס פון יענער פינסטערער מאכט, וועלכע איז געווען פאר הונדערטער און הונדערטער יאהרען און איז נאך היינט דער פלוך פאר שפאניען און דאס שפאנישע פאלק. ער האט פערשמאנען, אז די קירכע און איהר פאליטישער אינסטרומענט — די קלעריקאלע מאנארכיע, זיינען די ביטערסטע שונאים פון יעדער גייסטיגער און מאראלישער ענט-וויקלונג, די געוויסענלאזע אויסבייטער פון דער נאציאן, די שמענדיגע פערוארואכער פון יעדער פיוזישער און גייסטיגער שקלאפעריי.

ער האט שטודירט די געשיכטע פון זיין לאנד, דיזע לאנגע און בלוטיגע טראגעדיע, וועלכע איז אָנגעשריבען געווארען מיט דעם הער-צענס-בלוט פון די עדעלסטע און בעסטע מענער, וועלכע שפאניען האט ארויסגעגעבען. דער גיגאנטישער קאמפף פון דער שפאנישער יוגענד געגען דעם גרויזאמען דעספאטיזם פון דער קירכע און מאנארכיע, פון יענער העלדישער יוגענד, וועלכע האט זיך פערקערפערט אין די אונשמערב-ליכע געשמאלטען פון ריענא, סיקסטא קאמארא, מארענא רואיס, אבראן דע טערראדאס, קארן, דע אלמא, ראמאן דע קארן, גיליעס, פאבלא אנגולא, פערמין סאלוואטשעא און נאך פיעלע אנדערע, האט געמאכט א טיעפען איינדרוק אויף דעם יוגנלינג און זיין נאבעלעס הארץ האט זיך עמפערט געגען די פינסטערע מעכטע, וועלכע האבען אונטערדריקט זיין פאלק מיט גרויזאמער ברומאליטעט.

* *

ווען פראנסיסקא איז אלט געווען צוואנציג יאהר, איז ער געווען אן איבערצייגטער רעפובליקאנער. אין דער ערשטער צייט איז זיין רעפוב-ליקאניזם געווען א ריין פלאמאגישער; ער האט נאך ניט גענומען קיין פראקטישען אנטהייל אין דער רעפובליקאנישער בעוועגונג, נאר ער איז געווען איינשטימיג מיט איהרע ציעלען און שטרעבונגען. פאר א קורצע

צייט געפֿינען מיר איהם ווידער אין דעם פֿריינדליכען דערפֿעל אלעליא אין קרייו פֿון ויין פֿאַמיליע; אָבער די בעציהונגען ווינען ניט מעהר געווען ווי טמאָל. פֿראַנסיסקאָ איז געווען אַ פֿרעמדער אין דיווען קרייו, וועלכער איז נאָך אלץ בעהערשט געוואָרען פֿון דיוועלכע רעליגיעזע און מאָנאַרכיסטישע טראַדיציאָנען. די עלטערן האָבען ניט געוואָלט וויסען פֿון די נייע אידעען, וועלכע פֿראַנסיסקאָ האָט געבראַכט מיט זיך פֿון באַר-צעלאַנאָ און דער יונגער רעבעל האָט זיך שוין מעהר ניט געקענט אונ-סערוואַרפֿען צו דער אויטאָריטעט פֿון די עלטערן. ס'איז געווען איינע פֿון יענע בעקאַנטע טראַגעדיעס צווישען „פֿאַטערס און זיהן“, וועלכע האָט זיך געענדיגט ווי די מיססע פֿון דיווע טראַגעדיעס: פֿראַנסיסקאָ האָט פֿערלאָזען ויין פֿאַמיליע און איז ווידער אַוועק קיין באַרצעלאַנאָ.

דאָרטען האָט ער אָנגענומען אַ פּלאַץ אַלס אינספּעקטאָר פֿון אַן איינענבאַהן-קאָמפּאַניע אין נאָרד שפּאַניען. אין יענער צייט האָט זיך אָנגעפֿאַנגען די רעוואָלוציאָנערע פּעריאָדע אין פֿעררער'ס לעבען. ער האָט געפֿיהלט, אַז די פּלאַטאָנישע סימפּאַטהיע מיט אַ געוויסען אידעאל איז ניט גענוג, מען דאַרף אויך צוליינען אַ האַנד, אום צו געבען דעם אידע-אליום אַ פּראַקטישע בעדייטונג. און פֿעררער האָט צוגעלייגט אַ האַנד; ער האָט איינגעשטעלט ויין עקזיסטענץ, ויין לעבען פֿאַר ויין אינערליכע איבערצייגונג און האָט אָבגעגעבען ויין גאַנצע קראַפֿט פֿאַר דער רעוואָ-לוציאָנערער בעוועגונג.

אין יענער צייט — ס'איז געווען אין אַנפֿאַנג פֿון די אַכציגער — איז שפּאַניען דורכגענומען געוואָרען פֿון אַ פֿיבערהאַפֿטער שטימונג. מאַ-נועל רואיס סאָרריליאַ, דער פֿיחרער פֿון דער פּראַגרעסיסטיש-רעפּובלי-קאַנישער פּאַרטיי, האָט געמאַכט פֿאַרבּערייטונגען פֿאַר אַ נייעם אויפֿ-שטאַנד. סאָרריליאַ איז געווען איינער פֿון די הויפּט-פֿיהרער פֿון דער שפּאַנישער רעוואָלוציאָן אין 1868 און וועהרענד דער קורצער צייט פֿון אַטאָדעאָ'ס רעגירונג האָט ער פֿערטראַטען דעם פּלאַץ אַלס מיניסטער פֿון'ם עפֿענטליכען אונטערריכט. נאָך דער פּראַקלאַמאַציאָן פֿון דער שפּאַנישער רעפּובליק אין 1873 האָט זיך סאָרריליאַ צוריקגעצויגען פֿון'ם פּאָליטישען לעבען און איז אַוועק נאָך פּאַריז. אָבער די יונגע רעפּובליק האָט ניט לאַנג עקזיסטירט און נאָך דער אונטערדריקונג פֿון דער קאָ-סונאַליסטישער בעוועגונג דורך די רעאַקציאָנערע גענעראַלען קאַמפּאַס און פּאַוויאַ, האָט די מאָנאַרכיסטיש-קלעריקאַלע רעאַקציאָן ווידער געהאַט אַ פֿרייע האַנד. קאַנאַוואַס דעל קאַסמיליאַ, מיט דער הילפֿע פֿון די מי-ליטערישע היינקער פּאַוויאַ און טאַרמינעס קאַמפּאַס, האָט צוריקגערופֿען

די פֿערהאַסטע כורבאַנען אויף דעם שפּאַנישען קעניגס-מראָהן און באלד דערנאָך האָט זיך ווידער פֿערשפּרײט אַ שרעקליכע רעאַקציאָן איבער גאַנץ שפּאַניען.

סאָררייאַ, זעהענדיג, אז די רעאַקציאָן מריאומפֿירט איבעראַל, האָט זיך ניט לענגער געקענט צוריקהאַלטען. ער האָט זיך פֿון דאָס נײַ אַרײַנגעוואָרפֿען אין דער פּאָלימיש-רעוואָלוציאָנערער אַרענאַ, אום צו בעקעמפּ-פֿען די כורבאַנישע מאַנאַרכיע. סאָרריליאַ איז צוריק נאָך שפּאַניען און האָט דאָרטען געגרינדעט די פּראָגרעסיסמיש-רעפּובליקאַנישע פּאַרטיי, די איינציגע ווירקליך רעוואָלוציאָנערע פּראַקציאָן פֿון דעם שפּאַנישען רעפּובליקאַניזם אין יענער צײַט.

די גאַנצע פּעריאָדע פֿון 1875 ביז 1886 איז געווען אַ פּעריאָדע פֿון רעפּובליקאַנישע פֿערשווערונגען און אונטעראירדישע מהעטיגקײטען. פֿון וועלכע סאָרריליאַ איז געווען דער וויכטיגסטער איניציאַטאָר. סאָרריליאַ האָט פֿערוכט מיט אַלע מעגליכקײטען צו בעאיינפֿלוסען די אַרמעע מיט רעפּובליקאַנישע אידעען. די אַרמעע איז זעהר אַפֿם געווען די טרע-געריין פֿון די פּראָגרעסיווע אידעען אין שפּאַניען און דערפֿאַר איז סאָר-ריליאַ'ס אונטעראירדישע מהעטיגקײט ניט געווען אומניס. מען האָט געגרינדעטע געהיימע מיליטערישע אָרגאַניזאַציאָנען און אָנגעפֿיהרט אַ שטאַרקע פּראָפּאַגאַנדאַ צווישען די סאַלדאַטען. וועהרענד די לעצטע יאָהר-רען פֿון אַלפֿאַנסאָ דעם 12טען'ס רעגירונג האָט דיזע בעוועגונג בעקומען אַ געפֿעהרליכע בעדייטונג פֿאַר דער מאַנאַרכיע. די פֿיהרער האָבען נור געוואַרט אויף אַ גינסטיגען מאָמענט, אום אויפֿצוהויבען די פֿאָהן פֿון אויפֿשטאַנד.

* * *

אַט אין דיזער חײסער און פֿיבערהאַפֿטער פּעריאָדע איז פּראַנסיסקאָ פֿעררער אַרײַנגעמראָטען אין דער בעוועגונג. ער האָט געאַרבייט אין די געהיימע גרופּען און זײַן ענערגיע, זײַן איבערגעבענהײט און עהרליכקײט האָבען איהם באלד פֿערשאַפֿט דעם צומרוי פֿון סאָרריליאַ. ער איז אימער נאָך געווען אַן אינספּעקטאָר פֿון דער אויבען דערמאָהנטער אייווענ-באַהן-קאָמפּאַניע און זײַן שטעלונג האָט איהם געגעבען די מעגליכקײט צו שאַפֿען רעגעלמעסיגע פֿערבינדונגען צווישען די געהיימע גרופּען אין די פֿערשידענע שטעט און צו פֿערמיטלען זײַערע גענערוויטיגע בע-זיחונגען.

דעם 25סטען נאָוועמבער 1885 איז אַלפֿאַנסאָ דער 12טער גע-שטאַרבען און מאַריאַ-קריסטינאַ, די מוטער פֿון דעם איצטיגען קעניג

האָט איבערגענומען די רעגירונג. פֿאַר די רעפּובליקאַנישע פּאַרטיי איז דאָס געווען אַ ניסמינער מאָמענט. מאַריאַ-קריסטיאַ האָט ניט געהאַט קיין שום סימפּאַתּיע ביי דער בעפֿעלקערונג. דער אינטריגאַנטער כאַ-ראַקטער און דער פֿינסטערער פֿאַנאַטיוּם פֿון דיווער פֿרוי האָבען איהר פֿעהאַסט געמאַכט ביי די מאַסען; זי איז געווען אין יעדער בעציהונג אַ ווערקצייג פֿון די גלחים און מאַנאַכען.

סאָרדיאַ און זיינע פֿריינדע האָבען בעשלאָסען צו פֿערוזוכען אַ „פּראָנונסיאַמיענטאַ“, אַ בעוואַפֿענטען אויפֿשטאַנד, אום צו פֿערניכטען די מאַנאַרכיע און צוריק איינצופֿיהרען די רעפּובליק אין שפּאַניען. דער פּלאַן איז געווען אַרויסצורופֿען רעוואַלמען אין פֿערשיעדענע טהיילען פֿון שפּאַניען, אין קאַטאַלאַניען, וואַלענסיאַ, אַנדאַלווען און צולעצט אין מאַדריד גופּא, וואו דער גענעראַל וויליאַקאַמפּא איז געווען די נשמה פֿון די פֿער-שווערער.

אָבער אלע דיזע פֿערווכע זיינען באַלד אונטערדריקט געוואָרען. אין דער נאַכט פֿון 18טען סעפטעמבער 1886, ווען די קעניגין און דער מי-ניסטער-פרעזידענט סאַנאַסטאַ האָבען פֿערלאָזען מאַדריד, האָט זיך אָנגעהייבען דער אויפֿשטאַנד אין דער קאַזאַרמע פֿון סאַן כיל. 85 קאַזאַ-לעריסטען פֿון דעם רעגמענט אַלבוועראַ און 180 אינפֿאַנטעריסטען פֿון דעם רעגמענט גואַרעליאַ האָבען פּלוצלינג פֿערדראָזען די קאַזאַרמע און זיינען אַרויס אין גאַס, שרייענדיג: „עס לעבע די רעפּובליק! עס לעבע סאַלמעראַן!“ (* אייניגע אָפֿיצירען און אונטעראָפֿיצירען מיט וויליאַקאַמפּא אָן דער שפּיצע האָבען אָנגעפֿיהרט די רעוואַלוציאַנערע סאַלדאַטען. די רעבעלען האָבען צוערשט מאַרשירט נאָך דער קאַזאַרמע פֿון די אַרטי-לעריסטען, אום ווי צו געווינען פֿאַר דעם אויפֿשטאַנד. אָבער דער גר-בערגמאַר פֿון מאַדריד, גענעראַל פּאַוויאַ, האָט אויף גיך פֿעראייניגט די סאַלדאַטען, וועלכע האָבען קיין אָנטהייל ניט גענומען אין דעם אויפֿ-שטאַנד און האָט פֿערפֿאַלגט די רעבעלען. לעבען וואַקואַל דעל סוד האָט ער זיי אָנגעיאָגט און זיי אויפֿגעפֿאַדערט, זיי וואַלען אַוועקליינען די גע-וועהר און זיך אונטערגעבען. די רעבעלען האָבען איהם געענטפֿערט מיט אַ סאַלוע. נאָר ועהענדיג, אַז די אַרטילעריסטען האַלטען זיך רוהיג און אַז זיי האָבען ניט צו רעכענען אויף קיין שום הילפֿע, האָט מען אויס-געגעבען די פּאַראָלע, אַז יעדער איינציגער זאָל זעהן צו ראַמעווען זיך

(*) סאַלמעראַן איז געווען איינער פֿון די פרעזידענטען פֿון דער שפּאַנישער רע-פּובליק אין איינער פֿון די הויפט-פֿיהרער פֿון דער רעפּובליקאַנישער פּאַרטיי.

ווי ער קען נאָר. אַ הונדערט פֿון ווי זיינען אוועקגעפֿאהרען מיט אַ צוג און האָבען זיך צושפּרייט אין דער אומגעגענד פֿון מאָדריד. די מייסטע פֿון ווי זיינען שפעטער אַרעסטירט געוואָרען.

די רעגירונג האָט באלד פּראָקלאַמירט דעם קריעגס-צושטאַנד און אַרעסטירט אַן ערך פֿופֿציג פֿיהרער פֿון סאָרריליאַ'ס פּאַרטיי. וויליאַקאָמפּאַ איז אַרעסטירט געוואָרען דעם 23סטען סעפטעמבער אין דעם דערפֿעל נאָבלעכאָם אין דער פּראָווינץ מאַלעדאָ. דאָס קריעגס-געריכט האָט איהם פֿעראורטהיילט צום טויט, צוזאַמען מיט נאָך עטליכע אַפֿיצירען און צי-וויליסמען. אָבער די עפֿענטליכע מיינונג האָט אָנגעהויבען שמאַרק פּראָ-מעסטירען גענען דעם בלוט-אורטהייל און די קעניגין האָט איבערגע-ביטען דעם טויטעס-אורטהייל אויף אייביגע פֿערשיקונג. די פֿעראור-טהיילע ווינען שוין געזעסען אין דער „שוואַרצער קאַפּעלע“, ערוואַרטענדיג דעם טויט, ווען עס איז פֿלוצלינג אָנגעקומען די „בענגנאָדינג“.

וויליאַקאָמפּאַ איז פֿערשיקט געוואָרען נאָך דעם גיהנם פֿון פֿערנאַנדאָ

פּאַ, וואו דער מערדערשער קלימאַט האָט איהם באלד געטויטעט. —

פֿעררער און זיינע קאַמעראַדען האָבען אויפֿגעהויבען די פֿאָהן פֿון אויפֿשטאַנד אין דעם קאַטאַלאַנישען שמעדמעל סאַנמאַ-קאַלאַמאַ דע פֿאַרנעס, אָבער אויך דיווער פֿערווך איז זעהר שנעל אונטערדריקט געוואָ-רען. דערזעלבער רעזולטאַט איז געווען אין אַנדערע פּלעצער. מיט איין וואָרט: דער גאַנצער פֿערווך פֿון סאָרריליאַ און זיין פּאַרטיי, אַרויסצו-רופֿען אין שפּאַניען אַן אַלגעמיינע רעוואָלוציאָן, האָט זיך געענדיגט מיט אַ פֿאַלשמענדיגען פֿיאַסקאָ.

פֿעררער, וועלכער איז שמאַרק קאַמפּראַמיטירט געווען, האָט אויף

גיך פֿערקאָוען שפּאַניען און איז אוועק נאָך פּאַריז.

פעררער אין פאריז.

אויך רואים סאָרריליאַ האָט זיך בעזעצט אין פאָריז נאָך דער לעצטער מפּלה, וועלכע זיין פאָרטיי האָט געקראָגען אין שפּאַניען, און פֿעררער איז געווען זיין פּאָליטישער סעקרעטאַר די גאַנצע צייט ביז דעם מאָנ, ווען דער רעפּובליקאַנישער פֿיהרער האָט ווידער אויפֿגעזוכט די אַלמע היימאַט, אום דאָרט צו שטאַרבען.

אין פאָריז האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אַ נייער קאַפיטעל אין פֿעררער'ס לעבען. די פֿראַנצויזישע הויפּט-שטאָרט איז שטענדיג געווען דער גייסטיגער צענטער פֿון אַלע רעוואָלוציאָנערע און פּראָגרעסיווע אידעען און אַ מאָן ווי פֿעררער האָט דאָרטען געמוזט געפֿינען גענוג און גענוג געלענענהייטען פֿאַר דער ווייטערער ענטוויקלונג פֿון זיינע פּאָליטישע און סאָציאַלע אַנשוואַונגען. די ערשטע צייט איז פֿאַר איהם אפילו ניט געווען קיין גלענצענדע. אזוי ווי אַלע פּאָליטישע עמיגראַנטען האָט אויך פֿעררער געמוזט איבער-לעבען אַ פֿעריאָדע פֿון מאַטעריעלע און מאָראַלישע ליידען, וועלכע ער-וואַרטען יעדען פֿערפֿאַלגטען אין אויסלאַנד, ווען ער איז ניט צופֿעליגער-ווייזע אַ קאַפיטאַליסט. ער האָט געדאַרפֿט אָנפֿיהרען אַ ביטערען קאַמפּף, אום צו פֿערדינען זיין שפּיקעל ברויט, אָננעהמען די פֿערשידענסטע שטעלונגען און עס זיינען אַריבער עמליכע יאָהר צייט, איידער עס האָט זיך איהם איינגעגעבען צו געפֿינען אַ שטעלונג אַלס שפּראַך-לעהרער אין דער פּאָליטעכנישער שולע אין פאָריז.

אין די ערשטע יאָהרען, וועלכע פֿעררער האָט איבערגעלעבט אין פאָריז, האָט ער פֿאַרשטענענעט מיט זיין גאַנצער ענערגיע און איבערנע-בענהייט די געפֿעהרליכע אַרבייט, וועלכע האָט איהם געצוואונגען צו פֿערלאָזען די היימאַט. צוזאַמען מיט סאָרריליאַ האָט ער פֿערוזכט ווייטער צו פֿעראייניגען די צושפּרייטע רעוואָלוציאָנערע עלעמענטען, וועלכע די רעאַקציאָן האָט ניט אויסגעפֿונען און צו שאַפען אַ נייע אָרגאַניזאַציאָן פֿון דער רעפּובליקאַנישער פּאַרטיי אין שפּאַניען. דיזע אַרבייט איז געווען

זעהר אַ שווערע, נאָר ביסלעכווייז האָבען זיך ווידער ענטוויקעלט די נויט-
ווענדיגע קאָנספּיראטיווע פֿערבינדונגען צווישען די רעפּובליקאנער אין דער
היימאַט און די פֿערפֿאָלגטע אין אויסלאַנד.

פֿעררער איז זאָגאַר עטליכע מאָל געווען אין שפּאַניען אין יענער
צייט, אום דאָרמען צו ווירקען פֿאַר זיינע אידעען; אויך האָט ער דאַמאַלס
איבערזעצט אייניגע אַנטיקלעריקאַלע שריפֿטען, וועלכע זיינען באַלד דע-
רויף ערשינען אין שפּאַניען.*)

אין דערועלבער צייט האָט פֿעררער נישט פֿערנאַכלעסיגט זיין אייגענע
נייסמיגע ענטוויקלונג. ער האָט געלערנט און שמוּדירט די פֿערשידענע
צווייגען פֿון דער וויסענשאַפֿט און האָט בערייכערט זיינע קענטניסע אין
יעדער בעציהונג. זיינע צאָהלרייכע פֿערבינדונגען מיט דער רעוואָלוציאָנע-
רער וועלט פֿון פֿאַרזי האָבען געהאַט אַ גרויסען איינפֿלוס אויף זיינע
געדאַנקען און אינערליכע איבערצייגונגען. די אינטימע פֿריינדשאַפֿט,
וועלכע האָט איהם פֿערבונדען מיט עליע און עליוע רעקלו, שאַרל מאַ-
לאַטאַ, זשאַן גראַוו, נאַקע און אַנדערע דיינקער און מהעאַרעטיקער פֿון
דער אַנאַרכיסטישער לעהרע, האָט שפּאַרק געווירקט אויף זיינע אַלמע-
רעפּובליקאַנישע און אַנטי-רעליגיעזע אַנשוואַונגען. ער האָט אָנגעהויבען
פֿיהלען די גרויסע בעדיימונג פֿון דער סאָציאַלער פֿראַגע און ווין קלאַרער
פֿערשטאַנד האָט איהם געזאָגט, אַז די פּאָליטישע שקלאַפֿעריי איז נישט
מעהר ווי אַ טהייל פֿון דער גרויסער אַלגעמיינער קנעכטשאַפֿט, וועלכע
מאַניפֿעסטירט זיך אויף אַלע געבימען פֿון'ם מענשליכען לעבען. די מעג-
ליכע ערפֿאַהרונגען, וועלכע ער האָט געמאַכט אין די רעפּובליקאַנישע
פֿראַנקרייך, האָבען איהם פֿאַלשמענדיג איבערצייגט, אַז די רעפּובליק איז
קיין גאַראַנטיע נישט פֿאַר דער עקאָנאָמישער און סאָציאַלער רענעסאַנס
פֿון די פֿערשקלאַפֿטע מאַסען.

צוויי שריפֿטשמעלער זיינען עס געווען, וועלכע האָבען געהאַט דעם
גרעסטען איינפֿלוס אויף פֿעררער'ס ניסמיגע ענטוויקלונג אין יענער צייט
— עליוע רעקלו און פעטער קראָפֿאַטקין. זייערע שריפֿטען האָבען איהם
פֿערענטפֿערט די מייסע פֿראַגע, וועלכע האָבען געמושטעט זיין מוח

*) Un Martyr des Prêtres, Francisco Ferrer — sa vie — son oeuvre.
Paris.

דויע בראַשורע איז אַרויסגעגעבען געוואָרען פֿון דעם פֿאַרווער „פֿערטהיידיגונגס-
קאָמיטע פֿאַר די אָפֿפֿער פֿון דער שפּאַנישער אונטערדריקונג“. דער פֿערפֿאַסער נישט
אָן די נעמען פֿון די איבערזעצטע שריפֿטען, די איבעריגע שריפֿטען איבער פֿעררער —
אויז ווייט, ווי זיי זיינען מיר בעקאַנט — דערמאָהען זיי איבערהויפט נישט.

און אין דערזעלבער צייט האָט ער געפֿונען אין זיי אַ לעבעדיגען אויס-
דרוק פֿאַר דאָס, וואָס ער האָט אינסמינקטיוו געפֿיהלעט.
די מאַרקסיסטישע לעהרע, מיט וועלכער פֿעררער האָט זיך אויך
בעקאַנט אין יענער פֿעריאָדע, האָט איהם קיינמאָל נישט געקענט בעאיינ-
פֿלוסען. דער פֿאַטאַליזם פֿון דיווער עקאָנאָמישער מעטאָפֿיזיק איז נישט
געווען אימשמאַנד צו פֿערבלענדען זיינע אויגען; ער האָט באלד דערקענט
די פֿרייהייט-פֿיינדליכע מענדענצען פֿון דיווער לעהרע, וועלכע האָבען
געפֿונען אַ פֿראַקטישען אויסדרוק אין די אויטאָריטערע און צענטראַליס-
טישע שטרעבונגען פֿון איהרע אָנהיינגער. פֿעררער איז געווען אַן איבער-
צייטער פֿעדעראַליס און דערפֿאַר איז איהם דער אַנאַרכיזם געווען
סימפּאַטישער, אידער די פֿאַליטיש-יאַקאָביניסטישע מענדענצען פֿון דער
מאַרקסיסטישער שולע.

נאָך סאָרדיליאַ'ס טייט האָט פֿעררער אין גאַנצען פֿערלאָרען אַלע
האַפֿנונגען, וועלכע ער האָט אַמאָל געלייגט אויף אַ פֿאַליטישע אומוועל-
זונג אין שפּאַניען. ער האָט איצט פֿערשמאַנען די אייגענטליכע אורזא-
כען פֿון דער געזעלשאַפֿטליכער אונטערדריקונג; ער האָט פֿערשמאַנען,
אַז נישט די אויסערליכע פֿאַליטישע פֿאַרמען פֿון דער קאַפיטאַליסטישער
געזעלשאַפֿט, נאָר איהר עקזיסטענץ גופּא איז דער גרויסער איבעל, וועל-
כער פֿעראורזאַכט די טיראַנישע אונטערדריקונג און אויסבייטונג פֿון די
ברייטע פֿאָלקס-מאַסען. ער האָט שטודירט דעם גאַנצען מעכאַניזם פֿון
דעם קאַפיטאַליסטישען סיסטעם מיט זיינע טיזשענדער רעדער און רעד-
לאַך, וועלכע פֿערוואַנדלען מענשליכעם בלוט און מענשליכע ביינער אין
בלישמשענדעם גאַלד. ער האָט געזעהן דאָס סאָציאַלע עלענד אין זיינע
טראַגישסטע געשטאַלטען, די פֿינסטערע שקלאַפֿעריי פֿון מענער, פֿרויען
און קינדער, וועלכע דאַרפֿען אָפֿפֿערן זייערע לעבענס פֿאַר די וואַהנזי-
ניגע פֿרווילעגיעס פֿון די מאַנאַפֿאַליסמען. ער האָט בעגריפֿען, אַז דער
שמאַט איז נישט מעהר ווי דער פֿאַליטישער אַגענט פֿון דעם קאַפיטאַ-
ליזם, דער וועכטער פֿון די בעזיצערנע קלאַסען. פֿעררער האָט איצט
געקוקט אויף דער געזעלשאַפֿט מיט גאַנץ אַנדערע אויגען. ער האָט בע-
גריפֿען, אַז די גאַנצע פֿאַרלאַמענטאַריש-קאָנסטיטוציאָנעלע קאָמעדיע איז
נישט מעהר ווי אַ מאַסקע, אום צו בעהאַלטען דעם אייגענטליכען כאַראַקטער
פֿון דעם נייען פֿעאָדאַליזם — דער לוינ-שקלאַפֿעריי.

דיווע נייע ערקענטניס האָט פֿעררער אין דערזעלבער צייט איבער-
צייגט, אַז די אַלע מיליטערישע רעוואַלטען, וועלכע שפּיערען אַזאַ בע-
דייטענדע ראַלע אין דער שפּאַנישער געשיכטע און אויף וועלכע ער און

סאָרריליאַ האָבען געליינט אַוועלכע אונבעגרענצטע האָפֿנונגען, האָבען אַ גאַנץ קליינעס ווערטה, אַזוי לאַנג ווי זיי זיינען ניט דער אויסדרוק פֿון אַן אַלגעמיינער רעוואָלוציאָנערער פֿאַלקס-בעוועגונג. ער האָט איצט פֿער-שמאַנען די נוצלאָזיגקייט פֿון ריין פֿאַליטישע רעוואָלוציאָנערע פֿערוזכע און די רעוואָלוציאָן האָט פֿאַר איהם בעקומען אַ מיטפֿערן אינהאַלט. זיין ציעל איז איצט געווען די סאַציאַלע רעוואָלוציאָן; פֿעררער איז גע-וואָרען אַן אַנאַרכיסט.

* * *

איינער פֿון די זויכטיגסטע פֿראַבלעמען, מיט וועלכער פֿעררער האָט זיך בעשעפֿטיגט אין פֿאַריו, איז געווען די פֿראַגע מכה דער ערציהונג פֿון די קינדער. מיר ווייסען אפילו ניט בעשטימט, ווער עס האָט צו-ערשט אַרויסגערופֿען דעם אינזערעס פֿון פֿעררער'ן פֿאַר דיזער פֿראַגע; נאָר עס איז העכסט וואַהרשיינליך, אַז עס איז געווען רואים סאָרריליאַ. מיר האָבען שוין פֿריהער בעמערקט, אַז סאָרריליאַ איז געווען דער אונ-טערריכטס-מיניסטער פֿון שפּאַניען אונטער דער הערשאַפֿט פֿון אַמאַדעאַ דעם ערשטען. קיינער איז ניט אַזוי גוט בעקאַנט געווען מיט דעם טרויע-ריגען צושטאַנד פֿון דער עפֿענטליכער ערציהונג אין שפּאַניען ווי ער; אַלע אַפֿיציעלע דאָקומענטען זיינען דורכגעגאַנגען זיינע הענד און אַלס אַ פֿראַגרעסיסט, אַ רעפּובליקאַנער, האָט ער, אָהן אַ צווייפֿעל, גוט פֿערשמאַנען די גרויסע בעדיימונג פֿון דער ערציהונגס-פֿראַגע אין אַזאַ לאַנד ווי שפּאַניען, וואו די קלעריקאַלע רעאַקציאָן האָט זיך בענוצט מיט אַלע, אפילו די שענדליכסטע מיטלען, אום ניט צו דערקאָוען, אַז אַ שמראַהל פֿון ליכט זאָל קענען דורכדרינגען די דיקע וואַנד פֿון אַנוויסענהייט און פֿינסטערניס.

פֿעררער איז ניט בלויז געווען דער פֿאַליטישער סעקרעטאַר פֿון סאָרריליאַ, נאָר די ביידע מענער זיינען אויך פֿערוענליך זעהר אינטיים בעפֿריינדעט געווען איינער מיט דעם אַנדערן. עס וואָלט דערפֿאַר געווען אַ גרויסער וואונדער צו דינקען, אַז זיי האָבען קיינמאַל ניט גערעדט צווישען זיך וועגען דער פֿראַגע פֿון ערציהונג; פֿערקעהרט, עס איז זאָ-נאָר העכסט וואַהרשיינליך, אַז דיזע פֿראַגע איז זעהר אַפֿט געווען דער גע-געשטאַנד פֿון וייערע געגענוויטיגע דיסקוסיאָנען.

אַבער סאָרריליאַ איז נור געווען אַ רעפּובליקאַנער; פֿאַר איהם האָט בלויז עקזיסטירט די אויסערליכע זייט פֿון דער עפֿענטליכער ערציהונג. זיין אידעאַל איז געווען דער אַבליגאַטאָרישער שול-אונטערריכט פֿאַר אַלע נאָרמאַלע קינדער און די גרינדונג פֿון גוטע פֿאַלקס-שולען דורך

דעם שטאטאט, אזוי ווי עס איז דער פאל אין די מייסטע לענדער פון אייראָפּאָ.

מיר ווייסען אָבער, אז פֿעררער'ס אַנויכמען מכה דער ערציהונג זיינען געווען גאַנץ אַנדערע. פֿאַר איהם איז דער פּראָבלעם געווען אַ פֿיעל פּיעפֿערער; ער האָט גוט פֿערשטאַנען, אז די פֿראַגע וועגען דער ער-ציהונג איז ניט נור אַ שפּאַנישע פֿראַגע, נאָר אַ פּראָבלעם פֿאַר אַלע זאָגענאַמע קולטור-לענדער. עס איז וועהר, אז זיינע אַנאַרכיסטישע אַנ-שוואַונגען אַליין האָבען איהם געמוזט פֿיהרען צו גאַנץ אַנדערע שליסע ווי די בורזשאַווע דורכשניטס-פּעדאַגאָגען; אָבער אויסערדעם איז פֿאַר-האַן נאָך אַ פּונקט, וועלכער איז פֿון קיינעם פֿון זיינע צאָהלרייכע ביי-אַגראַפֿען אפילו ניט דערמאַנט געוואָרען.

גראַדע אין יענער צייט, ווען פֿעררער האָט זיך כמעט אויסשליסליך בעשעפֿטיגט מיט דעם שטודיום פֿון דער פֿרייער ערציהונג, האָט די-זעלבע פֿראַגע געשפּיעלט אַ בעריימענדע ראָלע אין די אַנאַרכיסטישע קרייזען פֿון פּאַריז, מיט וועלכע ער איז וועהר אינטים פֿערבונדען געווען. די אַנאַרכיסטישע צייטונג „טאַן נאוואָ" האָט פֿערעפֿענטליכט מעהרערע אַרטיקלען, וועלכע האָבען זיך בעשעפֿטיגט מיט דער גרינדונג פֿון אַ פֿרייע שולע. פֿיעלע בעקאַנמע אַנאַרכיסמען ווי רעקלו, לואיזע מישעל, מאַלאַטאָ, זשאַן גראַוו, זשיראַר און מאַנכע אַנדערע — די מייסטע פֿון זיי זיינען געווען פֿערזענליכע פֿריינד פֿון פֿעררער — האָבען זיך שטאַרק פֿעראינטערעסירט מיט דער פֿראַגע און מען האָט ענדליך בעשלאָסען צו גרינדען אַ בעוונדערע אָרגאַניזאַציע, אום צו מאַכען אַ פּראַקטישען פֿער-זיך אין דיווער ריכטונג. די דאָזיגע פֿעראייניגונג האָט זיך גערופֿען די „גרופע פֿאַר דער גרינדונג פֿון דער פֿרייער שולע" און אין 1898 איז זי אַרויס מיט אַן אינטערעסאַנטען מאַניפֿעסט, אום צו ערקלערען איהרע אַבזיכטען פֿאַר דער ברייטער עפֿענטליכקייט. דיווער מאַניפֿעסט (*). וועל-כער ענטוויקעלט קורץ און שאַרף אַלע טהעאָרעטישע און פּראַקטישע אידעען, וועלכע זיינען מיט עטליכע יאָהר שפּעטער געוואָרען דער פֿונדאַמענט פֿון פֿעררער'ס שולע אין באַרצעלאָנאַ, לויטעט ווי פֿאָלגט:

* * *

„די ווירקונג פֿון דער אויטאָריטעט אויף דעם געביעט פֿון ערציהונג און אונטערריכט איז די פֿערשקלאַפֿונג פֿון'ם מענשען פֿון קינדווייז אָן;

*) La liberté par l'enseignement (l'école libertaire). Publication du Groupe d'Initiative pour l'école libertaire; Paris.

ד. ה. שוין פֿון דאמאָלסט אָן, ווען זיין אורטהייל איז נאָך שוואַך, זיין זכרון ליידג און זיין פֿאַנטאַזיע נאָאיוו און אָהן אַ שום מיסטרויען. כדי צו אונטערריקען דעם פֿערשטאַנד צום שאַדען פֿון דער פֿרייהייט, זעהט די אויטאָריטעט צו בעהערשען די אינטעליגענץ און דעם ווילען פֿון'ם מענשען און זוכט זיי ביסלעכווייז צו פֿערשקלאַפֿען דורך אַלמע מנהגים, פֿאַראורטהיילע, צווייפלען און אונזעהלבאַרע הינדערניסן.

„ניט בלויז די קירכע, נאָר אויך דער שטאַט האָט גוט פֿערשטאַ- נען, אַז דער איינפֿלוס פֿון דער שולע ווירקט אויף דעם מענשען זיין גאַנצעם לעבען לאַנג; אָט דערפֿאַר האָט ער זיך גענומען דאָס רעכט אַרויפֿצולייגען זיין דעספּאָטישע האַנד אויף די מוחות און הערצער פֿון דער יוגענד, אום זיי צו געבען זיין שמעמפעל פֿאַר אַלע שפעטערדיגע יאָהרען. עס איז זיין אייגענע מאָראַל, זיין איי- גענע געשיכטע, וועלכע ער לערנט די קינדער; עס איז די פֿעהרערליכונג פֿון די היינטיגע אינסטיטוציאָנען, די בלינדע רעכטפֿערטיגונג פֿון דער ברוטאַלער געוואַלט, וועלכע בעהאַלט זיך אונטער דעם נאָמען פֿון רעכט און גערעכטיגקייט.

„דער היינטיגער לעהרער איז זעהר אָפֿט אַן אונפֿריינדליכער, אַלט- מאָדישער, אָבשטויסענדער מענש, וועמענס אויפֿגאַבע עס שיינט צו זיין צו מאַכען פֿון זיינע שילער אַ סטאַדע שעפּסען, וועלכע פֿערשטאַרקערט נאָך ביי איהם דאָס געפֿיהל פֿון זיין אייגענער אונפֿעהלבאַרקייט; ער האָט די פֿליכט איינצופֿלאַנצען אין דעם קינד'ס מוח אַסך קענטעניסען, וועלכע האָבען קיין שום אינטערעס פֿאַר דעם שילער און די מעטהאָדען, מיט וועלכע ער בענוצט זיך ביים לערנען, מאַכען דעם שטאָף נאָך אונט- אַנגענעהמער, נאָך ווייניגער צוציהענד. דער שילער טאָר זיך אפילו ניט ריהרען אין דער צייט פֿון אונטערריכט; שטיל און געלאַסען, אָהן אַ בע- וועגונג מוז ער זיצען געבען זיין בוך אָדער שרייב-העפֿט; ער מוז דער- שטיקען אין זיך יעדען סימן פֿון זיין לעבעדיגען מעמפּעראַמענט. יעדער אויסדרוק פֿון זיין אינערליכער לעבענס-קראַפֿט, וועלכער עס כאַפּט זיך איהם אַרויס ניט ווילענדיג, ווערט שמרטיג בעשטראַפֿט. מען פֿאָדערט פֿון אַ קינד, וועלכעס איז פֿול מיט לעבען, עס זאָל בעווייזען דיזעלכע ערנסטקייט, דיזעלכע געלאַסענהייט ווי דער קאַלט-בלומיגער פּעדאַגאָג, וועלכען מען האָט אויסגעקליבען פֿאַר זיין ערציהער. — איז דיזער ער- ציהער דעם קינד אַ וועג-ווייזער, אַ ראַטהגעבער, אַ פֿריינד? ניין, דער היינטיגער לעהרער איז אַ געוועהנליכער פּראָפֿעסיאָניסט, אַ דיגענער, וועלכער דאַרף אויספֿיהרען אַ געוויסען בעפֿעהל, אַ מענש, וועלכער טאָר

נימ אַרויסזאָגען אָפֿען און פֿרײַ דאָס, וואָס ער האַלט פֿאַר ריכטיג. אין דער היינטיגער געזעלשאַפֿט איז די שולע נימ מעהר ווי דער פֿאַר-צימער פֿון דער קאָזאַרמע, וואו מען מאַכט פֿון דעם יונגלינג אַ פֿאַלשמענדיגען שקלאַף

„אויסער דער פֿײַזשער אונטערדריקונג פֿיהרט מען אויך איבער דעם מאָראַלישען אינסטינקט פֿון'ס קינד דורך אַ מאַסע היסטאָרישע ביישפּיע-לעך, וועלכע מען האָט אויסגעקליבען אויף דעם לעכערליכסטען אופֿן, דורך די שטענדיגע פֿעהרערליכונג פֿון ערפֿאַלגרייכע פֿערברעכען און דורך דו שענדליכע פֿערוואַרפֿונג פֿון יעדער אָפֿערוויליגקייט, וועלכע בריינגט נימ אַרײַן קײַן פּראָפּיט. מען רעגט אויף די קינדליכע פֿאַנטאַזיע דורך דעמײַלירטע בעשרייבונגען פֿון ברוטאַלע געוואַלט-אַקטען, דורך די פֿער-הערליכונג פֿון גנבה, רײב און מאָרד. מען פֿלאַנצט אײַן אין די קינדליכע מוחות דעם רעספּעקט פֿאַר דער אויטאָריטעט און איהרע פֿערטרעטער, די בעוואונדערונג פֿאַר די גרויסע ערפֿאַכערער, די פֿעראַכטונג פֿאַר די רעבעלען, וועלכע זײַנען געפֿאַלען אין קאַמפֿ פֿאַר זײַער בעפֿרײַאונג, די סימפּאַטהיע פֿאַר אַ פֿאַלשען רוהם, פֿאַר די סאָלדאַטסקע הימל, פֿאַר דער יוניפֿאָרם, פֿאַר דער פֿאַהן. מען ענטוויקעלט אין די יונגע הערצער אַ בלינדען און פֿערברעכערישען האַס געגען אַנדערע פֿעלקער און רא-סען און דעם נאַרישען גלױבען, אַז די אײַגענע נאַציאָן שטעהט העכער פֿון אַלע אַנדערע. מען לערנט זײַ אויס צו פֿעראַכטען די עלענדע און אונגליקליכע, זיך אונטערצושטייכלען בײַ די רײכע און צו פֿעהראַסען אַלע פֿריהערדיגע און איצטיגע אָפֿפֿער, וועלכע זײַנען געפֿאַלען דורך דער טיראַני, דער אונטאַלעראַנג, דער פֿײַגהײט און נידערטרעכטיגקײט פֿון די רעגירונגען. אַט מיט דיזען קינסטליך פֿאַבריצירטען גיפֿט צושטערט מען דעם מוטה, די זעלבסטשמענדיגקײט, די עהרליכקײט פֿון אונזערע קינדער; מען פֿאַראַלײזט די מוחות און פֿערדאַרבט די הערצער פֿון דעם יונגען דור.

„די ערשטע בעדינגונג פֿאַר אַ נאָרמאַלע און אמת'ע ערצײהונג פֿון די קינדער איז די אָכשאַפֿונג פֿון דער דיסציפּלין, פֿון די בעשטימטע לעהר-פלענער און פֿון דער קלאַסיפֿיצירונג פֿון די שילער; דיזע דרײַ אונגערעכטיגקײטען פֿון דער היינטיגער שולע זײַנען דער קוואַל פֿון אַלע אַנדערע סאַציאַלע אונגערעכטיגקײטען.

„די דיסציפּלין איז די מוסער פֿון היפּאָקריטיזם, אונעהרליכקײט און ליגען; די בעשטימטע לעהר-פלענער פֿערניכטען די אָריגינאַליטעט, די אינציאַטיווע און דאָס פֿעראַנטוואָרמליכקײטס-געפֿיהל פֿון'ס קינד; די

קלאסעפֿיצירונג פֿון די שילער רופֿט אַרויס אונפֿריינדליכקייט, קנאה און האָס צווישען די קינדער.

„אונזער ערציהונג וועט זיין אַלזויטיג, ראַציאָנעל, פֿאַר ביידע געשרעכטער געמיינשאַפֿטליך און פֿרייהייטליך.

„זי וועט זיין אַלזויטיג, מיט דעם, וואָס זי וועט האַרמאָניש ענט-וויקלען דעם גאַנצען מענשען; זי וועט פֿאַרשמעקען מיט זיך אַ פֿאַל-שמענדיגע, סינטימאָליש פֿערבונדענע פֿעראַייניגונג אויף אַלע געביעטען פֿון די אינטעלעקטועלע, פֿיזישע, מאַנועלע (וואָס אָנבעלאַנגט האַנד-אַרבייט) און פֿראַפֿעסיאָנעלע קענטעניסען; דויע ערציהונג וועט זיך אָנהויבען פֿון קינדזיין אָן און וועט זיך ענטוויקלען פֿאַראַלעל פֿראַגרעסיוו.

„אונזער ערציהונג וועט זיין ראַציאָנאַליסטיש, מיט דעם, וואָס זי וועט זיך גרינדען אויף דעם פֿערשמאַנד און אויף די פֿרינציפֿען פֿון דער היינטיגער וויסענשאַפֿט, נישט אויף דעם גלויבען; זי וועט זיך גרינדען אויף דער ענטוויקלונג פֿון מענשליכער ווירדע און פֿערזענליכער אונאַבהיינגיקייט, נישט אויף פֿרומקייט און געהאַרכטאָמקייט; זי וועט אַוועקמאַכען מיט דער פֿיקציאָן „גאָט“, וועלכע איז געווען די אייביגע און אַבסאָלומע אורזאַכע פֿון יעדער פֿערשקלאַפֿונג.

„אונזער ערציהונג וועט זיין געמיינשאַפֿטליך פֿאַר ביידע געשלעכטער און דורך דעם שמענדיג בענינסטיגען די ברידערליכע און פֿאַמיליערע בעציהונגען צווישען די אינגלאַך און מיידלאַך. אַזאָ ערציהונג וועט נישט זיין קיין געפֿאַהר פֿאַר די מאַראַליטעט פֿון די קינדער; פֿערקעהרט, זי וועט פֿעהרינדערן די קראַנקשאַפֿטע נייגריגקייט, וועלכע די בעזונדערע אַבטהיילונג רופֿט אַרויס; און אונזער פֿערניגפֿ-טיגע בעדינגונגען, וועלכע מיר וועלען קיינמאַל נישט פֿערנאַכלעסיגען, וועט זי זיין אַ גאַראַנטירטע פֿאַר די ענטוויקלונג פֿון אַ שעהנער און הוי-כער מאַראַל.

„אונזער ערציהונג וועט זיין פֿרייהייטליך מיט דעם, וואָס זי וועט שמופֿענווייז פֿערניכטען די אויטאָריטעט צו גונסטען דער פֿרייהייט. דאָס לעצטע ציעל פֿון דער ערציהונג איז צו ענטוויקלען פֿרייע מענשען, וועלכע רעספּעקטירען און ליבען אויך די פֿרייהייט פֿון די אַנדערע.

„אַט דאָס איז אַ קורצע סקיצירונג פֿון אונזער פֿראַיעקט מכה דער ערציהונג. מיר דיינקען, אַז די ערציהונג איז אַ מעכטיגער מיטעל איינ-צופֿלאַנצען גרויס-האַרציגע און נאָבעלע אידעען אין די הערצער און מוחות פֿון דער יוגענד. זי איז בעסער אים שמאַנד, אידער אַלע אַנדערע

מיפלען ארויפצוהויבען די יוגענד אויף א העכערע שמופע פֿון מאַראַלי-
מעט. דורך דעם דירעקטען איינפֿלוס, וועלכען דער אונטערריכט האָט
אויף דאָס קינד, קען ער ווערען די שטאַרקסטע קראַפֿט פֿון'ס פּראָגרעס.
ער קען ווערען דאָס מיטעל אַרויפֿצוהויבען די וועלט אויף א העכערע
שמופע פֿון קולטור און צו פֿערניכטען דעם ליגען און אונגערעכטיגקייט
פֿאַר אַלע צייטען. ויין ווירקונג קען ויין אָן אונגעהייערע, ויין מיסיאָן איז
א הייבט און א נאָבעלע; דען ויין ציעל דאַרף ויין די רענעסאַנס פֿון
דער מענשהייט.

„דעם גרעסטען דינסט, וועלכען מען קען טהאָן דער מענשהייט,
איז אַרומטערצורייסען דעם שליער, מיט וועלכען מען האָט איהר שמעג-
דיג פֿערדעקט די אויגען, צו צייגען איהר די געצען, וועלכע מען האָט
איהר אויסגעלערנט צו פֿערעהרען, אין וויער נאָקעטער געשטאַלט און די
נאַנצע שוואַכקייט פֿון די אַרגומענטען, דורך וועלכע מען וויר אויפֿהאַל-
מען דעם רעספעקט פֿאַר זיי.

„אין דער היינטיגער צייט פֿון אינדיפֿערענץ און מיטעלמעסיגקייט
איז עס קיין לייכטע זאַך צו גרינדען א פֿרייע שולע, וועלכע זאָל איין
פֿאַר אַלע מאָל אַוועקמאַכען מיט די אַלע טעות'ן, וועלכע ווינען געמאַכט
געוואָרען אין דער פּערגאַנגענהייט. מיר וויסען זעהר גוט, אַז אַזא אונט-
טערנעהמונג איז פֿערבונדען מיט פֿיעלע און גרויסע שוועריגקייטען. די
אויפֿגאַבע איז אַ שווערע און אונזער וועג וועט זיין פֿול מיט הינדערני-
סען. אָבער וואָס מעהר שוועריגקייטען מיר וועלען געפֿינען, אַליץ שטאַר-
קער וועלען זיין אונזערע קרעפֿטע. דיוע אַרבייט דאַרף ניט זיין דאָס
ווערק פֿון איינצעלנע; עס מוז זיין אַ ווערק פֿון אַלע די יעניגע, וועמענס
מוחות עס ווינען אָפֿען פֿאַר נייע אידעען און וועלכע שטרעבען צו דער-
גרייכען אַן העכערע שמופע פֿון גערעכטיגקייט און געזעלשאַפֿטליכער
מאָראַליטעט. אַלע פֿיהלענדע מענשען, צו וואָס פֿאַר אַ פֿאַרטיי זיי זאָלען
ניט בעלאַנגען, ווינען הערצליך געבעטען אונז צו געבען וויער מאָראַלישע
און טאַטערעלע הילפֿע.“

ע ל י ז ע ר ע ק ל ו , ל ו א י ז ע מ י ש ע ל , ז ש . ג ר א ו נ . ז ש . ר א -
ד ע ן , ש . מ א ל א ט ש אָ , ע . ז ש א ו ו י אָ ן , ל . מ א ר ט ה א , ז ש . ד ע ג א ל -
ו ו ע ס , ל . מ א ל ס ש אַ י , אָ . ז ש י ר א ר , פ . ק ר אָ פ אָ ט ק י ן , ז ש . פ ע -
ר י ע ר , ל . מ א ל ק ע ן .

* * *

דיווער מאַניפֿעסט איז ערשינען מיט דריי יאָהר פֿריהער, איידער
פֿעררער האָט געגרינדעט די „עסקועלאַ מאַדערנאַ“ אין באַרצעלאָנאַ. אָבער

די אידעען, וועלכע ער ענטהאלט, זיינען שוין לאנג בעפאר געווען א שמענדיגער פונקט פון דיסקוסיאן אין די קרייזען פון די פארזיער אנאר-כיסמען. דער מאניפעסט איז מעהר ניט געווען ווי דער ערשטער אויפארף פון א בעשטימטער ארגאניזאציאן צו די פרייגעזאנענע עלעמענטען פון פאריז, אום צו מאכען א פראקטישען פֿערווך מיט דער גרינדונג פון א פרייער שולע.

איינער פון די עלטעסטע און ענערגישסטע פראפאגאנדיסטען פאר דער פרייער ערציהונג איז געווען פאל ראבען, א מיטגליעד פון דער אלטער „אינמערנאציאנאלע" און א פערזענליכער פריינד פון מיכאאיל באקונין. ראבען האט שוין אין די 60ער יאהרען פון דעם פֿערגאנגענעם יאהרהונדערט פֿערעפענטליכט אייניגע אויסגעצייכענטע אָבהאנדלונגען איבער דער פראגע; *) ער איז געווען דער ארויסגעבער פון דער צייט-שריפט „ל'עדיקאסיאן אינמערנאל" (די אלזייטיגע ערציהונג), וועלכע איז ערשינען ביו 1895 און וועלכע האט זיך אויסשליסליך בעשעפטיגט מיט דער פראגע מכה דער קינדער-ערציהונג און דער פרייער שולע. ראבען האט אויך געמאכט אייניגע פראקטישע פֿערווכע און אזוי פֿיעל, ווי אונז איז בעקאנט, איז זיין מאָדערנע שולע אין סאמפואי געווען דער ערשטער פֿערווך, וועלכער איז אין פראנקרייך געמאכט געוואָרען אין דיוער ריכ-טונג. פאל ראבען, וועלכער איז איצט שוין אן אלטער מאן, ארבייט נאך אלץ פאר זיינע אידעען מיט דער קראפט און בעגייסטערונג פון א יונג-לינג; ער האט וועהרענד די לעצטע צעהן ביו צוועלף יאהר צייט ארויס-געגעבען אייניגע צייטשריפטען, וועלכע האָבען זיך הויפטזעכליך בעשעפ-טיגט מיט דעם פראבלעם פון דער רעגענעראציאן דורך דער פרייער ערציהונג, און שפעטער איז ער געווען אן אקטיווער מיטארבייטער פון פֿעררער'ס זשורנל „ל'עקאל רענאָוע".

שארל מאלאטא, איינער פון די מיטגלידער פון דעם פֿריעהר דער-מאהנטען קאָמיטע, האט דעם פראבלעם פון ערציהונג געווידמעט א בע-זונדערן קאָמיטעל** אין איינעם פון זיינע בעסטע ביכער: „די פילאָזאָפיע פון דער אנארכיע".

אויך דארפֿען מיר ניט פֿערגעסען צו דערמאָהנען דעם אַקטיווען אַנטהייל, וועלכען לואיווע מישעל האט גענומען אין דער פראפאגאנדרא

*) Paul Robin, De l'Enseignement intégral (Versailles 1869).

***) Ch. Malato, Philosophie de l'Anarchie; Instruction et Edu- cation.

פֿאַר דער פֿרייער שולע און איהרע פראַקטישע פֿערוועק אין פֿאַרזין און לאַנדאָן.

זשאַן גראַוו האָט דער ערציהונגס-פֿראַגע שטענדיג געשיינקט אַ בער-וונדערע אויפֿמערקזאמקייט. שוין אין ווין ערשטער שריפֿט* פֿער-נעהמט דיוער פֿראַבלעם אייניגע קאפּיטלען; און זשאַן גראַוו איז אויך געווען איינער פֿון די טהעטיגסטע מיטגלידער אין דעם איניציאַטיוו-קאָמיטע פֿאַר דער גרינדונג פֿון אַ פֿרייער שולע אין פֿאַרזין.

אין מאַנאַט פֿעברואַר 1900 האָט דיוועלבע גרופּע, וועלכע האָט פּובליצירט דעם פֿריהער דערמאָהנטען מאַניפֿעסט, ערעפֿענט אייניגע אונטערריכטס-קורסען אין פֿאַרזין, אום צו ווירקען פֿאַר דער פֿרייער שולע. זשאַן גראַוו האָט איינגעלייטעט דיווע קורסען מיט אַ לענגערער רעדע, וועלכע איז שפעטער פֿערעפֿענטליכט געוואָרען אין אַ בעזונדערע בראַ-שורע.** פֿון די שפעטערע רעדען איז בעזונדערס בעמערקענס-ווערטס דער פֿאַרטערפֿליכער פֿאַרטראַג פֿון דאָמעלאַ ניווענהויז, וועלכער איז אויך באַדערנאָך פּובליצירט געוואָרען אין אַ ספעציעלער שריפֿט.***

מיר וואָלטען נאָך געקענט אָנפֿיהרען אַסך אַנדערע שריפֿטען און פראַקטישע פֿערוועק פֿון יענער פֿעריאָדע, וועלכע האָבען זיך אַלע בער-שעפֿטיגט מיט דיוער וויכטיגער פֿראַגע, נאָר אזוי ווי אונזער צוועק איז בלוז געווען צו געבען דעם לעזער אַ קליינע פֿאַרשטעלונג פֿון דעם מיליע, פֿון וועלכען פֿעררער איז בעאיינפֿלוסט געוואָרען, קענען מיר זיך בענוגענען מיט די אויבען דערמאָהנטע פֿאַקטען.

* * *

מיר זעהען אַלואָ גאַנץ דייטליך דעם וועג פֿון פֿעררער'ס גייסטיגער ענטוויקלונג אין יענער פֿעריאָדע; מיר דערקענען קלאַר די פֿאַקטאָרען, וועלכע האָבען געריכטעט ווין אויפֿמערקזאמקייט אויף דעם פֿראַבלעם פֿון ערציהונג.

נאָך סאָרריליאַס'ס מייט האָט זיך פֿעררער אַלץ מעהר פֿעראינטע-רעסירט מיט דיוער פֿראַגע, וועלכע האָט ביפֿלעכווייז פֿערנומען ווין גאַנצע

פֿון דיוער J. Grave, La Société au lendemain de la Révolution. שריפֿט זייגען ערשינען 3 אויפֿלאַגען, די לעצטע אין 1893. אין 1895 האָט גראַוו זיין שריפֿט שטאַרק פֿערגרעסערט און איהר אַרויסגעגעבען אונטער דעם נייען נאָמען „La Société future“

***) J. Grave, Enseignement bourgeois et Enseignement libertaire. Paris 1900.

****) Domela Nieuwenhuis, L'éducation libertaire. Paris 1900.

ענערגיע. ער האָט שטודירט די בעדיימענדסטע פעדאָנאָגישע שריִפֿטען און פֿאַר זיינע אויגען האָט זיך געעפֿענט אַ גאַנץ נייע און ווייטע פּערר־ספּעקטיווע. ער האָט בעגריִפֿען, אַז אונזער צייט, וועלכע פֿאָדערט גע-וויסע רעכטע פֿאַר די פֿערשידענסטע קלאַסען, גרופּירונגען און אידעען, האָט ביו איצט אין גאַנצען פֿערנאַכלעסיגט דאָס הייליגסטע רעכט — דאָס רעכט פֿון אונזערע קינדער, דאָס רעכט פֿון דעם יונגען דור. אָם פֿאַר דיוועס רעכט האָט ער איצט איינגעשטעלט זיין גאַנצע ענערגיע און זיין אויסערגעווענהליכעס אָרגאַניזאַטאָרישעס און פּעדאַגאָגישעס מאַלאַנט. אַלפֿרעד נאַקע, איינער פֿון פֿעררער'ס אינטימסטע פֿריינדע אין פֿאַרזי, גיט אויב איבער אַסך אינטערעסאַנטע איינצעלהייטען איבער דעם פּסיכאָלאָגישען ענטוויקלונגס־פּראָצעס פֿון זיין נאָבעלען פֿריינד אין יענער צייט.* ער צייגט אויב ווי אַזוי די פֿראַגע מכת דער ערציהונג האָט ביסלעכווייז פֿערנומען די גאַנצע גייסטיגע טהעטיגקייט פֿון דעם געווע-זענעם קאָנספּיראַטאָר און וואָס פֿאַר אַ געוואַלטיגע האַפֿנונגען ער האָט געצויגט אויף די פֿערווירקליכונג פֿון דער פֿרייער שולע.

מיר האָבען שוין פֿריהער בעמערקט, אַז פֿעררער האָט ביסלעכווייז פֿערלאָרען דעם צוטרוי צו קינסטליך אָרגאַניזירטע אויפֿשטענדע. זינט ער איז געוואָרען אַן אַנאַרכיסט, האָבען די היסטאָרישע עראייגניסע פֿאַר איהם בעקומען אַ גאַנץ אַנדערן אויסזעהן. ער האָט פֿערשטאַנען, אַז אידעען האָבען נור דאַן אַן אויסזיכט פֿערווירקליכט צו ווערן, ווען זיי וואַקסען אַרויס פֿון די מאַסען גופּא און ווען דאָס פֿאַלק אַליין נעהמט די אינ-ציאָטיווע צוקעמפֿען פֿאַר זייער פֿערווירקליכונג. די דאָזיגע איבערצייגונג איז ביסלעכווייז ביי איהם געוואָרען אַזוי שטאַרק, אַז ער האָט אין דער ערציהונג און אויפֿקלערונג פֿון'ם יונגען דור געזעהן דעם וויכטיגסטען מיטעל פֿאַר דער אַלגעמיינער בעפֿרייאַונג.

אַלפֿרעד נאַקע גיט אויב איבער דעם פֿאַלגענדען אינטערעסאַנטען בעריכט איבער פֿעררער'ס אַנויכטען אין דיווער בעציהונג:

„זינט דער צייט, וואָס ער איז געווען טהעטיג אַלס דער לייטנאַנט פֿון דאָן סאָרריליאַ, האָבען זיך פֿעררער'ס אַנויכטען זעהר שטאַרק מאַ-דיפּיצירט. דער שמענדיגער דורכפֿאַל פֿון אַלע שפּאַנישע קאָנספּיראַציעס, אין וועלכע ער האָט גענומען אַן אַנטהייל, און דער טיעפֿערער שטודיום פֿון די אינערליכע שמרייטיגקייטען, וועלכע האָבען פֿעראַורזאַכט דעם

*) The Nineteenth Century, November 1909; The Case of Francisco Ferrer: A confidential friend's testimony by Alfred Naquet.

אונטערנאנג פֿון דער שפּאַנישער רעפּובליק אין 1873, האָבען זיינע פּאָ-
ליטישע אידעען געגעבען אַ נייע ריכטונג. ער איז געקומען צו דעם
בעשלוס, אַז די אָנזענדונג פֿון געוואַלט איז אונניצליך; אַז דער וועג פֿון
געוואַלט, אָבוואַהלער ווייזט זיך אונז אויס צו זיין דער גיכסטער, איז ער
צולעצט דאָך דער לענגסטער וועג. פֿעררער איז קיינמאָל נישט געגאַנגען
אַזוי ווייט צו אַקצעפטירען די לעהרע פֿון רעסינגאַציאָן אָדער אָנזענעמען
מאָלסטאָים טהעאָריע פֿון'ס פּאַסיווען ווידערשטאַנד — ער איז געווען
ווייט פֿון אַזעלכע אַנויכמען — נאָר זיין איבערצייגונג איז געווען, אַז דער
זיכערסטער און גיכסטער וועג פֿון פּראָגרעס איז יענע פֿירדליכע מע-
טהאָדע, וועלכע שמרעכט איבערצוביימען די אידעען און אַנשוואַונגען
פֿון די צייט-גענאָסען דורך דער ערציהונג.

נאָקע דערצעהלט אונז ווייטער אין זיין אויבען דערמאָהנטען אַר-
טיקעל, אַז ער אַליין איז אין יענער צייט נישט געווען איינשטימיג מיט
פֿעררער'ס אַנויכמען איבער די אָנזענדונג פֿון געוואַלט אין אַזעלכע
לענדער ווי שפּאַניע און רוסלאַנד און אַז זיי האָבען ביידע אָפּט דיסקו-
טירט דיזע פּראָגע צווישען זיך. פֿעררער איז שמענדיג געקומען צו דעם
זעלבען שלום: „די צייט רעספּעקטירט נור אַזעלכע אינסטיטוציאָנען,
וועלכע זי אַליין האָט געהאַלפּען אויפֿבויען. דאָס, וואָס די געוואַלט קען
היינט אויסקעמפּפּען פֿאַר אונז, קען אַן אַנדערער געוואַלט-אַקט מאַרגען
ווידער אַוועקרויבען פֿון אונז. נור די יעניגע מדרגות פֿון'ס פּראָגרעס
האָבען אַ פֿעסטען באַזיס, וועלכע האָבען זייער וואַרצעל אין די מוחות
און דעם בעוואוסטזיין פֿון דער מענשהייט, נאָך איידער די געזעצע
אַנערקענען און סאַנקציאָנירען זיי. דער איינציגער מיטעל צו רעאַליזירען
דאָס גוטע איז די ערציהונג און די פּראָפּאַגאַנדא דורך דעם פּערזענליכען
ביישפּיעל.“

* * *

דיזע ערקלערונגען פֿון פֿעררער צייגען אונז קלאָר און דייטליך זיינע
אַנויכמען איבער דעם ווערט און די בעדייטונג פֿון דער פֿרייער ער-
ציהונג. פֿון דעסמוועגען וואָלט עס געווען אַ נרויסער טעות צו דיינקען,
אַז פֿעררער איז געווען אַ פּרינציפּיעלער געגנער פֿון יעדען געוואַלט-אַקט
אין דעם גרויסען קאָמפּף צווישען די אינמערדריקער און די פֿערשקלאַפּטע
מאַסען. נאָקע אַליין ערקלערט אויסדריקליך, אַז דער גרינדער פֿון דער
פֿרייער זולע אין באַרצעלאָנאַ איז נישט געווען קיין אָנהיינגער פֿון דער
רעזינגאַציאָנס-טהעאָריע, אַז ער איז געווען ווייט פֿון מאָלסטאָים לעהרע
מכּח דעם פּאַסיווען ווידערשטאַנד. די פּערזענליכע דיסקוסיאָנען, פֿון

וועלכע נאקע בעריכטעט אונז, האָבען זיך אויסשליסליך בעשעפֿמיגט מיט דער פּאָליטישער רעוואָלוציאָן און מיט דער בעדייטונג פֿון געוואַלטהאַמטע מעטהאָדען, אום אויסצוקעמפֿען געוויסע פּאָליטישע רעכטע און פֿריי-היימען. פֿעררער האָט געזעהן דעם רעוולטאַט פֿון דיווער טאַקטיק אין דער שפּאַנישער געשיכטע פֿון די לעצטע הונדערט יאָהר. דער קאַמפּף צווישען די ליבעראַלע און דעמאָקראַטישע פּאַרטייען מיט די קאָנסערוואַטיווע און קלעריקאַלע דיכטונגען איז געווען אַן אונגעהייערע סעריע פֿון קאָנספּיראַציעס, טיילער-רעוואַלטען און אויפֿשטענדע, וועלכע זיינען קינסטליך אָרגאַניזירט געוואָרען פֿון קליינע מינאָריטעטען, נאָר די ברייטע מאַסען פֿון'ם פֿאַלק האָבען כמעט נישט גענומען קיין אַנטהייל אין דיווער טהעטיגקייט. נאָך יעדען געלונגענעם אויפֿשטאַנד האָבען די ליבעראַלען טעראָריזירט די קאָנסערוואַטיווען און געזעצליך פֿעססגעשטעלט געוויסע קאָנסטיטוציאָנעלע רעכטע און פֿרייהייטען. נאָר קוים, וואָס די קאָנסערוואַטיווען זיינען ווידער אַרויף אויף'ן ביינקעל, האָט מען אָנגעהויבען טעראָריזירען די ליבעראַלען און געזעצליך אָבגעשאַפֿט אַלצדינג, וואָס די לעצטע האָבען פֿריהער געזעצליך איינגעפֿיהרט. מען קען פֿערשטעהן, אז פֿעררער האָט געמוזט פֿערלירען דעם צוטרוי צו אַזעלכע מעטהאָדען, נאָך דעם ווי ער איז געוואָרען אַן אַנאַרכיסט און אַן אַנהיינגער פֿון דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן. ער האָט דאָן פֿערשטאַנען, אז דעקערמירטע און געזעצליך פּראָקלאַמירטע רעכטע האָבען אַ קנאַפען ווערט; אַז נור אַזעלכע רעכטע און פֿרייהייטען האָבען אַ ווירקליכע בעדייטונג, וועלכע זיינען אַרויסגעוואַקסען פֿון די מאַסען גופּא און וועלכע דאָס פֿאַלק איז יעדען מאָמענט פֿאַרטיג צו פֿערטהייריגען געגען אַלע רעאַקציאָנערע פֿערווע.

פֿעררער האָט נוט געוואוסט, אז די סאָציאַלע קעמפֿע שפּיעלען זיך אויך נישט אָב אַהן געוואַלט און ער איז געווען דער לעצטער צו פֿער-ראַמען די געוואַלט, ווען זי איז אָנגעווענדעט געוואָרען אַלס אַ פֿערטהיי-דיגונס-מיטעל פֿון די אונטערדיקטע געגען דער געוואַלט-פּאָליטיק פֿון דער רעאַקציאָן.

ניין, פֿעררער איז נישט געווען קיין טאַלסמאַיאַסם; אָבער נאָך ווייני-גער איז ער געווען אַן אַנהיינגער פֿון די יעניגע, אַזעלכע זעהן אין'ם אַנאַרכיסם נישט מעהר ווי די געוואַלטהאַמטע ריכטונג אין דער סאָציאַליס-טישער בעוועגונג. עס איז בעקאַנט, מיט וואָס פֿאַר אַ בענייטערונג פֿעררער האָט בעגריסס קראַפּאַטקינ'ס לעצטעס ווערק „די גרויסע רע-וואָלוציאָן“, פֿון וועלכען ער האָט געוואַלט אַרויסגעבען אַן אילוסטראַטירטע

פראכט-אויסגאבע אין שפאניש. אָט דיזעלבע אַנויכמען, וועלכע קראָט-
פאָמקין האָט אזוי מייסטרעהאַפּט ענטוויקעלט אין דיווען בוך איבער דאָס
וועזען און דעם אייגענשליכען כאַראַקטער פֿון דער רעוואָלוציאָן, וויינען
אויך געווען פֿעררער'ס אַנויכמען.

*

עס איז נויטווענדיג דאָס אויסדריקליך צו בעטאָנען, ווייל די מייסמע
פֿון די טויענדער אַרטיקלען, באַשורען און ביכער, וועלכע וויינען ער-
שינען אין אלע אייראָפעאישע שפראַכען איבער פֿעררער'ס לעבען און
טהעטיגקייט, האָבען אונז געגעבען אַ גאַנץ פֿאַלשעם בילד איבער דעם
טערטירער פֿון מאַנטכואימש. עס פֿערשמעהט זיך, אַז די רעפּובליקאַנער,
די פֿריי-מויערער, און די זאָגענאַנטע „ריינע פֿריי-דיינקער“, וועלכע
האַלטען נור מלחמה מיט „נאַט“ אין הימעל, נאָר ניט מיט די געטער
פֿון דיוער וועלט, עס פֿערשמעהט זיך, אַז ווי האָבען זיך געגעבען די
גרעסטע מיח צו פֿערשווייגען פֿעררער'ס אַנאַרכיסטישע אירעען. פֿיעלע
פֿון ווי האָבען אין גאַנצען אָבגעלייקענט, אַז ער איז געווען אַן אַנאַר-
כיסט; אַנדערע, וועלכע האָבען פֿערשטאַנען, אַז דיווע מעטהאָדע איז
שוין אַביסעל צו אינגעלומפּערט, דערפֿאַר האָס מען קען צו לייכט בע-
ווייזען דעם געגענטהייל, האָבען אפילו צוגעגעבען, אַז פֿעררער איז גע-
ווען אַן אַנאַרכיסט, נאָר אַן אַנאַרכיסט פֿון מאַלסטאַי'ס שולע א.ז.וו. דיווע
טערקווירדיגע שמעלונג פֿון אַ ריין בורזשאַווען עלעמענט, וועמענס ראַ-
דיקאַליזם עס איז קיינמאַל ניט חייטער געגאַנגען ווי ביו צו דער בור-
זשאַווער רעפּובליק און צום אַנגאַסטיציום, קען אונז נאַטירליך ניט
איבעראַשען; פֿאַר די בירגערליכע רעפּובליקאַנער און פֿריי-דיינקער
האַט מעהר ניט עקזיסטירט ווי דער לעהרער און ערציהער פֿעררער,
דער געגנער פֿון דער פּריסטער-הערשאַפּט, און די שענדליכע הינריכטונג
פֿון דיווען מאַן איז פֿאַר זיי געווען אַ ווילקאַמענע געלעגענהייט צו געבען
אַ קלאַפּ דער מאַנאַרכיע און דעם קלעריקאַליזם. אויב פֿעררער וואָלט
ניט געווען דער גרינדער פֿון דער מאַדערנער שולע אין באַרצעלאַנאַ און
דער אַרויסגעבער פֿון אַ גאַנצע סעריע פֿון בעדייטענרע וויסענשאַפּטליכע
שריפּטען, אויב ער וואָלט נור געווען איינער פֿון די הונדערטער און
שוויענדער אַנאַרכיסטישע פּראָפּאַגאַנדאַריסטען אין שפּאַניען, דאַן וואָלט מען
די זאָגענאַנטע „ראַדיקאַלע עלעמענטען“ פֿון דער אייראָפעאישער בור-
זשאַווער, די פּלאַטאַנישע פֿערעהרער פֿון'ס „פֿרייען נעדאַנק“ ניט אַריינגע-
געלייגט קיין פֿינגער אין קאַלטע וואַסער פֿאַר איהם. זיי וואָלטען גע-
שוויגען, אזוי ווי די מייסמע פֿון זיי האָבען עס געמאַכט, ווען די

אינקוויזיציאן איז ווידער אויפגעשטאנען תחית המתים אין די קאזעמאטען פון מאַנטכואימטש, אין אַלקאלא דעל וואַליע און אנדרע פלעצער; זיי וואַלמען געשוויגען, אַקוראַט ווי זיי שווייגען איצמער צו די אַלע שוידער-ליכע פֿערברעכען פֿון דעם רוסישען צאַריזם. פֿאַר דער זאָגענאַנטער ליבעראַלער און רעפּובליקאַנישער בורזשואַזיע איז דער נאָמען פֿון פֿעררער ניט מעהר און ניט ווייניגער ווי אַן אויסגעצייכענטע רעקלאַמע פֿאַר פֿאַלימישע פֿאַרטיי-אינטערעסען, און דערפֿאַר קען מען פֿערשמעקן, אַז זיי ריידען וואָס ווייניגער פֿון וויינע אַנאַרכיסטישע אידעען און איבער-צייגונגען. די מייסטע פֿון דיזע העררען האָבען אפילו ניט געהאַט די קלענסטע פֿאַרשמעלונג פֿון פֿעררער'ס אַנשוואַונגען מכח דער פֿרייער ערציהונג; פֿאַר זיי איז דער אַבליגאַטאָרישער אונטערריכט און די שטאַטליך קאָנראָלירטע שולע דער העכסטער אידעאל פֿון דער „מאָ-דערנער ערציהונג“.

מאַכע פֿון פֿעררער'ס אינטימע פֿריינד האָבען אויך נאָך מיטגע-האַלפֿען ביז צו אַ געוויסען גראַד צו ענטוויקלען פֿאַרשע פֿאַרשמעלונגען איבער פֿעררער'ס אייגענמליכע אידעען און אַנשוואַונגען, דורך דעם וואָס זיי האָבען פֿיעלעם פֿערשוויגען, וואָס זיי האָבען געוואוסט. אַזוי לאַנג ווי עס איז נאָך געווען אַ פֿראַגע צו ראַטעווען פֿעררער'ס קאָפּ, איז דיזע טאַקטיק געווען פֿערשמענדליך און בערעכטיגט; אָבער היינט, ווען זיין נאָמען בעלאַנגט שוין צו דער געשיכטע, איז עס אַ היסטאָרישע פֿליכט אַוועקצומאַכען מיט אַלע פֿאַלשע און אונקלאַרע פֿאַרשמעלונגען, וועלכע זיינען פֿערשפּרייט געוואָרען איבער פֿעררער'ס לעבען און מהעטיגקייט.

אָבער ניט נור די ליבעראַלע און רעפּובליקאַנישע פּרעסע — פֿון די קלעריקאַלע און רעאַקציאָנערע אָרגאַנען איז איבערהויפּט ניטאָ וואָס צו רעדען — האָט פֿערעפֿענטליכט אַסך פֿאַלשע און אונקאָנטראָלירבאַרע בעזויפּטונגען איבער דעם מערטרער פֿון מאַנטכואימטש; נאָר אפילו אַ גרויסער טהייל פֿון דער סאָציאַליסטישער פּרעסע האָט אויך מיטגעהאַל-פֿען ענטוויקלען זעהר איינזייטיגע און פֿאַלשע אַנזוכטען איבער פֿעררער'ס אידעען און טעטיגקייט. פֿיעלע בעדייטערנע סאָציאַליסטישע אָרגאַנען האָבען געמאַכט פֿון איהם אַ ריינעם „אינדוידוואַליזם“, וועלכער האָט ויך ניט נור ניט פֿעראינטערעסירט מיט דער אַרבייטער-בעוועגונג, נאָר מען האָט זאָגאַר בעזויפּטעט, אַז ער איז געווען אַ געגנער פֿון איהר. אַזוי האָט אַנדערע מאַריווע פֿאַרגעשמעלט פֿראַנסיסקאָ פֿעררער אין דער „דעסאַנימע“, דעם הויפּט-אָרגאַן פֿון די פֿראַנצויזישע סאָציאַליסטען, אויף

אזא'ן אופן: „אינטעלעקטועל האָט ער נים בעלאַנגט צו אונז, ער איז געווען איינער פֿון די, וועלכע וויינען געגנער פֿון יעדער פֿאַרם פֿון אָר- גאַניאַציאָן און וועלכע שטעלען וויער גאַנצע האַפֿנונג, מכּה דער בע- נייאונג פֿון דער אַלטער וועלט, אויף דער ענטוויקלונג פֿון דעם פֿרייען בעוואוסטוין. זייענדיג אַ געבאָרענער קאַטאָלאָגער איז ער פֿון דעס-ט- וועגען נים געווען קיין אָנהיינגער פֿון די קאַטאָלאָגישע סעפּעראַטיסמען. די מעכטיגע שעהנהייט פֿון דיווער בעוועגונג פֿון די מאַדערנע שפּאַניער האָט נים געהאַט קיין שום ווירקונג אויף איהם. ער איז געווען אַ רע- וואָלוציאָנער; נאָר ער האָט נים בלויז פֿערוואַרפֿען די מהעטיגקייט פֿון די פּאָליטישע פּאַרטייען — אפילו די געווערקשאַפֿטליכע מהעטיגקייט האָט איהם ווייניג פֿעראינטערעסירט. פֿעררער איז געווען אַ פּאָלקאָמע- נער אינדוידוואַליסט. ער האָט געדיינקט, אַז נור דורך שאַפֿען שטאַרקע נשמות און פֿרייע גייסטער קען מען פֿאַרבּערייטען די רעוואָלוציאָן. אָט דערפֿאַר האָט ער געגרינדעט זיין שולע, אום דאַרטען צו ענטוויקלען לעהרערס, וועמענס אויפֿגאַבע עס זאָל זיין צו ערקלערען איבעראַל די שרעקליכע וויטען פֿון אַלע רעליגיאָנען און איינצופֿלאַנצען אין די קינ- דער פֿון פּאָלק די לעבע צו די געזעלשאַפֿטליכע מוגענדען און דעם רעספּעקט פֿאַר'ן ווילען... פֿעררער האָט געגלויבט אַז שפּאַניען איז פּאָל- שטענדיג פֿאַרטיג פֿאַר אַ סאָציאַלע רעוואָלוציאָן און עס האָט איהם פֿעדראַסען, ווען מען האָט איהם ערקלערט, אַז אַ לאַנד, וועלכעס האָט נאָך נים דערגרייכט די קאַפיטאַליסטישע פּעריאָדע, קען נים מיט איין מאָל צוקומען צום קאַמוניזם. דאָס וויינען נים מעהר ווי מאַרקסיסטישע וויצען, פֿלעגט ער דערויף ענטפֿערן. וואָס מעהר אַ לאַנד איז ריקשמענ- דיג, אַלץ רעוואָלוציאָנערער איז עס; אַלץ מעהר איז עס אימשימאַנד אויפֿצוהאַלמען זיין ענערגיע און די מענליכקייט פֿון זיינע איינוואוינער...“*) מיר וועלען באַלד זעהן, אַז די מייסטע פֿון דיווע בעהויפטונגען זיינען זעהר איינזייטיג און אָפֿטמאָל דירעקט אונריכטיג, אָבוואָהל דער אַרטיקעל איז פֿול מיט סימפּאַטהיע פֿאַר פֿעררער.

נאָך פֿיעל איינזייטיגער איז געווען די שטעלונג פֿון דעם „פּאַרווערטס“, דעם צענטראַל-אַרגאַן פֿון דער דייטשער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע. די- זע צייטונג האָט איהרע לעזער פֿאַרגעשטעלט פֿעררער אויף אזאָן אַרט: „אַלס אַ מאַן, וועלכער האָט בעקעמפֿט דעם רעזשים פֿון די מאַנאַכען

*) L'Humanité, jeudi 14 Octobre 1909; „Ce qu'était Ferrer — un brave homme et un homme brave“ par André Morizet.

און אלס איינער, וואָס איז געגאַנגען מיט מושה און ענערגיע צום טויט, אַבוואָהל ער איז געווען אונשולדיג, פֿערדינט פֿעררער אונזער פֿולע סימ-פאַטיע; נאָר מיר האָבען קיין שום גרונד צו מאַכען פֿון איהם אַ נייען הייליגען. די ראַדיקאַל-ליבעראַלע צייטונגען שמעלען איהם פֿאַר אלס אַ קעמפֿער פֿאַר די אַרבייטער. דערפֿאַר איז נייטיג צו ערקלערען, אז פֿעררער האָט בעלאַנגט צו דער גרופע פֿון די „ליבערמאַריאַס“; צו יענער אינדיווידואַ-ליסיש-אַנאַרכיסטישער ריכטונג, וועלכע פֿעראייניגט אין זיך, אויסער איהר האָס געגען די קירכען, אַלערליי אַנשוואַונגען פֿון שטירנער'ן און ראַדיקאַל-בורזשאַווע אַנויכמען, און וועלכע בעקעמפֿט די סאָציאַליסטישע בעווע-גונג אין שפּאַניען מיט דעם ביטערסטען האָס און אָהן אַ שום ריקויכט. די פּאַליטישע שמעלונג פֿון פֿעררער צו דער סאָציאַליסטישער אַרבייטער-בעוועגונג קען אונז, פֿערשמעהט זיך, ניט פֿעהרינדערן צו פֿיהלען סימ-פאַטיע מיט איהם אלס אַן אָפֿפֿער פֿון'ם שפּאַנישען קלעריקאַליום און אַנצורופֿען זיין הינריכטונג אלס דאָס, וואָס זי איז געווען — אַ יוסטיץ-מאָרד. אָבער עס האַנדעלט זיך פֿאַר אונז ניט אום פֿעררער'ס פּערזאָן, נאָר אום דעם פּראָטעסט געגען דער קלעריקאַלער בלוט-הערשאַפֿט. איהר אַטאַקירען מיר. פֿעררער איז נור איינער פֿון די פֿיעלע אָפֿפֿער, וועלכע זי האָט ביז איצט געפֿאָדערט און וועלכע זי וועט נאָך פֿאָדערן אין די נעכסטע מאָנאַטען.“*)

ווען אַ ראַדיקאַלע בערלינער צייטונג, „די צייט אַם מאָנאַטאָג“ האָט קריטיקירט דיזע שמעלונג פֿון דעם סאָציאַל-דעמאָקראַטישען צענטראַל-אָרגאַן, האָט דער „פֿאָרווערטס“ נאָך אַמאָל מאַטיווירט זיין שטאַנדי-פונקט מיט די פֿאַלגענדע ווערטער: „מיר האָבען פֿעררער ניט פֿאַרגעשמעלט פֿאַר קיין גרויסען וויסענשאַפֿטס-מאַן, פֿאַלקס-פֿריינד, פֿאַלקס-פֿיהרער און מענשען-פֿריינד, דערפֿאַר וואָס מיר ווינען מיט רער מיינונג, אז ער האָט ניט קיין רעכט אויף אַזעלכע בעצייכנונגען. ער האָט געקעמפֿט געגען דעם קלעריקאַליום און געגרינדעט די „מאָדערנע שולע“ אין באַרצעלאָנאַ, נאָר ער איז זיכער ניט געווען אַ מאַן, וועלכער האָט בערייכערט די ווי-פענשאַפֿט און נאָך פֿיעל ווייניגער אַ פּאַליטיקער, וועמען מיר דאַרפֿען פֿעהרערען. לויט זיין פּאַליטישען גלויבען נאָך האָט ער בעלאַנגט צו דער אינדיווידואַליסטיש-אַנאַרכיסטישער פּאַרטיי פֿון לערו'ן. דער אָרגאַן פֿון דיזער פּאַרטיי איז די רעפּובליקאַניש-אַנאַרכיסטישע צייטונג „על פּראַ-“

*) Vorwärts vom 17 Oktober 1909; Gegen das klerikale Regiment in Spanien.

גרעסאָ"; זי האָט שטענדיג אָנגעפֿיהרמ אַ קליינליכען פֿערלוימדונגס-קאָמפּף געגען דער סאָציאליסטישער אַרבייטער-בעוועגונג אין קאָמאַראַניען, געגען דער פּאָליטישער ווי אויך געגען דער געווערקשאַפֿטליכער ריכטונג, דיזע פּאַרטיי איז איינע פֿון די הויפט אורזאַכען, וואָרום די סאָציאליסטישע בעוועגונג איז אזוי הינטערשטעליג אין קאָמאַראַניען, אין דעם טהייל פֿון שפּאַניען, וואו די אינדוסטריע איז אַם העכסטען ענטוויקעלט, דורך דעם וואָס זי האָט די גאַנצע צייט, און מיט אַ געוויסען ערפֿאָלג, די קאָמאַ-לאַנישע אַרבייטער געפֿריידיגט דעם באַיקאָט פֿון דער פּאָליטישער טהע-טיגקייט און די אָרגאַניזאַציאָן פֿון רעוואָלוציען. (*

עס וואָלט ניט געווען קיין שווערע אויפֿגאַבע איבערצוגעבען נאָך פֿיעלע עהנליכע ציטאַטען פֿון דער סאָציאליסטישער פרעסע איבער פֿראַנסיסקאָ פֿעררער; אָבער עס איז פֿאַלשמענדיג גענוג פֿעסטצושטעלען די האַלטונג פֿון צווי אַזעלכע בעדייטענדע סאָציאליסטישע אָרגאַנען ווי די „הומאַנימע" און „פֿאַרווערמס".

עס איז זעלבסטפֿערשטענדליך ניט אונזער אויפֿגאַבע צו אָרגומענ-טירען מיט די אַרויסגעבער פֿון'ס „פֿאַרווערמס" צי פֿעררער איז געווען אַ „פֿאַלקס-פֿריינד" און „מענשען-פֿריינד" צי ניט, אַ צייטונג, וועלכע איז דער פֿיהרענדער אָרגאַן פֿון אַ גרויסער פּאָליטישער פּאַרטיי, קען מעהר ניט אַרויסרופֿען ווי מיטליד, אויב זי צייגט אַרויס אַז אונגלייבליכע קלייניגייטסטיגקייט, ווי דער צענטראַל-אָרגאַן פֿון דער דייטשער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע האָט עס געטהאָן אין זיין שטעלונג צו פֿראַנסיסקאָ פֿעררער.

אָבער עס איז אומבעדינגט נויטווענדיג צוריקצואווייזען די איבעריגע בעהויפטונגען פֿון דער סאָציאליסטישער און ליבעראַלער פרעסע איבער דעם גרינדער פֿון דער פֿרייער שולע אין באַרצעלאָנאַ אין אינטערעס פֿון דער היסטאָרישער וואַהרהייט.

וואָס אָנבעלאַנגט אַנדערע מאַריזע'ס ערקלערונגען אין דער „הומאַ-נימע", איז נור דער טהייל פֿון זיינע אויספֿיהרונגען אין גאַנצען ריכטיג, וועלכער האַנדעלט מיט פֿעררער'ס אַנטי-מאַרקסיסטישע אַנויכמען. אַלעס אַנדערע איז ניט מעהר ווי אַ פֿערמישונג פֿון וואַהרהייט און דיכטונג. די בעהויפטונג, אַז פֿעררער איז געווען אַ ריינער אינדיוידואַליסט, אַ גענ-נער פֿון יעדער פֿאַרם פֿון אָרגאַניזאַציאָן, אַז ער האָט זיך ענטזאָגט צו

*) Vorwärts vom 19 Oktober 1909; Das Schreckenssystem in Spanien.

נעהמען, וואָס פֿאַר עס איז איינמהייל אין דער מהעטיגקייט פֿון די פֿאַלימישע פֿאַרמייען און זיך אפילו זעהר ווייניג אינטערעסירט מיט דער געווערקשאַפֿמליכער בעוועגונג, איז נור אויף אזוי פֿיעל ריכטיג, וואָס אָנבעלאַנגט פֿעררער'ס שטעלונג צו די פֿאַלימישע פֿאַרמייען און זייער מהעטיגקייט.

אַבער עס איז אין יעדער בעציהונג פֿאַלש צו בעהויפטען, אַז פֿער-
רער האָט זיך ווייניג אָדער כמעט גאָרניט אינטערעסירט מיט דער
געווערקשאַפֿמליכער בעוועגונג. גראַדע פֿערקעהרט: ער איז ניט בלויז
געווען אַ גרויסער סימפּאַטויזער פֿון דויער בעוועגונג, נאָר ער האָט
איהר אויך אונטערשטיצט אין יעדער בעציהונג. דער פֿאַקט אַליין, אַז
פֿעררער איז געווען דער אייגענמליכער אינספּיראַטאָר און אַרויסגעבער
פֿון דער בעריהמטער אַנאַרכיסטיש-סינדיקאַליסטישער צייטונג „לאַ הועלגאַ
כענעראַל" (דער גענעראַל-סטרייק), דער רעוואָלוציאָנערסטער צייט-
שריפֿט, וועלכע די מאָדערנע אַנאַרכיסטישע בעוועגונג אין קאַטאַלאַניען
האַט אַרויסגעגעבען, דויער פֿאַקט אַליין ווידערלעגט אַם בעסטען די
אויבען דערמאָהנטע בעהויפטונגען. די „הועלגאַ כענעראַל" איז ערשינען
פֿון'ס 15טען נאָוועמבער 1901 ביז דעם 20סטען יוני 1903, ד. ה.
פונקט אין דער פּעריאָדע, ווען פֿעררער איז אַם מייסטען בעשעפֿטיגט
געווען מיט דער גרינדונג און ענטוויקלונג פֿון דער „מאָדערנער שולע"
אין באַרצעלאָנאַ. דויער מהאַמזאכע ווידערלעגט אויך די אַלע פּוסטע פֿער-
זיכערונגען פֿון דער ברוזשואַזער פֿריירינקער פרעסע, אַז פֿעררער האָט
זיך אויסשליסליך בעשעפֿטיגט מיט דער ערציהונג פֿון דער יוגענד און
האַט ניט גענומען קיין שום אַנמהייל אין דער רעוואָלוציאָנערער אַרביי-
טער-בעוועגונג.

די מענדענץ פֿון די „הועלגאַ כענעראַל" איז געווען אַנאַרכיסטיש-
סינדיקאַליסטיש. זי האָט פֿערטהידיגט דעם דירעקטען געווערקשאַפֿמלי-
כען קאַמפּף פֿון די אַרבייטער געגען דער קאַפיטאַליסטישער אויסבייטונג
און דער אונטערדריקונג פֿון'ס שטאַט. די „הועלגאַ כענעראַל" איז געווען
איינע פֿון די אויסגעצייכענסטע מאָדערנע אַנאַרכיסטישע צייטשריפֿטען.
זי איז געווען ווייט פֿון אונטערבאָרע פֿילאַזאָפֿישע שפּעקולאַציאָנען און
ריין אַבסטראַקטע אויפֿפאַסונגען; זי האָט אָנגעשפּיגעלט די רעוואָלוציאָ-
נערע מהעטיגקייט פֿון דער אַרבייטער-קלאַסע, איהרע ליידען, קעמפּפֿע
און האַפֿנונגען. זי האָט אַטאַקירט אַלע פֿאַרמען פֿון דעם קאַפיטאַליסטי-
שען אויסבייטונגס-סיסטעם און דער שטאַטמליכער טיראַניי; זי האָט
פֿערוואָרפֿען יעדע פּאַרלאַמענטאַרישע מהעטיגקייט און פּראָפּאַגאַנדירט

די דירעקטע אקציען פֿון די אַרבייטער. איהר פּאָליטישער ציעל איז גע-
ווען די אַנאַרכיע, איהר עקאָנאָמישער ציעל דער קאָמוניזם. איהרע
טאַקטישע מיטלען: די אויפֿקלעהרונג פֿון די אַרבייטער, די רעוואָלוציע-
נערע געווערקשאַפֿטליכע אָרגאַניזאַציען, די פּראָפּאַגאַנדאַ געגען דעם
מיליטאַריום אין פֿאַר דעם גענעראַל-סטרעיק אַלס די איינלייטונג פֿון דער
סאַציאַלער רעוואָלוציען.

פֿערער האָט קיינמאַל ניט איבערגעביטען ווינע אַניכטען אין די-
זער בעציהונג. ווינע אינמיטע פֿריינד ווייסען, אַז ער האָט פֿינאַנציעל
אונטערשטיצט די סינדיקאַליסטישע טאַגעס-צייטונג „לאַ רעוואָלוציען“,
וועלכע די אַנאַרכיסטען שאַרל מאַלאַמאַ און עמיל פּיושע האָבען פֿאַר אַ
קורצע צייט אַרויסגעגעבען אין פֿאַרזי (1909). ער וואָלט דאָס זיכער
קיינמאַל ניט געמאַהן, אויב ער וואָלט ניט געווען קיין אָנהיינגער פֿון די
אידעען, וועלכע די דאָזיגע צייטונג האָט פּראָפּאַגאַנדירט. מיר זעהען
אַלזאָ, וואָס פֿאַר אַ ווערטע עס האָבען די בעהויפטונגען, אַז פֿערער
האַט זיך „ווייניג וואָס אינטערעסירט מיט דער אַרבייטער-בעוועגונג“ און
אַז ער איז געווען „אַ געגנער פֿון יעדער אָרגאַניזאַציען“.

* * *

די בעהויפטונגען פֿון דעם צענטראַל-אָרגאַן פֿון דער סאַציאַל-רעמאַ-
קראַטישער פּאַרטיי אין דייטשלאַנד זיינען נאָך פֿיעל אבסורדער און בע-
ווייזען נור איין זאַך — אַז די רעדאַקציען פֿון דיזער צייטונג האָט ניט
די קלענסטע קלאַרע פֿאַרשטעלונג וועגען דעם אַלגעמיינעם פּאָליטישען
לעבען און די פֿערשידענע פּאָליטישע פּאַרטייען אין קאַטאַלאַניען. די
בעהויפטונג, אַז פֿערער, „לויט זיין פּאָליטישען גלויבען נאָך, האָט בע-
לאַנגט צו דער אינדיווידואַליסטיש-אַנאַרכיסטישער פּאַרטיי פֿון לערו“,
איז איינפֿאַך פֿון די פֿינגער אַרויסגעוויגען. לערו אַליין האָט ערקלערט,
אַז פֿערער האָט ניט בעלאַנגט צו זיין פּאַרטיי און אפילו
די, וועלכע זיינען נור גאַנץ אויבערפֿלעכליך בעקאַנט מיט דעם פּאָליטי-
שען לעבען אין קאַטאַלאַניען, ווייסען, אַז די בעציהונגען צווישען פֿערער
און די רעפּובליקאַנער זיינען ניט געווען קיינע פֿריינדליכע, דערפֿאַר וואָס
פֿערער האָט זיך ענטזאָגט זיי צו אונטערשטיצען. אַן „אינדיווידואַליס-
טיש-אַנאַרכיסטישע פּאַרטיי“ מיט אַ „רעפּובליקאַניש-אַנאַרכיסטישען
אָרגאַן“, על פּראָגרעסאָ“, עקזיסטירט איבערהויפט ניט אין שפּאַניען, נאָר
אין דער רייכער פֿאַנטאַזיע פֿון דער „פֿאַרווערטס“-רעדאַקציען. אַלעכאַ-
נאַ לערו, דער פֿיהרער פֿון דער רעפּובליקאַנישער פּאַרטיי אין קאַטאַ-
לאַניען, איזאַ געוועזענער אַנאַרכיסט, אָבער פֿון דעם מאָמענט אָן, ווען

ער איז אריבער אין דעם לאגער פֿון די רעפובליקאנער, האָבען די אנארכיסטישע אַרבייטער פֿון קאמאָלאָניען אָבגעשנימען אַלע בעציהונגען צו איהם און די אנארכיסטישע פרעסע האָט איהם בעקעמפֿט אַזוי ווי יעדען אַנדערן געגנער. דער „פֿאַרווערטס“ בעהויפטעט אפילו, אַז די „אינדיווידואַליסטיש-אַנארכיסטישע ריכטונג“ פֿון לערו איז „איינע פֿון די הויפט-אורזאַכען, וואָרום די סאָציאַליסטישע בעוועגונג איז אַזוי הינטער-שמעליג אין קאמאָלאָניען“ דורך דעם „וואָס זי האָט די קאמאָלאָנישע אַרבייטער געפֿריידיגט צו באַיקאָטירען די פֿאַליטישע טהעטיגקייט“, נאָר ווי עס ווייזט אויס, האָט ער פֿערגעסען, אַז אַלעכאַנדראַ לערו איז דער רעפובליקאנישער פֿערטרעטער פֿון באַרצעלאַנאַ אין שפּאַנישען פּאַרלאַ-מענט. ווי אַזוי אַ פּאַרטיי, וועלכע פֿריידיגט צו באַיקאָטירען יעדע פּאַ-ליטישע טהעטיגקייט, קען אין דערזעלבער צייט ניט בלויז אויפֿ-שמעלען אַ קאַנדידאַט פֿאַר'ן פּאַרלאַמענט, נאָר עס זאָל זיך איהר זאָגן איינגעבען צו בעקומען די גרויסע מאַיאָריטעט פֿון די וועהלער אויף איהר זייט, אָט דאָס איז איינע פֿון די גרויסע מיסטערען, וועלכע דער „וויסענשאַפֿטליכער סאָציאַליזם“ פֿון'ם „פֿאַרווערטס“ קען אפשר ערקלעהרען, נאָר דער געזונדער מענשען-פֿערשמאַנד קען עס פֿאַרמ ניט בעגרייפֿען. אויך די בעהויפטונג, אַז פֿעררער איז געווען אַן „אינדיווידואַליסטי-שער אנארכיסט“ מיט „אַלערליי אַנשוואַונגען פֿון מאַקס שטירנער“, וועלכע דער „פֿאַרווערטס“ און פֿיעלע אַנדערע סאָציאַליסטישע צייט-שריפֿטען, האָבען אויפֿגעשמעלט, איז אַבסאָלוט פֿאַלש. אויב פֿעררער וואָלט ווירק-ליך געווען אַן אָנהיינגער פֿון דיזער ריכטונג, אַ נאָכפֿאַלגער פֿון שטירנער אָדער טאַקער, דאַן וואָלט דאָך זיכער כאַטש אַ טהייל פֿון די צאָהלרייכע שריפֿטען, וועלכע זיין פֿערלאַנג האָט אַרויסגעגעבען — שוין ניט ריידענדיג פֿון אַלע — געדאַרפֿט האָבען אַן אינדיווידואַליסטיש-אַנארכיסטישען כאַ-ראַקטער. אָבער וואָס זעהען מיר? אויסער די ריין וויסענשאַפֿטליכע ווערק פֿון לעטורנאַ, רעקלו, אַדאַן דע בוען א.ז.וו. האָט פֿעררער נור אַרויסגעגעבען שריפֿטען פֿון קאָמוניסטישע אַנארכיסמען ווי שאַרל מאַלאַטאַ, זשאַן גראַוו, אַנסעלמאַ לאַרענסאַ, קראַפֿאַטקין, פּאַראַף-זשאַוואַל און אַנדערע. קיין איינציגעס פֿון די אַלע ביכער און בראַשורען, וועלכע ער האָט פּובליצירט, ענטוויקעלט די אידעען און אַנשוואַונגען פֿון דער אינדיווידואַליסטיש-אַנארכיסטישער ריכטונג. אין זיין צייטונג „לאַ הועלגאַ בענעראַל“ האָט ער אַנאַסירט די פֿאַלגענדע מיטאַרבייטער: *)

*) La Huelga General; Primer Numero el 15 de Noviembre, 1901.

פּוֹלִיאָ, טהערעסא קלאראמונט, דאָמעלאַ-ניווענהויז, עסטעוואַגעס, זשאַן גראַוו, סאַלערדאד גוסטאוואָ, קראָפּאַטקין, לאָרענסאָ, מאַלאַטעסטאַ, מאַ-לאַטאַ, פאַראַף-זשאַוואַל, רעקלו, סאַלוואַטשעאַ און אוראַלעס. דיזע אַלע מענער און פֿרויען זיינען אויסגעשפּראַכענע קאָמוניסטישע אַנאַרכיסמען; עס געפֿינט זיך צווישען זיי ניט קיין איינציגער אָנהיינגער פֿון די בע-קאַנטע אינדיווידוואַליסטיש-אַנאַרכיסטישע מהעאַריען. פֿאַלגליך זיינען אַלע בעהופּטונגען, וועלכע פֿיעלע בירגערליכע און סאַציאַליסטישע צייטונגען האָבען אויפֿגעשמעלט אין דיזער בעציהונג, ניט מעהר ווי בעהויפטונגען אָהן אַ שום פֿונדאַמענט, און די היסטאָרישע וואַהרהייט פֿאָדערט זיי צוריקצוואווייען, דערפֿאַר ווייל זיי צייגען אונז פֿעררער אין אַ גאַנץ פֿאַלשען ריכט.

* * *

ארום 1893 האָט זיך אָבגעשפּילט אין פֿעררער'ס לעבען דער לעצ-טער אַקט פֿון איינע פֿון יענע שטילע און בעהאַלטענע טראַגעדיעס, וועלכע זיינען די אונפֿערמיידליכע פֿאַלגען פֿון אַ צופֿוילטען געזעלשאַפֿטליכען סיסטעם און פֿערקעהרטע מאַראַל-אַנשוואַונגען — די צושיידונג מיט זיין ערשטער פֿרוי. מיר וואַלטען אפּילו ניט בעריהרט דיזען שמערצליכען פּונקט אין פֿעררער'ס לעבענס-געשיכטע, ווען די רעאַקציאָנערע און קלעריקאַלע פרעסע, וואַלט זיך ניט בענוצט דערמיט, אום צו בעשמוצען דעם ערמאַרדעטען אויף דעם שענדליכסטען אופן. דיזע פֿייגע היפּאָקרי-טען, וועלכע שמעלען זיך פֿאַר ביי יעדער פּאַסענדער און ניט פּאַסענדער געלעגענהייט אַלס די היטער פֿון דער מאַראַליטעט, האָבען אפּילו ניט בעגריפֿען דעם אלף בית פֿון די פּרימיטיווסטע מאַראַלישע געפֿיהלען; אויב יאָ, וואַלטען זיי קיינמאַל ניט פֿערווכט צו בעריהרען מיט וייערע אונריינע פֿינגער די אינטימסטע און אינערליכסטע געפֿיהלען פֿון צוויי מענשען, דאָס אינערליכע הייליגטהום פֿון צוויי פֿערוואַנדעטע נשמות, וועלכע זיינען ניט געווען געמאַכט איינע פֿאַר די אַנדערע. פֿעררער האָט געמאַכט אַן ענדע צו אַ צושטאַנד, וועלכע איז צולעצט געוואָרען אונער-טרעגליך פֿאַר ביידע טהיילען — אָט דערפֿאַר איז ער אַ פֿערברעכער, אַ מענש אָהן מאַראַל אין די אויגען פֿון די קלעריקאַלע פֿערלוימדער.

פֿעררער איז נאָך צימליך יונג געווען, ווען ער טאַט זיך פֿעראייניגט מיט זיין ערשטער פֿרוי מהערעסאַ סאַנאָרטי. ס'איז געווען אין יעדער פֿעריאָדע, ווען ער האָט פֿערלאָוען דאָס הויז פֿון זיינע עלטערן און האָט אָנגענומען אַ שמעלע אַלס אינספּעקטאָר ביי אַן אייגענבאַהן-קאָמ-פּאַניע. זיין יונגע פֿרוי איז געווען פֿון אַ שטריינג קאַטהאָלישער פֿאַמיליע

און אליין פֿאַלשמענדיג דורכגעדרונגען מיט אַלע רעליגיעזע אַנשוואונגען פֿון דער קאַטהאָלישער קירכע. פֿעררער, וועלכער האָט אין יענער צייט גראַד וואָס אָנגעהויבען צו בעשעפֿטיגען זיך מיט דער רעפּובליקאַנישער בעוועגונג, האָט זיך אָהן אַ צווייפֿעל אַרומגעטראָגען מיט דער האַפֿנונג, אַז עס וועט זיך איהם ביסלעכזיין איינגעבען צו געווינען זיין ווייב פֿאַר זיינע אידעען און אַנשוואונגען; אין דער ערשטער צייט פֿון זייער צוואַ-מענלעכען האָט ער זאָגאַר געמאַכט מאַנכע קאָמפּראָמיסען מיט איהר אויף די קאָסמען פֿון זיינע אייגענע איבערצייגונגען. אזוי האָט ער זיין ערשטע טאַכטער געלאָזט שוויפֿען און איהר געגעבען דעם שטריינג קאַטהאָלישען נאָמען טרינידאַד. אָבער זיין האַפֿנונג, אַז עס וועט איהם מיט דער צייט געלאַנגען צו בעפֿרייען זיין פֿרוי פֿון איהרע אַרטהאָדאָקסישע אידעען און פֿאַראַרטהיילען, האָט זיך ניט ערפֿילט. פֿערקעהרט, וואָס מעהר פֿעררער האָט זיך אַריינגעלאָזט אין דער אַנטיקלעריקאַלער און רעפּובליקאַנישער בעוועגונג, אַרץ מעהר פֿערביטערט איז זי געוואָרען אויף איהם און זיינע פֿרייע איבערצייגונגען. אין 1884 איז פֿעררער גע-וואָרען אַ מיטגליד פֿון דער פֿריי-מויערער לאָזשע „ווערדאַר“ (וואַהרהייט) אין באַרצעלאָנאַ און פֿון דאַמאַלסט אָן האָט ער געבראַכען מיט אַלע אויסערליכע פֿאַרמען פֿון דער קירכע. ער האָט זיינע שפּעטערע קינדער דריי טעכטער און אַ זוהן — שוין מעהר ניט געלאָזט שוויפֿען און זיי געגעבען אַנטיקאַטהאָלישע נעמען. זיינע דריי טעכטער האָט ער גערופֿען פֿאַם (פֿריידען), לוס (ליכט) און סאַל (זונן) און זיין זוהן האָט ער געגע-בען דעם נאָמען פֿון דעם רעבעלען-גענעראַל ריענאַ, פֿאַר וועלכען ער האָט שטענדיג געהאַט אַ גרויסע בעוואַונדערונג.

מען קען פֿערשמעהן, אַז פֿעררער'ס האַנדלונגען און אידעען זיינען אָפֿט געווען די אורזאַכע פֿון ביטערע קעמפֿע צווישען מאַן און פֿרוי. סעניאָראַ פֿעררער האָט געוואָלט, אַז פֿראַנסיסקאָ זאָל זיך ענטזאָגען פֿון זיינע אידעען, זיין טעהטיגקייט, פֿון אַלעס, וואָס עס איז ביי איהם געווען הייליג און טהייער. נאָר דאָס איז געווען אונמעגליך פֿאַר אַ מאַן מיט זיין כאַ-ראַקטער. די פֿאָלגע איז געווען, אַז דער אָבנרונד צווישען די ביידע מענשען איז געוואָרען אַלץ מיעפֿער און ברייטער, ביז עס האָט ענדליך געמוזט קומען צו אַ קאַמאַסטראָפֿע.

נאָך דעם אויפֿשטאַנדס-פֿערזוך פֿון סאַנטאַ-קאַלאַמאַ דע פֿאַרנעס, ווען פֿעררער איז געווען געצוואונגען צו פֿערלאָזען שפּאַניען, אום ניט אַריינצופֿאַלען אין די גרויזאַמע הענד פֿון דער קלעריקאַלער רעאַקציאָן, איז דער אינערליכער צושטאַנד פֿון זיין פֿאַמיליען-לעבען געוואָרען נאָך

אונערטרעגליכער. די פרוי האָט זיך געפֿיחלם פֿרעמד און איינזאָם אין פֿאַרזי, ס'איז איהר אָנגעקומען שווער זיך צוזופֿאַסען צום פֿראַנצויזישען לעבען און צו די נייע עקזיסטענץ-בעדינגונגען — און דיוע אינערליכע אונזיפֿרירענהייט האָט נאָך פֿערשמאַרקערט ביי איהר די פֿערבימערונג געגען דעם מאַן איהרען, אין וועמען זי האָט געזעהן דעם אייגענמליכען פֿעראורזאַכער פֿון די אַלע קיידען און אונבעקוועמליכקייטען, וועלכע מאַ-בען דאָס לעבען פֿון די פֿאַלישישע עמיגראַנטען מאַנכעס מאָל אַזוי שווער און אונערטרעגליך.

אַ פֿערשטענדיגונג איז געווען אונמעגליך; די ביידע מענשען זיינען אינערליך שוין לאַנג געווען פֿרעמד איינע צו די אַנדערע. פֿעררער האָט, אָהן אַ צווייפֿעל, פֿערשמאַנען דיוע פֿרוי; אָבער זי איז זיכער ניט געווען אים שטאַנד צו בעגרייפֿען דעם מאַן און זיינע אידעען, וועלכע זיינען געווען אַזוי ווייט פֿון איהרע אייגענע אַרטהאַדאָקסע רעליגיעזע אַנשווי-אונגען. קיין געמיינשאַפֿטליכע בעציהונגען צווישען די ביידע האָבען אי-בערהויפֿט מעהר ניט עקזיסטירט; ס'איז מעהר ניט געווען ווי די זאָרג און פֿעראַנטוואָרטליכטקייט פֿאַר די קינדער, וואָס האָט זיי נאָך צוואַ-מענגעהאַלטען. פֿעררער האָט נעמראָגען זיין שיקזאַל מיט אַן אינערליכער רעסיגנאַציאָן; אָבער די טעמפֿעראַמענטפֿולע פֿרוי איז ניט געווען אַזוי געדולדיג. פֿאַר איהר איז אויסגעקומען, אַז פֿראַנסקאַ איז דער צושמע-רער פֿון איהר לעבען און דער פֿערפֿיהרער פֿון איהרע קינדער. דיוער גע-דאַנק איז צולעצט געוואָרען ביי איהר אַ פֿיקסע אידעע און איינמאַל איז איהר אינערליכע אויפֿרעגונג געווען אַזוי גרויס, אַז זי האָט אָבגעפֿייערט אַרע-וואָלווער אויף פֿעררער'ן. נאָך דיוער פֿאַסירונג איז דער צוואַמענלעבען שוין געווען אונמעגליך און ביידע האָבען זיך צושידען. פֿעררער האָט איבערגענומען די גאַנצע פֿעראַנטוואָרטליכקייט פֿאַר זיינע קינדער און האָט בעהאַנדעלט זיין געוועזענע פֿרוי מיט דער גאַנצער עדעלקייט פֿון זיין נאָבעלען כאַראַקטער.

פֿרוי פֿעררער איז שפעטער אַוועק נאָך רוסלאַנד; דאָרטען איז זי צוגעשטאַנען צו דער אַרטהאַדאָקסישער קירכע און האָט זיך ווידער פֿער-הייראַט.

דאָס איז די געשיכטע פֿון פֿעררער'ס פֿאַמיליען-טראַגעדיע, וועלכע האָט דער קלעריקאַלער און רעאַקציאָנערער פרעסע געגעבען אַ געלע-גענהייט צו בעשמוצען דעם ערמאָרדעמען. פֿעררער האָט זיך שפעטער — זעבען יאָהר נאָך דער צושיידונג מיט זיין ערשטער פֿרוי — פֿרוי פֿעראייניגט מיט איינע פֿון זיינע לעהרערינען אין דער מאָדערנער שולע

פֿון באַרצעלאַנאָ. און דיוועס מאַל האָט ער געפֿונען דאָס פֿולע אינערליכע גליק און די שטיצע צופֿרידענהייט, וועלכע ער האָט געזוכט אין זיין יונגער, אָבער ליידער ניט געפֿונען. סאָלעדאָד וויריאַפֿראַנקא איז געווען די איינציגע פֿרוי אין פֿעררער'ס לעבען, וועלכע האָט געהאַט דעם שטאַרקסטען און ענטשיידענסטען איינפֿלוס אויף זיינע מיטעפֿסטע און אי-נערליכסטע געפֿיהלען. עס פֿערשמעהט זיך, אָז פֿאַר די קלעריקאַלע דונקעל-מענער איז דיווע פֿרייע פֿעראייניגונג געווען אַ נייער בעווייז פֿאַר די „מאָראַלישע פֿערדאָרבענהייט“ פֿון זייער אָפֿפֿער. זיי ווינען גערעכט, פֿעררער איז ווירקליך ניט געווען קיין מאָראַליסט אין דעם זין ווי די היינטיגע געזעלשאַפֿט פֿערשמעהט עס. די געגענווייטיגע ליעבע אַלס די איינציגע גרונדלאַגע פֿון די בעציהונגען צווישען מאַן און ווייב, אַ פֿרייע פֿעראייניגונג אָהן שטאַטאַמליכע און קירכליכע ערלויבעניס פֿאַסט זיך ווירקליך ניט צו די איבעריגע שעהנהייטען פֿון דעם היינטיגען געזעל-שאַפֿטליכען סיסטעם.

* * *

אין 1894 האָט זיך אָבגעשפּילט אין פֿעררער'ס לעבען אַ פֿאַסירונג, וועלכע האָט געהאַט אַן ענטשיידענדען איינפֿלוס אויף זיין נאַנצע שפּע-מערע מהעטיגקייט.

מיר האָבען שוין פֿריהער בעמערקט, אָז פֿעררער, נאָך פֿיעלע אומ-זיסטיגע פֿערוזכען צו שאַפֿען זיך אַ בעשיידענע עקזיסטענץ אין דער פֿראַנצויזישער הויפטשטאָדט, האָט ענדליך געפֿונען אַ שמעלונג אין דער פֿילאָמעכנישער שולע פֿון פֿאַריו אַלס שפּאַנישער שפּראַך-לעהרער. אַ מיטאַרבייטער פֿון דער פֿאַריוער צייטונג „מאַן“, וועלכער איז מיט איהם בעקאַנט געווען אין יענער צייט, שמעלט איהם פֿאַר אַלס „אַ מאַן מיט אַן אייווערנער ענערגיע און אַ גרויסען אידעאַליסט.“ ער איז געווען „אַ מאָדעל פֿון אַ לעהרער און פֿלעגט אונטערריכטען זיינע שילער אויף אַ העכסט אָריגינעלען שטייגער“.

פֿעררער איז איבערהויפט געווען אַ מאַן מיט אויסערגעווענהליך ענטוויקעלטע פּעדאַגאָגישע פֿעהיגקייטען און די אָריגינאַליטעט פֿון זיינע מעטהאָדען צייגט זיך אויך דייטליך אַרויס אין דער קליינער שפּאַנישער עלעמענטאַר-גראַמאַטיק, וועלכע ער האָט אַרויסגעגעבען אין יענער עפֿאַכע. ער האָט געליעבט זיין נייע פּראָפּעסיאָן און מאַנכע פֿון זיינע שילער זיינען געוואָרען איבערגעבענע פּערוועגליכע פֿריינד פֿון דעם קל-גען און אינטעליגענטען לעהרער, וועכער האָט אַזוי גוט פֿערשמאַנען אַריינצופֿלעכטען פֿרייע אידעען און געדאַנקען אין זיינע לעקציאָנען.

אינמאל זיינען צו פֿעררער געקומען צוויי רייכע דאָמען; איינע פֿון זיי איז שוין געווען אַן עלטערע פֿרוי, די אַנדערע איז געווען אין די מיטעלערע יאָהרען — ס'איז געווען אַ געוויסע מאָדאָם מעניע מיט איהר מאָכטער. ביידע זיינען געווען גרויסע ליעבהאַבעריגען פֿון רייזען און אַזוי ווי זיי האָבען בעשלאָסען צו מאַכען אַ לענגערע רייזע איבער גאַנץ שפּאַניען, זיינען זיי פֿריהער געקומען צו פֿעררער'ן, אום צו געה-סען ביי איהם לעקציאָנען אין דער שפּאַנישער שפּראַך. די בעזיהונגען זיינען אין דער ערשטער צייט געווען די געווענהליכע ווי צווישען אַ לעה-רער און זיינע שילער. אָבער ביסלעכווייז האָט זיך ענטוויקעלט אַ געוויסע פֿריינדשאַפֿט צווישען די דריי מענשען און פֿעררער האָט זיך דערוואוסט, אַז מוטער און מאָכטער זיינען ביידע איבערגעבענע און פֿרומע קאָמפּאַ-ליקען. זייענדיג אַ מאַן, וועלכער איז שמענדיג אויסען געווען צו געווינען אַנדערע פֿאַר זיינע אידעען, האָט פֿעררער אָנגעהויבען דיסקוטירען מיט זיי איבער די לעהרען פֿון דעם קאָמפּאַליציום און האָט ענטוויקעלט זיינע אייגענע אידעען מיט דער גאַנצער אָפֿענהערציגקייט פֿון זיין אויפֿריכטיגען כאַראַקטער. עס פֿערשטעהט זיך, אַז דער איינדרוק פֿון זיינע ווערטער איז ניט געווען קיין גינסטיגער. די אַלע מאָדאָם מעניע האָט ביסלעכ-ווייז אין גאַנצען אויפֿגעהערט קומען צו איהם; נאָר די מאָכטער האָט זיך אינטערעסירט מיט דעם לעהרער און זיינע אידעען, אָבוואָהל זי איז געווען ווייט פֿון זיינע אַנשוואונגען. פֿעררער האָט איהר דערצעהלט פֿון די שרעקליכע אונטערדריקונגען אין שפּאַניען, פֿון דעם מורא'דיגען איינ-פֿלוס פֿון דער קירכע, וועלכע ווענדעט אָן אַלע מיטלען, אום צו פֿער-הינדערן יעדע פֿראַגרעסיווע טהעטיגקייט; ער האָט איהר פֿאַרגעשטעלט דעם טרויעריגען צושטאַנד, אין וועלכען די זאָגענאָמע עפֿענטליכע ער-ציהונג אין דיזען לאַנד געפֿינט זיך און האָט פֿאַר איהר ענטוויקעלט מיט בעגייסטערונג זיין פּלאַן וועגען דער גרינדונג פֿון אַ פֿרייער שולע אין קאָמפּאַליציען.

אויף פֿרייליין מעניע האָבען דיזע ווערטער געמאַכט אַ מיטפֿען איינ-דרוק. זי האָט געפֿיהלט אַ געוויסע סימפּאַטהיע צו דעם מאַן, וועלכער האָט זיך אַומגעטראָגען מיט אַזעלכע גרויסע פּלענער און האָפֿנונגען, און דיזע סימפּאַטהיע האָט זיך נאָך פֿערשטאַרקערט, ווען זי האָט דער-קענט דעם ריינעם און נאָבעלען כאַראַקטער פֿון דעם ענטוויאָסמישען לעהרער. דיזער מאַן איז אפילו ניט געווען קיין פֿרומער קאָמפּליק, ער איז געווען ווייט פֿון אַלע עקזיסטירענדע רעליגיאָנען, אַן איינסעשפּראַכע-נער פֿריידינקער, אַן אַטהעאיסט; אָבער מאַדמאַסעל מעניע האָט

געפיהלם, אז ויין נשמה איז טיעפער און נאָבעלער ווי עס איז געווען דער פאל מיט פיעלע פון איהרע גלויבענס-גענאָסען. פֿאַר אַ געוויסע צייט האָט זי זיך זאָגאַר צוריקגעצויגען פֿון איהם, מורא האָבענדיג, אז איהרע רעליגיעזע איבערצייגונגען וועלען ביסלעכווייז פֿערניכטעט ווערן דורך די שמענדיגע בעציהונגען צו אַזאַ געפֿעהרליכען גענגער פֿון יעדען גלוי-בען, ווי פֿעררער איז געווען. אָבער מיט אַ קורצע צייט שפעטער האָט זי איהם אַליין ווידער אויפֿגעזוכט און פֿאַרמגעזעצט די פֿריינדשאַפֿטליכע בעציהונגען, וועלכע האָבען איהר פֿערבונדען מיט דיזען מערקווירדיגען און אויסערגעווענהליכען מאַן.

אינמיטל, ווען פֿעררער האָט ווידער גערעדט פֿון זיינע פֿלענער וועגען דער גרינדונג פֿון פֿרייע שולען אין זיין היימלאַנד, האָט זיך פֿרייליך מעניע פֿלוצלינג אָבגערופֿען גאַנץ ספּאַנטאַן און האָט איהם ערקלערט, אז זי וועט איהם געבען די מאַטעריעלע מעגליכקייט צו פֿערווירקליכען זיינע פֿלענער. אזוי ווי זי איז געשמאַנען גאַנץ אַליין אין דער וועלט — איהר מוטער איז געשמאַרבען וועהרענד דער צייט — אָהן אַ פֿאַמיליע, האָט זי בעשלאָסען איהם צו מאַכען פֿאַר איהר ירוש, ווען זי וועט שמאַרבען. פֿעררער האָט אָנגענומען איהר פֿאַרשלאַג מיט דער בעדינגונג, אז די ירושה זאָל הויפטזעכליך פֿערווענדעט ווערען פֿאַר דער גרינדונג פֿון פֿרייע שולען אין שפּאַניען.

אין 1901 איז פֿרייליך מעניע געשמאַרבען. אין איהר צואה האָט זי פֿעררער'ן איבערגעלאָזט אַ שטיק לאַנד מיט אַ הויז, וועלכע זיינען ווערטה געווען אַן ערך 80.000 פֿראַנק. אין דער צואה איז ניט גע-שמאַנען קיין וואָרט, ווי אזוי פֿעררער זאָל פֿערווענדען דעם פֿערמעגען. עס איז געווען זיין אייגענטום און ער האָט דערמיט געקענט פּהון, וואָס ער האָט נור אַליין געוועלט.

* * *

די קלעריקאלע פֿערלוימדער האָבען אויך דיזע פּאַסירונג בענוצט, אום דעם טויטען מערטרער צו בעשמוצען. די קלעריקאלע און רעאַקציענערע פרעסע האָט ערקלערט, אז פֿעררער איז געווען אַ געווענהליכער בעטריגער, וועלכער האָט אַרויסגענאַרט פֿון דער פֿרומער קאַטהאָליקן דאָס געלד אויף אַן אונערהליכען אופן. פֿראַנצויזישע, שפּאַנישע, איטאַ-ליענישע, דייטשע און ענגלישע רעאַקציענערע צייטונגען האָבען פֿער-שפּרייט דיזע שענדליכע פֿערלוימדונג, אום צו בעאיינפֿלוסען די עפֿענט-ליכע מיינונג. אפילו דער ראַדיקאַלער „מאַנטשעסמער נאַרדיען“ האָט פֿערעפֿענטליכט אַ בריעף פֿון אַ פֿריעסטער, וועלכער האָט ערקלערט,

אז פרייליין מעניע האָט געמאַכט פֿעררער פֿאַר איהר יורש, אום ער זאָל פֿערווענדען איהר פֿערמעגען פֿאַר קאַטהאָלישע צוועקען.
דיזע אַלע בעהויפטונגען זיינען אזוי אַבסורד, אז עס לוינט כמעט נים צו רעדען וועגען זיי. פֿרייליין מעניע איז בעקאַנט געווען מיט פֿער-
רער פֿאַר עמליכע יאָהר צייט; זי האָט געוואוסט זיינע אידעען און פֿעררער איז געווען דער לעצטער, וועלכער האָט בעהאַלטען זיינע איבערצייגונגען. נור אַ וואָהנוינגער קען גלויבען, אז איהר אַבזיכט איז געווען צו מאַכען פֿעררער פֿאַר איהר יורש, כדי ער זאָל פֿערווענדען איהר פֿערמעגען פֿאַר דער קאַטהאָלישער קירכע. אויב דאָס וואָלט ווירק-
ליך געווען איהר אַבזיכט, וואָלט זי געקענט איבערלאָזען איהרע רייכ-
טהימער דירעקט צו דער קירכע, און זי וואָלט זיכער נים אויסגעקליבען אַן אויסגעשפּראַכענעם אַטעהאָיסט אַלס פֿערמיטלער. אָבער די פֿער-
שפּרייטער פֿון דיזע פֿערלוימדונגען ווייסען אַליין נאַנץ גוט, אז זייערע נידעריגע בעהויפטונגען האָבען קיין שום פֿונדאַמענט, נאָר אום צו בע-
שמוצען דעם אַנדיינקען פֿון דעם ערמאַרדעטען, זיינען זיי נאָך אימער גוט גענוג.

* * *

פֿעררער איז אַלואַ פּלוצלינג געווען אַ רייכער מאַן. אָבער זיין פֿער-
זענליכעם לעבען האָט זיך נים פֿערענדערט אויף אַ האָר. ער האָט רוהיג ווייטער געוואוינט אין דערזעלבער בעשיידענע וואוינונג און געלעבט ווי בעפֿאַר. זיין פֿערמעגען איז געווען הייליג פֿאַר איהם; ס'איז געווען דער מיטעל צו פֿערווירקליכען זיינע טהייערסטע האָפֿנונגען. איצטער איז ער געווען אימטשאַנד צו גרינדען אַ פֿרייע שולע אין באַרצעלאָנאַ; דער חלום פֿון לאַנגע יאָהרען האָט ענדליך בעקומען אַ בעשטימטע פֿאַרם און פֿעררער האָט זיך באַלד גענומען צו דער אַרבייט, אום אָנצופֿאַנגען זיין גרויסעס ווערק.

VI.

פעררער'ס אידעעי מכח דער ערציהונג:

אין אָנפֿאַנג וומער פֿון 1901 איז פֿעררער צוריק נאָך באַרצעלאַנאָ, אום דאָרטען צו רעאָליזירען זיינע פֿלענער. אַ פֿרישער ווינד האָט דאָמאַלס געוועהט איבער גאַנץ שפּאַניען. די רעוואָלוציאָנערע אַרבייטער בעווע-גונג, וועלכע איז דורך די שרעקליכע רעאַקציאָן פֿון 97-1896 פֿאַר אַ קורצע צייט פֿאַראַלזירט געוואָרען, האָט זיך ווידער רעאַרגאַניזירט און בעוויזען פֿון דאָס נײַ, אַז אפילו די שוידערליכסטע פֿערפֿאַלגונגען זיינען ניט אים שטאַנד צו דערשטיקען דעם אַנאַרכיסטישען געדאַנק און די רעוואָלוציאָנערע ענערגיע פֿון דער שפּאַנישער אַרבייטערשאַפֿט.

די בלוטיגע טראַגעדיע פֿון מאַנטכואַיטש האָט געמאַכט אַ מורא-דינגען איינדרוק אויף דאָס עפֿענטליכע געוויסען פֿון גאַנץ אייראָפּאַ. עס איז געווען דעם ערשטען מאַל, אַז די ברייטע עפֿענטליכקייט האָט זיך בעקענט מיט די שוידערליכע פֿערברעכען פֿון דער מאַדענער אינקוויזי-זיצאָן אין שפּאַניען. די בריעף פֿון די אונגליקליכע אָפֿפֿערס אין די קאָעמאַטען פֿון מאַנטכואַיטש האָבען אַרויסגערופֿען אַ שטורם פֿון אויפֿ-רעגונג און עמפּעהרונג אין אַלע זאָגענאַנטע קולטור-לענדער. די גרויזאמע טהאַטזאַכע, אַז די פֿינסטערע צייט פֿון טאָרקוועמאַדאָ און לאַיאַלאַ איז פֿלוצלינג ווידער אויפֿגעשטאַנען תּחית המתים אין 19טען יאָהרהונדערט, דעם „יאָהרהונדערט פֿון וויסענשאַפֿט, בילדונג און אויפֿקלערונג“, האָט געמאַכט אַ מורא-דינגען איינדרוק אויף דעם פּראַגרעסיווען טהייל פֿון דער מענשהייט. קיין צווייפֿעל ניט, אַז די גרויסע אינטערנאַציאָנאַלע פּראַ-טעסט-בעוועגונג, וועלכע האָט זיך דאָמאַלס אויפֿגעהויבען אין אַלע לענדער, האָט זעהר פֿיעל מיטגעהאַלפֿען צו עפֿענען די טהירען פֿון די שפּאַנישע געפֿענגניסע פֿאַר די לעצטע אָפֿפֿער פֿון יענער בלוטיגער טראַגעדיע. נאָר ווער פֿון די הונדערט טויענדער פּראַטעסט-טירער אין אויסלאַנד האָט פֿערשטאַנען די גאַנצע טראַגישע בעדייטונג פֿון דיזער שרעקליכער קאַמאַסטראַפֿע פֿאַר דער אַנאַרכיסטישער בעוועגונג אין שפּאַניען? אַלע עפֿענטליכע פֿעראַייניגונגען, אַלע געווערקשאַפֿטען

זיינען אונטערדריקט געוואָרען אין אייניגע טעג. קיין אַנאַרכיסטישע און געווערקשאַפֿטליכע צייטונג האָט מעהר ניט געקענט ערשיינען. טויזענדער בראַשורען און ביכער, וועלכע די פּאָליציי האָט קאָנפּיסירט, זיינען פֿער-ברענט געוואָרען. די געפֿענגניסע זיינען געווען איבערפֿילט מיט די קרבנות פֿון דיזער ווילדער און גרוואַמער רעאַקציאָן און אין די קאַזע-פּאַסען פֿון מאַנטכואיטש האָבען זיך אָבגעשפּיעלט שרעקליכע, אונבע-שרייבליכע סצענען. הונדערטער אַקטיווע קאַמעראַדען, וועלכע זיינען ניט אַריינגעפֿאַרען אין די בלוטיגע הענד פֿון די היינקער, האָבען געמוזט פֿערלאָזען די היימאַט. זעקס אַנאַרכיסטען האָט מען דערשאָסען אין פֿעסטונגס-גראַבען פֿון מאַנטכואיטש, אַן ערך אַכטציג זיינען פֿעראורטהיילט געוואָרען פֿון צוואַנציג יאָהר ביז אייביגע קאַטאַרגע. אפּילו די פֿריי-געשפּראַכענע אָפּפֿער האָט מען געצוואונגען צו פֿערלאָזען שפּאַניען.

מען קען פֿערשמעהן, וואָס פֿאַר אַ מוראָדיגער קלאַפּ דאַס איז גע-ווען פֿאַר דער בעוועגונג. אין אַן אַנדער לאַנד וואָלט עס גענומען יאָהר-רען און יאָהרען, איידער די פּראָפּאַגאַנדאַ וואָלט צוריק אויפֿגעלעבט; אָבער ניט אין שפּאַניען, וואו די אַנאַרכיסטען האָבען שטענדיג געהאַט אַ נומע און פּלאַנמעסיגע אַרגאַניזאַציאָן, וועלכע האָט פֿעראייניגט אַלע קרעפֿטע געגען דער רעאַקציאָן.

דעם 6טען אויגוסט 1897 האָט אַנדזשיאַלילאַ דערשאָסען קאַנאָואַס דעל קאַסטיליאַ, דעם קאָפּ פֿון דער מאַנאַרכיסטיש-קלעריקאַלער רעאַק-ציאָן; און שפּעטער מיט צוויי וואַכען האָט ראַמאַן סעכספּאַאו פֿערוואונדעט דעם זשאַנדאַרמערע-לייטענאַנט פּאַרטאַס, דעם איניציאַטאָר פֿון דער אינקוויזיציאָן פֿון מאַנטכואיטש. דיזע טהאַטען האָבען געווירקט ווי אַ בליץ. דורך דעם טויט פֿון דעם פּיהרער האָט די רעאַקציאָן פֿערלאָרען די ברומאַלע זיכערהייט פֿון איהרע אַנדלונגען; פֿון דער אַנדערער זייט האָט די אונטערדריקטע בעוועגונג בעקומען נייע ענערגיע, אום ווייטער אַנצופֿיהרען דעם קאַמפּף געגען דער רעאַקציאָן. מראַץ די באַרבאַרישע אויסנאַהמע-געזעצע. די צושפּרייטע קרעפֿטע אין שפּאַניען נופּא האָבען ווידער אָנגעהויבען זיך צונויפֿצוקלייבען און הונדערטע פֿון די פֿערפֿאַלגטע זיינען צוריקגעקומען פֿון אויסלאַנד.

אין 1898 האָט דער לעהרער כּוואַן מאַנטסעני (פֿעדעריקאָ אוראַלעס), איינער פֿון די געפֿאַנגענע אין מאַנטכואיטש, אָנגעפֿאַנגען אַרויסגעבען דעם אַנאַרכיסטישען זשורנאַל „לאַ רעוויסטאַ בלאַנקאַ“ אין מאַדריד און באַלד דערנאָך איז ערשינען די וואַכען-צייטונג „סופּלעמענטאָ דע לאַ רע-וויסטאַ בלאַנקאַ“, וועלכע האָט שפּעטער איבערגעביטען איהר נאָמען

אויף „מיערא אי ליבערמאד“ (ערד און פרייהייט). די געווערקשאַפֿטען האָבען זיך פֿון דאָס ניי רעאָרגאַניזירט טראָץ דעם אויסנאַהמע־געזעץ און די רעאַקציאָן האָט שוין מעהר ניט דעם מוטא געהאַט אָנצואווענדען יענע שוידערליכע מאַסרעגלען, וועלכע דאָס נייע אַנטי־אַנאַרכיסטען־געזעץ האָט איהר ערקויבט. אין 1900 האָט שמאַטגעפֿונען אין מאַרריד אַ קאָנגרעס פֿון אַלע אַנאַרכיסטישע און רעוואָלוציאָנערע געווערקשאַפֿטס־אָרגאַניזאַציאָנען. אַן ערך 200 דעלעגאַטען זיינען זיך צונויפֿגעקומען, וועלכע האָבען פֿערטראָמען 52.000 אָרגאַניזירטע אַרבייטער. אויף דעם קאָנגרעס איז געגרינדעט געוואָרען די אַלגעמיינע שפּאַנישע געווערק־שאַפֿטס־פֿעדעראַציאָן, די „פֿעדעראַסיאָן רעכיאָנאַל דע טראַבאַכאַדאַרעס“. דאָס איז געווען דער רעוולטאַט פֿון די אַלע אונטענשליכע און מערדער־שע פֿערפֿאַלונגען, וועלכע די רעאַקציאָן האָט אָרגאַניזירט, אום איין פֿאַר אַלע מאָל צו דערשטיקען דעם אַנאַרכיום אין שפּאַניען.

פֿון דאַמאַלסט אָן האָט זיך די בעוועגונג ווידער ענטוויקעלט מיט אַן אונגלויבליכער שנעלקייט. די אונטערדריקטע צייטשריפֿטען זיינען ערשינען פֿון דאָס ניי און די פּראָפּאַגאַנדאַ איז ווידער אָנגעגאַנגען ווי בעפֿאָר. דאָס איז געווען דער צושטאַנד, ווען פֿעררער איז געקומען צוריק נאָך באַצעלאַנאַ. ער האָט בעגריסט דעם נייען אויפֿשוואַנג פֿון דער בעוועגונג מיט דעם גאַנצען ענטוויאַום פֿון זיין לעבהאַפֿטען טעמפּעראַ־מענט און ער האָט איהר דירעקט אונטערשטיצט דורך די גרינדונג פֿון דער אויסגעצייכענטער „הועלנאַ בענעראַל“ (גענעראַל סמרייק), די רעד־וואָלוציאָנערסטע צייטשריפֿט פֿון דער מאָדערנער אַנאַרכיסטישער בעוועג־נונג אין שפּאַניען, וועלכע איז ערשינען אונטער דער רעאַקציאָן פֿון אַנסעלמאָ לאָרענסאָ און איגנאַטיאָ קלאַריאַ.

* * *

אין אויגוסט 1901 האָט פֿעררער ערעפֿענט די מאָדערנע שולע אין באַצעלאַנאַ. ער האָט זיך פֿריהער דורכגעזעט מיט אייניגע בעדייטענדע פֿערטרעטער פֿון דער מאָדערנער וויסענשאַפֿט אין פֿראַנקרייך און שפּאַַניען און האָט גרופּירט אַרום זיך אַ קליינעם קרייז פֿון ערפֿאַהרענע און פּראַקטישע מענער און פֿרויען, וועלכע האָבען איהם געהאַלפֿען מיט לייעבע און בעגייסטערונג אויספֿיהרען דעם טרוים פֿון לאַנגע יאָהרען, דאָס גרויסע ווערק פֿון זיין לעבען. אין פֿראַנקרייך זיינען עס הייפּטעכ־ליך געווען צוויי אַועלכע גלענצענדע פֿערטרעטער פֿון דער וויסענשאַפֿט ווי עלזיע רעקלו און שאַרל לעמורנאַ, וועלכע זיינען צוגעשטאַמען צו פֿעררער'ס ווערק; אין שפּאַניען גופּא זיינען עס געווען דר. אָראַן דע

בווען, דער בעקאנטער נאטוראליסט, פראפעסאר מארמינעס ווארנאס און אנסעלמא לארענסא, דער פיאניר פון דער „אינטערנאציאנאלע" אין שפאן-ניען און דער פארקעמפער פון דער מאדערנער אנטארכיסטישער בעווע-גונג אין דיווען לאנד, וועלכע האבען פעררער'ן אונטערשטיצט מיט זייער זוערטהאלער מיטארבייטערשאפט אין זיין שווערער און נאָבעלער אויפ-גאבע. אויך פראפעסאר ראמאן אי קאכאל, איינער פון די בעדייטענסטע פיוואלאגען אין אמעריקא, איז געווען איינער פון די ערשטע, וועלכע האבען גענומען א סהעטיגען אנטהייל אין דער גרינדונג און ענטוויקלונג פון דער מאדערנער שולע אין בארצעלאנא. אויסער דיווע אלגעמיין בע-קאנטע מענער האט פעררער נאך פעראייניגט ארום זיך א גאנצען קרייז פון וויסענשאפטליכע מיטארבייטער, לעהרער און לעהרערינען, אום צו מאכען זיין ווערק, וואס פאלקאמענער און ערפאנדגרייכער.

ער האט פערשטאנען, אז זיין אויפגאבע וועט זיין א שווערע און ניט בלויז א שווערע, נאר אויך א געפעהרליכע אין אזא לאנד ווי שפאן-ניען. זיין פלאן איז ניט געווען צו גרינדען א געוועהנליכע שולע, אום בעקאנט צו מאכען דעם יונגען דור מיט די עלעמענטארע גרונדלאגען פון די פערשידענע וויסענשאפטען. ניין, זיין ציעל איז געווען א פיעל העכער-רער; אט דערפאר האבען איהם אויך די צאהלרייכע „וועלטליכע שולען", די „עסקוולאס לאאיקאס" פון די פריידיינקער און רעפובליקאנער ניט געקענט בעפרידיגען. אין דיווע שולען האט מען די קינדער ערצויגען אהן רעליגיאן און מאכט פון זיי ווינען געווען זעהר גוט ענטוויקעלט אין איהרע פערדאגאגישע מעטהאדען און טעכנישע מיטלען. אָבער פעררער איז געגאנגען פיעל ווייטער: ער האט געוואלט ענטוויקלען א נייען דור פון פרייע מענשען און די רעליגיאן אליין איז פאר איהם ניט געווען דער איינציגער אָבהאלט. ער האט געוואלט צושטערען אלע רעליגיעזע, פאליטישע און סאציאלע דאגמאס און פאראורטהיילע און אויפבריינגען א גענערעאציאן מיט גאנץ נייע מאראל-אגשוואונגען, א גענערעאציאן פון מענער און פרויען, ביי וועלכע די פרייע ערציהונג זאל ענטוויקלען דעם ריינסטען אירעאליום און דעם אינערליכען וואונש אנטוויהרען דעם קאמפף געגען דער היינטיגער געוועלשאפט און איהרע אלע אינסטיטוציאנען, וועלכע שטיצען זיך אויף דעם רעזיש פון הערשאפט און אויסביימונג. דעם 1טען מאי 1907, ווען פעררער איז געוועסען אין געפענגניס פון מאדריד, צוליעב דעם אטענטאט פון מאטעא מאראלל אויף אלפאנזא דעם 13טען, האט ער געשריבען א בריעף צו די ארויסגעבער פון דעם זשורנאל „הומאניטאד נואעווא" אין וואלענסיא. אין דעם דאָזיגען בריעף

האָט פֿעררער ענטוויקעלט אין קורצע ווערטער זיין פֿערזענליכע אַנויכט
איבער די בעדייטונג פֿון דער מאָדערנער שולע. זיין שרייבען איז שפעטער
פֿערעפֿענטליכט געוואָרען אין דער אויבען דערמאָהנער צייטשריפֿט אונ-
טער דעם נאָמען „וויסענשאַפֿטליכער ראַציאָנאַליזם“ און לויטעט ווי
פֿאָלגט:

* * *

„ווען איך האָב מיט זעקס יאָהר צוריק געהאַט דעם פֿערנניגען צו
ערפֿענען די מאָדערנע שולע אין באַרצעלאָנאַ, איז געווען מיין
נאַנצער שמרעבען, און די מעטהאָדע פֿון דער ערציהונג זאָל זיין אַ ראַד-
ציאָנעלע און וויסענשאַפֿטליכע. איך האָב זיך געגעבען אַ בעזונדערע מיט
צו לאָזען וויסען דאָס פּובליקום, און וינט איך בין געקומען צו דער איי-
בערצייגונג, און פֿערזונפֿט און וויסענשאַפֿט זיינען די בעסטע רפואות
גענען אַלע סאָרטען פֿון דאָגמאַס, האָב איך בעשלאָסען ביי זיך, און אין
אונזער שולע זאָל ניט געלערנט ווערען קיין שום רעליגיאָן, אונטער וואָס
פֿאַר אַ פֿאַרם זי זאָל זיך ניט בעהאַלטען. איך האָב געוואוסט, און דיזע
ערקלעהרונג וועט אַרויסרופֿען דעם האָס פֿון דער פּריסטער-קלאַסע און
און מען וועט אונז בעקעמפֿען מיט די געוועהנליכע וואַפֿען, מיט וועלכע
די יעניגע פֿלעגען זיך בענוצען, וואָס לעבען אויסשליסליך פֿון ליגענס און
היפּאָקריזיס; איך האָב אויך געוואוסט, ווי גוט זיי פֿערשמעהען צו
מיסברויכען זייער איינפֿלוס אויף די אוניווערסיטעט פֿון זייערע אָנהיינגער
און אויף די מאַכט פֿון דער רעגירונג. איך האָב אַלעס געוואוסט, נאָר
וואָס מעהר מען האָט מיך געוואָרענט ניט אַזוי אַפֿען צו אַמאַקירען די
פֿערשענדע קירכע, אַלץ גרעסער איז געוואָרען מיין מוסה און די לוסט
אויסצופֿיהרען מיין אונטערנעהמונג; דערפֿאַר וואָס איך בין געווען איי-
בערצייגט, און וואָס גרעסער עס איז אַן איבעל, וואָס מעכטיגער אַ מיראַניי,
אַלץ מעהר קראַפֿט, מוסה און ענערגיע דאָרף מען אָנווענדען זיי צו
צושטערען.

„דער אַלגעמיינער אויסגעשריי פֿון דער קלעריקאַלער פּרעסע גענען
דער מאָדערנער שולע, וועלכער האָט מיר בעוויזען, און מיין מעטהאָדע
געפֿענגניס פֿאַר אַ יאָהר צייט, האָט מיר בעוויזען, און מיין מעטהאָדע
פֿון ערציהונג איז אַן אויסגעצייכענטע און דערפֿאַר וואָלט איך געראַטען
אַלע ראַציאָנאַליסטען, זיי זאָלען פֿאַרמוצען זייער אַרבייט מיט דער
גרעסטער ענערגיע, מיט נאָך מעהר מוסה ווי ביי אַיזט, אום צו פֿער-
שטאַרקען אונזער איינפֿלוס און מאַכט.

„אין דערזעלבער צייט איז נויטווענדיג צו בעמערקען, און די

אויפגאבע פֿון דער סאָדער נער שולע איז ניט בלויז בעשריינקט אויף דעם וואנש אויסצורייניגען די מענשליכע מוחות פֿון די רעליגיעזע פֿאָר-אורטהיילען. אמת, די לעצטע זיינען איינער פֿון די וויכטיגסטע פֿאקטאָרען, וועלכע פֿערהינדערן די אינטעלעקטועלע בעפֿרייאונג פֿון'ם מענשען; פֿונדעסטוועגען וואָלט די פֿערניכטונג פֿון די רעליגיעזע פֿאָראורטהיילען אַליין ניט אימשמאַנד געווען צו פֿערזיכערן די ענטוויקלונג פֿון אַ פֿרייער און גריקליכער מענשהייט, און עס איז גאַנץ לייכט מעגליך, אז מענשען וואָלען קענען עקזיסטירען אָהן רעליגיאָן, אָבער אויך אָהן פֿרייהייט.

„אויב די אַרבייטער-קלאַסע וואָלט זיך אפילו בעפֿרייט פֿון דעם רע-ליגיעזען פֿאָראורטהייל, נאָר אויב זי וואָלט אין דערוועלבער צייט ווייטער בעאיינפֿלוסט געוואָרען פֿון דעם פֿאָראורטהייל פֿון אייגענטום, אזוי ווי ער עקזיסטירט איצער; אויב די אַרבייטער וואָלטען ווייטער אָנערקענט די אנוניגע און פֿאַלשע לעהרע, אַז עס וועט שמענע-דיג געבען רייכע און אָרעמע אויף דער וועלט; אויב די ראַציאָנעלע ערציהונג וואָלט זיך דערמיט בענוגענט נאָר צו ענטוויקלען און פֿער-שפּרייטען די לעהרען פֿון דער היגיענע און די נאַטור-וויסענשאַפֿטען, ווען זי וואָלט מעהר ניט געטהאָן ווי צו ענטוויקלען פֿעהיגע לעהר-יונגען, בוך-האַלטערס, בעאַמטע און אַרבייטער פֿון אַלע פֿאַכען, דאַן וואָלטען מיר געקענט פֿיהרען אַ מעהר אָדער ווייניגער געוונדען און נאַטירליכען לעבען צווישען אַטהעאיסטען, אויף ווי ווייט די פֿערדאַרבענע נאַהרונג און די נירעניגע אַרבייטס-פּרייווען וואָלטען עס דערלאָזען, אָבער מיר וואָלטען שמענדיג פֿערבליבען די שקלאַפֿען פֿון קאַפיטאַל.

„דערפֿאַר שמעלט זיך די „מאָדערנע שולע“ די אויפגאַבע צו בע-קעמפֿען אַלע פֿאָראורטהיילען, וועלכע פֿערהינדערן די פֿאַלשמענדיגע בעפֿרייאונג פֿון'ם אינדיווידואום. צו דיזען צוועק האָט זי אָנגענומען דעם הומאַניטערען ראַציאָנאַליזם, וועלכער בעשמעהט אין דעם איינפֿלאַנצען די קינדער דעם וואונש צו בעקענען זיך מיט די אורזאַכען פֿון די גע-ועלשאַפֿליכע איבלען, כדי דיזע ערקענטנים זאָל זיי שפעטער געבען די מעגליכקייט צו בעקעמפֿען די דאָזיגע איבלען.

אונזער הומאַניטערער ראַציאָנאַליזם בעקעמפֿט די ברודער-מער-דערישע מלחמות, צי זיי ריכטען זיך געגען די אינערליכע אָדער אויסער-ליכע „שונאים“; ער בעקעמפֿט די אויסביימונג פֿון'ם מענשען דורך'ן מענשען און די פֿערשקלאַפֿונג פֿון דער פֿרוי. ער בעקעמפֿט אַלע שונאים פֿון דער מענשליכער האַרמאָניע: אנוויסענהייט, פֿערברעכען

שברות און אלע אנדערע איבלען און פֿעהלער, וועלכע העלפֿען מיט אָבצומהיילען די מענשען אין אונטערדריקער און אונטערדריקטע „מיר זעהען אַלאָ, אז די ראַציאָנאַליסטישע און וויסענשאַפֿטליכע ערציהונג פֿון דער „מאָדערנער שולע“ נעהמט אַרײַן אין זיך יעדעס שמו־דיום, וועלכעס איז גינסמיג פֿאַר דער פֿרייהייט פֿון'ס איינצערנעם מענ-שען און פֿאַר דער האַרמאָניע פֿון דער אַלגעמיינהייט, אַלעס, וואָס קען די מענשהייט אַרויפֿפֿיהרען אויף דעם וועג צו אַ צושטאַנד פֿון ליעבע, פֿריעדען און וואָלוין אָהן אַן אונטערשיעד פֿון קלאַסען און געשלעכטער.“

מאָדעל-געפֿענגניס פֿון מאַדריד, 1—6—1907,

פ. פֿעררער נאַרדיאַ. *

* * *

דיזע ווערטער פֿאָדערן קיין שום קאָמענטאַר ; זיי צייגען אונז קלאָר די אייגענמליכע ציעלען פֿון דער „מאָדערנער שולע“ אין באַרצעלאָנאַ און זיידערלייגען איין פֿאַר אַלע מאָל די אונבעגרינדעטע בעהויפטונגען פֿון די בורזשאַוע פֿריימויערער און פֿריידינקער, וועלכע זעהען אין פֿעררער ניט מעהר ווי דעם פֿערטרעטער פֿון אַן ערציהונג אָהן רעליגיאָן און אָהן קירכליכע דאָגמאַס. אין דער ווירקליכקייט איז פֿעררער געגאַנגען פֿיעל ווייטער : פֿאַר איהם איז די ערציהונג ניט געווען קיין ציעל, נאָר דער מיטעל צו אַ בעשטימטען ציעל, אַ מיטעל צו ענטוויקלען אַ נייען דור, וועלכער זאָל פֿעראייניגען און פֿערקערפֿערן אין זיך די גרויסע שמרעבונגען פֿון פֿערזענליכער פֿרייהייט און געזעלשאַפֿטליכער האַרמאָניע. אָט דערפֿאַר האָט זיין ווערק ניט בלוז אַ בעדייטונג פֿאַר שפּאַניען אַליין, נאָר פֿאַר דער גאַנצער וועלט, פֿאַר אַלע לענדער און אַלע פֿעלקער.

די גרויסע סאָציאַלע קעמפֿע פֿון אונזער צייט קאָנצענטרירען די עפֿענמליכע אויפֿמערקזאַמקייט כמעט אויסשליסליך אויף די אַלגעמיינע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע פֿראַגען. ביי די ברייטע מאַסען, וועלכע האָבען פֿריהער געטראָגען וייער יאָך מיט אַ מין פּאַמאַליסטישער גלייב-נילמיגקייט, ענטוויקעלט זיך אַלץ דייטליכער און שטאַרקער דער בע-דערפֿניש פֿאַר פּאָליטישע פֿרייהייט און עקאָנאָמישע גלייכהייט און דיווער שמרעבען געפֿינט זיין אויסדרוק אין די אונזעהלכאַרע קעמפֿע געגען דער קאַפיטאַליסטישער לײַן-שקלאַפֿעריי און דער פּאָליטישער אונטער-דריקונג פֿון די רעגירונגען, אין וועלכע אונזער פֿעריאָדע איז אַזוי רייך. גאַנץ נייע מאַראַד-אַנשוואַונגען האָבען זיך ענטוויקעלט אין דיזע קעמפֿע

*) Extraordinario de Humanidad Nueva, 1907.

און דער געפיהל פון פערזענליכער ווירדע איז מעכטיג געוואקסען. געוויסע האנדלונגען, וועלכע וואלטען פריהער אפילו קיין פראטעסט נישט ארויס- גערופען, זיינען היינט אימשטאנד צו שאפען א גאנצען שטורם פון צאָרן און עמפעהונג ביי די מאסען.

אויך די אלגעמיינע אַנויכטען איבער די שטעלונג פון דער פֿרוי אין געזעלשאַפֿטליכען לעבען האָבען זיך געוואַלטיג פֿערענדערט. הונדערטער און טויזענדער פֿאַקטאָרען אין דער עקאָנאָמישער און פֿאָליטישער ענט- וויקלונג, אין קונסט, ליטעראַטור און וויסענשאַפֿט האָבען געאַרבייט און געווירקט פֿאַר דיזע פֿערענדערונג פֿון די אַנויכטען. אפילו אין די הינ- טערשטעליגסטע קרייזען פֿון דער געזעלשאַפֿט האָט די פֿראַגע וועגען דער גלייכערעכטיגונג פֿון דער פֿרוי געפֿונען אַ געוויסען אָבקלאַנג, וועלכער קען שוין מעהר נישט פֿערניכטעט ווערן.

אָבער צווישען די אַלע פֿאַדערונגען, פֿראַגען און שטרעבונגען, וועלכע אילוסטרירען אַזוי דייטליך דעם אַלגעמיינעם בעדערפֿניש פֿאַר אַ בעסערן, מענשליכערען און פֿרייערען געזעלשאַפֿטליכען צושטאַנד, נישט עס איין פֿראַגע, וועלכע איז ביי אַיזט אַס מייסטען פֿערנאַכלעסיגט געוואָרען — די פֿראַגע מײַן דער ערציהונג און ענטוויקלונג פֿון'ס קינד. עס איז אפילו שוין אַסך געשריבען געוואָרען וועגען דער ערציהונג און ענטוויקלונג פֿון די קינדער; אָבער נור ווייניגע האָבען בעגריפֿען די פֿולע בעדייטונג פֿון דיזער פֿראַגע און דערפֿאַר האָבען די פֿראַקטישע פֿערויכע, וועלכע זיינען ביי אַיזט געמאַכט געוואָרען אין דיזער ריכטונג, געהאַט אַזאַ קלעגליכען ערפֿאַל. דאָס קינד איז ליידער נישט אימשטאַנד צו פֿערטרעטען זיינע אייגענע אינטערעסען און דערפֿאַר איז עס אין יעדער בעציהונג אַן אָפֿפֿער פֿון די איצטיגע אונטערליכע און באַרבאַרישע געזעלשאַפֿטליכע צושטענדע. פֿון אַלע פֿערברעכען, וועלכע די היינטיגע געזעלשאַפֿט בעגעהט געגען די פֿרייסע מאַסען פֿון פֿאַלק, איז דער פֿערברעכען געגען די קינדער דער ערנסטער און שענדליכסטער פֿון אַלע. דער פֿאַקט אַליין, אַז מיליאָנען פֿון אַרעמע, אונגליקליכע פֿראַלעמאַריער-קינדער דאַרפֿען איבערליידען די אַנצע ביטערניש פֿון אַ ברומאלען, אונמענשליכען עקאָנאָמישען סיסטעם, זיז דער בעסטער בעווייז פֿאַר דעם באַרבאַרום פֿון אונזער צייט, וועלכע פֿוסטע קעפֿ רופֿען מיט שטאַלץ די „צייט פֿון בילדונג, וויסענשאַפֿט און קאַלטור“. דער געדאַנק, אַז מיליאָנען קינדער זיינען נישט אימשטאַנד צו עפֿרידיגען זייערע עלעמענטאַרסטע פֿיזישע בעדערפֿנישען, אַז מיליאָנען זונשולריגע קליינע וועזענס ליידען פֿון הונגער, קעלט און אַלע אונפֿער- היירליכע רעוולטאַמען פֿון'ס סאַציאַלען עלענד — אַז דיזער געדאַנק

אליין מוז ארויסרופען א געפיהל פון מיעפסטער פעראכטונג צו א סיסטעם, וועלכעס שאנעוועט אפילו ניט דאס טהייערסטע און הייליגסטע — דעם יונגען דור, די זריעה פון דער צוקונפט. מיליאנען קינדער וואקסען אויף אין דעם גיהנום פון די גרויסע שטערט מיט איהרע פינסטערע פאבריקען און איינגע, שמוציגע גאסען, ניט וויסענדיג פון דער פרייער שעהער נאטור אין די פריידען פון דער יוגענד. און צו דער פויזשער פערשקלא-פונג און פערקריפלונג קומט נאך צו די מאראלישע און גייסטיגע פער-שקלאפונג און פערקריפלונג, וועלכע איז פילייכט נאך ערגער פון דער ערשמער.

אונטער די איצטיגע גרוואמע עקאנאמישע בעדינגונגען איז דאס לעבען א שטענדיגער קוואל פון אונפערמיידליכע ליידען, ביטערנישען, ענטווישונגען און שמערצען, וועלכע גיבען דעם צוואמענלעבען פון מאן און פרוי אין מיליאנען פעלען א טריבען און טרויעריגען כאראקטער. אויב מען רעכענט נאך דערצו די הונדערטער פאראורטהיילען פון פאלשע און אוננאטירליכע מאראל-בעגריפע, דאן פערשמעהט מען, אז אין הונדערט טויזענדער פעלע איז דער צוואמענלעבען ניט מעהר ווי א לעבענס-לענגליכע טראגעדיע, וועלכע פיהרט אפמאאל צו די גרוואמסטע קא-טאסטראפען. און שטענדיג איז דאס קינד דאס ערשמע אפפער. וואס קען מען ערווארטען פון א קינד, וועלכעס ענטוויקעלט זיך אין אזא אונ-געוונדער אטמאספערע אהן ליעבע, צערטליכקייט און גענענוויטיגער אכטונג, וואו געמיינהייט, האס, פאלשקייט און די קליינליכסטע עגאויס-טישע אינטערעסען שפיעלען אפמאאל די איינציגע און ענטשיידענדע ראלע? די פערטהיידענדיגער פון דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפטס-ארדנונג ווערען אפילו ניט מיעד צו זינגען גאנצע לויב-ליידער אויף דאס מאדערנע „פאמיליען-לעבען“; אבער דער אפיציעלער היפאקריסיוס איז ניט אימשטאנד צו פערניכטען די גרוואמע און ברוטאלע טהאמ-זאכע, אז דאס היינטיגע „פאמיליען-לעבען“ איז פאר די קינדער אין מיליא-נען פעלע ניט מעהר ווי א מאראלישע און פויזשע אינקוויזיציאן, א שולע פון פערדארבענהייט און ברוטאליטעט, וועלכע דערשטיקט ליידער נור צו אפמ די הייליגסטע און בעסטע געפיהלען אין די יונגע נשמות.

* * *

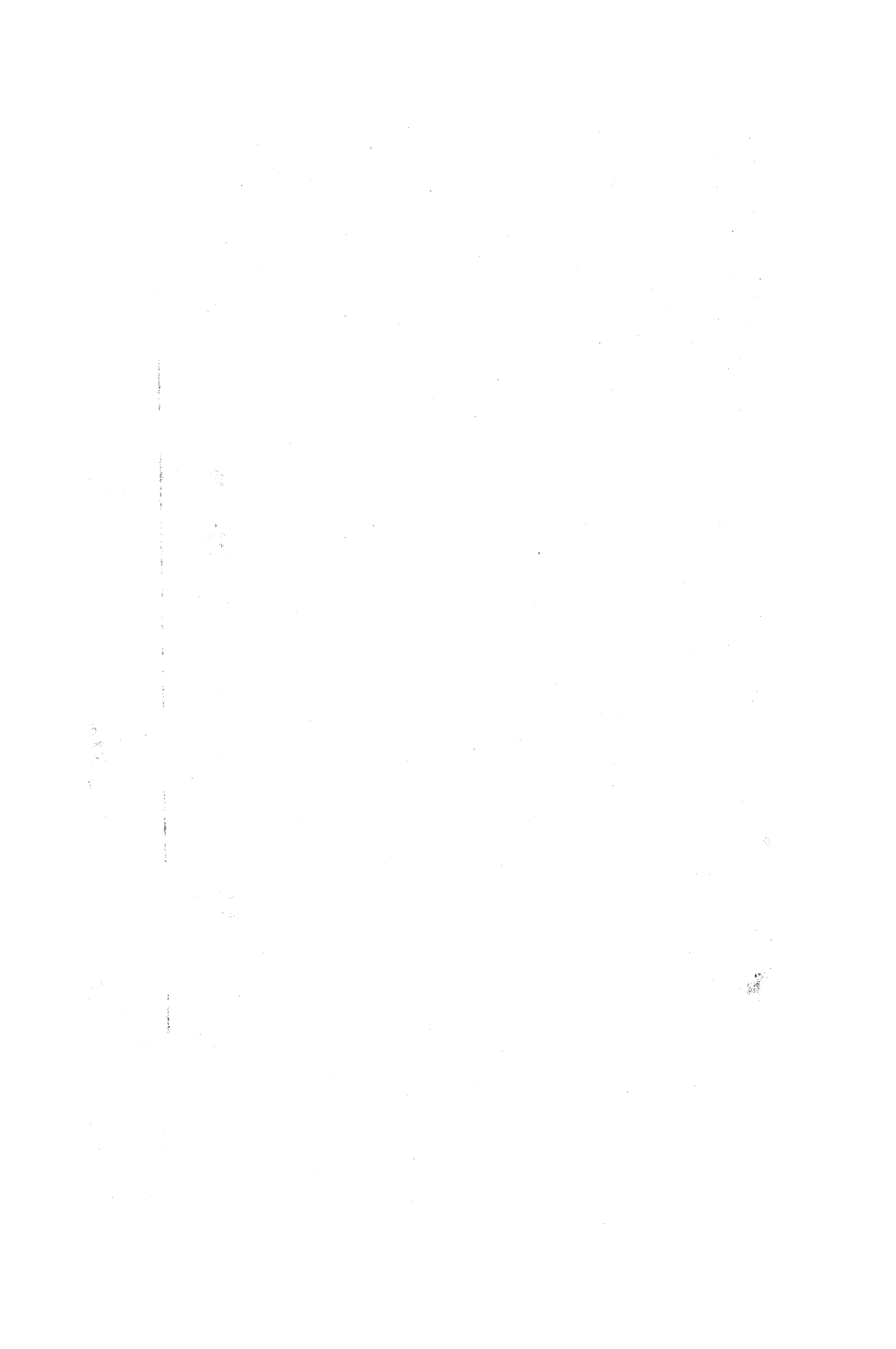
אבער דערמיט האט זיך די טראגעדיע פון'ם קינד נאך ניט געענ-דיגט. צו די אלע איבלען פון א וואהנויניגען סיסטעם, פון וועלכען דאס קינד האט צו ליידען, קומט נאך צו די פון'ם שמאצט ארגאניזירטע עפענטליכע ערציהונג.

דער שיקואל פון דער שולע און פון דער עפענטליכער ערציהונג אין אלגעמיין איז געווען דערזעלבער ווי פון פיעלע אנדערע אינסטיטוציאנען אין דער היינטיגער געזעלשאפט. צוערשט האט דער שטאט אין גאנצען אינגאריט די שולע און דעם עלעמענטארען אונטערריכט פון די קינדער; נאך מעהר, די רעגירענדע קלאסען האבען זאגאר געזוכט צו פעהינדערן דעם אונטערריכט פון דער יוגענד ווי ווייט מעגליך, דערפאר וואס זיי זיינען געווען מיט דער מיינונג, אז יעדע אויפקלעהרונג פון די מאסען איז א געפאהר פאר זייערע פרויווילעגיעס. אבער שפעטער, ווען די בעדערפ-נישען פון דער מאסע האבען זיך שוין מעהר ניט געלאזט אינגארירען, ווען די פאדערונגען וועגען דער עלעמענטארער ערציהונג פון די קינדער האט זיך אויפגעהויבען אלץ שטארקער און האט געפונען אן אויסדרוק אין א סך פרויוואטע אונטערנעהמונגען, אט דאמאלסט האט דער שטאט ביסלאכיוויי איבערגענומען די ארגאניזאציאן פון דער עפענטליכער ערציהונג און די גרינדונג פון זאגענאנטע פאלקס-שולען.

עס פערשטעהט זיך, אז די זאגענאנטע עפענטליכע ערציהונג איז ניט פאר אלע קינדער גלויך, די זעלבע קלאסען-אבטיילונגען, וועלכע מאניפעסטירען זיך אויף אלע געביטען פון'ס היינטיגען געזעלשאפטליכען לעבען, צייגען זיך אויך ארויס אין דער עפענטליכער ערציהונג. די ניט-גאוויסס, די אוניווערסיטעטען און אלע העכערע שולען זיינען בעשטימט פאר די קינדער פון פרויווילעגירטע קלאסען. די פאלקס-שולען עקזיסטירען אויסשליסליך פאר די קינדער פון די בעזיצלאזע מאסען. אין די העכערע שולען לערנט מען זעהר אפט דאס גענעטהייל פון דעם, וואס מען לערנט די קינדער אין די פאלקס-שולען.

אין די מייסטע פאלקס-שולען פון אייראפא לערנט מען די קינדער נאך אלץ די לעכערליכסטע לעגענדען פון לאנג פערגאנגענע צייטען אלס „וויסענשאפטליכע וואהרהייטען“, און די אונגעווייערע רעוואלוציאן, וועלכע האט שטאמגעפונען אויף אלע געביטען פון דער מאדערנער וויסענשאפט, האט כמעט ניט געהאט קיין שום ווירקונג אויף די ערציהונגס-מעטהאדען פון די וויסענשאפט.

אנשטאט צו געבען די קינדער דאס בעסטע, וואס די וויסענשאפט פערמאגט נור, קארמעט מען אן די יונגע מוחות מיט טרוקענע פארמו-לען און פערשימעלטע ברעקלאך פון „אלטע וואהרהייטען“, וועלכע האבען שוין לאנג פעררארען יעדע בעדייטונג פאר דער מאדערנער וויסענשאפט-ליכער ערקענטעניס. אנשטאט צו ענטוויקלען אין די יונגע הערצער דעם געפיהל פון שעהנהייט, מענשליכקייט און פערזענליכער ווירדע, דערשטיקט

פראנסיסקא פעררער און סאלעדאד וויליאמפראנקא.

מען אין זייערען פֿונק פֿון מאַראַלישער ועלכסמששענדיגקייט און פֿערזענליכען געשמאק דורך אַן אוניוויגער און פֿערשקלאַפֿענדע דיסציפּלין, וועלכע מאַכט ניט קיין שום אונטערשיעד צווישען פֿערשידענע פֿעהיגקייטען, מעמפּעראַמענטען און כאַראַקטערע. אָנשטאַט איינצופֿלאַנצען אין די נשמות פֿון דעם יונגען דור די גרויסע פּרינציפען פֿון ברידער־ליכקייט, סאַלידאַריטעט און אַלגעמיינער מענשליכקייט, פֿערגיפֿט מען זיי מיט די באַרבאַרשע און ברוטאַלע אַנשוואַונגען פֿון אַ וואַהניוויגען „פּאַטריאַטיזם“, וועלכער לערנט זיי צו פֿערהאַסען און פֿעראַכטען אַנדערע פֿעלקער און ראַסען. דער גאַנצער היסטאָרישער אונטערריכט אין אונזערע שטאַטס־שולען איז ניט מעהר ווי אַן אונגעהיירער ליגען, וועלכער רעכטפֿערטיגט די שקלאַפֿעריי, פֿער־דאַמט די פֿרייהייט און גיט די פּרווידעניעס פֿון די הערשענדע קלאַסען אַ מאַראַלישע בערעכטיגונג.

אַסך לעהרער ווייסען דאָס גאַנץ גוט, נאָר זיי זיינען געצוואַונגען צו לערנען די קינדער אַזעלכע לעהרען, אין וועלכע זיי גלויבען אַליין ניט. די היינטיגע שולע האָט ניט די אויפֿגאַבע צו ענטוויקלען פֿיזיש און גייס־טיג געזונדע מענשען מיט גרויכע נאָבעלע שטרעבונגען און סאָציאַלע געפֿיהלען און עמפֿינדונגען; ניין, איהר אויפֿגאַבע איז צו שאַפֿען גע־טרייע אונטערטהאַנען פֿאַר'ן שטאַאַט, געהאַרכזאַמע שקלאַפֿען פֿאַר די בעזיצענדע קלאַסען, שרייפֿלאַך און רעדלאַך פֿון אַ שענדליכען סיסטעם, וועלכעס גרינדעט זיך אויף די פֿיזישע און גייסטיגע פֿערשקלאַפֿונג פֿון די מאַסען, אום אויפֿצוהאַלמען די טיראַנישע הערשאַפֿט פֿון אַ קליינער פּרווידענער מינדערהייט אין דער געזעלשאַפֿט. צו דיווען צוועק פֿער־קריפעלט דער פֿון'ס שטאַאַט בעשטימטער „ערציהער פֿון דער יונגענד“ די מוחות און הערצער פֿון אונזערע קינדער; ער צושטעהרט סיסטעמאַ־טיש דעם כאַראַקטער און די פֿערזענליכקייט פֿון דעם יונגען דור און שאַפֿט לעבעדיגע אויטאָמאַטען אָהן אַ ווילען, אָהן אייגענע געדאַנקען און מענשליכע ווירע.

די היינטיגע שולע איז די מאַטעריאַלער, וואו פּעדאַגאָגישע אינ־קוויזיטאַרען פֿעריכטען די נאַטירליכע אינדיוידואַליטעט פֿון די יונגע נשמות צוזאַמען מיט זייערע נאַטירליכע סאָציאַלע אינסטינקטען און געפֿיהלען. זי פֿאַרבֿערייטעט דעם יונגען דור פֿאַר דער דיסציפּלין און מאַראַליטעט פֿון דער קאָזאַרמע אין איהר העכסטער פּרינציפּ איז אַרײַס־צוגעבען גייסטיגע נולען, וועלכע דער שטאַאַט קען שפּעטער פֿערוואַנדלען אין אמת'ע צאָהלען מיט דער הילפֿע פֿון זיינע אויטאָריטעטען. פֿיעלע רעוואָלוציאָנערען האָבען זיך איינגערעמט, אַז די היינטיגע

געוועלשאַפֿט גרינדעט זיך אויסשליסליך אויף די ברוטאלע געוואַלט; אָבער דיווער גלויבען איז אַ געפֿעהרליכער זעות. די געוואַרט אַליין וואַלט אפילו ניט אימשטאַנד געווען אויפֿצוהאַלפֿען דעם איצטיגען סיסטעם פֿאַר אַ וואָך צייט. עס איז ניט בלויז די ברוטאלע געוואַלט, די מאַכט פֿון די ביקסען און קאַנאַגען, וועלכע האַלט אויף די היינטיגע געוועלשאַפֿטליכע אָרדנונג, זאָנדערן הויפּטזעכליך די גייסטיגע פֿערשקלאַפֿונג פֿון די ברייטע מאַסען. די אַרמעע, די פֿאַליציי, דער ריכטער און אַלע אַנדערע פֿערקערפֿערונגען פֿון דער ברוטאלער געוואַלט בעקומען ערשט זייער אייגענטליכע בעדיי-טונג דורך דעם מורא'דיגען רעספעקט, וועלכע די אַלגעמיינהייט בעווויזט זיי. אָבער דיווער רעספעקט איז דער רעזולטאַט פֿון הונדערטער פֿאַראַור-טהיילען און אַלע טראַדיציאָנעלע פֿאַרשטעלונגען, וועלכע בעאיינפֿלוסען און בעהערשען דעם געדאַנק פֿון'ם מענשען: און עס איז די היינטיגע שולע, וועלכע בענינסטיגט מיט אַלע מעגליכקייטען דיווען גייסטיגען פֿער-שקלאַפֿונגס-פֿראַצעס פֿון די זאָגענאַמע קולטור-פֿעלקער.

נאָר ווייניגע מענשען זיינען אימשטאַנד זיך שפעטער צו בעפֿרייען פֿון די אַלע פֿאַראַורטהיילען, וועלכע די היינטיגע ערציהונג האָט איינגעפֿלאַנצט אין זייערע מוחות; די גרויסע מאַיאָריטעט שלעפט זיך אַרום פֿאַר אַלע שפעטערע יאָהרען מיט די טרויעריגע און מורא'דיגע קאַנווע-קווענצען פֿון דער שטאַטליכער ערציהונגס-קונסט. אָבער די ווייניגסטע מענשען בעגרייפֿען דעם אונגעהייערען פֿערברעכען, וועלכע די היינטיגע שולע בעגעהט געגען דער מענשהייט; מען הויבט אָן צו פֿערשטעהן די פֿערברעכען פֿון דער קאַפיטאַליסטישער אויסבייטונג, די ברוטאַליטעט פֿון'ם מיליטאַריזם, די שרעקליכע בעדייטונג פֿון די מלחמות א.ז.וו. אָבער ווער קימערט זיך אויף דעם שענדליכען אַמענטאַט, וועלכער ווידערהאַלט זיך יעדען טאַג אין די שטאַטליכע שולען, אום צו פֿערקריפלען די מוחות און די נשמות פֿון אונזערע קינדער? פֿערקעהרט, עס גיט זאָגאַר הונד-דערטער און טויזענדער מענשען, וועלכע זיינען אין אַלגעמיין קיין גרויסע אָנהיינגער פֿון דעם היינטיגען שטאַט און זיינע פֿערשידענע אינסטיטוט-ציאָנען, נאָר פונקט די שולע, די „פֿאַלקס-שולע“ האַרטען זיי פֿאַר איינע פֿון די פֿערדינסטפֿאַלסטע זייטען פֿון דעם היינטיגען רעזשים. מען פֿער-געסט זיך אין גאַנצען, אַז די גרויסע מאַיאָריטעט פֿון דער „קולטיווירטער מענשהייט“, לעבט נאָך אַלץ אין אַ מיטעלאַטערליכער פֿינסטערניס, טראָץ דעם אַבליגאַטאָרישען שול-אונטערריכט אין דער עקזיסטענץ פֿון די שטאַטליכע שולען. אין די מייסטע לענדער פֿון אייראָפּאַ בעזוכען די קינדער זיבען ביז אַכט יאָהר צייט די פֿאַלקס-שולען; אָבער ווען זיי

האָבען שוין געענדיגט די שולע, זיינען די מייסטע פֿון זיי אפילו נים אימ-
שמאנד צו לייענען און צו שרייבען זייער מוטער-שפראך, אזוי ווי עס
דארף צו זיין. ווי האָבען כמעט נים קיין פֿאַרשמעלונג פֿון די גרויסע
דעזולטאמען פֿון דער מענשליכער ערקענטניס, פֿון קונסט, וויסענשאַפֿט
און ליטעראַטור, אַקוראַט ווי זיי וואָלמען קיינמאָל נים גענאָסען דאָס
„גייסטיגע ברויט“ פֿון דער שמאַמליכער ערציהונג. נאָר די ווייניגסטע
מענשען האָבען קלאָר פֿערשטאַנען, אַז די שמאַמליכע ערציהונג איז
דער מובח, אויף וועלכען מען איז מקריב די צוקונפֿט און פֿרייהייט פֿון
די פֿעלקער.

פֿראַנסקאָ פֿעררער איז געווען איינער פֿון דיזע ווייניגע. ער האָט
פֿערשטאַנען, אַז דער איינציגער וועג צו בעקעמפֿען דעם רעאַקציאָנערען
איינפֿלוס פֿון דער שמאַמליכער „ערציהונג“ איז די דירעקטע אַקציאָן—
די גרינדונג פֿון פֿרייע שולען. ער האָט אויך געוואוסט, אַז פונקט אין
שפּאַניען האָט זיין פֿלאַן די מייסטע אויסזיכטען אויף אַן ערפֿאָלג. די
שפּאַנישע רעגירונג האָט ביז איצט איבערהויפּט פֿערנאַכלעסיגט די פֿראַגע
פֿון דער שמאַמליכער ערציהונג און דאָס שפּאַנישע שול-געזעץ איז נים
מעהר ווי אַ מויטער כובשטאַב. אָבער פֿעררער האָט געוואוסט, אַז פֿריהער
אָדער שפעטער וועט די פֿאַלקס-שולע אויך אין שפּאַניען שפּיעלען די-
זעלבע ראָלע ווי אין די מייסטע אַנדערע לענדער פֿון אייראָפּאַ. אָט דער-
פֿאַר איז ער געווען מיט דער מיינונג, אַז די פֿראַגרעסיווע עלעמענטען
דאַרפֿען זיך בענוצען מיט דער קאָסטבאַרער געלעגענהייט און זעהן
איבעראַל צו שאַפֿען פֿרייע שולען, כדי שפעטער, ווען די רעגירונג וועט
זיך ענדליך נעהמען צו דער אַרבייט און איינפֿיהרען דעם אָבליגאַטאָרי-
שען שול-אונטערריכט, זאָלען די פֿרייע שולען שוין זיין אַזוי צאָהלרייך
און מעכטיג, אַז דער שמאַמט וועט זיי שוין מעהר נים קענען אונטער-
דריקען.

פֿעררער האָט ענטוויקעלט זיינע אַנזיכטען איבער דער פֿרייער ער-
ציהונג און די בעדייטונג פֿון דער „מאָדערנער שולע“ אין אַן אויסגעזייע-
כענטע אָבזאָנדלונג, וועלכע איז ערשינען אַלס איינלייטונגס-אַרטיקעל
פֿון זיין בעריהטמען זשורנאַל „ל'עקאָר רענאָוע“ (די בעניימע שולע) און
וועלכען מיר גיבען דאָ איבער, אום צו בעקענען די לעזער מיט זיינע
אַנשוואונגען.*

* * *

*) L'École rénouvée, 15 Avril 1908.

„די, וואָס ווילען בענייען די ערציהונג פֿון די קינדער, האָבען צוויי וועגען, צוויי מיטלען: אָדער אַרביימען אין דער שולע און זעהען, זי זאָל אַלץ מעהר בעקומען אַ נייען פנים; בעווייזען וויסענשאַפֿטליך, אַז די היינטיגע איינריכטונג פֿון דעם אונטערריכט טויג ניט, אַז זי איז פֿאַלש און אַז מען דאַרף איינפֿיהרען פֿראַגרעסיווע אויסבעסערונגען; אָדער גרינדען נייע שולען, וואו עס זאָלען דירעקט אָנגעווענדעט ווערען אַזעלכע פֿרינציפען, וואָס זיינען אין אָנקלאַנג מיט דעם געזעלשאַפֿליכען און מענשליכען אידעאַל פֿון די יעניגע, וועלכע פֿערוואַרפֿען אין פֿערדאַמען די אַלע מנהגים, פֿאַראורטהיילען, גרויזאַמקייטען, נידערטרעכטיגקייטען און ליגענס, אויף וועלכע עס איז געגרינדעט די היינטיגע געזעלשאַפֿט. „דאָס ערשטע מיטעל האָט גרויסע פֿאַרציגע. עס ענטשפּרעכט יענעם בעגריף פֿון עוואָלוציאָן, וועלכען אַלע מענער פֿון דער וויסענשאַפֿט וועלען פֿערטהייריגען און וועלכער איז, לויט זייער מיינונג, דער איינציגער, וואָס וועט קענען האָבען אַן ערפֿאַלג.

„טהעאָרעטיש זיינען זיי גערעכט, און מיר ניבען עס צו.

„עס איז גאָר קיין צווייפֿעל ניט, אַז די פּסיכאָלאָגיע און די פֿיזיאָ-לאָגיע מוזען אַריינבריינגען וויכטיגע פֿערענדערונגען אין די מעטהאָדען פֿון דער ערציהונג; אַז די דעהערער, וועלכע האָבען די געלעגענהייט און זיינען אימטשאַנד בעסער צו פֿערשטעהען דאָס קינד, וועלען קענען בעסער צופאַסען זייער אונטערריכט צו די נאַטירליכע געזעצע. איך גיב זאָגאַר צו, אַז די דאָזיגע עוואָלוציאָן וועט אויסגעפֿיהרט ווערען אין דעם זין פֿון פֿרייהייט, וואָרום איך בין איבערצייגט, אַז דער צוואַנג קומט בלויז פֿון דער אַוטוויסענהייט, און אַז דער ערציהער, וועלכער איז ווירקליך ווערט צו טראַגען דעם נאָמען, וועט אַלעס דערגרייכען דורך די פֿרייוויליגקייט, גאַנץ ספּאַנטאַן, ווייל ער וועט קענען דעם קינד'ס פֿערלאַנג און וועט פֿערשטעהן צו העלפֿען זיין ענטוויקלונג נאָר דערמיט, וואָס ער וועט איהר לאָזען פֿריי נעהן און איהר געבען וואָס מעהר נאַטירליכע בעפֿרי-דיגונג.

„נאָר אין דער ווירקליכקייט גלויב איך ניט, אַז די, וואָס קעמפֿען פֿאַר דער מענשליכער בעפֿרייאַונג, זאָלען קענען אַסך ערוואַרטען פֿון דעם דאָזיגען מיטעל. די רעגירונגען, האָבען פֿון תּמיד אָן אין אַלע צייטען זיך געסטאַרעט צו האַלטען זייער שווערע האַנד אויף דער ערציהונג פֿון פֿאַלש. קיינער ווייסט ניט אַזוי גוט ווי זיי, אַז זייער מאַכט איז כּמעט אין גאַנצען געגרינדעט אויף דער שולע, און דערפֿאַר פֿערכאַפען זיי אַהר אַלץ מעהר און מעהר אין איהרע הענד. עס איז שוין פֿערביי יענע

צייט, ווען זיי פלעגן זיך אנטקענען שטעלען דער פערשפרייטונג פֿון בילדונג און האָבען פֿערוכט אַבזעהאַלטען די ערציהונג פֿון די מאַסען. די דאָזיגע מאַקטיק האָבען זיי געקענט אַמאָל בענוצען, ווייל דאָן האָט דאָס עקאָנאָמישע לעבען פֿון די פֿעלקער ערלויבט זייער אַנוויסענהייט, אָט די אַנוויסענהייט, וואָס האָט אַזוי גרינג געמאַכט די טיראַניי. אָבער די אומשטענדען האָבען זיך געבימען. דער פּראָגרעס פֿון דער וויסענשאַפֿט און די פֿערשידענע ענטדעקונגען האָבען אומגעשטירצט די בעדינגונגען פֿון דער אַרבייט און פֿון דער פּראָדוקצאַן. היינט איז שוין מעהר ניט מעגליך, דאָס פֿאַלק זאָל בלייבען אין גאַנצען אַנוויסענדיג. דער אַרבייטער מוז האָבען געוויסע קענטניסען, כדי די עקאָנאָמישע לאַגע פֿין לאַנד זאָל זיך קענען אַנטערהאַלטען און מאַכען פֿאַרמשרימע, פּראָגרעסירען גענען דער אַלוועלטליכער קאָנקורענץ. אָט דערפֿאַר האָבען די רעגירונגען פֿער-לאַנגט די בילדונג און אַלץ אַ בעסערע אַיינריכטונג פֿון דער שולע; ניט דערפֿאַר ווייל זיי האָבען געוואָקט דורך דער ערציהונג בענייען די גע-זעלשאַפֿט, נאָר דערפֿאַר וואָס זיי האָבען בעגריפֿען, אַז זיי מווען האָבען אינדוידוע, אַרבייטער, פֿאַקאָמענע אַרבייטס-אַינסטרומענטען, כדי די אינדוסטריעלע אונטערנעהמונגען זאָלען זיך אַיינגעבען און די קאַפיטאַלען, וואָס זיינען אין זיי אַריינגעלייגט געוואָרען, זאָלען טראָגען וואָס גרעסערע פּראָפֿיטען. דערפֿאַר האָט מען געוועהן, אַז אפילו די רעאַקצאַנערסמע רעגירונגען זיינען געגאַנגען האַנד אין האַנד מיט דער דאָזיגער בעוועגונג. זיי האָבען גוט פֿערשטאַנען, אַז די אַלטע מאַקטיק איז געוואָרען געזע-הער-ליך פֿאַר דאָס עקאָנאָמישע לעבען פֿון די פֿעלקער און אַז מען דאַרף צופאַסען די ערציהונג פֿון פֿאַלק צו די נייע נויטווענדיגקייטען און בע-דערפֿנישען.

„עס וואָלט אָבער געווען אַ גרויסער טעות צו גלויבען, אַז די רעגיר-דער האָבען ניט פֿאַראויס געוועהן די געפֿאַהרען, וועלכע קענען אַרויסקומען פֿאַר זיי פֿון דער אינטעלעקטועלער ענטוויקלונג פֿון די פֿעלקער, און אַז זיי וועלען אויך מווען איבערבייטען די מיטלען צו הערשען. זייערע מע-טהאָדען האָבען זיך אויך געמוזט צופאַסען צו די נייע אומשטענדען פֿון די לעבען און זיי האָבען זיך געסטאַרעט אַיינצוהאַלטען די ריכטונג פֿון די אידעען, וועלכע האָבען זיך געהאַלטען אין איין ענטוויקלען. אַנווענדענדיג אַלע קרעפֿטען, אום אויפֿצוהאַלטען די אַלע פֿאַראורטהיילען און טראַדי-ציאָנען, אויף וועלכע עס האָבען זיך געגרינדעט די פֿריהערדיגע סאָציאַלע פֿיהרונגען, האָבען זיי זיך בעמיהט צו געבען די נייע בעגריפֿע, וועלכע די וויסענשאַפֿט האָט בעשאַפֿען, אַזא בעדייטונג, וועלכע זאָל ניט קענען

שאָדען די עקזיסטירענדע אינסטיטוציאָנען. אָט דאָס איז די אורזאָכע, וואָס זיי האָבען פֿערבאָפּט די שולע אין זייערע הענד. זיי, וואָס האָבען פֿרי-הער געלאָזט די גלחים זיך זאָרגען פֿאַר דער ערזיהונג פֿון פֿאַלק, דער-פֿאַר ווייל די גלחים זיינען געווען ווי אָנגעמאַסטען פֿאַר אזא אַרבייט, דען זייער אונטערריכט איז געשטאַנען צו דיענסטען פֿון זייער אויטאָריטעט, האָבען איצט אומעטום אַליין איבערגענומען די פֿיהרונג פֿון דער שול-אַרגאַניזאַציאָן.

„די געפֿאַהר פֿאַר זיי איז בעשטאַנען אין דעם ערוואַכען פֿון'ס מענשליכען געדאַנק; דאָס גאַנצע לעבען האָט זיך בעוווּען פֿון אַ גאַנץ נייע זייט — די מענשליכע אינטעליגענץ האָט ערוואַכט, געוואָרען בע-זואוסזייניג און האָט זיך געוואָלט בעפֿרייען. עס וואָלט געווען אַ משוגעת צו קעמפֿען געגען די נייע קרעפֿטען, וואָס האָבען זיך ענטוויקעלט; די רעגירער האָבען גוט פֿערשטאַנען, אַז מען קען ניט ווייטער אויפֿהאַלטען די אַלטע רעגירונגס-פֿאַרמען און דערפֿאַר האָבען זיי אָנגענומען נייע. מען האָט גאָר ניט געדאַרפֿט זיין איבעריג קלוג, אום צו קומען צו אזא שלום: די פֿאַקטען אַליין האָבען געצוואונגען די רעגירענדע קלאַסען צו פֿערשטעהן, וואָס זיי דאַרפֿען אַנטקעגען שטעלען די קומענדע געפֿאַהרען. זיי האָבען אַלואַ געגרינדעט שולען, האָבען זיך געסטאַרעט צו פֿערשפּריי-מען בילדונג מיט פֿולע הענד. און אויב פֿון אָנהויב האָבען זיך צווישען זיי נאָך געפֿונען אַזעלכע, וועלכע זיינען געוועזען דאָגעגען דער נייער מעטהאָדע — וואָרום די פֿערשידענע שטרעבונגען, ווי בעוואוסט, האָבען בענינסטיגט דעם אַנטאַגאָניום צווישען געוויסע פֿאַלימישע פֿאַרטייען — האָבען סוף כל סוף אַלע פֿערשטאַנען, אַז עס איז בעסער נאָכצוגעבען און אַז די בעסטע טאַקטיק איז, צו פֿערויכערן זייערע פֿרינציפען און אינטערעסען דורך נייע מיטלען.

„שרעקליכע קעמפֿע זיינען פֿאַרגעקומען פֿאַר די עראָבערונג פֿון דער שולע; איז אַלע לענדער ווערען די דאָזיגע קעמפֿע פֿאַרשטענענע מיט דער ביטערסטער ענערגיע, דאָ זיענט די כורזשאַוע און די רעפּוב-ליקאַנישע געזעלשאַפֿט, דאָרט טריאומפֿירט דער קלעריקאַליזם. אַלע פֿאַרטייען פֿערשטעהען די וויכטיגקייט פֿון דער פֿראַגע און טרעטען ניט צוריק פֿאַר קיין אָפֿפֿער, אום זיך צו פֿערויכערן דעם זיעג. זייער מאַטאַ איז: „פֿאַר און דורך דער שולע“. און דאָס גומע פֿאַלק דאַרף זיין געריהרט פֿון אזא זאָרען זיך פֿאַר איהם. אַלע ווילען, דאָס פֿאַלק זאָל זיך אויפֿ-הויבען דורך בילדונג, אַלע ווילען אַלואַ זיין גליק דורך אויפֿקלעהרונג. פֿריהער האָבען נאָך מאַנכע איהם געקענט זאָגען: „אָט די ווילען דיך

האלטען אין אונזיסענהייט, כדי זיי זאלען דיך בעסער קענען עקספלאַן-
טירען; מיר ווילען, דו זאלסט זיין געבילדעט און פֿריי". אַצונד איז עס
שוין מעהר ניט מעגליך: שולען זיינען דאָ אין אלע ווינקעלאַך, אונטער
אַלע מינים פֿאַהנען.

„און אַט טאַקע אין דער איינשטימיגער פֿערענדערונג פֿון די אידעען
אין בעצוג אויף דער שולע, וועלכע מאַניפֿעסטירען זיך אַזוי דייטליך ביי
די רעגירער, געפֿין איך אורזאַכען ניט צו געטרויען זייער גומען ווילען;
אין אַט דער פֿערענדערונג געפֿין איך אויך אַן ערקלערונג פֿאַר די פֿאַק-
טען, וועלכע בעגרינדען מיינע צווייפֿעל איבער דעם ווירקליכען ווערט
פֿון די מיטלען צו בענייען די שולע, מיט וועלכע געוויסע רעפֿאָרמאַטאָרס
ווילען זיך בענוצען. איבריגענס קימערן זיך די דאָזיגע רעפֿאָרמאַטאָרס
אין אַלגעמיין זעהר וועניג וועגען דער סאַציאַלער בעדיימונג פֿון דער
ערציהונג; דאָס זיינען מענשען, וואָס זיינען זעהר אויפֿעריג צו דערפֿאַר-
שען אַ וויסענשאַפֿטליכע וואַהרהייט, אָבער ווי עס קומט נאָר צו עפעס,
וואָס איז פֿרעמד צום אייגענמליכען געגענשאַפֿט פֿון זייערע אונטעררו-
כונגען, וואַרפֿען זיי עס אָב. זיי אַרבייטען מיט גרויסער געדולד צו דער-
קענען דאָס קינד און וועלען קומען דערצו — זייער וויסענשאַפֿט איז
דערווייל נאָך יונג — אונז צו זאָגען, וועלכע ערציהונגס-מעטהאָדען פֿאַסען
זיך אַס בעסטען פֿאַר די פֿאַלשמענדיגע ענטוויקלונג פֿון די קינדער.

„אזא געוויסערמאַסען פֿראַפֿעסיאָנעלע גלייכגילטיגקייט איז נאָך
מיין סונג זעהר שערליך פֿאַר די זאַך, וועלכער זיי רעכענען צו דייענען.
„איך מיין בשום אופן ניט צו בעהויפטען, אַז זיי קענען נאָר ניט
דאָס ווירקליכע סאַציאַלע לעבען, און איך ווייס, אַז זיי ערוואַרטען פֿון
זייער מהעטיגקייט די בעסטע רעזולטאַטען פֿאַר דאָס אַלגעמיינע וואַהל-
זיין. זיי דיינקען אַזוי: „אַרבייטענדיג צו ענטדעקען די געהיימניסע פֿון
דעם לעבען פֿון'ס מענשליכען וועזען, זוכענדיג דעם גאַנג פֿון זיין נאָר-
מאַלער קערפֿערליכער און גייסטיגער ענטוויקלונג, וועלען מיר געבען
דער ערציהונג אַזא ריכטונג, וועלכע קען ניט זיין ניט גינסמיג פֿאַר די
בעפֿרייאונג פֿון אַלע קרעפֿטען. דירעקט ווילען מיר זיך ניט בעשעפֿטיגען
מיט דער בענייאונג פֿון דער שולע; אַלס געלעהרטע, וואַלשען מיר עס
נאָר ניט געקענט אויך, וואָרום מיר קענען נאָך ניט גענוי בעשטימען,
וואָס עס איז פֿאַרהאַן צו מהאַן דערביי.

„מיר וועלען געהן שמופֿענווייג, לאַנגזאַם, און זיינען איבערצייגט,
אַז די שולע וועט בעקומען נאָר אַן אַנדער פֿנים און וועט זיך נויטווענ-
דיגערווייזע פֿערענדערן לויט אונזערע ענטדעקונגען. אויב איהר פֿרענט

אונג, וואָסערע האָפֿנונגען מיר האָבען אַלס מענשען, זיינען מיר איינפֿער-
שטאַנען מיט אייך, און מען דאַרף פֿאַראויסזעהען אַן עוואָלוציאָן אין דעם
זינן פֿון אַ ברייטער בעפֿרייאונג פֿון'ס קינד און פֿון דער מענשהייט דורך
די וויסענשאַפֿט; אָבער אויך אין דעם פֿאַל זיינען מיר איבערצייגט, אז
אונזער ווערק ווערט אין גאַנצען פֿאַרמגעזעצט אין דיווער אַבזיכט און
וועט אויך דערגרייכען דעם ציעל דורך די שנעלסטע און גלייכסטע
וועגען.

„אין פֿלוג זיינען אָט די ווערטער זעהר לאַגיש, און קיינעם וועט ניט
איינפֿאַלען זיי צו בעשטריימען. און דאָך ליגט אין זיי אַ היבש ביסעל
אילוויאַן. אמת, ווען די רעגירער וואַלטען געהאַט, אַלס מענשען, דיוועל-
ביגע אירעטען ווי די גוט-הערציגע רעפֿארמאַטאָרס, ווען זיי וואַלטען זיך
ווירקליך געזאָרנט פֿאַר אַן אונאויפֿהערליכע רעאָרגאַניזאַיאָן פֿון דער
געזעלשאַפֿט אין דעם זינן פֿון אַ פֿראַ:רעסיווער פֿערשווינדונג פֿון אַלע
סאָרטען קנעכטשאַפֿט, וואַלט מען געקענט צוגעבען, אז די אַנשמייני-
גונגען אַליין פֿון דער וויסענשאַפֿט וועלען אויסבעסערן דאָס שיקואַל פֿון
די פֿעלקער. אָט דאָ אָבער ליגט דער גרויסער טעות אין דער רעכנונג.
מיר ווייסען צו גוט, אז די, וואָס רייסען זיך איבער דער מאַכט, האָבען
נאָר אין אויסזיכט זייערע אייגענע אינטערעסען, זיי ווילען זייענען כלווי
פֿאַר זיך און פֿאַר די בעפֿרידיגונג פֿון זייערע אָפּעטימען. שוין זייט לאַנג
האָבען מיר אויפֿגעהערט גלויבען אין די ווערטער, מיט וועלכע זיי פֿער-
טאַסקירען זייער עהרגייץ. עס געפֿינען זיך נאָך עטליכע לייכטגלויביגע,
נאַאיווע מענשעלאַך, וואָס ווילען ניט דערלאָזען, אז זיי זאָלען נאָר ניט
האָבען, כאַטש אַ פֿיצעל אויפֿריכטיגקייט, און רעדען זיך איין, אז אַמאָל
ווילען זיי אויך דאָס גליק פֿון זייערע מיטמענשען; אָבער אַועלכע נאַאיווע
ווערן כסדר ווייניגער, און די ווירקליכקייט פֿון דעם יאָהרהונדערט ווערט
אַלץ גרויזאַמער, אום מען זאָל זיך נאָך קענען גאַרען אין די אמת'ע
אַבזיכטען פֿון יענע, וועלכע רעגירען איבער אונז.

„פונקט אזוי ווי זיי האָבען פֿערשטאַנען זיך איינצואַרדנען, ווען עס
איז ערשינען די נוימווענדיגקייט פֿון דער בילדונג, אז אָט די בילדונג,
זאָל ניט ווערען פֿאַר זיי קיין סכנה, אזוי וועלען זיי אויך פֿערשמעטען
איבערצומאַכען די שולע נאָך די נייע פֿעסטגעשטעלטע פֿאַקטען פֿון דער
וויסענשאַפֿט, אז קיין זאך זאָל ניט אימשטאַנד זיין אַנצוגרייפֿען זייער
אויבערמאַכט. דאָס זיינען זיכער אַועלכע געדאַנקען, וואָס פֿיעלע וועלען
שווערליך אָנגעהמען; מען האָט זיך אָבער געדאַרפֿט געהענער צוקוקען
צו דעם, וואָס עס קומט פֿאַר, און ווי אזוי אַלעס פֿיהרט זיך אין דער

ווירקליכקייט, כדי זיך ניט צו לאָזען מעהר בעשווינדלעך דורך ווערמער. וואָס האָט מען דען ניט ערוואַרט און וואָס ערוואַרט מען נאָך אַצינד פֿון דער בילדונג! די מייסע פֿראַגרעסיווע מענשען ערוואַרטען פֿון איהר אלעס און ערשט אין דער לעצטער צייט האָבען אייניגע אָנגעהויבען פֿערשמעהן, אַז זי גיט ניט מעהר ווי אילוזיאָנען, ענטווישונגען. ערשט יעצט בעמערקט מען די אונניצליכקייט פֿון אָט די אלע קענטיסען, וועלכע ווערען ערוואַרבען אין דער שולע דורך די היינטיגע ערציהונגס-סיסטעמען; ערשט אַצונד ווערט מען געוואָהר, אַז אלע ערוואַרטונגען, אַלע האַפֿנונגען זיינען געווען אומזיסט. און דאָס איז דערפֿאַר, ווייל די שולע שטימט אין קיין פֿאַל ניט מיט דעם אידעאַל, וועלכען מען שטעלט זיך פֿאַר פֿון איהר, פֿערקעהרט, אין אונזער צייט מאַכט זי פֿון דער בילדונג דאָס מעכטיגסטע מיטעל פֿון פֿערשקלאַפֿונג אין די הענד פֿון די רעגירענדע. זייערע לעהרען זיינען ניט מעהר ווי בעוואוסטע אָדער אונ-בעוואוסטע אינסטרומענטען פֿון זייער ווילען. די לעהרער אליין זיינען אויך געבילדערט נאָך זייערע פֿרינציפען; פֿון די יונגסטע יאָהרען אָן זיינען זיי געווען אונטערוואַרפֿען, און נאָך מעהר פֿון אַלע אנדערע, דער דיס-ציפּלין פֿון זייער אויטאָריטעט; זעהר ווייניג און זעלמען האָבען זיך גע-פֿונען אַוועלכע, וועלכע האָבען זיך אַרויסגעריסען פֿון דער געוואַלט פֿון דער דאָזיגער הערשאַפֿט; זיי בלייבען אָבער אונמעכטיג, ווייל די שול-אָרגאַניזאַציאָן דריקט זיי אַזוי פֿעסט צוזאַמען, אַז זיי קענען בלויז פֿאַלגען און נעהאַרבען. איך וויל דאָ ניט דערצעהלען דעם פֿראַצעס פֿון אָט דער אָרגאַניזאַציאָן. זי איז גוט בעקאַנט, און מען קען איהר כאַראַקטעריזירען מיט איין איינציגען וואָרט: צוואַנג. די שולע פֿערשפּאַרט די קינדער, זי דריקט זיי קערפּערליך, גייסטיג און מאַראַליש, כדי צו ליימען די ענטוויקלונג פֿון זייערע פֿעהיגקייטען אין אַ ריכטונג, וועלכע פּאַסט זיך פֿאַר איהר. זי נעהמט צו ביי די קינדער די מעגליכקייט צו קומען אין בערירונג מיט דער נאַטור, כדי זי זאָל זיי קענען אויסבילרען נאָך איהר וואונש נאָך. אָט אין דעם ליגט די ערקלעהרונג פֿון דעם אלעמען, וואָס איך האָב דערמאָנט: דאָס סמארען זיך פֿון די רעגירענדע אָנצופֿיהרען די פֿאַלקס-ערציהונג און דער באַנקראַט פֿון די האַפֿנונגען פֿון די פֿרייע גייסטער. די היינטיגע ערציהונג איז ניט מעהר ווי אַ מין דרעסירען. איך גלויב ניט, אַז די סיסטעמען, וואָס ווערען איצט געברויכט, זאָלען זיין בערעכענט אין פֿאַראויס, אַז מען האָט עס לכתחלה איינגעפֿיהרט, זייענ-דיג זיכער, אַז מען וועט בעקומען גראָד די רעוולוטאַמען, וועלכע מען האָט געווינטשט. ניין, אויף אַזוי פֿיעל גלויב איך ניט, וואָרום דאָן וואָלט

מען שוין געדארפֿט חישד זיין, אז די אָנפֿיהרער זיינען געווען ושעניען. אָבער אלעס קומט אזוי פֿאַר, אָקוראַט ווי די דאָזיגע ערציהונג וואָלט געבען אַ בריימען בליק איבער אלעס. בעסער וואָלט מען עס גאָר ניט געקענט איינריכמען. און אייגענטליך האָבען דאָ נאָר געשפּיעלט אַ ראָלע די פּרינציפּען פֿון דיסציפּלין און אויטאָריטעט, וועלכע האָבען אין אַלע ציימען אינספּירירט די סאָציאַלע אָרגאַניזאַטאָרס. בלויז איין אידעע האָט בען זיי אַ קלאָרע און איין וואונש: די קינדער דאַרפֿען זיך געוואוינען פֿאַלגען, גלויבען, דיינקען לויט די סאָציאַלע דאָגמען, וועלכע הערשען איבער אונז. אויף אַזאַ אופן קען די בילדונג ניט זיין אַנדערש ווי זי איז היינט. עס האַנדעלט זיך דאָ ניט צו אונטערשטיצען די פֿרייע ענטוויקלונג פֿון דעם קינד'ס פֿעהיגקייטען, לאָזען איהם פֿריי זוכען די בעפֿרי-דיגונג פֿון זיינע פֿיזישע, אינטעלעקטועלע און מאָראַלישע בעדערפֿנישען; זיין, דאָ האַנדעלט זיך איינצואוואַרצלען אין איהם פֿאַרטיגע אידעען, נאָך מעהר, אויף אייביג איהם שמערן צו דיינקען אַנדערש, ווי עס איז נייטיג פֿאַר די אויפֿהאַלטונג פֿון די היינטיגע געזעלשאַפֿטליכע אינסטיטוציאָנען; דאָ האַנדעלט זיך צו מאַכען פֿון דעם קינד אַ אינדיווידואַם, גענוי צוגע-פֿאַסט צום סאָציאַלען מעכאַניזם.

„עס איז זיך אַלואָ גאָר ניטאָ וואָס צו וואונדערן. אַז אַזאַ ערציהונג האָט ניט קיין שום איינפֿלוס אויף די מענשליכע בעפֿרייאונג. איך ווי-דעהאָר עס נאָך אַמאָל: זי איז ניט מעהר ווי אַ מיטעל צו הערשען, אין די הענד פֿון די רעגירענדע. קיינמאָל האָבען זיי ניט געזוכט די ערהוי-בונג פֿון'ם אינדיווידואַם, נאָר זיין פֿערשקלאַפֿונג, און עס איז אַבסאָלום אַן אונזין צו ערוואַרען עפעס אַנדערש פֿון דער היינטיגער שולע. און אזוי ווי עס איז געגאַנגען ביי יעצט, אזוי העט עס אויך געהן אין דער צוקונפֿט. מיר האָבען קיין אורזאַכע ניט צו האַפֿען, די רעגירונגען זאָלען איבערביימען זייער סיסטעם. זיי איז געלונגען אויסצונוצען די בילדונג צו זייער פֿאַרטהייל, און זיי וועלען אויך ווייטער פֿערשמעהן זיי אויסצו-נוצען ווידער טאַקע צו זייער פֿאַרטהייל אַלע אויסבעסערונגען, וועלכע וועלען נאָר פֿאַרגעלעגט ווערען. זיי דאַרפֿען בלויז לאָזען ביים אַלמען דעם גייסט פֿון דער שולע, די אויטאָריטערע דיסציפּלין, וועלכע הערשט אין איהר, און אַלע נייע איינפֿיהרונגען וועלען זיין צו זייער נוצען. און איבער דעם וועלען זיי שוין וואַכען, זיי וועלען עס ניט אַרויסלאָזען פֿון זייער אויג, דאָס מעג מען זיין זיכער.

„איך וואָלט געוואָלט מאַכען אויפֿמערקזאַם יענע, וואָס לעזען מיין אַרטיקעל, אויף פֿאַלגענדען געדאַנק: דער גאַנצער ווערט פֿון דער ער-

ציהונג בעשמעהט אין דער אכטונג פֿון דעם קינד'ס קערפערליכען, גיים-
שיגען און מאַראַלישען ווילען. פונקט אזוי ווי אין דער וויסענשאַפֿט אי
נימאָ קיין אַנדער אַרט בעוויווע ווי נאָר דורך פֿאַקמען, אַזוי איז אויך
נימאָ קיין ווירקליכע ערציהונג ווי בלויו אַזאַ, וועלכע איז פֿריי פֿון יעם-
וועדען דאָנמאַטיום. לאָזט דעם קינד אַליין איבער די פֿיהרונג פֿון זיינע
קרעפֿטען און שטעלט זיך אַלס אויפֿגאַבע נאָר העלפֿען איהם דערין.
ס'איז נימאָ קיין גרינגערע זאַך ווי צו פֿאַרדרעהען די דאָזיגע בעדייטונג
פֿון דער ערציהונג, אָבצוהימען אָבער איהר איז זעהר שווער. דער היינ-
טיגער ערציהער שליסט תמיד איין אין אַ ראַמקע, שטערט, צווינגט; דער
אמת'ער ערציהער אָבער איז יענער, וואָס היט זיך אויפֿצודרינגען זיינע
אייגענע אידעען, זיין ווילען, פֿערקעהרט, ער פֿערלאָזט זיך אויף די איי-
גענע קרעפֿטען פֿון'ם קינד.

„דערפֿון זעהט מען, ווי לייכט די ערציהונג געהמט אָן דעם כאַראַק-
טער, וואָס מען וויל איהר געבען און ווי גרינג עס איז די אויפֿגאַבע פֿון
יענע, וועלכע ווילען פֿערשקלאַפֿען דאָס אינדיווידואַום. די בעסטע מע-
טהאָדען ווערען אין זייערע הענד די מעכטיגסטע און פֿאַלקאָמענסטע
אינסטרומענטען פֿון מיראָניי. אונזער אידעאַל איז נאַטירליך דאָס אידעאַל
פֿון דער וויסענשאַפֿט, און מיר ווילען פֿון איהר פֿערלאַנגען, זי זאָל אונז
געבען די מאַכט אזוי צו ערציהען דאָס קינד, אַז זיין ענטוויקלונג זאָל
בעגינסטיגט ווערען דורך די בעפֿרידיגונג פֿון אַלע זיינע בעדערפֿנישען.
„מיר זיינען איבערצייגט, אַז אין דער צוקונפֿט וועט די ערציהונג זיין
אַ פֿרייוויליגע, אַ נאַטירליכע. יעצט קענען מיר זי נאָך ניט פֿערווירקליכען,
אָבער די עוואָלוציאָן פֿון די מעטהאָדען, וועלכע וועט געבען אַלץ אַ בריי-
טערן בעגריף איבער די ערשיינונגען פֿון דעם לעבען, און די מהאַמזאַכע,
אַז יעדע פֿערפֿאַלקאָמונג פֿיהרט צו דער בעפֿרייאַונג פֿון אַ וואָסער גיט איז
צוואַנג, דאָס אַלעס ווייזט אונז, אַז מיר זיינען גערעכט, ווען מיר ערוואַרמען
פֿון דער וויסענשאַפֿט די בעפֿרייאַונג פֿון'ם קינד.

„איז דאָס דער אידעאַל פֿון די, וועלכע האַלטען אין זייערע הענד די
היינטיגע שול-אַרגאַניזאַציאָן? איז עס דאָס, וואָס זיי ווילען פֿערווירקליכען?
און ווילען זיי אויך אַראַבנעהמען יעדען צוואַנג? בשום אופן ניט. זיי
ווילען געברויכען די נייע מיטלען צו זייער אַלטען צוועק, ד. ה. אויסצו-
בילדען אַזעלכע וועזענס, וועלכע וועלען אָנגעהמען אַלע היפּאָקריטישע
צערעמאָניעס, אַלע פֿאַראַרטהיילע, אַלע ליגענס, אויף וועלכע די געזעלשאַפֿט
איז געגרינדעט.

„לאַמיר אַפֿען אַרויסזאַגען, אָהן פּחד: מיר ווילען אַזעלכע מענשען,

וואָס זאָלען זיין פֿעהיג כסדר זיך צו ענטוויקלען, זאָלען זיין פֿעהיג צו צו-
שמערען און צו בענייען אהן אייפֿהער זייער קרייז און זיך אליין בענייען;
מענשען, וועמעס אינעמעלעקטמועלע אונאַבהיינגיקייט וועט זיין די גרעסטע
קראַפֿט; מענשען, וועלכע וועלען ניט זיין צוגעבונדען צו קיין זאך, נאָר
תמיד גרייט אָנצוהעמען דאָס, וואָס איז בעסער; מענשען, וואָס וועלען זיין
גליקליך פֿון דעם זעג פֿון נייע אידעען, וואָס שמרעכען צו לעכען אַסך
לעבענס אין איין איינציגען לעבען. די הינטיגע געזעלשאַפֿט ציטערט פֿאַר
אַזעלכע מענשען, מיר קענען אַלואַ ניט האַפֿען, אַז זי וועט ווען ניט איז
וועלען האָבען אַזאַ ערציהונג, וואָס זאָל זיין פֿעהיג אונז צו געבען אַזעלכע
מענשען.

„וואָס פֿאַר אַ מיסיאָן האָבען מיר אַלואַ? וואָס האָבען מיר ברעה צו
טהאָן? וואָסער מיטעל וועלען מיר אַלואַ אויסקלייבען, אום מיטצוהעלפֿען
דער בענייאונג פֿון דער שולע?”

„מיר וועלען מיט דער גרעסטער אייפֿמערקזאַמקייט נאָכפֿאַלגען די
אַרבייטען פֿון יענע געלעהרמע, וועלכע שמודירען דאָס קינד, און וועלען
זעהען באלד אויסצוגעפֿינען די מיטלען, וואָס דורך זיי זאָל מען קענען
זייערע שליסע אָניזענדען אין דער ערציהונג, וועלכע מיר ווילען אויפֿבויען
אין דער ריכטיג פֿון אַן אַלץ גרעסערע בעפֿרייאונג פֿון אַ אינדיווידואַל.
אַבער ווי אזוי קענען מיר דערגרייכען אונזער ציעל? אָהנע צווייפֿעל, געה-
מענדיג זיך באלד צו דער אַרבייט, וועלכע דאַרף בעשטעהן אין דעם, וואָס
מעהר צו גרינדען נייע שולען, וואו עס וועט הערשען, אויף וויפֿיעל עס איז
מעגליך, יענער פֿרייהייטס-גייסט, מיט וועלכען עס וועט זיין דורכגעדרונגען
די גאַנצע ערציהונג אין דער צוקונפֿט.

„אַ פֿראַכע איז שוין געמאַכט געוואָרען און זי קען שוין דערווייל גע-
בען אויסגעצייכענטע רעזולטאַטען. מיר קענען צושטערען אלעס, וואָס פֿיהרט
אין דער הינטיגער שולע צום צוואַנג; צושטערען די אַרטיפֿיציעלע קרייווען,
וואו די קינדער זיינען דערווייטערט פֿון דער נאַטור און פֿון אַ לעבען; די
אינעמעלעקטמועלע און מאַראַלישע דיסציפּלין, מיט וועלכער מען בעדיענט
זיך, אום איינצואוואַרצען אין זיי פֿאַרשיגע אידעען און פֿערשידענע מי-
נונגען, וועלכע פֿערדאַרבען און פֿערניכטען דעם ווילען. אָהן פּחד אַריינצו-
פֿלאַנצען מעות'ן אין די יונגע מוחות קענען מיר איבערלאָזען דאָס קינד אין
יענעם קרייז, וועלכער פֿאַסט זיך פֿאַר איהם, אין'ם קרייז פֿון דער נאַטור,
וואו עס וועט קומען אין בעריהונג מיט אַלסדינג, וואָס עס האָט ליעב,
און וואו די איינדריקע פֿון אַ לעבען וועלען פֿערנעהמען דעם פּלאַץ פֿון די
דערווידעריגע, לאַנגווייליגע אוראַקען פֿון ווערמער. אויב מיר וואַלטען ניט

מעהר געטהאָן ווי דאָס, וואָלמען מיר געהאַט צוגעגרייט אַ גרויסען טהייל פֿון דעם קינד'ס בעפֿרייאונג.

„אין אזעלכע קרייזען וואָלמען מיר געקענט פֿריי אָנווענדען די רעד-זולמאַמען פֿון דער וויסענשאַפֿט אין אַרבייטען מיט ערפֿאָלג.

„איך ווייס גאַנץ גוט, אז מיר וועלען נאָך ניט קענען פֿערווירקליכען אַלע אויגערע האַפֿנונגען, אַז אַפֿט, דורכדעם וואָס עס וועלען אונז פֿעהלען קענטניסע, וועלען מיר זיין געצוואונגען צו געברויכען אזעלכע מיטלען, וועלכע מען דאַרף פֿערוואַרפען; איינס אָבער וועט אונז תמיד ביישטעהן אין אונזער אַרבייט, נעמליך די זיכערהייט, אַז ניט דערגרייכענדיג אין גאַנצען אונזער ציעל, וועלען מיר אין אונזער נאָך אונפֿאַלקאָמענעם ווערק אויפֿטהאָן מעהר און בעסער פֿון דעם, וואָס עס טהוט אויף די היינטיגע שולע. איך זיה פֿאַר די פֿרייע נאַטירליכקייט פֿון אַ קינד, וואָס ווייסט גאַר ניט, פֿאַר דער בילדונג פֿון ווערטער און פֿאַר דער גייסטיגער מיאוס'קייט פֿון אַ קינד, וואָס האָט דורכגעמאַכט די יעצטיגע ערציהונג.

„די פֿראַגע, וועלכע מיר האָבען געמאַכט אין באַרצעלאָנאַ און אַנדערע פֿלעצער, האָבען אונז בעוויזען, אַז אונזער ווערק איז מעגליך. און איך דיינק אַז מען דאַרף שוין אָנהויבען, ניט אָבלייגען. מיר ווילען ניט וואַרטען, ביז דאָס לערנען פֿון'ס קינד וועט זיך ענדיגען, און דאַן אונטערנעהמען די בענייאונג פֿון דער שולע; אויב מיר וועלען דערויף וואַרטען, וועלען מיר קיינמאַל גאַרניט טהאָן. מיר וועלען לערנען דאָס, וואָס מיר ווייסען און אזוי ווי מיר פֿערשטעהען, און מיר אליין וועלען זיך כסדר לערנען, אום ווייטער עס אָנצוואווענדען אין דער בענייטער שולע. אַ פֿלאַן פֿון אַן אַלגעמיינער ראַציאָנעלער, פֿערנינפֿטיגער ערציהונג איז שוין מעגליך, און אין אזעלכע שולען, ווי מיר בעגרייפֿען זיי, קענען די קינדער זיך ענטוויקלען, גליקליך און פֿריי, לויט זייערע בעשטרעבונגען. מיר וועלען אַרבייטען, דעם דאָזיגען פֿלאַן צו פֿערפֿאַלקאָמען און ברייטער מאַכען.

„אַט צוליב דעם צוועק האָט זיך געגרינדעט דער זשורנאַל „דער אינטערנאַציאָנאַלער בונד פֿאַר די ראַציאָנעלע ערציהונג פֿון קינד“. מיר אפֿעלרען וועגען הילף צו אַלע יענע, וועלכע ווינשען אינאיינעם מיט אונז די בעפֿרייאונג פֿון קינד, וועלכע שמרעבען דורכדעם בייצוטראַגען צו דער ענטשטעהונג פֿון אַ שעהנערער און שטאַרקערער מענשהייט. אין דעם זשורנאַל וועט מען זעהן דורך דיסקוסיאָנען אויסאַרבייטען אַזאַ פֿלאַן פֿון אַ ראַציאָנעלער ערציהונג, וועלכער זאָל קענען אויסגעפֿיהרט ווערען נאָך יעצט.

נאָר מעהר, אזוי גיך ווי די אומשטענדען וועלען עס ערלויבען, וועלען

מיר זיך נעהמען צו דער אַרבייט, וועלכע איז שוין אָנגעהויבען אין באַר-
צעלאָנאַ, מיר וועלען אויף דאָס ניי אויפבויען די שולען, וועלכע זיינען צו-
שמערט געוואָרען פֿון אונזערע גענגער. דערווייל וועלען מיר זיך סטאַרען
צו גרינדען אין באַרצעלאָנאַ אַ שולע פֿאַר לעהרער, וואו עס וועלען
זיך אויסבילדען אַזעלכע לעהרער, וועלכע וועלען אויבן שפעטער העלפֿען;
מיר וועלען שאַפען אַ ביבליאָטהעק, וועלען אַרויסגעבען ביכער, וועלכע
וועלען דיִענען אין אונזער אונטערריכט אַזוי גוט ווי פֿאַר די ערציהינג פֿון
די ערציהער, אַזוי אויך פֿאַר די קינדער. מיר וועלען אויך גרינדען אַ פע-
דאָנאַטישעס מוזעאום, וואו עס וועט צונויפֿגעקליבען ווערען אַלסדינג, וואָס
איז נייטיג פֿאַר דער בעניימער שולע.

„אַט דאָס זיינען אונזערע פראַיעקטען. מיר ווייסען גאַנץ גוט, אַז פֿער-
וירקליכען זיי וועט אויסקומען שווער. מיר ווילען אָבער אָנהויבען זיי פֿער-
וירקליכען, און זיינען איבערצייגט, אַז אונז וועלען העלפֿען אַלע די, וועלכע
קעמפֿען אומעטום פֿאַר די מענשליכע בעפֿרייאונג פֿון די דאָנמען און פֿון
די מנהגים, וואָס אונטערשטיצען די היינטיגע פֿערדאָרבענע סאָציאַלע
אָרדנונג.“

VII.

די „מאדערנע שולע“ אין בארצעלאנא.

דער לעזער איז איצט בעקאנט מיט פֿעררער'ס אירעען מכה דער ערציהונג און דער אויפגאבע פֿון דער שולע; איצטער וועלען מיר אָביסעל נעהנטער צומערעמען צו זיין ווערק גופא און זעהן ווי אזוי די דאָזיגע אירעען האָבען זיך מאַניפֿעסטירט אין דער ווירקליכקייט.

מיר האָבען געזעהן, אז פֿעררער האָט זיך ניט בענוגענט מיט אַן ערציהונג אָהן רעליגיאָן, אַז זיין צוועק איז געווען צו בעקעמפֿען דעם דאָנאַטיום און די פֿאַראורטהיילען אויף אַלע געביעמען פֿון'ם געזעלשאַפֿט-ליכען לעבען און דערפֿאַר איז זיין ווערק אזוי מאָנומענטאַל, אזוי גרויס. די „מאָדערנע שולע“ אין באַרצעלאַנאַ איז שוין געווען אַ שטיק צוקונפֿט אין אַ טרויעריגער און פֿערשקלאַפֿטער גענענוואַרט, אַ גלענצענדער און אַ געלונגענער פֿערווך צו ענטוויקלען פֿרייע מענשען מיט נאָבעלע געפֿיהלען און קלאַרע געדאַנקען דורך אַן ערציהונג, וועלכע האָט ניט אָנערקענט קיין שום אויטאָריטעט, אום צו ווירקען אויף די שילער.

ווען פֿעררער האָט געגרינדעט די „עסקולאַ מאָדערנאַ“ אין באַרצעלאַנאַ, האָט ער געהאַט צו קעמפֿען מיט אונגעוויינערע שווייגקייטען. די ערשטע און וויכטיגסטע פֿראַגע פֿאַר איהם איז געווען: וואו נעהמט מען גוטע און פֿעהיגע לעהרער, וועלכע זאָלען זיין דורכגעדרונגען פֿון דעמועל-בען נאָבעלען אירעאָליזם, וועלכער האָט בעהערשט זיינען אייגענע געדאַנקען און האַנדלונגען? לעהרער האָבען אפילו ניט אויסגעפֿעהלט און געלד איז אויך געווען, אָבער אזעלכע לעהרער, ווי פֿעררער האָט געדאַרפֿט, זיינען געווען זעלמען, זעהר זעלמען.

די צווייטע פֿראַגע איז געווען: וואו נעהמט מען גוטע און צוועקמעסיגע לעהר-ביכער פֿאַר די קינדער, וועלכע זאָלען זיי בעקאנט מאַכען מיט די עלעמענטאַרע און העכערע פֿרינציפֿען פֿון די פֿערשיעדענע וויסענשאַפֿטען און די ערשיינונגען פֿון לעבען? אויך לעהר-ביכער זיינען געווען גענוג און גענוג; אָבער ניט אזעלכע, וועלכע פֿעררער האָט געדאַרפֿט.

און צו דיזע אלע שוועריגקייטען איז נאך צוגעקומען די מייטליכע פיינדשאפט פֿון די קלעריקאלע און מאַנאַרכיסישע רעאַקציאָנערען. די ערשטע פֿראַגע, צו בעקומען פּאַסיגע לעהרער, איז געווען די שווערסטע פֿון אלע. פֿעררער האָט פֿערשטאַנען, אַז דיזע פֿראַגע קען איי-בערהויפּט ניט געלייזט ווערן מיט אַמאַל, און דערפֿאַר האָט ער פֿעראייניגט אַרום זיך די פֿעהינסטע און איבערגעבענסטע מענער און פֿרויען, וועלכע ער האָט נאָר געקענט געפֿינען אין באַרצעלאָנאַ. מיט דער הילפֿע פֿון פּראָפֿעסאָר אָראָן דע בוען, אַנסעלמאַ לאָרענסאָ און אייניגע אַנדערע ווייני-גער בעקאַנטע מענער האָט ער געשאַפֿען אַ קליינעם קרייז פֿון אויסגעצוי-בענטע אידעאָליסטען, וועלכע זיינען געווען בערייט צו ווירקען אלס לעהרער אין דער נייער שולע. צווישען ווי זיינען אויך געווען אייניגע אינטעליגענטע אַרבייטער ווי צ.ב.ש. דער אַנאַרכיסט פֿראַנסיסקאָ מאָרענאָ, דער סעקרעטאַר פֿון דער פֿעדעראַציאָן פֿון די קאַטאָלאָנישע געווערקשאַפֿטען. פֿון די פֿרויען פֿערדיענען בעזונדערס דערמאָהנט צו ווערען קלעמענסיאַ זשאַקוּנע, אַ גע-באַרענע פֿראַנצויזין, וועלכע האָט בעהערשט די שפּאַנישע שפּראַך אזוי ווי איהר מוטער-שפּראַך, און סאָלעדאַד וויליאַפֿראַנקאַ, פֿעררער'ס אינטערסטע פֿריינדין, די פֿרוי, וועלכע האָט געמאַכט אויף איהם דעם טיעפֿסטען אייני-דרוק און וועלכע האָט אַריינגעבראַכט ליכט און זונען-שיין אין זיין לעבען. די צווייטע פֿראַגע האָט פֿעררער געלייזט דורך דעם, וואָס ער האָט אַליין אַרויסגעגעבען אַ גאַנצע סעריע פֿון אַן ערך דרייסיג אויסגעצייכענטע לעהר-ביכער, אַ זאַמלונג, וועלכע האָט ניט איהר גלייכען ניט אין שפּאַניען און ניט אין אַנדערע לענדער.

מיר וועלען שפּעטער נאָך רעדען וועגען דעם פֿאַרטעפֿליכען און איינציג-אַרטיגען בילדונגס-מאַטעריאַל, וועלכעס איז צונויפֿגעקליבען געוואָר-אין דיזע ביכער; נאָר פֿאַרלוויפֿיג וועלען מיר זיך צוקוקען אַביסעל נעהנטער צו דער שולע גופא און איהרע מעטהאָדען.

* * *

דער אַנפֿאַנג פֿון דער „מאָדערנער שולע“ אין באַרצעלאָנאַ איז געווען אַ זעהר בעשיידענער. צוועלף מיידלאַך און אַכטצעהן אינגלאַך, צוזאַמען דריי-סיג קינדער, זיינען געווען די ערשטע שילער. די איינריכטונג פֿון דער שולע איז געווען מוסטערהאַפֿט אין יעדער בעציהונג. די מאָדערנסטע און פֿאַלקאָמענסטע הינענישע און טעכנישע הילפֿס-מיטלען האָבען די שילער געגעבען אלע בעקוועמליכקייטען צו דער אַרבייט, און אַפֿילו די ביטערסטע געגנער פֿון פֿעררער'ס ווערק האָבען געמוזט אָנערקענען, אַז אין דיזער בעציהונג איז זיין שולע געווען אַ ווירקליכער מאָדעל.

קיינ בעזונדערע אַכטהיילונגען פֿאַר אינגלאַך און מיידלאַך האָבען ניט עקזיסטירט; די ביידע געשלעכטער זיינען געווען אויסגעמישט און זיינען זיך געזעסען זייט ביי זייט איינע לעבען די אנדערע, דורך די געמיינשאַפֿט-ליכע ערציהונג און די שטענדיגע בעציהונגען צווישען די שילער און שילע-רינען האָט זיך ענטוויקעלט צווישען זיי אַ נאַטירליכע פֿריינדשאַפֿט און סימפּאַתיע; זיי האָבען געלערנט צו רעספעקטירען זיך איינער דעם אַנדערן און צו לעבען צווישען זיך ווי גוטע קאַמעראַדען, וועלכע זיינען פֿער-אייניגט דורך דאָס געמיינשאַפֿטליכע געפֿיהל פֿון גלייכהייט און פֿערזענליכער ווירדע.

די בעציהונגען צווישען די לעהרער און שילער זיינען געווען די בעסטע, וואָס מען קען זיך נור פֿאַרשמעלען. יעדער אויטאָריטערער צוזאַנג איז געווען אויסגעשלאָסען; דער לעהרער איז געווען דער פֿריינד פֿון די קינדער און זיין וויכטיגסטע אויפֿגאַבע איז געווען צו געווינען דעם פֿולען צוטרוי פֿון זיינע שילער און אויסצוגעפֿינען די בעזונדערע אייגענשאַפֿטען, טעמפּעראַ-מענטען און פֿעהיגקייטען פֿון זיינע קליינע פֿריינד. דער בעגריף פֿון שטראַף האָט איבערהויפט ניט עקזיסטירט. פֿעררער און זיינע מיטאַרבייטער זיינען געווען מיט דער מיינונג — און זייער מיינונג איז פֿאַלקאָמען ריכטיג געווען — אַז אַ לעהרער, וועלכער קען ניט אויסקומען אָהן אַ שטעקען אָדער אנדערע שטראַפֿען, בעווייזט דערמיט, אַז עס פֿעהלען איהם די עלעמענט-טאַרסטע און נויטווענדיגסטע פֿעהיגקייטען פֿון אַן אמת'ן ערציהער.

דער לעהרער, קענענדיג דעם טעמפּעראַמענט און כאַראַקטער פֿון יעדען קינד, האָט געוואוסט ווי אַנצונעהן מיט יעדען בעזונדער, ער האָט פֿערשטאַנען ווי אזוי ער קען אַם בעסטען ווירקען, אויף וויערע געפֿיהלען און פֿאַרשמעלונגען, און אויב ער האָט מאַנכעסמאַל ניט דערגרייכט דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט דערגרייכען ביי אַ קינד, האָט ער פֿריהער געזוכט די אורזאַכע ביי זיך אַליין, אין דער מאַנגעלהאַפֿטיגקייט פֿון זיינע מעטהאָ-דען, איידער ביי דעם קינד, אויף אַזאַן אופן איז דער לעהרער אין דער זעלבער צייט געווען אַ שטענדיגער שילער; עס איז ניט אַריבער אַ מאָג, וואו ער האָט ניט אויסגעפֿונען נייע ערשיינונגען אין דעם גייסטיגען און פֿיזישען לעבען פֿון אַ קינד, וועלכע האָבען פֿערמעהרט זיינע פֿעדאַנאָגישע קענטניסען און איהם געגעבען די מעגליכקייט צו פֿערפֿאַלקאָמענען זיינע מעטהאָדען.

איינע פֿון די הויפט-אויפֿגאַבען פֿון די לעהרער אין דער „עסקולעאַ מאָדערנאַ“ אין באַרצעלאָנאַ איז געווען צו מאַכען דעם אונטערריכט, וואָס אינטערעסאַנטער און צוציהענדער פֿאַר די קינדליכע מוחות, און דיווער-

צוועק איז פֿאלקאָמען דערגרייכט געוואָרען דורך דעם, וואָס דער לעהרער האָט אָנגעווענדעט די פֿערשידענסטע מיטלען, אום צו איבערצייגען דאָס קינד פֿון דער צוועקמעסיגקייט און ניצליכקייט פֿון'ס לערנען. אָט דאָ איז איינער פֿון די פֿונקמען, וואו די היינטיגע שולע, איבערהויפט די זאָגענאָנטע פֿאַלקס-שולע, זינדיגט אָם מייסמען געגען די קינדער. דער לעהרער האָט זיך זיין בעשטימטע מעטהאָדע, ווי אַזוי ער דאַרף, אָדער בעסער געזאָגט, ווי אַזוי מען ערלויבט איהם צו לערנען — אַ מעטהאָדע, וועלכע אָנערקענט ניט קיין שום אינדיווידועלע פֿערשידענהייט — און אַזוי געהט ער אָן מיט אַ מעכאַנישער רעגעלמעסיגקייט. דאָס קינד ווייסט אַבסאָלוט ניט, וואָרום עס לערנט, עס בעגרייפֿט ניט די נויטווענדיגקייט און ניצליכקייט פֿון זיין לערנען זיך; מען פֿילט איהם אָן דעם מוח מיט הונדערטער גלייכגילטיגע זאַכען, פֿאַר וועלכע עס פֿיהלט ניט קיין שום אינטערעס, און דערשטיקט דערמיט אין איהם די ליעבע און סימפּאַטהיע פֿאַר דער שולע.

יעדער איינציגער, וועלכער האָט פֿערבראַכט זיעבען אָדער אַכט יאָהר צייט אין איינע פֿון אונזערע היינטיגע עלעמענטאַר-שולען, וועט קיינמאָל ניט פֿערגעסען, ווי שווער עס איז איהם אָנגעקומען דער אונטערריכט און ווי שמאַרק ער האָט געביינקט נאָך די ענדע פֿון דער מאָדערנער שול-שקלאַ-פֿעריי. ס'איז ניט מעהר ווי דער ברוטאַלער צוואַנג, וועלכער טרייבט די מייסמע קינדער אין די שולע; אויב ניט דער צוואַנג, וואָלמען אונזערע היינטיגע פֿאַלקס-שולען אויסגעזעהן פֿוסט און ליידן; דען פֿאַר די גרויסע מעהרהייט פֿון די קינדער איז די היינטיגע שולע אַ פֿערהאַסטע און אונער-טרעגליכע אינסטיטוציאָן.

עס איז איבערהויפט פֿאַלש צו זאָגען, אז מען לערנט דאָס קינד אין אונזערע פֿאַלקס-שולען — דרעסירען איז דער ריכטיגער אויסדרוק. מען דרעסירט דאָס קינד, אַזוי ווי מען דרעסירט אַ יונגען הונד; און ווען די נאַטירליכע אינטעליגענץ איז „צו שוואַך“ נאָך דער מיינונג פֿון דעם „ער-ציהער“, העלפֿט ער אונטער מיט'ן שמעקען. דער גאַנצער אונטערריכט איז אַ ריין מעכאַנישער, ער אינגאַרירט כמעט אין גאַנצען די נאַטירליכע אינער-ליכע ערקענטנים פֿון'ס קינד און לייגט דעם הויפט-ווערט אױף פֿוסטע אויסערליכקייטען. דאָס קינד לערנט, ווייל עס מוז לערנען, ווייל מען צווינגט עס צו לערנען, ניט ווייל עס פֿיהלט אַליין די נויטווענדיגקייט און די אינערליכע לוסט צו לערנען. אָט דיזע ברוטאַל-מעכאַנישע מעטהאָדע איז אויך די ארזאַכע, וואָרום ניין צעהנטעל פֿון די קינדער, וועלכע זיינען געווען זיבען און אַכט יאָהר אין אַ פֿאַלקס-שולע, זיינען צולעצט ניט אימ-שטאַנד צו שרייבען אַ קאָרעקמען בריעף אין זייער אייגענער שפּראַך און

ווארום די מייסטע פֿון זיי פֿערגעסען שפעטער אזוי גיך אין די אלע זאכען, וועלכע מען האָט זיי אַרײַנגעפֿויקט אין די אָרעמע מוחות, ווען זיי האָבען נאָך בעזוכט די שולע.

די מעטהאָדע אין פֿעררער'ס שולע איז געווען אַ גאַנץ אַנדערע. דאָרטען האָבען די רײן אויסערליכע און מעכאַנישע וײַמען פֿון'ס אונטערריכט געשפּיעלט די קלענסטע ראַלע; די הויפט-אויפֿגאַבע איז געווען די ענט-וויקלונג פֿון דער אינערליכער ערקענטניס פֿון די שולע, די ענטשטעהונג און ענטוויקלונג פֿון דער אינערליכער איבערצײגונג, אַז אַ געוויסע זאַך איז ניצליך און נויטווענדיג. דער לעהרער האָט דעם קינד פֿריהער געצײגט אַ געוויסען ציעל און האָט איהם נאָכדעם ערקלערט, אַז דער לערנען איז דער אײַנציגער וועג צו דערגרייכען דעם ציעל. דאָס קינד האָט אַלזאָ מעהרניש געמאַפט אין דער פֿינסטער; עס האָט געוואוסט, פֿאַר וואָס עס טהוט אַ געוויסע זאַך, עס האָט בעגריפֿען דעם אײַגענטליכען זינג פֿון זײַנע גײסטיגע אָנשטריינגונגען; דער וועג איז געווען פֿאַר איהם פֿריי און אָפֿען, עס האָט געוואוסט, וואו עס געהט און האָט געזעהן און געפֿיהלט, אַז עס קומט אַלץ געהנטער צום ציעל.

פֿיעלע זײַנען פֿיליכט מיט דער מײנונג, אַז דיזע מעטהאָדע מעג זיך זײן זעהר גוט פֿאַר גרעסערע קינדער, בײַ וועלכע דער מוח איז שוין גוט ענטוויקעלט און געשאַרפֿט; אָבער עס איז אונמעגליך איהר אָנצואווענדען בײַ קלײנע קינדער, וועלכע דאַרפֿען זיך ערשט אויסערנען די ערשטע און עלעמענטאַרסטע גרונד-בדינגונגען פֿון דער ערצײהונג. פֿעררער האָט אונז געצײגט דורך דעם פֿראַקטישען בײַשפּיעל, אַז דיזע מײנונג איז אַ פֿאַלשע. ווען, למשל, אײנער פֿון די לעהרער אָדער לעהרערקעס האָבען בעקומען די אויפֿגאַבע אויסצולערנען לײענען אַ געוויסע צאָהל קינדער, איז דיזע אויפֿגאַבע אויסגעפֿיהרט געוואָרען אויף אַ זעהר לײכטען און אײַנפֿאַכען אופן.

דער לעהרער, וויסענדיג, אַז זײן אויפֿגאַבע איז אין אַלגעמיין גענומען זעהר אַ טרוקענע און מעכאַנישע, זעהט דערפֿאַר אויסצוגעפֿינען אַנדערע מיטלען, אום צו פֿעראינטערעסירען זײנע קלײנע פֿרײַנד מיט דער עלע-מענטאַרער קונסט פֿון לײענען. ער וועט זיי פֿריהער אויסלערנען פֿערשידענע שפּיעלען און זיי דאָרויך בעקאַנט מאַכען מיט די פֿאַרמען פֿון די פֿערשי-דענע בוכשטאַבען פֿון'ס אלף בית, אין וײַניגע מעג דערגרייכט ער פֿאַל-שמענדיג זײן ציעל. איצטער האַנדעלט עס זיך אויסצולערנען די קינדער צו בענוצען זיך מיט די בוכשטאַבען, אום צוזאַמענצושטעלען זילבען, ווערטער און זאַצען. דיזע אויפֿגאַבע איז שוין קאַמפּליצירטער און דערפֿאַר וועט ער

פריהער פֿערווכען צו איבערצייגען זיינע קליינע שילער פֿון דער צוועקמע-
סיגקייט און נויטווענדיגקייט פֿון דער נייער קונסט, אום צו דערגרייכען
דיזען צוועק, דערצעהלט ער זיינע קליינע פֿריינד שעהנע, פֿאַנטאַסטישע
מעשה'לאַך, וועלכע זיינען אימשטאַנד צו בעאיינפֿלוסען די יונגע הערצער ;
שפעטער וועט ער זיי פֿאַרלייענען עהנליכע געשיכטען פֿון אַ בוך און די
יונגע קינדערלאַך מיט זייערע אינטעליגענטע און לעבעדיגע פנים'לאַך זיצען
זיך גאַנץ רוהיג אויף זייערע פֿלעצער און שלינגען די ווערטער פֿון דעם
לעהרער'ס ליפען, דאָס בוך מיט די פֿיעלע שעהנע מעשה'לאַך ווערט ביים-
לעכווייז אַ גאַנצער אידעאַל פֿון די קינדער און צולעצט ענטוויקעלט זיך
ביי זיי גאַנץ נאַטירליך דער געדאַנק, אַז די קונסט פֿון לייענען איז די
איינציגע בריק, וועלכע קען זיי אַריבערפֿיהרען אין די פֿאַנטאַסטישע און
וואונדערבאַרע וועלט, וועלכע ליענט בעהאַלטען צווישען די דיניקע בלעט-
לאַך פֿון דעם לעהרער'ס בוך. דער לעהרער זעהט שוין, אַז דיזער געדאַנק
זאָל ענדליך געפֿינען אַן אויסדרוק, און ווען ער האָט אויסגעפֿיהרט, וואָס ער
האַט געוואָלט, ערקלערט ער זיינע שילער די ניצליכקייט און נויטווענדיג-
קייט פֿון צו קענען לייענען. די קינדער בעגרייפֿען אַלעס גאַנץ אינסטינקטיוו
און זיי בעמען זיך אַליין ביי זייער נומען פֿריינד, דעם לעהרער, ער זאָל
זיי אויסלערנען לייענען, כדי זיי זאָלען זיך אַליין בעקענען מיט די שעהנע
ערצעהלונגען פֿון דעם גרויסאַרטיגען בוך.

איצטער האָט דאָס קינד אַ בעשטימטען ציעל אין אויג ; עס לערנט
ניט רק אום צו לערנען, נאָר אום צו דערגרייכען אַ געוויסען ציעל. דער
שילער מאַכט ניט אַרום אין דער פֿינסטער ; ער ווייסט, וואָס ער וויל און
זעהט קלאָר פֿאַר זיך דעם וועג צו פֿערווירקליכען זיין וואונש. דער ציעל
גופא העלפט איהם בעזיעגען די מעכנישע שוויריגקייטען און די טרוקענע
זייטען פֿון'ם אונטערריכט, און דער לעהרער, פֿערשטעהט זיך, מאַכט איהם
דעם וועג וואָס לייכטער און אַנגענעהמער.

מיר זעהען אַלזאָ, אַז דיזע נייע און ראַציאָנעלע פּעדאַגאָגישע מעטהאָדע
אייגענט זיך ניט בלויז פֿאַר גרעסערע קינדער, נאָר איהר פֿאַרטעפֿליכקייט
צייגט זיך אויך דייטליך אַרויס ביי די קליינע אַנפֿענגער אין דער שולע,
וועלכע דאַרפֿען זיך ערשט אויסלערנען די ערשטע און עלעמענטאַרסטע
קענטניסע פֿון די פֿערשידענע וויסענשאַפֿטען.

מיר וואָלטען נאָך געקענט אַנפֿיהרען אַסך ביישפּיעלע, אום צו אילוז-
סטיריען די מעטהאָדען פֿון דער „עסקולאַ מאָדערנאַ" אין באַרצעלאָנאַ,
אַבער דאָס וואָלט אונז אוועקגעפֿיהרט צו ווייט. עס איז גענוג צו בעמער-
קען, אַז די פֿאָרם פֿון די מעטהאָדען איז געווען פֿערשידען, לויט דעם

גייסמיגען גראד פֿון ענטוויקלונג פֿון די קינדער; אָבער די מענדענץ איז איבעראַל געווען דיוועלבע: צו איבערצייגען דעם שילער פֿון דער צוועק-מעסיגקייט און ניצליכקייט פֿון דעם אונטערריכט, כדי ער זאָל קלאָר דער-קענען דעם ציעל, צו וועלכען ער שטרעבט.

* * *

עס פֿערשמעהט זיך, אָ פֿעררער און זיינע מיטאַרבייטער האָבען אויס-געמידען אַלצדינג, וואָס וואָלט געקענט האָבען אַ שלעכטען איינפֿלוס אויף די פֿיווישע און גייסמיגע ענטוויקלונג פֿון די קינדער. די שלעכטע און גע-פֿעהרליכע געוואוינהייט פֿון אונזערע פֿאַלקס-שולען, וועלכע ציווינגט די קינדער צו זיצען דריי און פֿיער שמונדען אויף זייערע פֿלעצער, און וועלכע ערלויבט זיי ניט צו מאַכען די קלענסטע בעוועגונג, האָט אין פֿעררער'ס שולע ניט עקזיסטירט. נאָך יעדער שמונדע אונטערריכט איז געווען אַ פֿער-טעל שמונדע פֿיווע. די קינדער זיינען דאָן אַרויס אין דעם שעהנעם און גרויסען גאַרטען און האָבען זיך געשפּיעלט אָדער פֿערבראַכט די צייט מיט גימנאַסטישע פֿערוזכען. זעהר אַפֿט, איבערהויפּט אין זומער, האָט דער אונטערריכט אין גאַנצען שטאַטגעפֿונען אין גאַרטען.

ביי דעם אונטערריכט האָבען די לעהרער שמענדיג געוועהן צו פֿער-אייניגען די טהעאָריע מיט דער פּראַקטיק. יעדע וויסענשאַפֿטליכע לעקציע אָן איז פֿערבונדען געווען מיט פּראַקטישע עקספּערימענטען און די שילער האָבען אַליין געהאָט די מעגליכקייט צו עקספּערימענטירען אונטער דער אָנווייזונג פֿון'ם לעהרער. זעהר אַפֿט האָבען די קינדער אין דער בעגלייטונג פֿון זייערע לעהרער בעזוכט גרויסע פֿאַבריקען פֿון פֿערשידענע וויכטיגע אינדוסטריען, עלעקטרישע צענטראַלען, מינען א.א.וו. אום זיך פּראַקטיש צו בעקענען מיט די פֿערשידענע מעטהאָדען פֿון דער פּראָדוקציע. אויך די מוזעאומס, די קונסט-גאלעריען און אנדערע עפֿענטליכע אינסטיטוציען זיינען בעזוכט געוואָרען, אום צו געבען די שילער וואָס ברייטערע און טיעפֿערע פֿאַרשמעלונגען פֿון די פֿערשידענע צווייגען, מיט וועלכע דער אונטערריכט האָט זיך בעשעפֿטיגט.

די לעהרער האָבען אויסגעמידען יעדען פֿערוזך צו שאַבֿלאַנזירען דעם אונטערריכט און אַריינצופּרעסען די ערציהונג אין בעשטימטע פֿאַרמען; יעדער פֿון זיי האָט עס געהאַלטען פֿאַר זיין וויכטיגסטע אויפגאַבע צו ענטוויקלען די בעזונדערע אינדיווידואַליטעט פֿון יעדען שילער און די זעלבסטשמענדיגקייט פֿון זיין דיינקען און האַנדלען. אויף אַזאַ אַרט איז דער אונטערריכט געווען אַן אמת'ער פֿערגניגען אַי פֿאַר דעם לעהרער און

אי פֿאַר די שילער, און די „עסקוועלאַ מאָדערנאַ“ איז געווען אַ ווירקליכער מאָדעל פֿון דער שולע אין דער צוקונפֿט.

די שולע האָט אויפֿגענומען קינדער ניט אונטער פֿינף יאָהר אַלט און די צייט פֿון די שול-יאָהרען איז געווען אונבעשריינקט. די יעניגע, וועלכע האָבען לוסט געהאַט צו ענטוויקלען זיך אַלס לעהרער, האָבען שפעטער געקענט בעזוכען בעזונדערע קלאַסען צו דיזען צוועק. קיין בעשטימטעם שול-געלד האָט ניט עקזיסטירט. די עלטערן האָבען בעצאָהלט לויט זייערע מאַטעריעלע בעדינגונגען. די איינציגע בעדינגונג, וועלכע פֿעררער האָט געשמעלט, איז געווען, אַז די קינדער זאָלען אין דערהיים ניט ערהאַלטען קיין אַנדער ערציהונג ווי אין דער שולע. צו דיזען צוועק האָבען עקזיסטירט בעזונדערע אָבענד-קלאַסען פֿאַר ערוואַקסענע, איבערהויפּט פֿאַר די עלטערן פֿון די שילער, וועלכע האָבען בעזוכט די מאָדערנע שולע. דאָרטען האָט מען זיי אונטעריכטעט, ווי אַזוי מען דאַרף זיך בענעהן מיט קינדער, ווי אַזוי מען דאַרף זיי בעהאַנדלען אין אַזאַ אָדער אין אַזאַ פֿאַל א. ז. וו. און דיזער אונטעריכט איז נאָך אונטערשטיצט געוואָרען דורך דאָס „קאָרעס-פּאָנדעניץ-בלאַט פֿון דער מאָדערנער שולע“, וועלכעס האָט זיך בעשעפֿטיגט מיט אַלע פֿראַגען פֿון דער ערציהונג. מיר וועלען שפעטער נאָך רעדען וועגען דיזער פֿאַרטרעפֿליכער צייט-שריפֿט, וועלכע איז פֿאַר פֿיעלע עלטערן געווען אַן אויסגעצייכענטער וועג-ווייזער פֿאַר דער פֿרויער ערציהונג פֿון די קינדער.

* * *

אין דער מאָדערנער שולע האָבען עקזיסטירט דריי גרויסע אָבטהיי-לונגען פֿון אונטעריכט. די אָבטהיילונג פֿאַר די אָנפֿאַנגער, די גאַנץ יונגע קינדער; די עלעמענטאַרע אָבטהיילונג; און די אָבטהיילונג פֿאַר דעם הער-כערען אונטעריכט. יעדע פֿון דיזע דריי הויפּט-אָבטהיילונגען איז ווידער איינגעטהיילט געווען אין פֿערשיעדענע קלאַסען. קיין בעשטימטע צייט, ווי לאַנג אַ שילער זאָל מווען בלייבען אין אַ געוויסער קלאַס, איז ניט פֿעסט-געשמעלט געווען. אַלעס האָט זיך געווענדעט אין די אינדיווידועלע פֿעהיג-קייטען און דער נאַטירליכער אינטעליגענץ פֿון די קינדער. פֿאַר מיר ליגט אַ דעטיילירטער פּלאַן פֿון די דריי הויפּט-אָבטהיילונג-גען פֿון אַ אונטעריכט, וועלכען איך געה דאָ איבערגעבען דעם לעזער, כדי ער זאָל זיך בעקענען מיט די פֿערשיעדענע מאַטעריען פֿון דער ערציי-הונג אין פֿעררער'ס שולע.* בעמערקען וויל איך נאָך, אַז דיזער פּלאַן איז אין יעדער קלאַס מאָדיפֿיצירט געוואָרען.

*) Escuela Moderna, Barcelona. Quinto ano escolar 1905—1906. Materias enseñadas y distribución del tiempo.

דער אונטערריכט האָט זיך אָנגעהויבען 9 אַזויגער אין דער פֿריה. נאָך יעדער שמונדע איז געווען אַ פּוּזע פֿון 15 מינוטען, אַזוי ווי מיר האָ- בען פֿריהער שוין בעמערקט. פֿון 12 ביז האַלב 3 איז געווען די מיטאָג- פּוּזע. נאָך דעם איז דער אונטערריכט ווייטער אָנגעגאַנגען ביז האַלב נאָך 5. יעדען אין דער פֿריה, איידער דער אונטערריכט האָט זיך אָנגעפֿאַנגען, האָט שטאַמגעפֿונען אַ גרינדליכע סאַניטערע אינספּעקציאָן פֿון דער שולע און די שילער. די פֿערשיעדענע צווייגען פֿון'ם אונטערריכט ווינען פֿער- טהיילט געוואָרען אויף אַזאַ אופן:

פאר אנפֿענגער.

מאָנטאָג: אַריטמעטיק, לעזען, גראַמאַטיק, שרייבען מיט ווערטער-פֿערבינד- דונגען, האַנד-אַרבייט, געאָגראַפֿיע.

דינסטאָג: שרייבען, לעזען, זאָלאָגיע, זינגען און מוזיק, פֿראַנצויזיש, מאַראַ- לישע ערצעהלונגען און געשפרעכען צווישען דעם לעהרער און די שילער.

מיטוואָך: שרייבען, לעזען און צייכען, געאָמעטריע, זינגען און מוזיק, דער נאָכמיטאָג איז געווען פֿריי.

דאָנערשטאָג: אַריטמעטיק, לעזען, גראַמאַטיק, שרייבען און זאַץ-בוי, פֿויאָ- לאָגיע, געאָגראַפֿיע.

פֿרייטאָג: שרייבען, לעזען, מינעראַלאָגיע, זינגען און מוזיק, פֿראַנצויזיש, אָרדנונגס-לעהרע אָדער געשפרעכען צווישען דעם לעהרער און די שילער.

שבת: אַריטמעטיק, לעזען, גראַמאַטיק, שרייבען מיט זאַץ-בוי, פֿויק אָדער כעמיע, האַנד-אַרבייט אָדער באַטאַניק.

עלעמענטארער אונטערריכט.

מאָנטאָג: אַריטמעטיק, לעזען מיט ערקלערונג פֿון די ווערטער (לעזע-בוך: זשאַן גראַוו'ס „די אַבענטייער פֿון נאַנאַ“), גראַמאַטיק, שרייבען און זאַץ-בוי, פֿויק, געאָגראַפֿיע.

דינסטאָג: שרייבען נאָך דעם דיקטאַט פֿון'ם לעהרער, לעזען מיט ערקלע- רונג פֿון די ווערטער (לעזע-בוך: שאַרל מאַלאַמאַס „לעאָן מאַרטין“), זאָלאָגיע, זינגען און מוזיק, פֿראַנצויזיש, אָרדנונגס-לעהרע.

מיטוואָך: שרייבען נאָך דעם דיקטאַט פֿון'ם לעהרער, צייכען, געאָמעטריע זינגען און מוזיק, דער נאָכמיטאָג איז פֿריי.

דאָנערשטאָג: אַריטמעטיק, שפּאַנישע היסטאָריע, גראַמאַטיק, שרייבען און זאַץ-בוי, פֿויאָלאָגיע, געאָמעטריע.

פרייטאָג: שרייבען נאָך דעם דיקמאַט פֿון'ם לעהרער. קאַליגראַפֿיע. מינע-
ראַלאַגיע. זינגען און מוזיק. פֿראַנצויזיש. אַריטמעטיק אָדער ערצעה-
לונגען פֿאַר די שילער.

שבת: אַריטמעטיק. לעזען מיט ערקלערונגען פֿון די ווערטער (צום לעזען
ווערט בענוצט דער „ערשמער (געשריבענער) מאַנוסקריפֿט“). גראַ-
מאַטיק. שרייבען און זאַץ-בוי. כעמיע. באַמאַניק.

העכערער אונטערריכט.

פֿאַנמאַג: אַריטמעטיק. צייכען. גראַמאַטיק. שרייבען און זאַץ-בוי. פֿיזיק.
געאָגראַפֿיע.

דינסטאָג: שרייבען (ליטעראַרישער סטיל). לעזען מיט קאָמענטאַרען (לעזע-
בוך: „פאַטריאַטיזם און קאַלאָניאַציאָן“). זאַלאַגיע. זינגען און מוזיק.
פֿראַנצויזיש. אָרדנונגס-לעהרע.

מיטוואַך: שרייבען (קאָמענטאַר צו אַ לעזע-שטיק). לעזען מיט קאָמענטאַ-
רען. (לעזע-בוך: „דער אורשפּרונג פֿון קריסטענטהום“) געאָמעטריע.
זינגען און מוזיק. דער נאַכמיטאָג איז פֿריי.

דאָנערשטאָג: אַריטמעטיק. וועלט-געשיכטע. גראַמאַטיק. שרייבען מיט זאַץ-
בוי. פֿיזיאָלאַגיע. געאָגראַפֿיע.

פֿרייטאָג: שרייבען (דער שילער קען אַליין אויסקלייבען אַ טהעהאַ). קאַל-
גראַפֿיע. מינעראַלאַגיע. זינגען און מוזיק. פֿראַנצויזיש. אָרדנונגס-לעהרע
אָדער געשפּרעך צווישען שילער און לעהרער.

שבת: אַריטמעטיק. לעזען מיט קאָמענטאַרען. (צום לעזען ווערט בענוצט
דער „צווייטער (געשריבענער) מאַנוסקריפֿט“). ענטוויקלונגס-לעהרע
און נאַטור-פֿילאָזאָפֿיע. שרייבען מיט זאַץ-בוי. כעמיע. באַמאַניק.

* * *

ווי מיר זעהען, איז דער אונטערריכטס-פלאַן פֿון פֿערער'ס שולע
געווען זעהר אַ רייכער. דערצו איז נאָך נויטווענדיג צו בעמערקען, אז דער
אונטערריכט פֿון די פֿערשידענע וויסענשאַפֿטען האָט זיך מיט יעדער הע-
כערער קלאַס פֿראַפּאַרציאָנעל ענטוויקעלט. אזוי האָט די אַריטמעטיק צ.ב.ש.
אין די העכערע קלאַסען אַריינגענומען אַלע צווייגען פֿון מאַטעמאַטיק, אַל-
געבראַ א. ז. וו. דאָסוועלכע איז געווען דער פֿאַל מיט אַלע אַנדערע אָב-
טהיילונגען פֿון'ם אונטערריכט.

אין די לעזע-שטונדען איז דער שטאָף זאָרנפֿעלטיג אויסגעקליבען גע-
וואָרען, אום צו ווירקען אויף די מאַראַלישע געפֿיהלען און פֿאַרשמעלונגען
פֿון די שילער און אין דערזעלבער צייט, אום צו ענטוויקלען דעם ליטע-

דארישען געשמאק און די ערקענטנים איבער די בעדייטונג פֿון דעם ליטע-רארישען קונסט-ווערק אין אלגעמיין, דאָסוועלכע איז געווען דער פֿאַל מיט דעם אונטערריכט אין שרייבען, אויך דאָ האָט דער לעהרער שמענדויג געהאָט די בעסטע געלעגענהייט צו ווירקען אויף די זעלע און דעם פֿער-שמאַנד פֿון'ם קינד דורך דעם שמאַף, וועלכען ער האָט אויסגעקליבען פֿאַר זיינע דיקטאַמען.

זעהר אינטערעסאַנט זיינען געווען די געשפרעך-שמונדען צווישען דעם לעהרער און די שילער, מאַנכעס מאָל האָט דער לעהרער אַליין אויסגעקלי-בען אַ געוויסע פֿראַגע צו דיסקוטירען; און אָפֿטמאָל האָבען די שילער עס געמיהאָן, דיזע שמונדען האָבען געהאַט דעם צוועק צו ענטוויקלען דעם לאַגישען דיינקען פֿון'ם קינד און די פֿעהיגקייט אויסצודריקען זיינע מיי-נונגען און אידעען אויף אַן אַנגענעהמען און פלאַנמעסיגען שטייגער. אין דערזעלבער צייט האָבען דיזע געשפרעכען אויסערגעווענהליך גוט געווירקט אויף די פֿערזענליכע בעציהונגען צווישען דעם לעהרער און די קינדער.

* * *

די „מאָדערנע שולע“, וועלכע האָט געהאַט אַזאַ בעשיידענעם אָנפֿאַנג, האָט זיך פֿערגרעסערט מיט יעדען מאָנאַט, איהרע אויסגעצייכענטע מע-טהאָדען און לעהר-ביכער האָבען באַלד אַרויסגערופֿען די אלגעמיינע אויפ-מערקזאַמקייט פֿון אַלע פראַגרעסיווע עלעמענטען אין באַרצעלאָנאַ און ביסלעכווייז אין גאַנץ קאַטאַלאַניען און די איבעריגע טהיילען פֿון שפּאַניען, די צאָהל פֿון די שילער איז שנעל געוואַקסען, די „עסקולאַ מאָדערנאַ“, וועלכע האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אין 1901 מיט 12 מיידלאַך און 18 אינג-לאַך, האָט צו ענדע פֿון 1904 געהאַט 126 שילער: 49 מיידלאַך און 77 אינגלאַך.

אַבער דאָס איז ניט געווען אַלעס, פֿון אַלע זייטען האָט מען זיך גע-ווענדעט צו פֿעררער וועגען דער גרינדונג פֿון נייע שולען אָדער אום צו רעפֿאַרמירען אַנדערע, וועלכע האָבען שוין עקזיסטירט, אַרבייטער-אַרגאַני-זאַציאָנען, סינדיקאַטען, קאַאָפּעראַציאָנען, רעפּובליקאַנישע פֿעראייניגען און פֿריידינקער פֿון אַלע ריכטונגען האָבען געפֿאַדערט זיין הילפֿע, און פֿער-רער האָט אַלעמען געהאַלפֿען און קיינער איז פֿון איהם ניט אַוועק-געגאַנגען אָהן אַ גוטען ראַטה אָדער מאַמעריעלע מיטלען, די פֿאַלגע איז געווען אַ שטאַרקע ענטוויקלונג פֿון די פֿרייע שולען אין שפּאַניען, אין 1905 האָבען אין באַרצעלאָנאַ גופּא עקזיסטירט 14 פֿרייע שולען און אין די אי-בעריגע שטערט פֿון קאַטאַלאַניען 34, וועלכע האָבען זיך בענוצט מיט די לעהר-ביכער און מעטהאָדען פֿון פֿעררער'ס שולע, היינט איז די צאָהל פֿון

די פרייע שולען אין שפאניען נאך פיעל גרעסער און עם עקזיסטירען העכער 80 אועלכע אינסטיטוציאָנען, וועלכע האָבען מייסמענטהיילם איינגעפֿיהרט ביי זיך פֿעררער'ס מעטהאָדען פֿון אונטערריכט און זיינע גלענצענדע לעהר-ביכער.

אין 1906 האָט פֿעררער אַראָנושירט אין באַרצעלאָנאַ אַ בעזונדערן באַנקעט פֿאַר די שילער פֿון די מאָדערנע שולען, וואוּ עם זיינען זיך צו-נויפֿגעקומען 1.700 שילער פֿון די אלע שולען, וועלכע האָבען זיך גרופֿירט אַרום דער „עסקוּעלאַ מאָדערנאַ" אין באַרצעלאָנאַ. היינט האָט זיך דיזע צאָהל אַם ווייניגסטענס פֿערדרייפֿאַכט, מראָץ די בלוטיגע פֿערפֿאַלגונגען פֿון דער קלעריקאלער רעאַקציאָן.

VIII.

די לעהר-ביכער און אויסגאבען פון דער „מאדערנער שולע“.

איינע פֿון די וואונדערבארסטע אַרביימען, וועלכע פֿעררער האָט אויפֿ-געמאָהן, איז געווען די אַרויסגאבע פֿון אַ גאַנצער סעריע פֿון אויסגעצייכענטע לעהר-ביכער. דיזע סעריע, וועלכע בעשמעהט פֿון אַן ערך דרייסיג בע-זונדערע ביכער, איז זיכער די אַריגינעלסטע און אייגענאַרטיגסטע זאַמלונג, וועלכע די פּעדאַגאָגישע ליטעראַטור האָט ביז איצט אַרויסגעגעבען.

דאָס ערשטע בוך, וועלכעס דער אָנפֿענגער אין דער „מאָדערנער שולע“ האָט בעקומען אין דער האַנד, איז געווען די „קאַרטיליאַ“, אַ קליין לעהר-ביכעל אין דריי אָכטהיילונגען. דער ערשטער טהייל האָט זיך בעשעפֿטיגט מיט די אָנפֿאַנגס-מעטהאָדען פֿון לעזען; דער צווייטער מיט דער גראַמאַ-טיק; און דער דריטער טהייל איז אַ גלענצענדע פֿאַרשמעלונג פֿון דעם געדאַנק פֿון ענטוויקלונג אין דער גאַנצער נאַטור פֿון דעם קלענסטען אַטאָם ביז צום מענשען.

דיזער דריטער טהייל, וועלכער איז אַ פּעדאַגאָגישעם מייסערווערק אין פֿולען זין פֿון וואָרט, איז געשריבען געוואָרען פֿון דעם בעקאַנטען פֿראַנצויזישען אַנאַרכיסט פֿאַראַף-זשאַוואַל, וועלכער האָט דער „מאָדערנער שולע“ נאָך געשיינקט אייניגע אַנדערע פֿאַרטרעפֿליכע לעהר-ביכער.

די שפּראַך פֿון דיזען ביכעל איז אַזוי איינפֿאַך און אין דערוועלכער צייט אַזוי שעהן, אַז עס איז אַ ווירקליכער גענוס עס איבערצולייענען. די שווערסטע פֿראַגען און פֿאַקטען פֿון דער וויסענשאַפֿט ווערען דאָרט ער-קלעהרט אויף אַזאַ לייכט פֿערשמענדליכען אופן, אַז יעדעס קינד קען זיי פֿערשמעהן און ריכטיג בעגרייפֿען.

דיזע קורצע ענטוויקלונגס-געשיכטע פֿון דער וועלט בכלל און פֿון דער ערד און דער מענשהייט בפרט איז געשריבען אין דער פֿאָרם פֿון זעקס געשפּרעכען צווישען אַ פּעטער און זיין פֿלימעניצע. יעדער געשפּרעך בע-

שעלמיגט זיך מיט א בעזונדערע ווייט פֿון דער אלגעמיינער נאָטור-ענטוויק-
לונג; דער ערשטער מיט „די פֿערוואַנדלונגען פֿון דעם אוניווערוזם“; דער
צווייטער מיט „די פֿערוואַנדלונגען פֿון דער ערד“; דער דריטער מיט „די
טהעאָריען פֿון פֿערוואַנדלונג מכח די נאָטירליכע געזעצע פֿון צופאַסונג,
פֿערערבונג און אויסוואַהל“; דער פֿערטער מיט „דער פֿערוואַנדלונג פֿון די
צעלען“; דער פינפטער מיט „די אור-עלטערן פֿון די היינטיגע לעבעדיגע
וועזנס אויף דער ערד און זייערע פֿערוואַנדלונגען“; דער זעקסטער מיט
דער „פֿילאָזאָפֿיע פֿון פֿערוואַנדלונג, מיט דער אל-וועלטליכער ענטוויקלונג
און איהרע קאָנזעקוענצען פֿאַר דער מענשהייט“.

די ערשטע אויפֿלאַגע פֿון דיווען פֿאַרטרעפֿליכען לעהר-ביכעל, וועלכע
איז ערשינען אין 10,000 עקזעמפֿלאַרען, איז אויספֿערקויפֿט געוואָרען אין
ווייניגע וואָכען און עס איז שפעטער אַרויס אַ צווייטע אויפֿלאַגע מיט אַ
קורצען פֿאַרוואַרט איבער די בעדייטונג און די מעטהאָדען פֿון דער „מאָד-
דערנער שולע“. דער פֿאַלגענדער ציטאָט פֿון דער דאָזיגער פֿאַררעדע איז
העכסט אינטערעסאַנט און כאַראַקטעריסטיש פֿאַר די פּעדאַגאָגישע טענדענ-
צען פֿון פֿערער'ס שולע:

„אַרויסגעבענדיג דיווע צווייטע אויפֿלאַגע און וואַרפֿענדיג אַ בליק אויף די
רעזולטאַטען פֿון דער ערשטער אויסגאַבע, קענען מיר זאָגען, אַז מיר זיינען
מעהר ווי ציפֿיריעדען, דען אונזערע האָפֿנונגען זיינען בעסער רעאַליזירט געוואָרען
ווי מיר האָבען ערוואַרטעט. אונזערע לעהר-קרעפֿטע האַלטען זיך אין איין
פֿערבעסערן און די קינדער — אַזוי ווי מיר האָבען עס געזעהן אין פֿאַר-
אויס — לערנען זיך אויס רעדען, וויסען און דיינקען אין דערזעלבער צייט.
דורך די ביידע מיטלען פֿון בעאַבאַכטונג און הערען זיינען זיי לייכט אימ-
שטאַנד אויפֿצונעהמען אין זייערע מוחות ניט בלויז די פֿערשיעדענע געגענ-
שמענדע, וועלכע גראָבען זיך איין אין זייער זכרון דורך דעם אויסערליכען
פֿערגלייך; נאָר אויך די בילדליכע פֿאַרשמעלונג פֿון די אידעען, וועלכע
גיבען ערשט אַרײַן לעבען אין דעם מעכאַניזם פֿון דער שפּראַך.“^{*}
פֿאַר אַ צווייטעם לעזע-בוך אין דער „מאָדערנער שולע“ איז פֿער-
ווענדעט געוואָרען זשאַן גראַו'ס שעהנעם ווערק „די אַבענטייער פֿון נאָנאַ“,
וועלכעס אַנסעלמאָ לאַרענסאָ האָט ספּעציעל איבערזעצט אין שפּאַניש פֿאַר
די „עסקוּעלאַ מאָדערנאַ.“^{**} דיוועס אויסגעצייכענטע בוך איז איינע פֿון
די בעסטע אויסגאַבען פֿון אונזער מאָדערנער קינדער-ליטעראַטור. די קורצע

^{*}) Cartilla, filologica, española. Primer libro de lectura.

^{**}) Aventuras de Nono. Segundo libro de lectura, por Juan Grave.

ענטוויקלונגס-געשיכטע אין דער „קארטיליא“ פֿערזוכט הויפטזעכליך צו ווירקען אויף דעם פֿערשטאנד און דעם פֿרימטיווען וויסענשאַפֿטליכען אינ-סמינקט פֿון'ס קינד; גראַוו'ס בוך ווירקט אויף די נשמה פֿון'ס קינד, אויף זיין פֿאַנטאַזיע און זיינע נאַטירליכע עטהישע געפֿיהלען.

דער קליינער נאַנאָ איז איינס פֿון יענע אונגליקליכע, אָרעמע קינדער, וועלכע בעקענען זיך שוין פֿון קינדווייז אָן מיט די דונקעלע זיימען פֿון דער פֿיעל-בעריהמטער „געמליכער וועלט-אַרדנונג“. ער האָט זעלטען ווען די געלעגעהייט זיך גוט אָנצועסען און געהט אַרום אין אַלטע צוריסענע שמאַמעס. שוין זעהר פֿריה פֿיהלט ער דעם געגענזאַץ צווישען זיך און די רייכע קינדער און די בימערע און גרויזאַמע אונגערעכטיגקייט פֿון אַזאַ צושטאַנד. אָבער ער געפֿינט ניט קיין ערקלערונג פֿאַר די אורזאַכע פֿון דיזע אַלע אונגערעכטיגקייטען, מיט וועלכע ער בעגעגנט זיך טאַג פֿאַר טאַג. נאָר איינמאַל, ווען ער לייגט זיך אַוועק שלאָפֿען אויף זיין אָרעמען געלעגער, חלום'ט זיך איהם פֿון אַ ליכטיגער, שעהנער וועלט, פֿון וועלכע ער האָט בײַ אַהער נאָך ניט געוואוסט. ער זעהט פֿאַר זיך אַ גליקליכע און פֿרייע געזעלשאַפֿט, אָהן עלענד און שקלאַפֿעריי, אָהן מלחמות און הונגער. אַלע קינדער האָבען גענוג צו עסען און געהען אַרום אין וואַרעמע שעהנע קליידער; ניטאָ מעהר דער גרויזאַמער אונטערשיעד צווישען אָרעמע און רייכע קינדער. די גאַנצע וועלט איז ווי אַ שעהנער גאַרמען און אַלע מענשען פֿיהלען זיך אַזוי גליקליך און גוט. און דיזע שעהנע וועלט איז ניט בלויז פֿאַר די אויסערוועהלטע, נאָר זי איז אויך פֿאַר נאַנאָ; אַלע ליעבען איהם און בעגריסען איהם אַלס אַ ברודער — קוים וואָס זיין קליין האַר-צעלע קען איבערטראַגען אַזוי פֿיעל גליק און שעהנקייט.

אָבער דער חלום פֿערשווינדעט, נאַנאָ וואַכט אויף און די טרויעריגע, גרויזאַמע ווירקליכקייט, שטייגט ווידער אויף תּחית המתים פֿאַר זיינע אוי-גען. דרויסען אין גאַס בעגעגענט ער זיך ווייטער מיט דיזעלכע אונגליקליכע און פֿערקריפעלטע בעטלער; קליינע אינגלאַך, אַזוי ווי ער אַליין, שמרעקען אויס די קליינע, מאַגערע הענטלאַך צו די פֿאַרכייגעהער און בעטען אַ נרבה פֿאַר די קראַנקע מוטער. און נאַנאָ פֿיהלט זיך אַזוי אונגליקליך און עלענד ווי אַ שטיין. אָבער דער חלום האָט איהם אויפֿגעפֿענט די אויגען. איצער בעגרייפֿט ער שוין די אַלע אונגערעכטיגקייטען פֿון דער זאַגענאַמער „געט-ליכער וועלט-אַרדנונג“. און ער דערמאָהנט זיך ווייטער אין דעם שעהנעם חלום זיינעם, אין יענע גליקליכע און ליכטיגע וועלט און דיזע וועלט ווערט איצט זיין אידעאַל, פֿאַר איהר וויל ער לעבען, שמרעבען און קעמפֿען. גראַוו'ס בוך מאַכט אַן אונפֿערגעסליכען איינדרוק אויף די קליינע

נשמות, עם אפעלירט צו זייערע מיעפסטע, נאָבעלסטע און בעסטע געפֿיה-
לען און איז ווי געמאכט צו שאַפֿען אידעאָליסטען, „טרוימערס“ און „אומאָ-
פיסטען“, ווי די קרעמער רופֿען זיי אָן, אין דיוער פּראָזאָאישער און „פּראַק-
טישער“ וועלט, וואו דער ברומאַלסטער ענגאַזיום שפּיעלט כמעט די איינציגע
ראַלע אין לעבען.

אויסער דעם בוך פֿון זשאַן גראַוו האָבען נאָך עקזיסטירט דריי אַנדערע
לעזע-ביכער פֿאַר דיוועלבע קלאַסען: דאָס בוך „לעאַן מאַרטין“ פֿון שאַרל
מאַלאַמאַ*, די „פֿאַרשפּיעלען פֿון קאַמפּף“** פֿון פ. פי אי אַרסואַנאַ און
„דאָס קינד“*** פֿון מישעל פעטיט, די ערשטע צוויי ביכער האָבען דיוועלבע
מענדענצען ווי גראַוו'ס „אַבענטייער פֿון נאַנאַ“. דאָס בוך פֿון דעם פֿראַנ-
צויזישען אַנאַרכיסט מישעל פעטיט בעשעפֿטיגט זיך מיט דער נאַרמאַלער
פֿיזישער און גייסטיגער ענטוויקלונג פֿון'ם קינד און איז, ווי די מייסטע
אַנדערע לעהר-ביכער, דירעקט געשריבען געוואָרען אויף פֿעררער'ס פֿערלאַנג.
אין די העכערע קלאַסען האָבען די לעזע-ביכער בעקומען אַן אַנדערן
כאַראַקטער; ד. ה. די מענדענץ איז אויך שפּעטער געבליבען דיוועלבע, נאָר
די אידעען האָבען געפֿונען אַ מיעפֿערע מהעאַרעטישע און וויסענשאַפֿטליכע
בעגרינדונג.

דאָס דריטע לעזע-בוך**** פֿאַר די שילער פֿון דער „עסקולעאַ מאָ-
דערנאַ“ איז געווען די פֿאַרטרעפֿליכע שריפֿט „פּאַטריאַזיום און קאַלאַני-
זאַציאָן“. דיוועס ווערק איז צוערשט ערשינען אין פֿראַנצויזיש אין דעם
פֿערלאַנג פֿון דער בעקאַנטער אַנאַרכיסטישער צייטשריפֿט „לע מאַן נואוואָ“.
עס איז אַ גרויסאַרטיג אויסגעוועהלטע זאַמלונג פֿון וויסענשאַפֿטליכע, פֿילאָ-
זאָפֿישע, ליטעראַרישע און פּאָעטישע דאַקומענטען געגען דעם פּאַטריאַזיום
און די קאַלאַניזירונגס-מעטהאָדען פֿון די זאַגענאַנטע קולטור-פֿעלקער. די
געדאַנקען פֿון די גרעסטע דיינקער און וועג-ווייזער פֿון אַלע צייטען און
לענדער זיינען אין דיווען בוך פֿעראייניגט אין אַ פֿלאַמענדען פּראָטעסט
געגען דעם אַבערגלויבען פֿון פּאַטריאַזיום, געגען דעם קריעג, די אויסביי-
טונג און די קאַלאַניאַלע בלוט-פּאָליטיק פֿון די הערשענדע קלאַסען. דער

*) Leon Martin. La Miseria, su Causa, su Remedio otro segundo libro de lectura por Carlos Malato.

**) Preludios de la Lucha, otro segundo libro de lectura, por F. Pi y Arsuaga.

***) El Nino y el Adolescente, Desarrollo normal — Vida libre, otro segundo libro de lecture, por M. Petit.

****) Patriotismo y Colonizacion, tercer libro de lectura.

בעקאנטער פראנצויזישער מאלער לוס האָט געצייכענט אַ מיטעל-בילד פֿאַר
דיוער זאַמלונג — אַ פּראָלעמאַריער, וועלכער וואַרפֿט אַראָב דעם בלוטיגן
געץ פֿון אויטאָריטעט פֿון זיין טהראָן — און עליזע רעקלו האָט געשריבען
אַ קורצע פֿאַררעדע.

דאָס גאַנצע בוך בעשטעהט פֿון צוויי הויפט-אַבטהיילונגען. דער ער-
שטער טהייל, וועלכער בעשעפֿטיגט זיך מיט דעם פּאַטריאַטיזם, בעשטעהט
פֿון די פֿאָלגענדע אַבטהיילונגען: די געבורט פֿון דער פֿאַטערלאַנדס-
אידע; וואָס איז אַזוינס פֿאַטערלאַנד? די נענאַציאָן פֿון פּאַטריאַטיזם; די
אַבסורדיטעט פֿון פּאַטריאַטיזם; דער ליגען פֿון פּאַטריאַטיזם; דער פּאַטריאַ-
טיזם און די רעגירער; אינמערנאַציאָנאַליזם; די צוקונפֿט פֿון די פֿאַטער-
לענדער.

דער צווייטער טהייל, וועלכער האַנדעלט מיט דער פֿראַגע פֿון קאָלאָ-
ניאַציאָן, ענטהאַלט די פֿאָלגענדע אַבטהיילונגען: די קאָלאָניאַציאָן, נענאַ-
ציאָן פֿון די פֿאַטער-לענדער; די ערשטע קאָלאָניאַציעס; די באַרבאַרען;
די ציוויליאַזאַטאָרס; די, וועלכע מען געהט ציוויליזירען; ווי אַזוי מען ציוויל-
ליזירט; די ציוויליאַזאַציאָן; פֿאַר וואָס מען גרינדעט קאָלאָניען; די אויסביי-
טונג; פֿלייש פֿאַר די קאַנאָנען און פֿלייש פֿאַר די עפידעמיעס; דער אונ-
טערריכט פֿון די ווייסע ראַסען; די פֿערברעכען פֿון דער ווייסער ראַסע.

יעדע פֿראַגע ווערט בעהאַנדעלט פֿון מעהרערע שרייבערס. מיר גע-
פֿינען אין דיווען פֿאַרטערפֿליכען לעזע-בוך גלענצענד וויסענשאַפֿטליכע אַב-
האַנדלונגען פֿון הערבערט ספּענסער, זש. קאַראָל, פֿלאַמאַריאַן, אַדעקסאַנדער
אולאַר, לעטורנאַ, עלי רעקלו, נאַוויקאָו א. ז. וו.; מיפֿע פֿילאָזאָפֿישע און
עמפּירישע בעטראַכטונגען פֿון טאַלסטאָי, קלעמאַנסאַ, עמערסאָן, געטהע,
שילער, אַלעקסאַנדער הערצען, לאַאָ-טסע, מאַבלי, מאַלינאַרי, וויליאַם מאַריס,
וואַלטער, ברונאַ ווילע און פֿיעלע אַנדערע; ליטעראַרישע פּערל פֿון דיקענס,
דומאַ, אַנאַטאָל פֿראַנס, האַרטלעבען, קאַר, לאַמנע, מירבאַ, מאַקיי, אַליוו
שריינער א. ז. וו. גלענצענדע פּאָעזיען פֿון באַדלער, וויקטאָר הוגאַ, ווינדעקס
און לאַמאַרטין.

דער שטודיום פֿון דיווען לעהר-בוך האָט ענטוויקעלט אַנדערע מענשען
ווי די פּאַטריאַטישע געצען-דינעריי אין אונזערע שטאַטליכע שולען. די
קינדער, וועלכע זיינען אויפֿגעבראַכט געוואָרען מיט אַוועלכע אידעען און
אַנשיאָונגען, האָבען ניט געהאַט די קלענסטע סימפּאַטיע מיט דעם קליינ-
גייסטיגען פּאַטריאַטיזם און שאָוויניזם, וועלכער ענטוויקעלט דעם האַס
געגען אַנדערע פֿעלקער און ראַסען; זיי האָבען זיך בעטראַכט אַלס
גליעדער פֿון דער גרויסער מענשליכער פֿאַמיליע, אַלס מענשען, וועלכע

שמעהען נימ העכער און נימ נידעריגער פֿון אלע אנדערע מענשען, צו וואָס פֿאַר אַ פֿאַלק זיי זאָלען נימ בעלאַנגען. ווי האָבען פֿערשטאַנען די אמת'ע אורזאַכען פֿון דעם פֿאַטריאַטישען ליגען און די גאַנצע נידעריגע מאַקטיק פֿון די בעוויצענדע קלאַסען, וועלכע זיבען צו פֿערדעקען זייערע ברוטאַלע מאַטעריעלע אינטערעסען מיט זאָגענאַנטע פֿאַטריאַטישע אידעאַ- לען; און יעדער פֿון זיי איז געווען פֿאַרטיג צו בעקעמפֿען דיזע היפֿאַקרי- מישע קאָמעדיע און צו אַרביימען פֿאַר אַ פֿרייע צוקונפֿט.

דאָס פֿערטע לעזע-בוך*), מיט וועלכען די שילער פֿון די העכערע קלאַסען האָבען זיך בענוצט, איז געווען אַן אויסצוג פֿון דעם בעקאַנטען ווערק „וויסענשאַפֿט און רעליגיאָן" פֿון דעם גרויסען היסטאָריקער פֿון די רעליגיאָנען, מאַלווערט. עס איז ערשינען אונטער דעם טיטעל: „דער אור- שפּרונג פֿון קריסטענטהום" און ענטהאַלט אַ גלענצענדע ענטוויקלונגס- געשיכטע פֿון די קריסטליכע לעהרען און דאָגמאַס. דאָס בוך ווייזט אויף, אַז דער אינדישער בודיזם איז געווען דער אייגענטליכער פֿאָטער פֿון'ס קריסטענטהום, עס אַנאַלויזירט דעם כאַראַקטער פֿון דער ערשטער קריסט- ליכער בעוועגונג, ערקלערט די אורזאַכען פֿון דער ענטשמעהונג פֿון דער קריסטליכער קירכע און פֿון די שפעטערע שפּאַלטונגען און קומט צו דעם שלום, אַז דאָס קריסטענטהום וועט אין גאַנצען מווען אונטערגעהן אַלס אַ רעליגיאָן, אָקוראַט ווי אלע אנדערע רעליגיאָנען.

דאָס בוך ענדיגט זיך מיט די פֿאָלגענדע ווערטער: „דיזע וואונדער- באַרע ענטוויקלונג פֿון דער מענשליכער אינטעליגענץ, וועלכע איז אין אַנ- הויב פֿול מיט מיסמיציום, בעהאַלטען אונטער דעם שלייער פֿון רעליגיאָן, האָט אַריבערגעיאָגט די רעליגיאָן און אלע הינדערניסען, וועלכע די לעצטע האָט איהר אַנטקעגענגעשטעלט. די וויסענשאַפֿט איז פֿאַרטיג צו פֿערנגעה- מען דעם פֿלאַץ פֿון דער העכסטער אויטאָריטעט — די וויסענשאַפֿט און די וואַרהייט, דען די ערשמע איז דער אויסדרוק און די אָפֿענבאַרונג פֿון דער לעצטער. וויסענשאַפֿט און וואַרהייט — צו זיי וועלען בעלאַנגען די פֿיהרענדע קרעפֿטע אין דער צוקונפֿט, אַנשטאַט צו דער גאָטהייט, די ווי- סענשאַפֿט איז דער וואַלטהעטער פֿון די נאַציאָנען און דער בעפֿרייער פֿון דער מענשהייט."

די צאָהל פֿון דיזע לעזע-ביכער איז כמעט יעדעס יאָהר פֿערמעהרט גע- וואָרען דורך נייע אויסגאַבען, וועלכע זיינען ערשינען אין דעם פֿערלאַג פֿון דער „עסקולאַ מאַדערנאַ". עס וואַלט אינז אַוועקגעפֿיהרט צו ווייט צו בעשפרע-

*) Origen del Cristianismo, cuatro libro de lectura.

כען יעדע בעזונדערע אויסגאבע, און אויסערדעם האָבען מיר די מאָדאלישע מענדעניץ פֿון דיוע ביכער גענוג דייטליך באַראַקטערירט. נאָר דריי פֿון די שפעטערע לעזע-ביכער פֿערדיענען נאָך אַ ספעציעלע אויפֿמערקזאָמקייט, נעמליך, די „פֿערועטע בלומען“*) פֿון פֿעדעריקאָ אוראלעס, דעם אַרויס-געבער פֿון דעם אַנאַרכיסטישען זשורנאַל „רעוויסמאַ בלאַנקאַ“, „דער באַנ-קעט פֿון'ם לעבען“**) פֿון אַנסעלמאָ לאָרענסאָ, דעם אַלמען פּיאַניר פֿון דער אַנאַרכיסטישער אַרבייטער-בעוועגונג אין שפּאַניען, און „די סאָציאַלע קלאַסען פֿון שטאַנדפּונקט פֿון דער זאָלאָגישער ענטוויקלונג“***) פֿון שאַרל מאַלאַטאָ.

דאָס ביכעל פֿון פֿעדעריקאָ אוראלעס איז אַ וואונדערבאַרע פּאָעטישע פֿאַרשטעלונג פֿון'ם לעבען, וועלכע ווירקט אויף די קינדליכע נשמה ווי אַ זאַרעמער לעבעדיגער הויך פֿון דער גרויסער מושער נאַטור.

לאָרענסאָ'ס בוך איז אַ גרויסאַרטיגע און אין דערזעלכער צייט אַן איינ-פֿאַכע פֿאַרשטעלונג פֿון די בעציהונגען צווישען דער נאַטור, דעם מענשען און דער געזעלשאַפֿט. מאַלטהוס איז געקומען צו דעם שלום, אַז ניט פֿאַר אַלע האָט מען צוגעגרייט דעם מיט אויף דעם באַנקעט פֿון'ם לעבען; לאָ-רענסאָ קומט צו נאָנץ אַנדערע שליסע. ער פֿערטהיירט דאָס רעכט צו לעבען, דאָס רעכט פֿון יעדען איינציגען אויף דעם גענוס פֿון די סאָציאַלע רייכטהייטער, און ער צייגט אונז, אַז דיוע אידעע איז ניט קיין אומאָפֿיע, וועלכע קען קיינמאַל ניט פֿערווירקליכט ווערען. ער רעכענט אויס אַלע סאָציאַלע רייכטהייטער, וועלכע די מענשהייט האָט זיך ערוואַרבען און צייגט אונז קלאַר און דייטליך די אונבעגרענצטע מעגליכקייטען פֿון דער פּראַ-דוקציאָנעלער ענטוויקלונג. און צום סוף מאַלט ער אויס אין גלענצענדע קאָלירען דאָס בילד פֿון אַ שעהנער און פֿרייער צוקונפֿט, וואו יעדער איינציגער האָט דאָס רעכט צו בענוצען זיך מיט די גייסטיגע און מאַטעריעלע רייכטהייטער פֿון דער מענשהייט. די פֿרייע אַרבייט וועט זיין דער פֿונדאַמענט פֿון דער קומענדער געזעלשאַפֿט און די גענעזוויטיגע הילפֿע, די סאָלידאַריטעט דער באַזים פֿון אַלע עטהישע בעציהונגען צווישען די מענשען.

דאָס בוך פֿון מאַלאַטאָ איבער די „סאָציאַלע קלאַסען“ איז אַ קורצער און גלענצענדער היסטאָרישער איבערבליק איבער די ענטשטעהונג און ענט-

*) Sembrando flores, otro segundo libro de lectura, por Federico Urales.

***) El Banquete de la Vida, por Anselmo Lorenzo.

****) Las Clases Sociales desde el punto de vista de la evolucion zoologica, por Carlos Malato.

וויקלונג פֿון די קלאַסען אין דער מענשליכער געזעלשאַפֿט, דאָס בוך כּע-
האַנדעלט די פֿאַלגענדע פּונקטען: כאַראַקטעריסטיק פֿון די סאָציאלע קלאַ-
סען און אונטער-קלאַסען; סאָציאלער דאוויניזם; כאַראַקטעריסטיק פֿון די
מענשליכע ראַסען; די סאָציאלע רעוואָלוציאָן; אייניגע היסטאָרישע געזעצע;
פֿערברעכען, פּראָסטימוציאָן, דעגענעראַציאָן; שמערבליכקייט; די בורזשאַ-
זיע און איהרע קאָרוּמפּירענדע ווירקונגען; דאָס נייע מיטעל, מאַלאַטאַ
אַנאַליזירט אין זיין ווערק די קלאַסען-קעמפֿע פֿון יעדער בעזונדערער פֿער-
ריאָדע אין דער געשיכטע און קומט צולעצט צו דעם שלום, אָו די אָבשאַ-
פֿונג פֿון די קלאַסען איז דאָס גרויסע ציעל פֿון די איצטיגע קעמפֿע אין
דער געזעלשאַפֿט. ער צייגט אונז, ווי יעדע קלאַסע האָט ענטוויקעלט
איהרע בעזונדערע קאַמפּף-מיטלען, אויך דאָס מאַדערנע פּראָלעטאַריאַט
האָט ענטוויקעלט אַ גאַנץ נייע טאַקטיק אין זיין קאַמפּף מיט דער בור-
זשאַזיע, די טאַקטיק פֿון'ס עקאַנאָמישען קאַמפּף, דעם סינדיקאַליזם און די
טעכטיגע וואַפֿע פֿון'ס גענעראַל-סטרייק, וואָס ווייטער די אַרבייטער-
בעוועגונג וועט זיך ענטוויקלען, אַלץ קלאַרער וועט זי דערקענען איהר
גרויסע ציעל — די פּאַראַליוירונג פֿון דער קאַפיטאַליסטישער געזעלשאַפֿט
און פֿון דער שטאַטליכער אָרגאַניזאַציאָן מיט אַלע מיטלען, „פֿרידליכע
און רעוואָלוציאָנערע“, און די ענטוויקלונג פֿון די לעבע סאָרגאַנען פֿון דער
צוקונפֿטיגער געזעלשאַפֿט. דוּזע אַרגאַנען זיינען די פֿעראייניגונגען פֿון די
פּראָדוצירער, די מאַדערנע אַרבייטער-אָרגאַניזאַציאָנען, וועלכע האָבען די
אויפֿגאַבע צו אָרגאַניזירען די פּראָדוקציאָן אויף אַ סאָציאַליסטישען באַזיס
נאָך דער עקספּראָפּיאַציאָן פֿון דער בורזשאַזיע, „דאַמאָלט וועט די פֿריי-
הייט, גלייכהייט און כּרידערליכקייט זיין עפעס אַנדערש ווי אַ פּוסטע
פּראַזע, דאָס רייך פֿון דער בעפֿרייטער אַרבייט, אָהן רעליגיאָנען, אָהן גע-
זעצע, אָהן אַרמעען, וועט אויפֿעפֿענען אין דער מענשליכער געשיכטע אַ
גאַנץ נייע עראַ“

* * *

דאָס ערשטע גרויסע לעהר-בוך, וועלכעס פֿעררער האָט אַרויסגעגעבען
פֿאַר דער מאַדערנער שולע, איז געווען אַן אלגעמיינע וועלט-געשיכטע. *)
דאָס דאָזיגע ווערק איז ערשינען אין דריי בענדער. דער ערשטער באַנד
האָט בעהאַנדעלט די געשיכטע פֿון די פּרעהיסטאָרישע צייטען ביז צום
רוימישען קייזער-רייך; דער צווייטער באַנד האָט זיך בעשעפֿטיגט מיט דער
געשיכטע פֿון'ס מיטעלאַטער און דעם אַנפֿאַנג פֿון דער מאַדערנער צייט;

*) Compendio de Historia Universal por Clemencia Jaquinet.

דער דריטער באַנד האָט כּעהאַנדעלט די עפּאָכע פֿון דער פֿראַנצויזישער רעוואָלוציאָן ביז איצט.

דאָס ווערק איז געשריבען געוואָרען פֿון קלעמענסיאַ זשאַקניע, איינע פֿון די וויכטיגסטע לעהרערניען אין פֿערער'ס שולע. אין דיזע דריי בענדער געפֿינען מיר ניט קיין געוועהנליכע כּראַנאָלאָגיע פֿון „גרויסע הערשער" און עראַבערער, וועלכע האָבען אָנגעפֿילט די וועלט מיט זייערע בלוטיגע מלחמות און מאַסען-מערדערייען און געמאַכט פֿון פֿרוכטבאַרע און קולטיווירטע לענדער אַ וויסמעניש. אין קלעמענסיאַ זשאַקניע'ס היסטאָריע ווערען די שילער בעקאַנט געמאַכט מיט די קולטורעלע שטרעבונגען פֿון דער מענש-הייט און מיט די גרויסע סאָציאַלע פֿאָלקס-בעוועגונגען פֿון אלע צייטען און לענדער. עס פֿערשטעהט זיך, אז די טהאַטען פֿון די אונטערדריקער און עראַבערער זיינען ניט אינגאָרירט געוואָרען; נאָר מען האָט זיי די קינדער פֿאָרגעשטעלט אין זייער אמת'ער געשטאַלט, ניט אַלס די גרויסע „העלדען" און „פֿאָלקס-בעגליקער", ווי מען שטעלט זיי פֿאַר אין די פֿאָלקס-שולען, נאָר אַלס די כּרוטאַלע פֿערטרעטער פֿון רעאַקציאָנערע, אַנטי-סאָציאַלע שטרעבונגען, אַלס די אינסטרומענטען פֿון די בעזיצענדע און פריווילעגירטע קלאַסען אין דער געוועלשאַפֿט. אין דיזער געשיכטע ווערען די היסטאָרישע פֿערענליכקייטען ניט געמאַסטען מיט דעם מאַסשטאַב פֿון זייערע ערפֿאַל-גען, נאָר מען בעאורטהיילט זיי לויט זייערע מאַטיווען, לויט די ציעלען און שטרעבונגען, וועלכע זיי האָבען פֿערטראָטען. אין דער „מאָדערנער שולע" איז די היסטאָריע ניט געווען קיין מיטעל צו פֿעהרערליכען די פֿערברעכען פֿון די רעגירונגען און די בערויבונג פֿון די פֿעלקער דורך די בעזיצענדע קלאַסען, נאָר אַ מיטעל צו דערקענען די וואַהרהייט און די היסטאָרישע פֿאַרמען פֿון דער אלגעמיינער מענשליכער ענטוויקלונג.

אויך די שפּאַנישע ספּעציאַל-געשיכטע* פֿון ניקאָלאַס עסטעוואַנעס, וועלכע איז ספּעציעל געשריבען געוואָרען פֿאַר די שילער פֿון דער „עסקוועלאַ מאָדערנאַ", איז דורכגעדרונגען פֿון דעמזעלבען גייסט. דאָס בוך איז ער-שיענען מיט רעאַקציאָנעלע בעמערקונגען און מיט אַן אַנהאַנג פֿון וואַלגניי איבער די געשיכטע מיט דעם „בעזונדערען צוועק צו גענעראַליזירען די היסטאָרישע קריטיק און צו פֿערניכטען די נאַציאָנאַלע פֿאַראורטהיילען". דאָס ווערק פֿון עסטעוואַנעס איז אַ העכסט כּאראַקטעריסטישער איבערבליק איבער די מוראָדיגע ווירקונגען פֿון דער קלעריקאַלער און מאָנאַרכיסטישער הערשאַפֿט אין שפּאַניען און איבער די שרעקליכע קעמפֿע צווישען די

* Resumen de Historia de Espana por Nicolas Estévez.

פרייהיימליכע ריכמונגען און דער רעאקציען. די יעניגע, וועלכע זיינען ניט בעקאנט מיט דער שפאנישער געשיכטע, וועלען פֿון דיווען בוך טעהר פֿראַג־פֿיטירען, ווי פֿון די מייסטע אַנדערע שפאנישע ספעציאל-געשיכטען.

אין דעם קליינעם קרייז פֿון געטרייע מיטארבייטער, וועלכע פֿעררער האָט פֿעראייניגט אַרום זיך, איז דער בעריהממער שפאנישער געלעהרטער אָדאָן דע בוען געווען איינער פֿון די בעדייטענסטע. ער האָט דער „מאָ-דערנער שולע“ געשיינקט דריי פֿון איהרע בעסטע און שעהנסטע לעהר-ביכער. זיין „קליינע נאַטור-געשיכטע“*, וועלכע איז ערשינען אין צוויי בענדער, איז אַ פֿעדאָנאָגישעס מייסטערוערק אין פֿולען זיין פֿון וואָרט, אַ גלענצענדע אילוסטראַציען פֿון דער נאַטור-וויסענשאַפֿטליכער ענטוויקלונגס-לעהרע, אַזוי ווי זי איז פֿון דאַרווין און זיינע געלעהרטע אָנהיינגער ערקלערט און פֿאַרגעשמעלט געוואָרען. אַלע רעזולטאַטען פֿון דער מאָדערנער נאַטור-וויסענשאַפֿטליכער פֿאַרשונג אויף אַלע געביעטען זיינען פֿעראייניגט אין דיווען פֿאַרטערפֿליכען לעהר-בוך; און אַבוואָהל דער גאַנצער אינהאַלט איז אַ שמרלינג וויסענשאַפֿטליכער, זיינען אָבער די טעכנישע פֿאַרם און דער סטיל אַזוי וואונדערבאַר איינפֿאַך, אינטערעסאַנט און צוציהענד, אַז דאָס שמודיום פֿון דיווען בוך איז אַן אמת'ער פֿערנגיגען.

אויך די אַנדערע צוויי לעהר-ביכער פֿון אָדאָן דע בוען, „די פֿיזישע געאָגראַפֿיע“** און די „מינעראַלאָגיע“*** זיינען אָנגעשריבען אויף דעם זעלבן גלענצענדען שטייגער.

די „פֿיזישע געאָגראַפֿיע“, צו וועלכער עליוע רעקלו האָט געשריעבען אַ בעזונדערע פֿאַררעדע, גיט די שילער אַ וויסענשאַפֿטליכע ערקלערונג איבער די פֿיזישע קאָנסטרוקציען פֿון'ם וועלט-רוים און די געאָלאָגישע און פֿיזישע ענטוויקלונג פֿון אונזער פֿלאַנעט.

די „מינעראַלאָגיע“ מאַכט די שילער בעקאנט מיט דעם אייגענאַרטיגען ענטוויקלונגס-פֿראַצעס פֿון די מינעראַלען און ענטהאַלט אין דערזעלבער צייט אַן אויסגעצייכענטע ערקלערונג איבער די פֿרימיטיווסטע ביאָלאָגישע ערשיינונגען אין דער נאַטור.

די „פֿאַרשטעלונגען איבער די ערשמע פֿאַוען פֿון דער מענשהייט“**** פֿון זשאָרוש ענגערראַנד איז אַ העכסט אינטערעסאַנטעם לעהר-בוך איבער

*) Pequeña Historia Natural for Odon de Buen. Dos tomos.

**) Geografia fisica por Odon de Buen, prefacio de Eliseo Reelus.

***) Mineralogia por Odon de Buen.

****) Nociones sobre las primeras edades de la Humanidad por Georges Engerrand.

די פרעהיסמאָרישע פעריאָדע פֿון דער מענשהייט. דאָס בוך בעקענט די שילער מיט די עפֿאָכען פֿון אַן אוראלטער פֿערגאַנגענהייט און מיט די רעזולטאַטען פֿון די אויסגראַבונגען און וויסענשאַפֿטליכע פֿאַרשונגען אויף דעם געביעט פֿון דער פרעהיסמאָרישער געשיכטע. אין דערזעלבער צייט אילוסטרירט ענגערראַנד זיינע בעשרייבונגען פֿון יענע לאַנג פֿערגאַנגענע צייטען דורך גוט אויסגעוועהלמע ביישפּיעלע אויס דעם לעבען פֿון די איצ-טיגע פּרימיטיווע פֿעלקער און שטאַמען.

דאָס בוך בעלאַנגט, אָהן אַ צווייפֿעל, צו די געלונגענסטע אויסגאַבען פֿון דער „מאָדערנער שולע“.

איינע פֿון די גלענצענדסטע לעהר-ביכער פֿון דער „עסקוילאַ מאָדערנאַ“ איז אָהן אַ צווייפֿעל, די „עטהנישע פּסיכאָלאָגיע“* פֿון דעם בעריהמטען פֿראַנצויזישען געלעהרטען שאַרל לעמורנאַ, וועלכע איז ערשינען אין פֿיער בענדער. לעמורנאַס ווערק איז אַ גרויסאַרטיגע ענטוויקלונגס-געשיכטע פֿון די מענשליכע געזעלשאַפֿטען, וועלכע גרינדעט זיך אויף די נייעסטע סאַ-ציאָלאָגישע פֿאַרשונגען פֿון דער וויסענשאַפֿט. עס מאַכט די שילער בעקאַנט מיט די סאַציאַלע בעדינגונגען און ערשיינונגען פֿון יעדער געשיכטליכער פעריאָדע און צייגט זיי, אַז די פּסיכאָלאָגישע אייגענטימליכקייטען פֿון די פֿערשיעדענע פֿעלקער זיינען ניט מעהר ווי די נאַטירליכע פֿאָלגען פֿון די מאַטעריעלע בעדינגונגען, אונטער וועלכע זיי לעבען.

דאָס בוך „דאָס אַלועלמליכע זיין“** פֿון א. בלאַך און פֿאַרף-זשאַ-וואַל איז אַ פֿאַרטערפֿליך געלונגענע פֿילאָזאָפּישע פֿעראייניגונג פֿון די פֿער-שיעדענע צווייגען פֿון דער וויסענשאַפֿט, אַן אמת'ע נאַטור-פֿילאָזאָפּיע.

דאָס געביעט פֿון דער וויסענשאַפֿט איז היינט אַזוי אונגעהייער גרויס, אַז עס איז איינפֿאַך אינמעגליך, אַ מענטש זאָל גרינדליך בעהערשען אַלע צווייגען פֿון דער וויסענשאַפֿטליכער פֿאַרשונג. די ספּעציאַליזירונג פֿון דער וויסענשאַפֿט איז געווען די גייטוענדיגע פֿאָלגע פֿון דיזער ענטוויקלונג; אָבער דאָרדך איז ענטשטאַנען אַ נייע געפֿאַהר, וועלכע מאַניפֿעסטירט זיך אלץ דייטליכער אין דעם גייסטיגען לעבען פֿון אונזער עפֿאַכע. דיזעלכע ער-שיינונג, וועלכע מיר קענען בעאַבאַכטען אויף דעם געביעט פֿון דער גרויסער אינדוסטריע, מאַניפֿעסטירט זיך אויך אויף דעם געביעט פֿון דער וויסענ-שאַפֿט. אַמאָל איז די אַרבייט געווען אַ קונסט, דער האַנד-ווערקער איז געווען בעקאַנט מיט אַלע איינצעלהייטען פֿון זיין פֿאַך און האָט קיינמאָל

*) *Psicologia Etnica* por Ch. Letourneau. Cuatro Tomos.

**) *La Substancia Universal* por A. Bloch y Paraf-Javal.

ניט פֿערלאָרען דעם בליק פֿאַר דאָס נאַנצע, דורך די צוטהיילונג פֿון דער אַרבייט איז די לעצטע געוואָרען אַ ריין מעכאַנישע בעשעפֿטיגונג אין האָט פֿערלאָרען יעדען קינסטלערישען באַראַקטער. דער מאָדערנער פֿאַבריק־אַרבייטער, וועלכער פֿערפֿערטיגט טאָנאָים טאָג איין אַ הונדערט-אַרער אַ טויזענד-חלק פֿון אַ פּראָדוקט, פֿערלירט צולעצט יעדע קלאָרע פֿאַרשטעלונג וועגען דער אַלגעמיינער קאָנסטרוקציע און צוזאַמענשטעלונג פֿון דעם אַר-בייטס-פּראָדוקט; עס פֿעהלט איהם דער איבערבליק איבער דאָס גאַנצע, די פֿעהיגקייט פֿון דער אַלגעמיינער אויפֿפֿאַסונג.

דויעלבע ערשיינונג זעהען מיר היינט אויף דעם ברייטען געביעט פֿון די וויסענשאַפֿטען. די צאָהל פֿון די ספעציאַליסטען האַלט זיך אין איין פֿערמערהען; אָבער די צאָהל פֿון די יעניגע, וועלכע זיינען אים שטאַנד צו פֿעראייניגען אַלע איינצעלנע צווייגען פֿון דעם מענשליכען וויסען אין אַ גרויסער אַלגעמיינער סינטהעזע, ווערט אימער קלענער. איינער איז אַ ספּע-ציאַליסט אויף זיין געביעט, זאָלען מיר זאָגען אַ גוטער מעדיצינער; ער בעזיצט אויסגעצייכענטע קענטניסע פֿון דעם מענשליכען קערפּער און די פֿונקציען פֿון זיינע אָגאַנען; אָבער קיים פֿערווכט איהר צו רעדען מיט איהם איבער סאַציאַלע פֿראַגען און ערשיינונגען, קען ער זיין אונוויסענדיג ווי אַן אינד טעליגענטער אַרבייטער. אין אַ געזעלשאַפֿט, וואו די וויסענשאַפֿט איז ניט דער אייגענטליכער צוועק פֿון'ס שטודיום, נאָר אַ מיטעל צו מאַכען אַ לע-בען, איז די געפֿאַהר פֿון אזאָ ספעציאַליזם נאָך גרעסער. עס פֿעהלט דער זין פֿאַר דאָס נאַנצע, דער זין פֿאַר דאָס, וואָס מיר רופֿען „וועלט-אַנשיאָונג“. דאָס בוך פֿון בלאָך און פּאַראַף-זשאַוואַל איז אזאָ סינטעטישע פֿער-אייניגונג פֿון אַלע צווייגען פֿון'ס מענשליכען וויסען. עס שטעלט פֿאַר מיט זיך אַ פֿאַלשטענדיגע ארכיטעקטור, ניט בלויז איינצעלנע טהיילען פֿון דער מאַ-דערנער וויסענשאַפֿטליכער געדאַנקען-וועלט און דערמאָהנט דעם שילער ניט צו פֿערגעסען דאָס גאַנצע צוליעב די איינצעלהייטען.

דער שפּאַנישער געלעהרטער ענריקע ליוריאַ האָט געשריבען צוויי לעהר-ביכער פֿאַר פֿעררער'ס שולע. דאָס ערשטע בוך, „די העכערע אָר-גאַנישע ענטוויקלונג“*) צו וועלכען פּראָפּעסאָר ס, ראַמאָן אי קאַבאַל האָט געשריבען אַ פֿאַררעדע, איז אַ גלענצענדע סאַציאַלאַגישע סטודיע איבער דעם ענטוויקלונגס-פּראָצעס פֿון דער מענשליכער געזעלשאַפֿט. ליוריאַ פֿער-אייניגט אין דויען ווערק די רעזולטאַטען פֿון די ביאָלאָגישע פֿאַרשונגען פֿון

*) Evolucion Super-organica por Enrique Lluria; prologo de S. Ramon y Cajal

לאמאָרק, דאָרוויין, העקעל א.ו.וו. מיט די אַנשוואַונגען פֿון דער מאָדערנער סאָציאַלאָגיע און קומט צו דעם שלום, אַז דער קאָפיטאַליסטישער רעזשים מוז אונטערגעהן; זיין פּלאַץ וועט פֿערנומען ווערען פֿון פֿרייע פּראָדוקטיווע גרופּען, וועלכע וועלען רעגולירען די פּראָדוקציע און קאָנסומציע אויף אַ סאָציאַליסטישען אײַפן.

דאָס צווייטע בוך „די מענשהייט פֿון דער צוקונפֿט“* איז די נאָ-מירליכע פֿאַרמועצונג פֿון דעם ערשטען ווערק. עס איז ערשינען מיט אַ לענגערען עפּילאָג פֿון שאַרל מאַלאַטאָ. אין דיווען ווערק צייגט אונז ליוויאַ די אונטערהייטע ענטוויקלונג פֿון דער מאָדערנער פּראָדוקציע און די אור-זאַכע פֿון די סאָציאַלע איבלען. אין דעם לעצטען טהייל ענטוויקעלט ער אין גרויסאַרטיגע בילדער דעם אונפֿערמיידליכען אונטערגאַנג פֿון דער טאָ-דערנער לויף-שקלאַפֿעריי און דעם טרייאַמפּ פֿון דער קאָאָפּעראַטיווער אַרבייט.

איבער „די עלעמענטען פֿון דער אַריטמעטיק“** האָט פֿעררער פּובליצירט צוויי אויסגעצייכענטע לעהר-ביכער, אמת'ע מייסטער-ווערק פֿון דער מאָדערנער פּעדאַגאָגיע. דער ערשטער באַנד איז בעשטימט פֿאַר אַנ-פֿענגער. ער בעשטעהט פֿון דריי בעזונדערע אָבטהיילונגען. דער ערשטער טהייל איז פֿון קאָנדאַרסעט און בעשעפֿטיגט זיך מיט דער לעהרע פֿון די ציפֿערן און די פֿיער גרונד-רעגלען פֿון דער אַריטמעטיק; דער צווייטער טהייל איז פֿון פּאַראַף-זשאַוואַל און בעהאַנדעלט די ערשטע פּרינציפּען פֿון דער אַריטמעטיק; דער דריטער טהייל איז אַ זאַמלונג פֿון אַריטמעטישע אויפגאַבען פֿון הענרי פֿאַגט.

דער צווייטער באַנד ענטהאַלט די העכערע מעטהאָדען און פּרינציפּען פֿון דער אַריטמעטיק; ער איז פֿערפֿאַסט פֿון פּאַראַף-זשאַוואַל. פֿאַביאַן פּאַלאַסי האָט געשריבען אַ שפּאַנישע גראַמאַטיק*** פֿאַר דער שולע. דאָס ביכעל איז אָנגעשריבען נאָך די נייעסטע מעטהאָדען פֿון דער מאָדערנער שפּאַך-וויסענשאַפֿט. עס איז ניט אַ זאַמלונג פֿון טרוקענע גראַמאַטישע פֿאַרמען, זאָנדערן עס בעהאַנדעלט די זעלע פֿון דער שפּראַך און צייגט דעם שילער, ווי אזוי די גראַמאַטישע רעגלען ענטוויקלען זיך אַרגאַניש אייס דעם בוי פֿון דער שפּראַך. עס פֿערשטעהט זיך, אַז ביי די

*) Humanidad del Porvenir por Enrique Lluvia con un epilogo de Carlos Malato.

**) Elementos de Aritmética.

***) Epitome de Gramatica Espanola por Fabian Palasi.

אויפגאבען איז יעדער רעליגיעזער אָדער פאָמיריאַטישער מעקסט אויסגע-
שלאָסען.

אויך די קליינע פֿראַנצויזישע שפראַך-לעהרע*) איז צוגנויפגעשטעלט
געוואָרען אויף דעם זעלבען ראַציאָנעלען שטייגער.

* * *

אויסער דיזע לעהר-ביכער האָט די „עסקוולאַ מאָדערנאַ“ נאָך געהאַט
איהר אייגענעם ליעדער-בוך**) מיט נאָמען, אַ קליינע זאַמלונג פֿון הערליכע
געזאַנגען. צווישען דיזע ליעדער איז אויך געווען איינע פֿון די שעהנסטע
פֿרייהייטס-פּאָעזיען פֿון דעם גרויסען שפּאַנישען אַנאַרכיסט פֿערמין סאַל-
וואַשעאַ, צו וועלכער אַ קאָדינאַ האָט געשריבען די מוזיק.

עס איז אויך נייטיג נאָך צו דערמאָהנען אַ קליין ביכעל, וועלכעס
איז ספּעציעל בעשטימט געווען פֿאַר די לעהרער ווי אויך פֿאַר די מוטערס
פֿון די קינדער; נעמליך אַ קליינע זאַמלונג פֿון איינפֿאַכע היגינישע הילפֿס-
מיטלען פֿאַר גערודע, אָדער פֿאַר וואָס פֿאַר עס איז ניט אורזאַכע, אויפֿ-
געדעגטע קינדער, וועלכע זיינען ניט אימשאַנד צו קאָנצענטרירען זייערע
געדאַנקען אויף דעם אונטערריכט.***)

* * *

אידער מיר געהען ענדיגען אונזער איבערבליק איבער די לעהר-און
לעזע-ביכער פֿון דער „מאָדערנער שולע“, איז נאָך נייטיג צו דערמאָהנען
די „מאַנסקריפטען“, אַ העכסט אָריגינעלע און פּראַקטישע איינפֿיהרונג אין
פֿעררער'ס שולע. די „מאַנסקריפטען“ זיינען געווען אַ סאָרט געזע-ביכער,
וועלכע זיינען ערשינען אין געשריבענע בוכשטאַבען. די האַרדשריפֿטען
זיינען געווען זעהר פֿערשיעדען אין אָפֿטמאַל זעהר קאָמפּליצירט. דער
צוועק פֿון דיזע ביכער איז געווען צוצוגעוואוינען די קינדער צו דעם גע-
שריבענעם וואָרט, כדי זיי זאָלען זיך אויסלערנען איבערצוליינען יעדע
האַנד-שריפֿט מיט דערזעלבער לייכטקייט ווי גערוקטע בוכשטאַבען.

מיר געבען דאָ איבער דעם לעזער אַ פֿאַר סענטענצען, וועלכע זיינען
פֿערעפֿענטליכט געוואָרען אין דעם אַנהאַנג פֿון דעם „ערשטען מאַנס-
קריפֿט“,****) און אין וועלכע עס מאַניפֿעסטירען זיך אַס בעסטען די מענ-
געזעצן פֿון דעם אונטערריכט:

זייטע 152: „דער זיכערסטער מיטעל ווי אוועקצומאַכען מיט אונזערע

*) Nocións de idioma Frances por Leopoldina Bonnard.

***) Cantos de la Escuela Moderna.

****) Botiquin Escular por A. Martinez Vargas.

*****) Primer Manuscrito; Correspondencia Escolar

מעוֹת'ן אין פֿאַראַרטהיילען, איז אויסצופֿרוכירען יעדע זאַך דורך אַ גרינד-ליכע און שטריינגע אונטערזוכונג, איידער מיר פֿאַרמירען זיך אַ בעשטימטע מיינונג אָדער אַ אידעע וועגען איהר.

זייטע 154: „ווען די ברומאַלע געוואַלט געהמט זיך דאָס רעכט צו אונטערדריקען יעדע גערעכטע, נאָבעלע און ערהאַבענע שטרעבונג, דאָן איז די עמפֿעהרונג, דער רעוואָלוציאָנערער פֿראַמעסט די לאַגישע פֿאַלגע. און ווען די יעניגע, וועלכע האַלטען די מאַכט אין זייערע הענד, וועלען זיך בענוצען דערמיט, אום צו פֿערניכטען יעדע נאַראַנטיע פֿאַר דעם פֿרייען אויסדרוק פֿון די אידעען און געדאַנקען, דאָן איז די געוואַלט אונפֿער-מיידליך.“

זייטע 154: „דער פֿאַטריאַטיזם, דער קאַפיטאַליזם און די רעליגיאָן האָבען זיך גוט פֿעראייניגט, אום צו פֿערניכטען די מענשליכע פֿערווענליכ-קייט, קאַרוּמפֿירענדיג דעם כאַראַקטער פֿון'ם מענשען.“

זייטע 155: „די וואַהרהייט, די גערעכטיגקייט און די שעהנהייט זיי-נען די דריי גרויסע אָנציהונגס-פֿונקטען פֿון אונזער פֿערשטאַנד, וועלכע בילדען דעם אייגענמיליכען אינהאַלט פֿון אונזער פֿראַגרעס; זיי ערקלערען אונז די טרייבענדע קראַפֿט און אין דערזעלבער צייט די אורזאַכע, דעם ציעל פֿון אונזער ענטוויקלונג. זיי ווינען די גרויסע גיטער, נאָך וועלכע דער מענש ביינקט און זיי געפֿינען זייער אויסדרוק אין דער נאַטור, אין דער מיפֿישער נאַטור פֿון דער שעהנהייט, און אין דעם מאַרמאַר-שמיין, וועלכער פֿערוואַנדעלט זיך אין אַ קונסט-ווערק אין דער האַנד פֿון דעם סקולפֿטאָר.“

זייטע 158: „מיר זוכען ניט קיינע בעוואונדערער, קיינע מענשען, וועלכע שלעפען זיך אונז נאָך; מיר ווילען ניט קיין פֿערגעטערונג. מיר זיי-נען בערייט אלע געצען אַראַבצואוואַרפֿען פֿון זייערע טהראָנען, צו פֿער-ניכטען יעדעס פֿאַפֿסטטהום, יעדע הייליגע סאַנקציאָן, יעדען פֿעטישזום, אַוועק מיט די געצען, וועלכע קאַרמעווען זיך פֿון מענשליכע פֿלייש און מענשליכע בלוט! מיר מאַרען קיינמאַל ניט דערלאָוען, אַז אַנדערע זאָלען אַרױפֿלייגען דעם יאָך פֿון זייערע אַנויכטען און אידעען אויף אונזערע איי-גענע איבערצייגונגען, אונזערע געוויסענס, אונזערע מוחות.“

זייטע 159: „מיר פֿעראַכטען יעדע אורזאַכע פֿון אונאַייניגקייט צווישען זיך און ווינען בענייסטערטע אָנהיינגער פֿון אלע שטרעבונגען, וועלכע פֿערוכען די מענשען צו פֿעראייניגען און צו פֿערברידערן איינע מיט די אַנדערע. דאָס געבאָט פֿון דער ליעבע איז דאָס גרויסע געבאָט פֿון'ם לעבען.“

זייטע 160: „אַ מענש קויפֿט אַ שטיק אונקולטיווירטע זומפֿיגע ערד.

אום אויסצוטריקענען דעם באַדען און צו קולטיווירען דאָס לאַנד, נעהמט ער אָן אַ געוויסע צאָהל אַרבייטער, נאָר ער אליין פֿערבלייבט רוהיג אין דער שטאָדט, אין עטליכע יאָהר צייט פֿערוואַנדעלט זיך די אונקולטיווירטע ערד אין אַ פֿרוכטבאַרעם שטיק לאַנד מיט רייכע אָבסמ-גערטנער אָדער גוטע פֿעלדער. דאָס לאַנד איז איצט הונדערט מאָל אַזוי פֿיעל ווערט, ווי דאָמאָלט, ווען עס איז געקויפֿט געוואָרען. די זיהן פֿון דעם אייגענטהומער, זועלכע בעקומען שפעטער דאָס לאַנד בירושה, ערקלערען, אַז זיי געניסען די פֿרוכט פֿון זייער פֿאָטער'ס אַרבייט; אָבער די זיהן פֿון די אַרבייטער, זועלכע האָבען דאָס לאַנד קולטיווירט, דאַרפֿען ווייטער אַרבייטען און ליידען."

זייט 164: „עס איז אונמעגליך צו בענוצען זיך מיט אַ קראַפֿט, פֿון וועלכער מען ווייסט ניט, אַז זי עקזיסטירט. די מענשען האָבען זיך ניט געקענט בענוצען מיט דער עלעקטריציטעט, וועלכע האָט זיי אַרומגערינד-געלט, אַזוי לאַנג ווי זיי האָבען איהר ניט דערקאַנט. פֿון דער אַנדערער זייט גיט עס קיין ביישפּיעל אין דער געשיכטע, וואו מענשען האָבען זיך ניט בענוצט מיט אַ קראַפֿט, ווי באַלד זיי האָבען זיך מיט איהר בעקענט. אָט דערפֿאַר דאַרף מען דעם פֿראַלעמאַריאַט בעקאַנט מאַכען מיט זיין קראַפֿט, מען דאַרף איהם איבערצייגען, אַז ער איז ניט שוואַך, אַז ער איז שטאַרקער פֿון זיינע גענער, אַז ער זאָל ניט געהאַרעקען, ניט אונטערגעבען זיך, ניט דערטראָגען די שקלאַפֿעריי."

זייט 165: די רעליגיאָנען האָבען געמאַכט פֿון דער אַרבייט אַ שטראַף; די רייכע און מעכטיגע אַ שקלאַפֿעריי; די מענשהייט וועט מאַכען פֿון איהר אַ פֿערגניגען, אַ שטאַלצע בעפֿרידיגונג. דאָמאָלט וועט די אַר-בייט ניט מעהר זיין אַ סימן פֿון נידעריגקייט אָדער אַ מאַטערניס, נאָר אַ מענשליכע לוסט אין דער אַלגעמיינער גליקזעליגקייט."

* * *

איך די איבעריגע „מאַנסקריפטען" זיינען דורכגעדרונגען פֿון דעם-זעלבן גייסט. דער צווייטער „מאַנסקריפט"*) איז אַ זאַמלונג פֿון גלענ-צענד אויסגעוועהלטע סענטענצען איבער אַלע געביטעטע פֿון'ס גייסטיגען לעבען; נאָר פֿון אַ גאַנץ בעזונדערער וויכטיגקייט איז דער אַנטימיליטאַ-ריסטישער מאַנסקריפט,**) דוועס ווערק איז אַ שפּאַנישע איבערזעצונג פֿון דער גלענצענדער זאַמלונג „קריעג און מיליטאַריזם", וועלכע זשאַן גראַו

*) Segundo Manuscrito: Pensamientos Humanitarios

***) Cuaderno Manuscrito, recapitulacion de pensamientos antimilitaristas.

האָט פֿערעפֿענטליכט אין פֿראַנצויזיש. דאָס גאַנצע בוך איז איין איינציגער פֿראַמעסט געגען די מוראדיגע פֿערברעכען פֿון דער מלחמה און געגען דעם מערער־ישען מיליטאָריום. אלעס, וואָס די בעסטע דיינקער, קינסטלער און וועג-ווייזער פֿון דער מענשהייט האָבען געפֿיהלט און געשריעבען, איז פֿעראייניגט אין דיווער אויסערגעווענהליכער זאַמלונג, מיר געפֿינען דאָרט וויסענשאַפֿטליכע און פֿילאָזאָפֿישע אַרטיקלען פֿון רעקלו, גיאָמאָן, מאָלינאַרי, נאַוויקאָו, באַקונין, פֿרודהאָן, קראָפּאַטקין, ספּענסער, נאַקע, לאַראָק, מאַ-לאַטאָ, פֿאַר, לעטורנאַ, קאַראָל און פֿיעלע אַנדערע, פֿעראייניגט מיט ליטע-ראַרישע, פּאַעטישע און דראַמאַטישע מייסטער-ווערקע פֿון זאָלאַ, טאַלסטאָ, מירבאַ, באַמבני, גאַרשין, סטרינדבערג, איבסען, הויפטמאַן, דאַרען, דאַרנאַ, סעווערין און אַסך אַנדערע בעקאַנטע און בעריהמטע וועג-ווייזער אויף דעם פֿעלד פֿון דער אַלבער און מאַדערנער ליטעראַטור. פֿעררער האָט איבער-הויפט ניט געקענט געפֿינען קיין בעסערעס ווערק, אים צו ענטוויקלען אין די הערצער פֿון די קינדער דעם אָבשיי געגען דעם מערדערישען מיליטאַ-ריום און געגען די באַרבאַרי פֿון די מלחמות, ווי דיוועס גלענצענד אויס-געקליבענע זאַמעל-ווערק, דיווען מעכטיגען פֿראַמעסט געגען דעם אַרגאַני-זירטען מאַרד אין נאַמען פֿון פֿאַטערלאַנד און אונטער דער וויסענ-שאַפֿטליכער פֿיהרונג פֿון'ם שטאַאַט.

* * *

מאַנכע פֿון די לעזע און לעהר-ביכער, פֿון וועלכע מיר האָבען גערעדט, זיינען געדרוקט געוואָרען אין 1.500 עקזעמפּלאַרען, אַנדערע אין 3.000, 6.000, 9.000 און 10.000 עקזעמפּלאַרען.

נאָך מאַראַל'ס אַמענבאַט אויף אַלפֿאַנסאָ דעם 13טען און נאָך דעם אונט-טערגאַנג פֿון פֿעריער'ס שולע, אָדער בעסער געוואָגט נאָך דער בעפֿרייאונג פֿון דעם גרינדער פֿון דער „עסקוועלאַ מאַדערנאַ“, האָט פֿעררער זיך הויפט-זעכליך בעשעפֿטיגט מיט דער ענטוויקלונג פֿון זיין פֿערלאַג, אום צו פֿערזאָרגען די פֿרייע שולען אין שפּאַניען מיט גוטע לעהר-ביכער. אויסער די פֿריהער דערמאָהנטע ביכער האָט פֿעררער נאָך אַרויסגעגעבען אַסך אַנדערע אייגענצייכענטע שריפֿטען, ווי צ.ב.ש. „אין דער מלחמה“ פֿון שאַרל מאַלאַטאָ, דאָס סאָציאַלע דראַמאַ „פֿלאַרעלאַל“ פֿון זש. פ. שאַרדאָן, דעם פֿאַרטערפֿליכען ראָמאַן „אין דער אַנאַרכיע“ פֿון ק. פּערט און דאָס גרויס-אַרטיגע ווערק „דער מענש און די ערד“ פֿון עליווע רעקלו, וועלכעס בע-שמעהט פֿון זעקס גרויסע, פֿראַכטפֿאַל אילוסטרירטע בענדער.

* * *

אויסער די אלע ביכער האָט פֿעררער נאָך פּובליצירט אַ מאַנאַמליכען

זשורנאל, דעם „קאָרעספּאָנדענץ-בלאַט פֿון דער מאָדערנער שולע“, וועלכער איז ערשינען פֿון 1901 ביז 1909. דיווער זשורנאל איז, אָהן אַ צווייפֿעל, געווען די גלענצענסטע און אָריגינעלסטע פּעדאַגאָגישע צייטשריפֿט, וועלכע איז ווען אַרויסגעגעבן געוואָרען. זי האָט זיך בעשעפֿטיגט מיט אַלע פֿראַגען פֿון דער ערציהונג און דער מאָדערנער פּעדאַגאָגיע און פֿיעלע פֿון די בעדייטענסטע געלעהרטע און מענער פֿון דער וויסענשאַפֿט אין אייראָפּאָ און אַמעריקאָ זיינען געווען איהרע מיטאַרבייטער. דער זשורנאל איז רע-דאַקטירט געוואָרען אין דעם זעלבען פֿרייען גייסט, וועלכער האָט דורכ-געדרונגען די „מאָדערנע שולע“. עס איז ליידער ניט מעגליך דאָ איבער-צוגעבן אייניגע פֿון די גלענצענדע אַרטיקלען פֿון דער דאָזיגער צייטשריפֿט; אפשר וועלען מיר עס טהון ביי אַן אנדער געלעגענהייט. דער „קאָרעס-פּאָנדענץ-בלאַט פֿון דער מאָדערנער שולע“ איז ניט בלויז געווען אַן אמת'ע שאַץ-גרוב פֿאַר אַלע די, וועלכע פֿעראינטערעסירען זיך מיט די פֿראַגען פֿון דער מאָדערנער ערציהונג, נאָר ער איז אויך געווען אַ פֿאַרטעפֿליכער ראַטה-געבער פֿאַר פֿרייע עלטערן, וועלכע האָבען דעם ערנסטען וואונש צו געבען זייערע קינדער אַ ראַציאָנעלע און פֿרייהייטליכע ערציהונג. פֿון צייט צו צייט האָט דער זשורנאל פֿערעפֿענטליכט קליינע אייסי-ציגע פֿון אָריגינעלע אויפֿאַצען, וועלכע די שילער פֿון דער „מאָדערנער שולע“ האָבען אָנגעשריבען איבער פֿערשידענע געגענשאַפטע. עס איז אַן אמת'ער פֿערגניגען איבערצוליינען דיווע אינטערעסאַנטע בעטראַכטונגען פֿון קינדער פֿון 11 ביז 13 יאָהר אַלט. אפילו דאָרט, וואו עס צייגט זיך אַרויס אַ געוויסע נאַאוויטעט אין די אַנשוואונגען, פֿיהלען מיר אָבער דאָך די טיעפֿע ערנסטקייט פֿון דעם שילער. דיווע קינדליכע בעטראַכטען האָבען ניט בלויז אַ פּסיכאָלאָגישע בעדייטונג, נאָר זיי זיינען אויך קולטורעל פֿון דער גרעסטער וויכטיגקייט און צייגען אונז קלאָר און דייטליך די גרויסע קולטור-היסטאָרישע בעדייטונג פֿון פֿעררער'ס ווערק. אָט זיינען אייניגע ביישפּיעלע.*

דאָס מיקראַסקאָפּ.

„די אַלמע וויסענשאַפֿט איז געבליבען הינטערשטעליג, ווייל זי האָט ניט געהאט קיין אנדער מיטעל פֿאַר איהרע בעאַכטונגען און פֿאַרשונגען ווי דאָס נאַקעמע אויג. היינט בעזיצען מיר אַ קינסטליכעם הילפֿס-מיטעל פֿאַר אונזערע וויסענשאַפֿטליכע פֿאַרשונגען — דאָס מיקראַסקאָפּ. מיט דער הילפֿע פֿון'ס מיקראַסקאָפּ דערקענען מיר די ערשטע סמנים פֿון פֿיעלע

*) Boletín de la Escuela Moderna, 30 Septiembre 1904.

קראנקהיימען און די שמאָפּען, וועלכע שטעלען צונויף דעם אָרגאַניזם פֿון די חיות און פֿלאַנצונגען.

„דאָס מיקראָסקאָפּ איז אַן ערפֿינדונג פֿון פֿרייע מענשען. די פֿאַנאַ-
טיקער פֿון דער רעליגיאָן זיינען אונפֿעהיג צו מאַכען אַזעלכע ערפֿינדונגען,
דערפֿאַר וואָס זיי ערוואַרטען אַלצדינג פֿון זייער גאָט.“ (געשריבען פֿון אַ
אינגעל).

* * *

„די רעליגיעזע בעהויפטען, אז מען דאַרף ניט גלויבען דער וויסענ-
שאַפֿט, אז מען טאָר ניט נאָכפֿאַלגען איהרע לעהרען. זיי ערקלערען, אַז
עס איז דאָ אַן אַלמעכטיגער גאָט אויף דער וועלט; אָבער אויב דאָס איז
אמת, אויב זייער גאָט איז ווירקליך אַלמעכטיג, פֿאַר וואָס ערלויבט ער די
רייכע צו עקספּלואַטירען די אַרעמע?“ (געשריבען פֿון אַ אינגעל).

* * *

די פּאָליציי.

„די פּאָליציי אַרעסטירט דעם אונגליקליכען, וועלכער גנב'עט צו אַ
לעבעל ברויט פֿאַר זיין פֿאַמיליע; און אַרײַנוצענדיג איהם אין געפֿענגניס,
פֿערגרעסערט זי נאָך דאָס עלענד און בעשמראַפֿט דערמיט די אונשולדיגע.“
(געשריבען פֿון אַ מיידעל).

* * *

די שענק.

„וואָס פֿאַר אַ שאַנדע דאָס איז, אז עס ניט אזוי פֿיעל שענקען, אָנשמאַט
וואָס פֿאַר יעדען שענק וואָלט בעדאַרפֿט עקזיסטירען אַ פֿרייע שולע! אין דעם
שענק פֿערוואַנדעלט זיך דער מענש אין אַ חיה; דאַרמען בריינגט ער אויפֿ
די שווער פֿערדינסטע גראַשענס, מיט וועלכע ער דאַרף אויפֿהאַלטען זיין
פֿאַמיליע. די פֿרויען ליידען און ווערען קראַנק; די קינדער ווערען פֿער-
נאַכלעסיגט און געהען אַרום אין די גאַסען הונגעריג און אָבגעריסען. זיי
האַבען ניט די מעגליכקייט זיך אויסצולערנען לייענען און שרייבען, און ווען
זיי ווערען עלטער, פֿאַלגען זיי נאָך דעם שלעכטען ביישפּיעל פֿון זייערע
פֿאַטערס.“ (געשריבען פֿון אַ אינגעל).

* * *

די מלחמה.

„די מענשען לייעבען זיך ניט צו שלאָגען איינע מיט די אַנדערע. די
וואַפֿען זיינען ערפֿונדען געוואָרען פֿון אַזעלכע מענשען, וועלכע האָבען גע-
וואָלט אונטערדריקען און בעהערשען זייערע מיטמענשען, אָנשמאַט צו

מאכען וויסענשאַפֿטליכע ערפֿינדונגען פֿאַר דעם וואָהלייזן און פֿראַגערעס פֿון דער מענשהייט.

„פֿיעלע ערווערבֿען זיך רוהם דורך דעם קריעג; אָבער דער רוהם איז שמענדיג פֿאַר די פֿיהרער, און די סאָלאַדמען, ד. ה. די יעניגע, וועלכע האָבען איינגעשטעלט זייערע לעבענס אין דער מלחמה, אייב זיי שטאַרבֿען ניט אויפֿן שאַכט־פֿעלד, קומען זיי צוריק אַהיים מיט איין אָרעם אָדער איין פֿום.

„דער ערפֿינדער פֿון אַ נייען צושטערונגס-אינסטרומענט בעריהמט זיך מיט זיין ווערק; מען צאָהלט איהם פרעמיעס פֿאַר זיין ערפֿינדונג, און אזוי קומט עס, אַז די מענשען, אָנשמאַט צו געהן ווייטער און ווייטער אייף דעם וועג פֿון ציוויליזאַציע, פֿערוואַנדלען זיי זיך אין ווילדע חיות דורך דער מלחמה.“ (געשריעבען פֿון אַ מיידעל.)

* * *

די רעליגיאַן.

„די רעליגיאַן האָט די מענשהייט שמענדיג ארויפֿגעפֿיהרט אויף אַ פֿאַלשען וועג. אָנשמאַט צו לערנען די קינדער דיינקען און לעבען זייערע חברים, לערנט זי זיי גלויבען און בעוואַונדערן די יעניגע, וועלכע פֿערגירטען דאָס בלוט פֿון זייערע מיטמענשען. די רעליגיאַן וויל, אַז די מענשען זאָלען גלויבען אין נסים, אָבואַהל די וויסענשאַפֿט האָט אונז בעוויזען, אַז אַלע ערשיינגונגען אין דער וועלט זיינען די רעזולטאַטען פֿון נאַטורליכע אורזאכען. די רעליגיאַן איז שמענדיג געווען דאָס אונגליק פֿון דער מענש-הייט; זי איז פֿעראַנטוואָרטליך פֿאַר די אויסבייטונג און דעם קריעג. ווען מיר פֿרעגען די גלויביגע פֿון פֿערשידענע רעליגיאַנען: „וועלכע רעליגיאַן איז די בעסטע?“ זינט יעדער איינציגער פֿון זיי ענטפֿערן: „די מייניגע!“ דאָס איז דער בעסטער בעווייז, אַז אַלע זיינען פֿאַלש.“ (געשריעבען פֿון אַ אינגעל.)

* * *

דאָס געלד.

„דאָס געלד איז די אורזאכע, וואַרום עס עקזיסטירען רייכע און אַרעמע אין דער געזעלשאַפֿט. די אייגענטימער עקספּלאַטירען די אַרבייטער, און וועהרענד די ערשמע לעבען אין איבערפֿלוס, האָבען די אַנדערע ניט ענוג ברויט און קליידער און וויסען אָפֿטמאַל ניט וואו זייער קאָפּ אַזעקצולייגען. אויב עס וואַלט ניט עקזיסטירט קיין געלד, וואַלטען אַלע געקענט אויס-מישען די פֿראַדוקטען פֿון זייער אַרבייט און יעדער איינציגער וואַלט

געהאט גענוג צום לעבען. איצטער מווען די יעניגע, וואָס אַרבייטען, איבער-
ליידען אלע ביטערנישען פֿון'ס עלענד, אין דערזעלבער צייט, ווען די אַנדערע,
וועלכע לייגען ניט אַרײַן קײַן פֿינגער אין קאַלטע וואַסער, בעזיצען געוואָל-
טיגע רייכטהייטער. — דאָס געלד מאַכט די מענשען אַמביציעז און פֿער-
אורזאַכט די אונגלייכהייט אין דער געזעלשאַפֿט. (געשריבען פֿון אַ אינגעל.)

* * *

די פֿאַראַזימען.

„פֿאַראַזימען רופֿען מיר געוויסע טהיערישע אָרגאַניזמען און פֿלאַנצונג-
גען, וועלכע לעבען אויף דעם רעכנונג פֿון אַנדערע אָהנע צו אַרבייטען פֿאַר
זייער לעבען.

„עס גיט אויך פֿאַראַזימען אין דער מענשליכער געזעלשאַפֿט. דער
אַרבייטער האַלט אויס די רייכע מיט זײַן אַרבייט און דער פֿריעסטער
בערויבט אַלעמען. (געשריבען פֿון אַ אינגעל.)

* * *

דער פֿאַלק.

„אין אַ שעהנעם פֿריה־מאַרגען, געהענדיג אין גאַס שפּאַצירען, האָב
איך דערזעהן אַ פֿאַלק סאַלדאַמען. דאָס האַרץ האָט מיר וועה געטהאָן,
און איך האָב גענומען אַן אַנדער וועג, ווען זײַ וויינען געקומען נעהנטער צו
מיר.

„מיט שמערץ האָב איך געזעהן, ווי די מענשען אין גאַס זײַנען נאָב-
געלאַפֿען אָנקוקען דיזע סטאַדע פֿון שקלאַפֿען; און אפילו שול-קינדער זײַנען
געקומען צו לויפֿען זײַ צו בעוואונדערן. דאָס בעווייזט, ווי באַרבאַריש דאָס
פֿאַלק איז נאָך; און אַנשטאַט צו פֿאַלגען דעם וועג פֿון פֿראַגרעס, לעבען
די מענשען נאָך אַלץ צו זעהען דיזע אונגליקליכע שקלאַפֿען. (געשריבען
פֿון אַ מיידעל.)

* * *

די קאַררידא דע טאַראַס.*

„איך קען עס ניט פֿערשמעהן, ווי אזוי עס גיט נאָך אזוי פֿיעל מענשען,
וועלכע האָבען אַ פֿערגניגען דערפֿון, ווען מען פּלאַנט אונשולדיגע חיות.
„דיזע אַרט פֿון אַמווירען זיך איז די פֿרוכט פֿון דער אונטערזעהייט.

(* די „קאַררידא דע טאַראַס“ ד. ה. דער קאַמפּף מיט ווילדע אַקסען אין דער
אַרענאַ פֿאַר די אויגען פֿון די צושוער, איז דער גרעסטער פֿערגניגען פֿון די אונ-
טערזעהענע און שפּאַניען.

ווען יעדער איינער וואָלט בעקומען אַן ערציהונג אזוי ווי מיר, וואָלטען מיר מעהר ניט געוואוסט פֿון אזאַ גרויזאמען ספּאָרט." (געשריבען פֿון אַ אינגעל.)

* * *

דער מאדערנער פראגרעס.

"עס זיינען געמאַכט געוואָרען פֿיעלע ערפֿינדונגען אין אונזער צייט, צו דאַנקען דער וויסענשאַפֿט און דער פֿערנונפֿט. די מענשען האָבען אָנגעהויבען צו פּראָגרעסירען, נאָך דעם ווי זיי האָבען זיך בעפֿרייט פֿון אַבערנאָרעליכע און אַלמע פּאָראַרטהיילען... די רעליגיעזע פֿערשווינדעט פּראָפּאָרציעל מיט דער ענטוויקלונג פֿון דער פֿערנונפֿט און וויסענשאַפֿט... עס איז אונטערגליך צו זאָגען מיט גאַלילעי, אַז די ערד בעוועגט זיך, און אין דערוועלטער צייט צו אַנערקענען די לעהרע פֿון דער ביבעל, וועלכע דער צעהלט אונט, אַז די ערד שטעהט שטיל אויף איין אָרט און די זונן דרעהט זיך אַרום איהר." (געשריבען פֿון אַ מיידעל.)

* * *

מיר בעמאָנען נאָך אַמאָל, אַז דיזע ציטאַמען זיינען אַרויסגענומען פֿון אָריגינעלע אויפֿזאַצען פֿון די קינדער, ניט פֿון דיקטירונגען פֿון די לעהרער די שילער האָבען זיך אַליין אויסגעקליבען די מהעמאַס און האָבען זעלבסט-שמענדיג ענטוויקעלט זייערע פּערזענליכע אַנוויכטען. אמת, מאַנכע פֿון דיזע אַנוויכטען זיינען וויסענשאַפֿטליך ניט ריכטיג, ווי צ.ב.ש. די אויפֿפֿאַסונגען איבער די בעדייטונג פֿון'ם געלד, אַנדערע זיינען אונפֿאַלקאָמען און סענטי-מענטאַל; אָבער פֿון אַלע פֿיהלען מיר אַרויס דעמוועלבען הויך ענטוויקעלטען אינסטינקט פֿון גערעכטיגקייט, וועלכען די „עסקוועלאַ מאָדערנאַ" האָט איינגעפֿלאַנצט אין די מוחות און הערצער פֿון איהרע שילער. און ווען מיר דערמאָהנען זיך, אַז דאָס זיינען געווען די אירעען און געדאַנקען פֿון קינדער פֿון 11 ביז 13 יאָהר אַלט, דאַן פֿערשמעהען מיר ערשט ריכטיג די גרויסע סאַציאַלע בעדייטונג פֿון פֿעררער'ס ווערק.

* * *

אָבער פֿראַנסיסקאָ פֿעררער האָט זיך ניט צופֿרידענגעשטעלט מיט דעם ערפֿאָלג פֿון זיין פּעדאַגאָגישער מהעטיגקייט אין שפּאַניען. פֿאַר איהם איז די פֿראַגע וועגען דער ערציהונג פֿון דער יוגענד געווען אַן אינטער-נאַציאָנאַלע פֿראַגע, און דערפֿאַר האָט ער פֿערזוכט צו פֿעראינטערעסירען די פּראָגרעסיווע עלעמענטען פֿון אַנדערע לענדער פֿאַר זיין ווערק. ער האָט בעזוכט די אינטערנאַציאָנאַלע פֿרידייניקער-קאָנגרעסען פֿון רוים און פּאַריז אַלס אַ דעלעגאַט פֿון דער „מאָדערנער שולע אין באַרצעלאָנאַ", אום דאָרמען

צו ענטוויקלען זיינע אידעען. אויף דעם קאָנגרעס אין פאָריו (1905) האָט פֿערדער פֿונאַנדערגעטהיילט אַ מאַניפֿעסט, * פֿון דער „עסקוּעלאַ מאָדערנאַ“. דער פֿאַלגענדער אויסצוג פֿון דיווען העכסט אינמערעסאַנטען דאָקומענט זייגט אונז קלאָר און דייטליך די אַנאַרכיסטישע מענדענצען פֿון זיינע אַנשוואַונגען:

* * *

„מיר זיינען מיט דער מיינונג, אַז די שולע דאַרף אונז דיענען אַלס דער ווירקזאַמסטער מיטעל פֿאַר דער פֿאַלשמענדיגער בעפֿרייאַונג; ד. ה. פֿאַר דער מאָראַלישער, אינמעלעקטועלער און עקאָנאָמישער בעפֿרייאַונג פֿון דער אַרבייטער-קלאַסע.

„אויב מיר זיינען אַלע איינשטימיג, אַז די אַרבייטער-קלאַסע, אָדער בעסער געזאָגט די מענשהייט אין אַלגעמיין, דאַרף קיין זאַך ניט ערוואַרטען פֿון אַ נאָט אָדער פֿון וואָס פֿאַר עס איז ניט איבערנאַטירליכער מאַכט, דאַן ווי אַזוי, פֿרעג איד, קענען מיר שטעלען אַ נייע מאַכט אויף דעם פּלאַץ פֿון דער אַלטער, ווי ז.ב.ש. דעם שטאַאַט?

„ניין, די בעפֿרייאַונג פֿון דעם פּראָלעטאַריאַט קען נור זיין דאָס די-רעקטע און בעוואוסטע ווערק פֿון דער אַרבייטער-קלאַסע גופא און פֿון איהר ווילען צו ערווערבען זיך וויסען און בילדונג.

„אַזוי לאַנג ווי די אַרבייטער וועלען זיין אַנוויסענר, וועלען זיי שמענ-דיג בלייבען די שקלאַפֿען פֿון דער קירכע און פֿון'ס שטאַאַט, ד. ה. פֿון'ס קאַפיטאַליזם, וועלכער פֿערקערפֿערט זיך אין דיזע בירדע אינסטיטוציאָנען. פֿערקעהרט, ווען די אַרבייטער וועלען אינספּירירט ווערן פֿון דער פֿערנונגפֿאַס און וויסענשאַפֿט, ווען זיי וועלען גוט פֿערשטעהן זייערע אייגענע אינטערע-סען, קענען זיי מאַכען אַ גיכען סוף צו דער אויסבלייבונג און אַריינגעהמען זייער שיקואַל אין זייערע אייגענע הענד.

„דערפֿאַר זיינען מיר מיט דער מיינונג, אַז פֿריהער פֿון אַלעס דאַרפֿען מיר די אַרבייטער געבען די מעגליכקייט צו פֿערשטעהן דיזע וואַהרהייטען. „דורך די מהעטיגקייט פֿון די סינדיקאַטען פֿערשפּרייטען זיך דיזע עלעמענטאַרע וואַהרהייטען אַלס מעהר צווישען די ערוואַקסענע אַרבייטער; לאַמיר אויך פֿערזוכען צו ענטוויקלען דיזעלכע וואַהרהייטען אין די מוחות פֿון די קינדער און יונגע לייט!

„לאַמיר שאַפֿען אַזאַ סיסטעם פֿון ערציהונג, וועלכעס זאָל דעם קינד געבען אַ מעגליכקייט זיך שנעל און גרינדליך צו בעקענען מיט די אור-

*) Declaration de l'Ecole Moderne.

זאבען פֿון דער עקאָנאָמישער אונגלייכהייט, פֿון די רעליגיעזע ליגענס, דעם שעדליכען פּאַטריאַטיזם און אַלע פּאַמילערע געוואוינהייטען, וועלכע האַל-
טען אונז צוריק אין דער שקלאַפֿעריי!

„ס'איז ניט דער שטאַט, דער פֿערטרעטער פֿון אַ קליינע מינאָריטעט
פֿון עקספּלאָאָטאַטאָרס, וועלכער קען אונז העלפֿען דערנרייכען דיזען ציעל-
אזא אילוויזע וואָלט נאָך ערגער געווען ווי אַ דירעקטער וואַהנין.

„אויב איהר ווילט האָבען גוטע קאָמערציאַנטען, געשיקטע רעכנערס,
ערפֿאַהרענע בעאַמטע, מענשען, וועלכע דיינקען בלויז צו פֿערויכערען זייער
אייגענע צוקונפֿט, ניט קוקענדיג אויף די צוקונפֿט פֿון די אַנדערע, אָט דאָן
דאַרפֿט איהר זיך בלויז ווענדען צום שטאַט, צו דער האַנדעלס-קאַמער,
צו אַלע פּאַטריאַטישע קערפּערשאַפֿטען און פֿעראייניגונגען; אָבער אויב
איהר ווילט, אזוי ווי מיר ווילען עס, פֿאַרבערייטען אַ צוקונפֿט פֿון בריי-
דערליכקייט, פֿון פֿריעדען און וואַהלוין פֿאַר אַלעמען, דאָן קענט איהר נור
רעכענען אויף זיך אליין, אויף די יעניגע, וועלכע ליידען אונטער דעם איצ-
טיגען רעזשים, אויב דאָס איז אייער הייסער און אויפֿריכטיגער וואונש, דאָן
גרינדעט שולען, אזוי ווי אונזער שולע אין באַרצעלאָנאַ, וואו איהר קענט
לערנען די קינדער די גרויסע וואַהרהייטען פֿון אונזער צייט.

„און וואָס פֿאַר אַ ווערט האָט פֿאַר אייך די הילפֿע פֿון'ס שטאַט,
ווען איהר וועט האָבען די מעגליכקייט זיך אליין צו העלפֿען, ווען איהר
וועט האָבען די זיכערע גאַראַנטי, אז אין דער נאָהענטער צוקונפֿט וועט
איהר קענען ענטוויקלען אַ בעוואוסטען דור, וועלכער וועט מעהר ניט דער-
לאָזען, אז די טיראַניי וואָל זיך מיט איהם בענוצען אַלס אַ ווערקצייג פֿאַר
איהרע פּלענער, נאָר אַ דור פֿון פֿרייע און ענערנישע מענשען, וועלכע זיי-
נען דורכגעדרונגען פֿון דעם וואונש צו שאַפֿען אַ צושטאַנד פֿון אַלגעמיי-
נעם וואַהלוין און צו לעבען אין אַן אמת'ער מענשליכער סאָלידאַריטעט.“
פֿראַנסיסקאַ פֿעררער

פֿעררער האָט זיך שוין דאַמאָלסט געטראָגען מיט דעם פּלאַן צו גרינ-
דען אַן אינטערנאַציאָנאַלע פֿעראייניגונג פֿאַר דער פֿרייער ערציהונג פֿון
דער יוגענד. דיזער פּלאַן איז אויך שפּעטער פֿערוויקליכט געוואָרען; אָבער
ערשט נאָך אַ לאַנגער געפֿאַנגענשאַפֿט און נאָך דער צושטערונג פֿון דער
„טאָדערנער שולע“ אין באַרצעלאָנאַ.

IX.

מאמעא מארראל און זיינע בעציהונגען צו פעררער.

דעם 31סטען מאי 1906 האָט שמאַטגעפֿונען אין מאַרריר די חתונה פֿון אַלפֿאַנזאָ דעם 13טען מיט אַן ענגלישער פֿרינצעסין. אויף דעם וועג פֿון דער קירכע צוריק צום קעניגליכען פּאַלאַסט, ווען די פּראָצעסיאָן האָט דורכמאַרשירט די „קאַליע מאַיאָר“, איינע פֿון די הויפט-גאַסען אין מאַרריר, האָט זיך פּלוצלינג געהערט אַ שרעקליכער קראַך. אַן אונבעקאַנטער מאַן האָט אַראָבגעשליידערט אַ באַמבע פֿון אַ פֿענסטער פֿון איינע פֿון די רייך בעפּוצטע הייזער אין מיטען דער פּראָצעסיאָן. די ווירקונג איז געווען אַ שרעקליכע. די באַמבע האָט געפּלאַצט גאַנץ נאָהענט פֿון דער קעניגליכער קאַרעטע, נאָר דורך אַ מערקווירדיגען צופֿאַל איז דער קעניג זאָגאַר ניט פֿערוואונדעט געוואָרען. דערפֿאַר אָבער זיינען 15 פֿון זיינע הויף-לייט דער'הרג'ט און אַן ערך 70 מעהר אָדער ווייניגער שווער פֿערוואונדעט גע-וואָרען.

די פּאַניק איז געווען אַזוי גרויס, אַז דער אַמענטעמער איז אימשמאַנד געווען רוהיג צו פֿערלאָזען דאָס הויז; קיינער האָט אפילו ניט בעמערקט, ווי ער איז אַוועקגעגאַנגען; און ווען די פּאָליציי האָט שפּעטער אונטערוזוכט דאָס צימער, פֿון וואָנען דער טעראָריסט האָט אַראָבגעשליידערט די טויט-בריינגענדע באַמבע, האָט זי קיינעם ניט געפֿונען.

דער בעל הבית פֿון'ס הויז האָט ערקלערט, אַז דער אונבעקאַנטער האָט געדונגען ביי איהם אַ צימער מיט אַ קורצע צייט בעפֿאַר דעם קעניג'ס חתונה. ער האָט זיך אויסגעגעבען פֿאַר אַ קויפּמאַן און ערקלערט, אַז ער דאַרף דאָס צימער פֿאַר געשעפּטליכע צוועקען. מעהר האָט קיינער ניט געוואוסט.

די פּאָליציי האָט ענטוויקעלט אַ פֿיכערהאַפּטע טהעטיגקייט. מען האָט פֿערעפֿענטליכט אַ דייטליכען סיגנאַלמענט פֿון דעם אַמענטעמער און איהם פֿונאַנדערגעשיקט איבער גאַנץ שפּאַניען. פֿון דעסמוועגען האָט זיך דעם פֿערפֿאַלגען איינגעגעבען צו פֿערלאָזען מאַרריר, אָבוואָהל אַלע וואָקזאַלען

פֿון דער הויפט-שטאָרט זיינען בעלאַגערט געווען פֿון אַ גאַנצער אַרמעע פֿון פּאָליציי־סטען און שפּיאָנען.

ס'איז געווען אַ ריינער צופּאל, אַז די פּאָליציי האָט צולעצט דאָך נאָך אויסגעפֿונען דעם פֿעראַורזאכער פֿון דעם אַטענטאַט אויף דעם קעניג. פֿיער מענ נאָך דער קאַטאַסטראָפֿע אין דער קאַליע מאַיאַר איז אַן אונבעקאַנטער מאַן אַריינגעקומען אין אַ שענק פֿון דעם דערפֿעל מאַרגאַן און האָט געבעטען עפעס צו עסען. דער שענקער האָט בעקומען אַ פֿערדאַכט און ער האָט באַלד פֿערשטענדיגט דעם זשאַנדאַרם וועגאַ. וועגאַ האָט פּרוּבירט אויספֿרעגען דעם פֿרעמדען נאַסט, וועלכער האָט איהם געענטפֿערט מיט דער גרעכטער קאַלמבלוזמיגקייט. צולעצט האָט ער דעם זשאַנדאַרם אַליין אויפֿגעפֿאָדערט צו קומען מיט איהם צום טעלעגראַפֿען-בּיוראָ. ביידע האָבן בען פֿערלאָזען די שענק, אָבער געהענדיג עטליכע טריט, האָט דער פֿרעם-דער פּלוצלינג אַרויסגענומען אַ רעוואָלוער פֿון קעשענע, האָט דערשאָסען דעם זשאַנדאַרם און זיך דערנאָך אַליין געמאַכט דעם טויט.

די פּאָליציי האָט באַלד פֿעסטגעשטעלט, אַז דער טויטער איז ווירקליך געווען דער אַטענטעמער; אין דערזעלבער צייט האָט זי אויך אויסגעפֿונען זיין ריכטיגען נאָמען. ס'איז געווען מאַטעאָ מאַראַלאַ, דער זעהן פֿון אַ רייכען פּאַבליקאַנט אין סאַבאַדעלל, וועלכער איז בעקאַט געווען אַלס אַ טהעטיגער פּראָפּאַגאַנדיסט אין דער אַנאַרכיסטישער בעוועגונג פֿון קאַטאַלאַניען.

באַלד נאָך מאַראַלאַ'ס טויט איז די וועלט איבערראַשט געוואָרען דורך נאָך אַ סענזאַציאָנעלע נאַכריכט: דער אַלטער רעפּובליקאַנער כאָסע נאַ-קענס, דער רעדאַקטאָר און אַרויסגעבער פֿון דער רעפּובליקאַנישער צייט-שריפֿט „על מאַטין“ אין מאַדריד, האָט געשריעבען יענעם מערקווירדיגען ברעיעף צו זיין פֿריינד ראַמעאָ, וועלכער איז בעשטימט געווען פֿאַר דער עפֿענטליכקייט. אין דעם דאָזיגען ברעיעף האָט נאַקענס ערקלערט, אַז מאַראַלאַ איז באַלד נאָך דעם אַטענטאַט געקומען צו איהם אין דער רעדאַקציאָן און האָט איהם געבעטען, ער זאָל איהם שיינקען אַ פּאַר מינוטען צייט אונטער פֿיער אויגען. נאַקענס, וועלכער האָט מאַראַלאַ'ן קיינמאַל פֿריהער ניט געזעהן, האָט איהם אַריינגעפֿיהרט אין אַ ווייטיגען צימער; דאָרטען האָט איהם דער פֿרעמדער ערקלערט, אַז ער האָט גראַד וואָס בענאַנגען אַן אַטענטאַט אויף דעם קעניג און האָט איהם געבעטען, ער זאָל איהם בע-האַלטען וואו עס איז, ביז דעם אַנדערן פֿרייהיט-מאַרגען.

דער אַלטער רעפּובליקאַנער האָט איהם ניט ענטזאָגט. נאַקענס איז שטענדיג געווען אַ געגנער פֿון אינדיוידועלע טעראָריסטישע אַקטען, ער איז אויך ניט געווען קיין אַנהיינגער פֿון אַנאַרכיסטישע טהעאָריען און האָט

זאגאר אַפֿשטמאַל בעקעמפֿלם דעם אַנאַרכיום אין זיין אָרנאַן. אָבער אין אזאָ מאָמענט האָט פֿאַר איהם נור עקזיסטירט דער פֿערפֿאַלגטער, וועלכער האָט איהם פֿריוויליג אָנגעטרויט זיין געפֿעהרליכעס געהיימניס און געפֿאַ- דערט זיין הילפֿע. נאַקענס האָט גוט געוואוסט, אין וואָס פֿאַר אַ געפֿאַהר ער שוועבט, ער האָט געוואוסט, אז אייב מען וועט געפֿינען דעם אַטענר מעטער ביי איהם אין הויז, וועט ער מוזען טהיילען דעם שיקואַל פֿון זיין נאַסט; אָבער זיין עהרע אַלס מענש און רעוואָלוציאָנער איז פֿאַר איהם טהייערער געווען ווי זיין לעבען. ער האָט מאַראַל פֿערהאַלטען פֿאַר אַ קורצע צייט אין דער רעדאַקציע און איז שפעטער מיט איהם אוועקגע- גאַנגען, אום איהם אוועקצופֿיהרען צו איינעם פֿון זיינע נאָהנטע פֿריינד, אויף דעם וועג האָבען זיי זיך בענגענט מיט דריי קאַמעראַדען פֿון נאַקענס, נעמליך מיט פֿערדאָ מאַיאַראַל, אַקילינאָ מאַרטינעס נעררעאַ און איסידאָרע איבאַרראַ. נאַקענס האָט מאַראַל פֿאַרגעשטעלט פֿאַר זיינע פֿריינד אַלס אַן איטאַליענישען ושרגאַליסט, וועלכער האָט געדאַרפֿט פֿערלאָזען זיין לאַנד צוליב אַן אַרטיקעל, וועלכען ער האָט פֿערעפֿענטליכט, און זיי זיינען אלע צוזאַמען אוועקגעפֿאַהרען מיט דער טראַמױי צו בערנאַרדאָ מאַטהאַ. דאָר- מען איז מאַראַל פֿערבליבען די נאַכט. אַם אַנדערן מאַרגען האָט ער אָנגע- געמאָן אַנדערע קליידער און האָט פֿערלאָזען מאַרריד.

* * *

נאַקענס ערקלעהרונג האָט געמאַכט אַ געוואַלטיגען איינדרוק. די גאַנצע ליבעראַלע און רעפּובליקאַנישע פרעסע האָט איהם פֿערטהייריגט און אפילו די אַנשטענדיגע קאָנסערוואַטיווע בלעטער האָבען ערקלערט, אז קיין עהרען-מאַן וואָלט ניט געהאַנדעלט אַנדערס. די פּאָליציי, פֿערשטעהט זיך, איז ניט געווען מיט דיוער מיינונג און נאַקענס, מאַיאַראַל, מאַרטינעס, איבאַרראַ, מאַטהאַ און זאָגאר די פֿרוי פֿון דעם לעצטען, קאָנסעפּסיאָן קועסטאַ, זיינען באלד אַרעסטירט געוואָרען.

אָבער די אַרעסטירונגען האָבען זיך ניט בלויז בעשריינקט אויף מאַרריד. מאַטעאָ מאַראַל איז בעשעפֿטיגט געווען אַלס איבערזעצער אין דער „מאָ- דערנער שולע" פֿון באַרצעלאָנאַ, און אַבוואָהל די פּאָליציי האָט ניט געהאַט קיין שום בעוווייז, אז פֿעררער און זיינע פֿריינד זיינען בעקאַנט געווען מיט מאַראַל'ס פֿלענער, האָט מען באלד פֿערמאַכט אַלע פֿרייע שולען אין באַרצעלאָנאַ, אַרעסטירט די לעהרער און דעם גרינדער פֿון דער „עסקוועלאַ מאַדערנאַ", פֿראַנסקאַ פֿעררער, ערקלערענדיג, אז עס האַנדעלט זיך אום אַ גרויסע אַנאַרכיסטישע קאָנספּיראַציע געגען דער מאַנאַרכיע. די פּאָליציי האָט קאָנפּיסקירט פֿעררער'ס פֿערטעגען, און יעדע צייטונג, וועלכע האָט

זיך דערווענט צו פראַטעסמירען געגען דיזע געוואַלט-אַקטען, איז באלד אונטערדריקט געוואָרען.

די קלעריקאלע רעאַקציען האָט טריאומפֿירט, די מאָדערנע שולע, דיזע פֿערהאַטע אינסטיטוציען איז ענדליך געווען פֿערניכטעט און פֿעררער איז געזעסען אין געפֿענגניס. די יעוואַיטען ווינען געווען זיכער, אז דער גרינדער פֿון דער „מאָדערנער שולע“ וועט זיך שוין מעהר ניט אַרויסרייסען פֿון וייערע בלוזינע הענד. די קלעריקאלע פרעסע האָט אָנגעשאַטען גאַנצע בערג מיט שמוץ און נידעריגע פֿערלוימדונגען אויף פֿעררער און זיין ווערק און האָט גאַנץ אַפֿען ערקלערט, אז מאָראַל איז נור געווען אַ ווערקצייג אין די הענד פֿון פֿעררער. עס איז אונמעגליך איבערצוגעבען די אַלע ליגענס און פֿערלוימדונגען פֿון די קלעריקאלע בלעטער; איין ביישפּיעל איז גענוג, אום צו אילוסטרירען דעם אייגענמליכען כאַראַקטער און די פֿינסטערע אַבזיכטען פֿון דעם יעוואַיזיס. אין אַן אַרטיקעל פֿון דער קלעריקאלער צייטונג „על קאָראַסאָן דע כעסוס“ (דאָס האַרץ פֿון יעווס) אין בילבאַאָ געפֿינען מיר די פֿאָלגענדע כאַראַקטעריסטישע ווערטער:

„מאָראַל איז געווען אַ שילער פֿון דער „מאָדערנער שולע“, אַ שילער אין איינע פֿון די רויבער-היילען פֿון אַמעאיוס אין באַרצעלאַנאַ. וואָס איז אַזוינס די מאָדערנע שולע? ס'איז אַ סיסטעם פֿון ערציהונג אָהן גאָט, אַן אונטערריכט, וועלכער גרינדעט זיך אויף די פֿרינציפּען פֿון די פֿריידינקער; ד. ה. אויף וועלמליכע שולען, אויף געמיינע מאַניפֿעסטאַציעס, עקעלאַפּטע ביכער, גאָטעס-לעסמליכע פֿערוואַמלונגען, אַנטי-רעליגיעזע טהעאַטער-פֿאַר-שמעלונגען און אפיקורסישע דיסקוסיאָנען...“

„אזעלכע פֿערברעכען (געמיינט איז מאָראַל'ס אַמענטאַט) וועלען זיך שמענדיג פֿאַרטוועצען, אזוי לאַנג ווי די שפּאַניער וועלען אונטערשטיצען די פֿרייהייט צו לעוען, צו אונטערריכטען און צו דינקען, דען פֿון איהר וואַק-סען אַרויס אַלע דיזע אַנטיסאָציאַלע מאָנסטערס.“

* * *

דעם אייגענמליכען צוועק פֿון אזעלכע נידערטרעכטיגע העצערייען קען מען אַנטאַפּען מיט די הענד. ס'איז געווען אַ שפּיעל פֿאַר פֿעררער'ס קאַפּ, וועלכעס די קלעריקאלע רעאַקציען האָט אָנגעפֿיהרט, און די רעגירונג, וועלכע איז ניט מעהר ווי דער פּאָליטישער אינסטרומענט פֿון דעם יעוואַי-טיזם, האָט זיך געגעבען די גרעסטע טיה צו פֿערווירקליכען דיזען פּלאַן. מען האָט פֿעררער'ן טראַנספּאָרטירט נאָך מאַדריד, וואו ער איז געזעסען אַ יאָהר צייט אין אונטערזוכונג. די רעגירונג האָט איבערגעגעבען די אויס-אַרבייטונג פֿון דעם בעשולדיגונגס-אַקט צו דעם פּראָקוראָר בעסערראַ דעל

מאָראָ, אינעם פֿון די פֿינסטערסטע רעאקציאָנערן אין גאַנץ שפּאַניען. בעסערראַ דעל מאָראָ איז אַ געוועזענער רעפּובליקאַנער, וועלכער איז שפּעטער אַריבער צו די קלעריקאַלען, און עס איז אַלגעמיין בעקאַנט, אַז די רענעגאַטען זיינען די גרויזאַמסטע און ברוטאַלסטע פֿערפֿאַלנער פֿון זייערע אַמאַליגע פֿריינד. וועהרענר די ערשטע פֿיער מאָנאַטען האָט מען קיין וואָרט נישט גערט וועגען דעם אָנגאַנג פֿון דער אונטערזוכונג. די רעגירונג האָט נישט צוגעלאָזט קיין שום בעריכט אין דער פרעסע, און ערשט אַם צמען אָקטאָבער 1906 האָבען אייניגע אויסגעקליבענע טאַגעס-צייטונגען געקענט איבערגעבען דעם פֿאַלגענדען קורצען בעריכט, וועלכער ענטהאַלט אין זיך די גאַנצע קאָמבינאַציאָן פֿון דער אָנקלאַנע:

„מאָראָל און פֿעררער זיינען ביידע אָנגעטריבען געוואָרען פֿון דעם-זעלבען געדאַנק צו פֿערוויקליכען העכסט פֿערברעכערישע אידעען געגען דער סאַציאַלער אָרדנונג, און צו דיזען צוועק האָבען זיי זיך געהאַלאָפֿען איינער דעם אַנדערן. ביידע זיינען געווען אַנאַרכיסטען, די „מאָדערנע שולע“ איז געגרינדעט געוואָרען אַלס אַן אַנאַרכיסטישע שולע, און פֿעררער האָט מאָראָלאָן אויסגעהאַלטען, איהם געגעבען אַ צימער און איהם פֿערזאָרגט מיט די מאַטעריאַל און עקספּלאָזיוו-שטאַפֿען, וועלכע ער, מאָראָל, האָט געדאַרפֿט, אום אויסצופֿיהרען זיין פֿערברעכען. פֿעררער האָט אויך מאָראָלאָן געגעבען דעם ראַטה צו געהען צו כאַסע נאַקענס כאַלד נאָך דעם אַמעני-טאַט. און נאַקענס איז געווען העכסט צופֿירדען צו בעהאַלטען מאָראָל פֿאַר דער יוסטיץ, ווען ער האָט עס געפֿאַדערט פֿון איהם.“

ווי מיר זעהען איז די פֿאַנטאַזיע פֿון סעניאָר בעסערראַ דעל מאָראָ געווען זעהר אַ פֿרוכטבאַרע; פֿון דעסוועגען האָט עס איהם נישט געלונגען אין צוועלף מאָנאַטען צייט אויסצוגעפֿינען דעם קלענסטען בעווייז פֿאַר די ריכטיגקייט פֿון זיין גרויסארטיגער קאָמבינאַציאָן. און דאָך האָט די רעגירונג אָנגעווענדעט אַלע מיטלען צו דערגרייכען איהר ציעל. דער ריכטער סאַנטיאָנאַ מאַטאַאיקס האָט זאָנאַר געהאַט אַ געהיימע פֿערהאַנדלונג מיט צוויי מיטאַרבייטער פֿון דער טעגליכער צייטונג „על דיאַריאָ אוניווערסאַל“, וואו ער האָט זיי ערקלערט, אַז מען וועט ערלויבען דער דאָזיגער צייטונג צו בריינגען קורצע בעריכטען וועגען דעם אָנגאַנג פֿון דער אונטערזוכונג, נאָר מיט דער בעדינגונג, אַז זי וועט פֿערדאַמען פֿעררער'ן. די ביידע זשורנאַליסטען האָבען זאָפֿאַרט פֿערעפֿענטליכט דיזען טיפֿלישען פּלאַן אין די „עספּאַניאַ נואעוואַ“. די עהרען-טענער פֿון דער שפּאַנישער יוסטיץ האָבען זיך געווענדעט אויף אַ פֿאַלשע אַדרעסע.

* * *

פֿעררער האָט שפעטער אַליין פֿערעפֿענטליכט זיינע בעזיהונגען צו מאַמעאָ מאָראַל. דיווער העכסט אינטערעסאַנטער דאָקומענט, וועלכער ווידערלייגט מיט קלאַרע ווערטער די אַלע אוניוניגע בעהויפטונגען פֿון דער אָנקלאַנע, האָט ניט בלויז אַ היסטאָרישען ווערט, נאָר ער איז אויך פֿסי-כאָלאָגיש פֿון דער גרעסטער וויכטיגקייט, דער פֿאָלגענדער אויספֿיהרליכער אויסצוג וועט דעם לעזער געבען די מעגליכקייט אַליין צו אורטהיילען.

„קורץ נאָך דער גרינדונג פֿון דער „מאָדערנער שולע“ האָב איך דערזעהן אין אַ צייטונג אַנאָנסירט, אז מען האָט פֿעררופֿען אַ פֿערוואַמלונג, אום צו גרינדען אַ פֿעראיין, וועמענס אויפֿגאַבע עס זאָל זיין אַרויסצוגעבען און צו פֿערשפּרייטען ראַציאָנאַליסטישע לעהר-ביכער פֿאַר וועלטליכע שולען. די איניציאַטאָרס פֿון דער פֿערוואַמלונג האָבען איינגעלאָדען אַלע, וועלכע פֿעראינטערעסירען זיך מיט דער גרינדונג פֿון וועלטליכע שולען, און דערפֿאַר בין איך אויך אַהינגעגאַנגען, איך בין אָנגעקומען נאָך איידער די פֿערוואַמלונג איז ערעפֿענט געוואָרען און האָב געפֿונען אַ צאָהל מענשען; אייניגע פֿון זיי וויינען מיר געווען בעקאַנט, ווי צ. ב. ש. מהערעסאָ קלאַ-ראַמונט, כאַאימע פעאיראָ און כּוואַן מיר אי מיר.* איינער פֿון זיי האָט מיר פֿאַרגעשטעלט אַ יונגען מאַן, דעם זעהן פֿון אַ פֿאַבריקאַנט אין סאַ-באַדעלל, מיט'ן נאָמען מאָראַל. ס'איז געווען דעם ערשטען מאַל, וואָס איך האָב דערהערט דיווען נאָמען.

„איך האָב ערקלערט אין דער פֿערוואַמלונג, אז מיין שולע האָט איי-גענטליך דיוועלכע אויפֿגאַבע ווי דער פֿעראיין, וועלכע מען דיינקט דאָ צו גרינדען, און אז איך בין שטענדיג פֿאַרטיג צו אונטערשטיצען אַזאַ פֿעראיין, אי מאָראַליש און אי פֿינאַנציעל, איך האָב אויך פֿערשפּראַכען צו פֿערווענד-דען אין מיין שולע אַלע לעהר-ביכער, וועלכע דער פֿעראיין וועט מיר פֿאַרשלאָגען אָדער אַליין אַרויסגעבען.

„שפעטער מיט עטליכע מעג האָבען איך מאַמעאָ מאָראַל דערזעהן דעם צווייטען מאַל אין מיין ביראָ. ער האָט געקויפֿט אייניגע פֿון אונזערע לעהר-ביכער. מיר האָבען אויך דיוועס מאַל ניט פֿיעל גערעדט איינער מיט דעם אַנדערן. אָבער נאָכדעם ווי ער האָט געהאַט איבערגעלעזען די ביכער, איז ער ווידער געקומען צו מיר אַ בענייטערטער און מיר האָבען גערעדט צוזאַמען אַ לענגערע צייט. צולעצט האָט ער בעשטעלט אַ דוצענר ביכער פֿון יעדער אויסגאַבע און האָט זיי אַוועקגעשיקט צו זיינע פֿריינד אין סאַ-באַדעלל. ער האָט אויך אַבאָנירט אונזער „קאָרעספּאָנדענט-בלאַט“ פֿאַר עטליכע פֿערוואַנען און מיר געגעבען די אַדרעסען פֿון זיינע בעקאַנטע.

(* דריי בעקאַנטע אַנאַרכיסטישע פּראָפּאַגאַנדיסטען.

„פֿון דאמאָלסט אָן איז נישט אַריבער אַ וואָך, אַז מאָרראַל האָט נישט בעזוכט די „מאָדערנע שולע.“ ער האָט שמענדיג געקויפֿט ביכער, און פֿון זיינע ווערטער האָב איך געקענט אַרויסנעהמען, אַז ער האָט איבעראַל פֿראַפּאָגאַנדירט די ראַציאָנעלע מעטהאָדע פֿון ערציהונג. יעדעס מאָל, ווען ער האָט זיך דערוואוסט, אַז מיר האָבען אַרויסגעגעבען אַ נייעס בוך, איז ער געווען פֿול מיט בענייטערונג, און איך האָב איהם געמוזט צוואַנגען, אַז איך וועל איהם צושיקען יעדע נייע אויסגאַבע באַלד ווי זי וועט נור ערשיינען, אָבוואָהל ער איז געקומען יעדען מאָנאַטאַג צו אונז אין דער שולע. ער האָט ליעב געהאַט איבערצולייענען די מאָנסקריפטען פֿאַר די נייע אויסגאַבען און האָט מיר עטליכע מאָל אָנגעבאַטען געלד פֿאַר דער פֿער-עפֿענטליכונג פֿון נייע שריפֿטען. ביי דויער געלעגענהייט האָט ער מיר דערזעהלט, אַז זיין גאַנצער שטרעבען און אידעאַל איז צו ערציהען דאָס פֿאָלק און אַז עס גיט נישט פֿאַר איהם קיין גרעסערער פֿערגניגען ווי די פֿראַפּאָגאַנדאַ. ווי עס ווייזט אויס, האָט ער באַלד צוטרוען בעקומען צו מיר, דען ער האָט מיט מיר גערעדט פֿון אַלעס, וואָס האָט נור אַרויס-גערופֿען זיין האַס און פֿעראַכטונג. ער פֿלעגט מיר דערזעהלען פֿון דעם לעבען פֿון די פֿאַבריקאַנטען פֿון סאַבאַדעלל און מאַראַסאַ; ווי אַזוי זיי בריינגען אויס אונגעדייערע סומען געלד פֿאַר שמוציגע פֿערגניגונגען, אַז זיי פֿעכריינגען זייערע ימים טובים אין באַרצעלאַנאַ און זוכען צו פֿער-פֿיהרען די מעכטער און שוועסטער פֿון זייערע אייגענע אַרבייטער. אויך אין דייטשלאַנד און פֿראַנקרייך, וואו ער איז געווען, האָט ער געזעהן די-זעלבע ערשיינונגען.

„מאָרראַל האָט פֿיעל געליטען, זעהענדיג, מיט וואָס פֿאַר אַ געדולד די אַרבייטער שלעפען זיך מיט דעם יאָך פֿון די שרעקליכסטע בעדינגונגען און ווי זיי פֿעכריינגען זייער פֿרייע צייט אין די קאַפֿעס, אָנשמאַט זיך צו בילדען און אויסצוקעמפֿען פֿאַר זיך און זייערע פֿאַמיליען אַ בעסערן דאַוויין. ער האָט מיר אָפֿט דערזעהלט, אַז עס מאַכט איהם פֿיעל פֿערגניגען זיך דורכצוריידען מיט די אַרבייטער, זיי אויפֿצופֿאָדערן זיך צו אַרגאַניזירען און צו אַרבייטען פֿאַר זייער גייסטיגע אויסבילדונג, און ווי שרעקליך ער האָט געליטען, ווען ער האָט זיך אָפֿטמאַל בעגעגענט מיט דער ערנסטער אונג-וויסענהייט און גלייכגילטיגקייט! פֿון דעסמועגען האָט ער קיינמאַל נישט פֿערלאָרען דעם מוטה און האָט אונערטירליך געאַרבייט פֿאַר דער ראַציאַ-געלער ערציהונג און דעם סינדיקאַליום. צוויי זאַכען האָבען איהם אין יענער צייט שטאַרק בעשעפֿטיגט: ער האָט געוואָלט אויספֿיהרען, אַז זיין פֿאַמער וואָל שיקען זיין קליינע שוועסטער אין אונזער שולע, און אויסערדעם האָט

ער געוואָלט גרינדען אַ „סאָדערנע שולע“ אין סאָבאָדעלל גופא. זיין ער-
שטער וואונש איז אין גיכען ערפֿילט געוואָרען; נאָר זיין פֿלאַן, צו גרינדען
אַ פֿרייע שולע אין סאָבאָדעלל, איז ניט פֿערווירקליכט געוואָרען, אָבוואָהל
זיין פֿאָטער האָט איהם פֿערשפּראַכען די נייטיגע סומע געלד, נאָר עס איז
געווען אונגעגליך צו געפֿינען פּאַסיגע לעהרער.

„אונזערע געגענווייטיגע בעציהונגען זיינען געוואָרען אינמיטער און פֿריינד-
שאַפֿטליכער פֿון טאָג צו טאָג. מאָראַל האָט גענומען אַן אָנטהייל אין אַלע
אונטערנעהמונגען פֿון אונזער שולע; איינמאָל האָט ער די שילער זאָגאר
געצייגט די פֿאַבריק פֿון זיין פֿאָטער און די פֿאַבריקען פֿון אַנדערע פֿריינד
זיינע. דורך אונזער דאָזיגען בעזוך אין סאָבאָדעלל און דורך דעם, וואָס
מאָראַל'ס שוועסטער אַדעלינאַ איז געוואָרען איינע פֿון אונזערע שילערניגען,
בין איך נעהמער בעקאַנט געוואָרען מיט מאָראַל'ס פֿאָטער און זיינע
ברידער, וועלכע פֿלעגען אָפֿט בעזוכען די „עסקוועלאַ סאָדערנאַ“.

„אין 1905 האָט מאָראַל מיר דערצעהלט, ווי שווער עס קומט איהם
אַן צו בעזיעגען די אונטערנעהייט פֿון די אַרבייטער אין סאָבאָדעלל. ער
האָט מיר איבערגעגעבען, ווי ער אַליין האָט געדאַרפֿט אויפֿמונטערן די
אַרבייטער פֿון זיין פֿאָטער'ס פֿאַבריק, אום זיי זאָלען אַרויסשמעלען זייערע
גערעכטע פֿאָדערונגען און אוועקמאַכען מיט די ערגסטע איבלען. פֿונדעסט-
וועגען האָט ער זיך ניט בעקלאָגט אויף זיין פֿאָטער, וועלכער איז אין דער
ווירקליכקייט געווען איינער פֿון די הומאַנסטע פֿאַבריקאַנטען אין סאָבאָ-
דעלל און וועלכער האָט זיך אָפֿטמאָל פֿערפֿיינדעט מיט די איבעריגע פֿאַ-
בריקאַנטען, דערפֿאַר וואָס ער האָט נאָכגעגעבען די פֿאָדערונגען פֿון זיינע
אַרבייטער. אין זאך האָט מאָראַל שטאַרק בעאונרוהיגט אין יענער צייט:
זיין געוויסען האָט איהם מעהר ניט ערלויבט צו אַרבייטען אין דער פֿאַבריק
פֿון זיין פֿאָטער און מיטצוהעלפֿען דורך זיין טהעטיגקייט צו פֿערמעהרען
דעם רייכטום פֿון איין זייט און דאָס עלענד פֿון דער אַנדערער זייט.
פֿיהלענדיג מאָראַליש די גאַנצע אונגערעכטיגקייט פֿון דער מאָדערנער גע-
זעלשאַפֿט, האָט ער זיך ניט געקענט בעשליסען צו פֿערבריינגען זיין גאַנצעס
לעבען אין דער שטיקענדער אַטמאָספֿערע פֿון ריין פֿערווענליכע אינטערעסען,
וועלכע האָבען איהם ניט ערלויבט אָבצוגעבען זיין גאַנצע צייט און קראַפֿט
פֿאַר דער בילדונג און ערציהונג פֿון דער אַרבייטער-קלאַסע.

„איך קען דאָ ניט רעדען פֿון אַסך אינטערעסאַנטע איינצעלהייטען,
וועלכע האָבען נאָך פֿערשטאַרקערט מיין איבערצייגונג, אַז מאַטעאַ מאָראַל
איז אַ גאַבעלער און אָפֿען-האַרציגער כאַראַקטער. וויסענדיג, ווי שטאַרק
ער פֿעראַינטערערסירט זיך פֿאַר אונזער טהעטיגקייט, האָב איך איהם צולעצט

פֿאַרנעשלאָגען, ער זאָל דירעקט מיטאַרביימען אין דער „עסקועלא מאָדערנאַ“ און פֿאַרלויפֿיג איבערנעהמען די אָבטהיילונג פֿון די דרוק-זאַכען. איך וואָלט דאָרויך געהאַט מעהר צייט, אום אויסצוגעפֿינען נומע לעהרער פֿאַר אונזער שולע.

„ער האָט מיר זעהר געדאַנקט פֿאַר מיין פֿאַרשלאַג און צוגעזאָגט זיין הילף; נאָר פֿריהער האָט ער געוואָלט איבערנעהמען די פֿערטרעטונג פֿון אייניגע אויסלענדישע געשעפֿטען, אום צו פֿערדינען אויף צו לעבען און אום צו געפֿינען די נייטיגע פֿרייע צייט צו רעפֿאַרמירען די צייטשריפֿט „על טראַכאַכאַ“*) אין סאַבאַדעלל אויף אזאָן אופן, אז זי זאָל שמעהן אויף דער זעלבער שטופֿע, ווי די פֿאַרזייער „וואָאָ די פעפֿל“, דער אָפֿיציעלער אָרנאַן פֿון די פֿראַנצויזישע געווערקשאַפֿטען. עס איז געבליבען ביי אונז, אז פֿון 1טען יאַנואַר אָן זאָל ער קומען יעדען טאָג פֿאַר אייניגע שטונדען אין אונזער ביוראָ, אום זיך אַיינצואַרביימען אין דער געשעפֿטס-פֿיהרונג און די דרוק-אַנגעלעגענהייטען.

„דערמיט האָבען מיר זיך געזענענט און מאָרראַל איז ווידער אַוועק-געפֿאַהרען נאָך סאַבאַדעל. ווען ער האָט אונז ווידער בעזוכט קורץ פֿאַר דעם נייען יאָהר, האָט ער מיר דערזעהלמ, אַז ויין פֿאַטער איז שטאַרק דאַנגען, אַז ער מאַמעאָ, זאָל פֿערלאָזען דאָס געשעפֿט, נאָר זעהענדיג, אַז ער האָט זיך געהאַלטען ביי ויין בעשלוס, האָט ער אידם געבעטען, ער זאָל כאַטש בלייבען ביי איהם אַזוי לאַנג, ביז ער וועט קענען מאַכען נייע אַראַנזשירונגען. מאַמעאָ האָט פֿערשטאַנען, אַז ויין פֿאַטער וויל נור געווינען צייט; נאָר ויין בעשלוס איז געווען פֿעסט; ער האָט געוואָלט אָבגעבען זיין גאַנצעם לעבען צו בעקעמפֿען די אויסכייטונג פֿון דער אַרבייטער-קלאַסע. נאָך דעם 1טען יאַנואַר איז מאָרראַל געקומען צו אונז אַרבייטען. אין דער ערשטער צייט פֿלעגט ער נור קומען, ווען די פּאַסט איז אָנגעקומען. ער האָט איבערגעלייענט די קאָרעספּאַנדענצען און בעזאָרגט די בעשטע-לונגען. שפעטער איז ער פֿערבליבען לענגער; ער האָט געלעזען די קאָרעק-טורען און האָט איבערגענומען אַלע בעציהונגען מיט דעם דרוקער און פּאַפֿיר-הענדלער. אין פֿערלויף פֿון אַ קורצע צייט האָט ער זיך אַזוי שטאַרק פֿעראַינטערעסירט מיט ויין נייע בעשעפֿטיגונג און האָט ביי מיר אָבגענומען אַזוי פֿיעל אַרבייט, אַז מיר האָבען בעשלאָסען איהם איבערצוגעבען די גאַנצע דרוק-אָבטהיילונג. אַם 1טען יוני האָט געזאָלט שטאַמפֿינדען אָן

*) מאַמעאָ מאָרראַל איז געווען איינער פֿון די הויפט-מיטאַרבייטער פֿון דער אַנאַרכיסטיש-סינדיקאַליסטישער צייטונג „על טראַכאַכאַ“.

אלגעמייע אַבערעכנונג; מאָרראַל האָט געוואָלט איינציהלען די גאַנצע סומע פֿאַר אַלע ביכער און שריפֿטען, וועלכע זיינען געווען פֿאַרהאַנגען, אום ער זאָל אין דער צוקונפֿט גאַנץ זעלבסטשטענדיג קענען פֿערוואַלטען די פֿינאַנציעלע זייט פֿון אונזער אונטערנעהמונג. איך האָב זיך בלויז רעזער-ווירט דאָס רעכט פֿאַרצושלאָגען געוויסע ביכער און ניט אַנצונעהמען אַזעלכע, מיט וועלכע איך וועל ניט זיין איינפֿערשטאַנען. אַלעס אַנדערע האָבען מיר איבערגעלאָזט צו מאָרראַל; דען אונזער צוטרוי אין זיין אַבסאָלוצע עהר-ליכקייט איז געווען אונבעגרענעצט.

„מאָרראַל איז געווען העכסט צופֿרידען, אַז ער איז ענדליך געווען אַליין דער פֿערוואַלטער פֿון זיין אָבטהיילונג. אין דערזעלבער צייט האָט ער אויך איבערגענומען די דירעקציע פֿון דער צייטשריפֿט „על טראַבאָכאָ“ אין סאַבאָדעלל; זיין פּלאַן איז געווען צו מאַכען פֿון דער צייטונג איינעם פֿון די בעסטע אָרגאַנען פֿאַר דער אָרגאַניזאַציע און בילדונג פֿון די אַרבייטער. „אין מאַנאַט מאַי האָט מיר מאָרראַל ערקלערט, אַז ער פֿיהלט זיך ניט געזונד און אַז ער וויל אַזעקפֿאַהרען פֿאַר אייניגע מעג צו ערהאַלען זיך. ער האָט ווירקליך אויסגעזעהן מיער און קראַנק און איך האָב איהם אַליין געראַטעהן זיך גוט צו ערהאַלען. אונזער קאַמעראַד באַטלאָרי האָט איבערגענומען זיין אַרבייט פֿאַר אַ קורצע צייט. דעם 20טען מאַי 1906 האָט ער אונז פֿערלאָזען, פֿערשפרעכענדיג, אַז ער וועט זיין צוריק נאָך איידער דער מאַנאַט וועט זיך ענדיגען. ער האָט מיר ניט געזאָגט, וואוהין ער דיינקט צו פֿאַהרען, ווייל איך האָב דאָך געהאַט זיין אַררעסע פֿון סאַבאָדעלל, אין פֿאַל, אַז איך וועל איהם דאַרפֿען שרייבען. ניט ערהאַל-טענדיג פֿון איהם קיין בריעף, האָב איך ערוואַרטעט, אַז ער וועט יעדען מאָג צוריק קומען.

„וויכטיגע אַנגעלענענהייטען האָבען מיך אין דערזעלבער צייט גע-צוואונגען צו פֿאַהרען נאָך פֿאַריו. פּלוזלינג האָב איך געלייענט אין די צייטונגען פֿון דעם אַטענטאַט אין מאַריר. ווי באַלד עס איז געווען זיכער, אַז מאָרראַל און קיין אַנדערער איז געווען דער אַטענטעטער, האָב איך באַלד אָבגעלייגט מיין ריזע אויף שפעטער. באַלד דערווייף האָט מען מיך אַרעסטירט.

„מאָרראַל'ס טהאַט האָט מיך שטאַרק איבערראַשט, דערפֿאַר וואָס איך האָב איהם אויסשליסליך געקענט אַלס אַ בענייטערטען אָנהיינגער פֿון דער פֿרייער ערציהונג און פֿון סינדיקאַליזם; ד.ה. אַלס אַ מענשען, וועלכער האָט אַזעקגע-שמעלט זיין גאַנצע האָפֿנונג אויף די פּלאַנמעסיגע בעוועגונג פֿון די מאַסען. איך האָב נאָכגעריינקט אַ לאַנגע צייט, אום אויסצוגעפֿינען וואָס פֿאַר

עם איו ניט אורואכע אין מאַראַל'ס כאַראַקטער, וועלכע זאָל מיר ערקלע-
רען, פֿאַר וואָס ער האָט פּונקט בעגאַנגען אָט דיווען אַמענטאַט. איך דער-
מאָהן זיך נאָך ווי היינט, ווי ער האָט מיר ערקלערט, אַז ער גלויבט ניט
אין דער בעפֿרייאַונג פֿון דער אַרבייטער-מאַסע, אזוי לאַנג ווי די אַרבייטער
זעלען ניט קומען צום בעוואוסטזיין פֿון זייער קראַפֿט דורך אַ פּלאַנמעסיגע
ערציהונג. אין 1902 האָט ער געזעהן די גענעראַלסטרייקס פֿון באַרצעלאַנאַ
און סאַבאַדעלל. די אַרבייטער האָבען דאַמאָלסט די שטאַרט געהאַט אין
זייערע הענד, און די פֿאַבריקאַנטען האָבען ווירקליך געגלויבט, אַז די סאַ-
ציאַלע רעוואָלוציאַן האָט זיך אָנגעפֿאַנגען, זעהענדיג, אַז עס קומט ניט קיין
מיליטער. אָבער די מאַסען האָבען זיך בענוגענט מיט דער צושטערונג פֿון
אייניגע מאַנאַסטירען און הייזער און מיט אַ פֿאַר פֿערבעסערונגען פֿון
זייערע אַרבייטס-בעדינגונגען. אָט דערפֿאַר איז מאַראַל געקומען צו דער
איבערצייגונג, אַז דער גענעראַלסטרייק וועט נור דאַן האָבען אַן ערפֿאָלג, ווען
די אַרבייטער ווינען פֿריהער רעוואָלוציאַנער אָרגאַניזירט און ערצייגען געוואָרען,
אום צו שאַפֿען אַ נייע פֿאָרם פֿון דער געזעלשאַפֿטליכער אָרגאַניזאַציאַן.
איך דערמאָהן זיך נאָך אין אַסך אנדערע בעמערקונגען פֿון איהם,
וועלכע האָבען מיר בעוווּען, אַז ער איז אַ שטאַרקער אָנהיינגער פֿון דעם
פּרינציפּ פֿון אָרגאַניזאַציאַן און אַז ער האָט ניט געהאַט קיין בעזונדערע
סימפּאַטעיע פֿאַר אינדוידועלע טעראָריסטישע אַקטען. זיין נאַנצע טהע-
טיגקייט אין אונזער שולע, זיינע אַרטיקלען אין „על טראַבאַכאַ“ האָבען
דאָס בעוווּען. אָט דערפֿאַר איז עס געווען פֿאַר מיר אונמעגליך צו פֿער-
שמעהן דעם מאַטיוו פֿון זיין טהאַט.

„איך האָב נור איין ערקלערונג: אייניגע טעג, איידער ער איז אַוועק
פֿון באַרצעלאַנאַ, איז ער ביי מיר געזעסען אין ביוראָ און האָט געלייענט
די צייטונג „על ליבעראַל“. פּלוצלינג האָט ער זיך אויפֿגעכאַפּט און האָט
מיר פֿאַרגעלעזען אַ טעלעגראַמע פֿון מאַדריד, אַז אַ מאַרקזיע פֿון סקילאַמשע
האַט בעצאָהלט 5.000 פּעסעטאַס פֿאַר אַ נאָסילקע אין דעם מאַג פֿון דעם
קעניג'ס חתונה.

„מיט אַ צאָרענדיגען בליק און בלייך פֿון האַס און אויפֿרעגונג האָט
ער אויסגעשריען: „איז דאָס מעגליך, אין אַ צייט, ווען מייזענדער אַרבייטער
שמאַרבען פֿון הונגער? אַך, אויף וואָס פֿאַר אַ נידעריגער שמופֿע שמעהט
נאָך דאָס פֿאָלק!“ מיט דיווע ווערטער האָט ער אַ וואָרף געטהאָן די ציי-
טונג און איז אַוועק.

„ווען איך האָב זיך שפּעטער דערמאָהנט אין אָט דיווער סצענע און
אין זיין כאַראַקטעריסטישען האַס געגען דעם לוקסוס אין אַלגעמיינ, בין

איך געווען איבערצייגט, אז איך האָב אפשר געפֿונען דעם שליסעל צו דעם דאָזיגען רעמעניש. דאָס איז אויך געווען די מיינונג, וועלכע איך האָב אויסגע- דריקט פֿאַר דעם אונטערזוכונגס ריכטער פֿון באַרצעלאָנאַ."

* * *

דאָס אַמענמאַט פֿון מאַטעאָ מאַרראַל האָט געמאַכט אַ מורא'דיגען איינדרוק אויף די אַלגעמיינע עפֿענטליכע מיינונג. דער פֿאַקט, אז דער קעניג איז נאָך געווען אזוי יונג און אז מאַרראַל האָט זיך פֿונקט אויסגע- קליבען דעם טאַג פֿון אַלפֿאַנזאָ'ס חתונה פֿאַר זיין טהאַט, האָט דער ביר- גערליכער פרעסע געגעבען די מעגליכקייט שמאַרק צו ווירקען אויף די סענטימענטאַלע אינסטינקטען פֿון איהרע לעווער און אַנצופֿיהרען אַ ווילדען קאַמפֿ געגען די „אַנאַרכיסטישע מערדערס און קאַנספֿיראַטאָרס". מאַרראַל איז פֿאַרנעשטעלט געוואָרען אַלס אַ „בלוט-דורשטיגער מאַנסטער", אַ „טענ- שליכע בעסטיע", און די צאָהל פֿון די יעניגע, וועלכע האָבען געזוכט אַ מיטפֿערע ערקלערונג פֿאַר די בלוטיגע טהאַט, איז געווען זעהר אַ קליינע. און דאָך איז מאַרראַל ניט בלויז געווען אַ הויך אינטעליגענטער יונגער מאַן, נאָר אויך אַ מענש מיט מיטפֿע און ערעלע מענשליכע געפֿיהלען, אַן אוי- סערגעווענהליך געטרייער באַראַקטער, און אַלע די, וואָס זיינען געהנטער בעקאַנט געווען מיט איהם, האָבען נור איין מיינונג וועגען דעם. פֿעררער'ס אַרטיקעל איבער מאַרראַל צייגט אונז דעם אַמענמטער פֿון דער קאַליע מאַיאָר אין אַ נאַנץ אַנדער ליכט, און טהערעסאַ קלאַרמונט, איינע פֿון יענע מוטשיגע און אינטעליגענטע פֿרויען, וועלכע האָבען דורכגעמאַכט אַ לעבען פֿול מיט ליידען און שמערצען פֿאַר דער בעפֿרייאונג פֿון'ס שפּאַנישען פֿאָלק, האָט עפֿענטליך ערקלערט*), אז מאַטעאָ מאַרראַל, וועמען זי האָט געקענט פֿון קינדווייז אָן, איז געווען איינער פֿון די בעסטע און ריינסטע באַראַק- טערע, מיט וועלכע זי האָט זיך ווען בעגעגענט.

אַזעלכע באַראַקטערע ווי מאַטעאָ מאַרראַל זיינען סאַציאַלע פֿענאַמענען, וועלכע לאָזען זיך נור ערקלערען דורך די מאַטעריעלע און גייסטיגע אומ- שמענדען, פֿון וועלכע זיי וואַקסען אַרויס. דער פֿאַקט אַליין, אז אַ יונגער מאַן, וועלכער האָט גענאַסען אַן אייסגעצייכענטע ערציהונג, דער זדהן פֿון רייכע עלטערן און אין דערזעלבער צייט אַ ריינער, אידעאַלער באַראַקטער וואָל אויסקלערען און בענהען אַ טהאַט מיט אַזעלכע מורא'דיגע קאַנועק- ווענצען, אַם דיזער פֿאַקט אַליין שטעלט פֿאַר מיט זיך אַ שרעקליכען פֿראַב-

*) Buena Semilla, 1. Julio 1906; Mateo Morral por Teresa Clara-
munt.

לעם. אין איטאליען האָבען מיר געוועהן אַזעלכע ערשיינונגען אין דער צייט, ווען די איטאליענישע יונגער האָט נעקעמפּלם פֿאַר די נאַציאָנאַלע בעפֿריי-אונג פֿון'ס לאַנד, אין יענער בלוטיגער פּעריאָדע, ווען הונדערטער און הונדערטער יונגע העלדען ווינען געשמאַרבען אויף דעם עשאַפֿאַט און אין די קאַזעמאַטען פֿון די עסטרייכישע פֿעסטונגען. אויך דער קאַמפּף געגען דעם צאַריום אין רוסלאַנד האָט ענטוויקעלט עהנליכע ערשיינונגען. אָבער אין קיין לאַנד אין גאַנץ אייראָפּאַ האָט די פֿרייהייטליכע בעוועגונג ניט איבערגעלעבט אַזעלכע שרעקליכע און ווילדע פֿערפֿאַלגונגען ווי אין שפּאַניען. די גרויזאַמע פֿערברעכען פֿון דער קלעריקאַלער רעאַקציאָן אין שפּאַניען געפֿינען ניט מעהר איהר גלייכען אין דער גאַנצער מאָדערנער געשיכטע, און אַזעלכע מענער ווי אָטעראָ, פֿראַנסיסקאָ רואיס, פּאַליאַס, אַנדושיאַלילאַ, סעמפּאַן, אַרטאַל און מאָראַל קען מען נור פֿערשמעהן, ווען מען זעהט אין זייערע טהאַטען די אונפֿערמיידליכע פֿאַלגען פֿון אַ גרויזאַמען און בלוטיגען דעספּאָטיזם, וועכער שרעקט זיך ניט אָב פֿאַר קיין שום פֿערברעכען, אום צו דערשטיקען יעדען פֿונק פֿון פֿרייהייט און אויפֿקלערונג. די שענד-ליכע ערמאָרדונג פֿון פֿראַנסיסקאָ פֿעררער איז נור געווען איין אַקט אין יענער טוראָדיגער טראַגעדיע פֿון בלוט און טרערען, און עס איז נויטווענדיג צו בעקענען דעם לעזער מיט דער בלוטיגער פֿערברעכער-פּאָליטיק פֿון דעם שפּאַנישען קלעריקאַליום געגען דער מאָדערנער פֿרייהייטס-בעוועגונג, כדי ער זאָל אַליין קענען אויסגעפֿינען די אייגענטליכע אורזאַכען פֿון אַזעלכע אַקטען ווי דאָס אַטענטאַט אויף דעם שפּאַנישען קעניג אין דער קאַליע מאַיאָר.

X.

א פעריאדע פון בלוט און טרערען.

אין איינעם פֿון די פֿריהערדיגע קאפיטלען האָבען מיר געצייגט, אַז דער כאַראַקטער פֿון דער ערשמער סאַציאַליסטישער בעוועגונג אין שפּאַַ-ניען איז געווען אַ ריין פֿריעדליכער. ערשט שפעטער ווען די קלעריקאַלע מאַנאַרכיע האָט אָנגעהויבען אונטערדריקען יעדען פֿרידליכען פֿערזוך פֿון די אַרבייטער אויף דעם ברוטאַלסטען אופן, האָבען זיך ביסלעכווייז ענט-וויקעלט רעוואָלוציאַנערע מענדענצען אין דער שפּאַנישער אַרבייטער-בעווע-גונג. אין 1874, קורץ נאָך דעם אונטערנאַנג פֿון דער שפּאַנישער רעפּו-בליק, האָט די רעגירונג פֿון אַלפֿאַנזאַ דעם 12טען אונטערדריקט אַלע אַר-גאַניזאַציאָנען פֿון די אַרבייטער. די גאַנצע אַרבייטער-פרעסע, אַלע פֿרייע שולען, אַלע געווערקשאַפֿטען א. ז. וו. זיינען מיט איין קלאַפּ פֿערניכטעט געוואָרען. אַ בעוועגונג, וועלכע האָט פֿעראייניגט אין איהרע רייהען אַן ערך 100.000 אָרגאַניזירטע מיטגלידער, איז מיט איין מאָל אונטערדריקט גע-וואָרען דורך ברוטאַלע אויסנאַהמס-געזעצע, און אַזוי האָט זיך אָנגעפֿאַנגען יענע לאַנגע פעריאָדע פֿון בלוט און טרערען, וועלכע האָט געפֿאָדערט אַזוי פֿיעל אַפֿער.

די רעאַקציאָנערען האָבען זיך איינגערעדט, אַז עס וועט זיי געלינגען אויסצוראַטען די אַנאַרכיסטישע אַרבייטער-בעוועגונג; אָבער זיי האָבען געהאַט אַ גרויסען מעות. הונדערטער און הונדערטער איבערגעבענע קאַ-מעראַרען ויינען פֿערשיקט געוואָרען נאָך די מערדערישע שטראַף-קאָלאָניען פֿון אַפֿריקאַ, שוועדער האָט מען בענראַכען לעבעדיגעהייט אין די גע-פֿענגניסע, אַנדערע האָבען אין גאַנצען פֿערלאָזען די היימאַט; אָבער די בעוועגונג האָט זיך ענטוויקעלט שטילערהייט, זי האָט בעדעקט דאָס לאַנד מיט אַ נעץ פֿון געהימע גרופּען און האָט אַרויסגעגעבען איהרע געהימע צייטונגען אין אונטעראירדישע דרוקערייען, ווי צ. ב. ש. „לאַס רעפרעסאַ-ליאַם“ (די גענען-אַקטען), „על אַרדען“ (די אָרדנונג), „לאַ רעוואָלוציאָן פּאַפּולאַר“ (די פּאָלקס-רעוואָלוציאָן), „על טוניסיפּאָ ליברע“ (די פֿרייע

קאמונע), „על מאוימיענטא סאסיאל“ (די סאציאלע בעווענונג) א. נ. ו. א נאנצע רייע פון רעוואלוציאנערע און מעראריסטישע אקטען איז געווען דער ענטפער אויף די בארבארישע און גרוואמע אונטערדריקונג פון יעדען פרייען געדאנק.

אין 1881, אכטצעהן מאנאטען נאך דעם אטענטאט פון דעם בעקער-ארבייטער אַטעראָ אויף אלפאָנואָ דעם 12טען, האָבען די אויסנאהמע-גע-זעצע געגען דער שפאנישער אַרבייטער-בעווענונג פֿערלאָרען זייער לעגאלע קראַפֿט און עס האָט זיך אָנגעפֿאָנגען אַ פֿרייערע פֿעריאָדע. אין דעם-זעלבן יאָהר האָט שטאַמגעפֿונען דער אַנאַרכיסטישער אַרבייטער-קאָנגרעס פֿון באַרצעלאָנאַ און אין פֿערלוויף פֿון ווייניגע וואָכען צייט איז די עפֿענט-ליכע אָרגאַניזאַציע פֿון דער אַלטער „אינטערנאַציאָנאַלע“ ווידער אויפֿגע-שטאַנען תּחית המתים אונטער דעם נאָמען „פֿעדעראַסיען דע טראַבאַכאַ-דאָרעס דע לאַ רעכיאָן עספּאַניאַלאַ“ (שפּאַנישע אַרבייטער-פֿעדעראַסיען). אין דעם ערשטען מאַניפֿעסט איהרען האָט די פֿעדעראַסיען ערקלערט: „אונזער אָרגאַניזאַציע איז אַ ריין עקאָנאָמישע; זי אונטערשיידעט זיך פֿון אַלע בורזשאַווע פּאָליטישע קערפּערשאַפֿטען און אויך פֿון די פּאָליטישע אַרבייטער-פּאַרטייען, וועלכע שטרעבען צו פֿערבאַפֿען די פּאָליטישע מאַכט. מיר ווילען די איצטיגע פּאָליטישע און יוריסטישע פּאַרמען פֿון'ס שטאַט אויף אַזוי פֿיעל בעשריינקען, אַז עס זאָל מעהר ניט איבערבלייבען פֿון זיי ווי עטליכע ריין עקאָנאָמישע פֿונקציען. אויף דעם פּלאַץ פֿון דעם היינ-טיגען שטאַט ווילען מיר איינפֿיהרען די פֿרייע פֿעדעראַסיען פֿון די פֿרייע גרופּען, וועלכע בעשטעהען פֿון פֿרייע פּראָדוצירער. דערפֿאַר זיינען מיר געגנער פֿון יעדער פּאַרלאַמענטאַרישער פּאָליטיק און איבערצייגטע אָנהייב-נער פֿון'ס עקאָנאָמישען קאַמפּף פֿאַר דער צושטעהרונג פֿון אַלע פּריוויר-לעניעס און מאַנאָפּאָלען פֿון דער איצטיגער אונטערעכטער געזעלשאַפֿטליכער אָרגאַניזאַציען“.

די אַנאַרכיסטישע פרעסע איז ווידער ערשינען אין דער עפֿענטליכקייט. אין אַלע בעדייטענדע שטעדט זיינען אַרויס אַנאַרכיסטישע צייטונגען, און אין מאַדריד גופּא האָט סעראַנאָ איאַטעאיסאַ אַרויסגעגעבען די וואָכער-שריפֿט „לאַ רעוויסטאַ סאָסיאַל“, וועלכע איז ערשינען אין 20.000 עק-זעמפלאַרען.

אויף דעם קאָנגרעס אין סעוועליאַ, וועלכער האָט שטאַמגעפֿונען אין 1882, זיינען ערשינען 250 דעלעגאַטען, וועלכע האָבען פֿערטרעטען 218 לאַקאַלע פֿעדעראַסיען מיט 70.000 מיטגלידער. אַלע פֿערפֿאַלגונגען זיינען אַלואָ געווען אומזוכט; די אויסנאהמע-געזעצע, וועלכע האָבען דערשטיקט

פאר זיעבען יאהר צייט יעדען סימן פֿון אן עפֿענטליכער בעוועגונג, זיינען נישט אימשמאנד געווען צו פֿערקלענערן די צאָהל פֿון די אָרגאַניזירטע אַר-בייטער, און נאָך פֿיעל ווייניגער האָט עס זיי געלונגען אָבצושוואַכען דעם רעוואָלוציאָנערען גייסט פֿון דער בעוועגונג און צו געבען איהר אן אַנדער ריכטונג.

דיווער פֿאַקט האָט אַרויסגערופֿען אַ ווילדען האַס ביי די פֿאַנאַמיש-טמע אָנהיינגער פֿון דער רעאַקציאָן, אַ האַס מיט מוראַדיגע קאָנועקווענצען פֿאַר דער אַנאַרכיסטישער אַרבייטער-בעוועגונג, אין אַנדאַלוויען האָט זיך די בעוועגונג אין יענער צייט ענטוויקעלט מיט אַן אויסערגעווענהליכער שנעל-קייט. קאַטאַלאָניען און אַנדאַלוויען זיינען שמענדיג געווען די רעוואָלו-ציאָנערסטע מהיילען פֿון גאַנץ שפּאַניען. די אינדוסטריע-אַרבייטער פֿון קאַטאַלאָניען און די פֿעלד-אַרבייטער פֿון אַנדאַלוויען זיינען אימער פֿער-בונדען געווען איינע מיט די אַנדערע דורך דיוועלבע אַנאַרכיסטישע פּרינ-ציפּען און מעטהאָדען. אין 1882, באַלד נאָך דעם קאָנגרעס אין סעויליאַ, האָט שטאַטגעפֿונען דער קאָנגרעס פֿון די שפּאַנישע פֿעלד-אַרבייטער, וואו עס זיינען געווען פֿערטראָמען 105 סעקציאָנען מיט 20,916 מיטגלידער. אַזוי ווי איבעראַל איז אויך די לאַגע פֿון דעם שפּאַנישען פֿעלד-אַרבייטער זעהר אַ שלעכטע און ער אַרבייט אונטער פֿיעל ערגערע בעדינגונגען ווי דער פֿאַבריק-אַרבייטער און האַנד-ווערקער. די גאַנצע ערד פֿון דער רייכער און פֿרוכטבאַרער פּראָווינץ אַנדאַלוויען בעלאַנגט צו אַ הייפֿעל גרויסע גרונד-בעזיצער, וועלכע אונטערדריקען די אַרבייטער אויף דעם ערגסטען אופן. די פֿאַלגע איז אַ שמענדיגער קאַמפּף פֿון די אַרבייטער געגען די ברוד-טאַלע אויסבייטונגס-אינסטינקטען פֿון די גרונד-בעזיצער. די צייט פֿון 1880 ביז 1883 איז געווען אַ פּעריאָדע פֿון אַ סך קלענערע און גרעסערע סטרייקס, און דער דעספּאָזיט פֿון די אייגענטימער און זשאַנדאַרמען האָט דיווע בעוועגונגען זעהר אָפֿט געגעבען אַ רעוואָלוציאָנערען באַראַקטער. דער איינציגער וואונש פֿון די רייכע גרונד-בעזיצער איז געווען דער, צו פֿער-ניכטען די אָרגאַניזאַציאָן פֿון די פֿעלד-אַרבייטער, און אום צו דערגרייכען דיווען צוועק האָט מען שטילערהייט אָרגאַניזירט אַ געפֿעהרליכע קאָנספּי-ראַציע געגען די אַרבייטער. אין מאַנאַט דעצעמבער 1882 האָט דער פֿעלד-אַרבייטער מאַנעל גאַנץ דער'הרג'ט איינעם פֿון זיינע פֿערוואַנדעטע אין אַ געשלעג. בירע זיינען צופֿעליגערווייזע געווען מיטגלידער פֿון דער פֿעלד-אַרבייטער-אָרגאַניזאַציאָן. דער מאַרד האָט שטאַטגעפֿונען אין דער אַנוועזענ-הייט פֿון אַ דריטען אַרבייטער. גאַנץ איז באַלד אַרעסטירט געוואָרען און די גאַנצע אַפֿערע איז אין גיכען אײַפֿגעקלערט געווען. אָבער די אויטאָריטעטען

פֿון דער שמאָדט כערעס זיינען ניט צופֿרידען געווען מיט דעם; מען האָט געמאָכט פֿון אַ ריין פֿערזענליכער האַנדלונג אַן אָרגאַניזירטעס פֿערברעכען. דער זשאַנדאַרמערע-אַפֿיציר מאָמאַ פֿערדעס מאָנפֿאַרמע האָט „ענדעקט“ אין אַ פֿעלד אונטער אַ שמיין די „סטאַטוטען“ פֿון אַ געהיימער געזעלשאַפֿט מיט דעם נאָמען „לאַ מאַנאַ נעגראַ“ (די שוואַרצע האַנד). אין דיווע סמאַ-טוטען איז ערקלערט געוואָרען, אַז דאָס זיעל פֿון דער „מאַנאַ נעגראַ“ איז צו ערמאָרדען די גרונד-בעוויזער און די פֿערטרעטער פֿון דער רעגירונג, צו פֿערברענגען זייערע הייזער און פֿעלדער און אָנצואווענדען יעדען מער-אַ-ריסטישען מיטעל געגען די אונטערדריקונג פֿון'ס פֿאַלק. די דאָזיגע „סטאַ-טוטען“ זיינען באַלד פֿערעפֿענטליכט געוואָרען אין דער פרעסע און מען האָט נור גערעדט פֿון די פֿערברעכען און מערדערייען פֿון דער „מאַנאַ נעגראַ“.

אין דערזעלבער צייט האָט מען ערקלערט, אַז נאַנאַ האָט בענאַנגען דעם מאָרד אין נאָמען פֿון דער געהיימער אָרגאַניזאַציע און באַלד דערויף זיינען אַרעסטירט געוואָרען אַן ערך הונדערט אַרבייטער, אַלע מיטגלידער פֿון דער פֿעלד-אַרבייטער-אָרגאַניזאַציע. פֿיעלע פֿון דיווע אונגליקליכע האָט מען געמאַטערט אויף אַ מורא'דיגען אופן; מען האָט אָנגעווענדעט געגען זיי אַלע מיטלען פֿון דער אינקוויזיציע און אונטער די שרעקליכע שמערצען האָבען די מייסטע פֿון זיי אַלעס צוגעגעבען, וואָס מען האָט נאָר געפֿאַ-דערט פֿון זיי. דער גאַנצער פּראָצעס איז געווען אַ שענדליכע קאָמעדיע; פֿון דעסמוועגען האָט דער פּראָקוראַר געפֿאַדערט דעם טויט פֿון פֿאַצעהן מענשען. די ענדע איז געווען, אַז זייערע פֿון די אונגליקליכע זיינען נאָר-טירט געוואָרען, אַן אַנדערן האָט מען אַזוי שרעקליך געמאַטערט, אַז ער איז אַראָב פֿון זינען און זעקס זיינען פֿעראורטהיילט געוואָרען צו אייבניגע קאַמפּאַגע.

צווישען די זייערע מענער, וועלכע זיינען אונטערדיגערוויזע ערמאָרדעט געוואָרען, זיינען אויך געווען דער לעהרער כּוואַן רואים, דער סעקרעטאַר פֿון דער „אוינאַן דע מראַבאָבאָדאַרעס דעל קאַמפּאַ“ (סינדיקאַט פֿון די פֿעלד-אַרבייטער) און פֿ. קאַרבאַטשאַ, דער פרעזידענט פֿון דער דאָזיגע אָרגאַניזאַציע.

באַלד נאָך דיווען פּראָצעס האָט נאָך שטאַטגעפֿונען אַ גאַנצע סעריע פֿון אַנדערע פּראָצעסען געגען „מיטגלידער“ פֿון דער „מאַנאַ נעגראַ“ און יעדעסמאַל האָט מען די אָנגעקלאָגטע געמאַטערט אויף דעם שרעקליכסטען אופן, כּרי זיי זאָלען מירד זיין געוויסע פֿערברעכען, וועלכע זיי האָבען קיינמאַל ניט בענאַנגען. דער איינציגער צוועק פֿון דיווע גרוילטהאַמען איז

געווען צו פֿערניכטען די געווערקשאַפֿטליכע אָרגאַניזאַציען פֿון די פֿעלד־אַרבייטער. דער נובערנאַטאַר פֿון דער פּראָווינץ כערעס־קאַדיס האָט אין יענער צייט אַרויסגעלאָזט אַ פּראָקלאַמאַציע, אין וועלכע ער האָט אויס־דריקליך ערקלערט, אַז „פֿאַר אַלע טעראָריסטישע אַקטען, וועלכע וועלען פֿאַרקומען אין דער אויבען דערמאָהנטער פּראָווינץ, וועט מען פֿערנאַט־וואַרטליך מאַכען די מיטגלידער פֿון דעם לאָקאַל־קאָמיטע פֿון דער „פֿעדעראַסיען דע טראַכאַכאָדאַרעס“, אויב די פּאָליציי וועט ניט אויסגע־פֿינען די שולדיגע.“ און מען האָט עס געטהאָן. פֿון דעסוועגען האָבען די פּאָליציי און די איבעריגע רעגירונגס אָרגאַנען אזוי קלוג געאַרבייט, אַז פֿאַר אַ לאַנגע צייט האָבען זאָגאַר פֿיעלע אַנאַרכיסטען אין אַנדערע טהיילען פֿון שפּאַניען געגלויבט, אַז עס האָט ווירקליך עקזיסטירט אַ געהיימע געזעל־שאַפֿט פֿון די פֿעלד־אַרבייטער אין אַנדאַלוזיען מיט דעם נאָמען „מאַנאַ נעראַ.“ ערשט מיט צוואַנציג יאָהר שפּעטער האָט מען אויסגעפֿונען די וואַרהייט. די אַנאַרכיסטישע צייטונג „סיעראַ אי ליבערטאַד“ איז אימ־שטאַנד געווען צו פֿערעפֿענטליכען עטליכע ברעיען פֿון אייניגע פֿון די פֿער־אורטהיילטע אָפֿער פֿון יענער שרעקליכער פּעריאָדע, וועלכע האָבען נאָך אַלס געלעבט אין די שטראַפֿ־קאָלאָניען פֿון אַפֿריקאַ. אַ שטורם פֿון צאָרן און עמפּעהרונג האָט זיך דאַן אויפֿגעהויבען אין גאַנץ שפּאַניען און אין אויסלאַנד. די רעגירונג איז ניט געווען אימשטאַנד צו ווידערליינען די מורא־דיגע בעשולדיגונגען און מיט אַ קורצע צייט שפּעטער האָט מען בעפֿרייט די לעצטע אָפֿער פֿון דער „מאַנאַ נעראַ“ פּעריאָדע, וועלכע האָבען אי־בערגעלעבט די אונגעשליכע מאַטערניסען און פֿערפֿאַלגונגען פֿון זייערע היינקער.

* * *

אין מאַנאַט פֿעברואַר 1888 זיינען 15.000 בערג־אַרבייטער פֿון ריאַ מינאַ אַרויס אין סטרייק. די מינען־בעוויצער האָבען כּאַלר געפֿאַדערט מיליטער, און אין אַ קורצע צייט איז די גאַנצע געגענד איבערפֿלייצט גע־ווען מיט סאָלדאַטען און ושאַנדאַרמען. די סטרייקערס האָבען בעשלאָסען צו מאַרשירען צום פּאַלאַסט פֿון נובערנאַטאַר און צו פֿאַרערן פֿון איהם, ער זאָל צוריקציהען די מיליטער. ווען די אונבעוואַפֿענטע כאַסע אויפֿאַנגע־קומען ביים פּאַלאַסט, האָבען די סאָלדאַטען פֿון דעם רעאַקציע־נערען פּאָלק פּאַוויאַ אָבגעפֿייערט אַ מערדערישע סאַלוע אויף די אַרבייטער. 57 סטרייקערס זיינען כּאַלר געטויטעט געוואָרען אויף פּלאַץ, און אַן ערך 200 זיינען מעהר אָדער ווייניגער שווער פֿערוואַונדעט געוואָרען. דויעס שוידער־ליכע בלוט־באַד האָט געמאַכט אַ שרעקליכען איינדרוק אויף די גאַנצע

שפאנישע ארבייטער-בעפעלקערונג. דער האם און צאָרן געגען די פֿער-
אורזאָכער פֿון דיווען בלוטיגען פֿערברעכען איז געווען אונבעשרייבליך און
א גרויסע צאָהל פֿון מערָאָריסמישע אַקמען איז געווען די אונפֿערמידליכע
פֿאַלגע.

די פֿעריאָדע פֿון 1888 ביז 1897 איז געווען אַ צייט פֿון שרעקליכע
פֿערפֿאַלגונגען, הויפטזעכליך אין די ביידע פראַווינצען אַנדאַלווען און
קאַטאַלאַניען. אַם 1טען מאַי 1890 האָט די אייראָפעאישע אַרבייטער-
קלאַסע, אָדער בעסער געזאָגט, אַ מַהייל פֿון איהר, פֿערוזכט צו פֿערווירק-
ליכען דעם בעריהמטען בעשלוס פֿון דעם אינטערנאַציאָנאַלען פֿאַרזע-
קאָנגרעס אין 1889, און אין קיין לאַנד אין דער וועלט איז דער אָבקלאַנג
פֿון דעם דאָזיגען בעשלוס ניט געווען אַווי שטאַרק ווי אין שפּאַניען. פֿיעלע
טויזענדער אַרבייטער האָבען פֿערלאָזען די פֿאַבריקען און פֿעלדער און אין
די גרויסע שטעט פֿון קאַטאַלאַניען איז דער שטילשטאַנד געווען אַ פֿאַל-
שמענדיגער. דער איינדרוק פֿון דיווער מעכטיגער בעוועגונג איז געווען אַווי
שטאַרק, אַז די רעגירונג האָט אויסגעמירען יעדע געלעגענהייט אַרויסצורופֿען
צוזאַמענשטויסונגען מיט די אַרבייטער. דערפֿאַר אָבער איז דער 1טער מאַי
1891 געווען אַ בלוטיגער טאָג. דער אַנאַרכיסטישער געווערקשאַפֿטס-בונד
„פֿעדעראַסיאָן דערעסיסמענסיאַל קאַפיטאַל“ האָט בעשלאָסען אויסצוקעמפֿען
דעם אַכט שטונדען אַרבייטס-טאָג און די רעגירונג האָט געמאַכט פֿיעבער-
האַפֿטע פֿאַרבערייטונגען. אין אַלע מַהיילען פֿון שפּאַניען, איבערהויפט אין
קאַטאַלאַניען און אַנדאַלווען, האָבען שטאַטגעפֿונען בלוטיגע קעמפֿע. אין
באַרצעלאָנאַ האָט שטאַטגעפֿונען אַן אמת'ע גאַסען-שלאַכט און פֿיעלע
אַנאַרכיסמען זיינען דערשאָסען און אַרעסטירט געוואָרען.

נאָר אַם שרעקליכסטען זיינען די פֿערפֿאַלגונגען געווען אין אַנדאַלו-
זיען, דעם קלאַסישען לאַנד פֿון דער „מאַנאַ נעגראַ“ און אַנדערע פֿאַליציי-
קאָנספּיראַציעס. צום טראָץ פֿון די בלוטיגע פּאַסירונגען פֿון 1881, 1882
און 1883 האָט זיך די אַנאַרכיסטישע אַרבייטער-בעוועגונג אין אַנדאַלווען
פֿון 1886 אָן ווידער זעהר שטאַרק ענטוויקעלט. אין דיווען יאָהר איז אַל-
פֿאַנואָ דער 12טער געשטאַרבען, און די אַלגעמיינע אַמעסטיע, וועלכע איז
באַלד נאָך זיין טויט פּראָקלאַמירט געוואָרען, האָט איינעם פֿון די פּאַפּו-
לערסטע אַנאַרכיסטישע פּראָפּאַגאַנדיסטען, פֿערמיין סאַלוואַמשעאַ, גענעבען
די מעגליכקייט צוריק צו קומען נאָך שפּאַניען. סאַלוואַמשעאַ איז געווען
איינע פֿון די וואונדערבאַרסטע געשטאַלמען אין דער רעוואָלוציאָנערער
געשיכטע פֿון שפּאַניען. דאָס לעבען פֿון דיווען מאַן ערשיינט אונז ווי אַ
פֿאַנטאַסטישער ראָמאַן פֿול מיט קעמפֿע, ליידען, פֿערפֿאַלגונגען און

אויסערגעוועהנליכע פאסירונגען. סאלוואַטשעא איז געווען דער זוהן פֿון א רייכען קויפֿמאַן אין דער שטאָדט קאַדיס, און דער טויט פֿון זיינע עלטערן האָט איהם פֿערשאַפֿט אַ גרויסען פֿערמעגען פֿון עטליכע מיליאָן פעסעמאַס. אָבער דיוער ריינער און אידעאָלער כאַראַקטער האָט פֿערווענדעט אַלעס, וואָס ער האָט נור פֿערמאַגט פֿאַר דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. אין זיין יוגענד איז ער געווען אַ גליהענדער אָנהיינגער פֿון דער קאָמוניסטישער רעפּובליק און האָט גענומען אַן אַקטיווען אָנטייל אין אַלע רעפּובליקאַנישע פֿערשווערונגען אין דער פּראַווינץ אַנדאַלוזיען. מעהר ווי איינמאָל האָט ער איינגעשטעלט זיין לעבען און פֿרייהייט אין די בלוטיגע קעמפֿע מיט דער קלעריקאַלער און מאַנאַרכיסטישער רעאַקציע און ער האָט איבערגעמראַגען אַלע ליידען און פֿערפֿאַלגונגען מיט אַ העלדישער ענערגיע. דער נאָמען פֿון דיווען מאַן איז געווען אַ פּראַגראַם פֿאַר דאָס פֿאָלק פֿון אַנדאַלוזיען, די לעבעדיגע פֿערקערפּערונג פֿון אַלע רעוואָלוציאָנערע האַפֿטונגען און שמרעכונגען פֿון די מאַסען. אין 1871 האָט מען איהם געוועהלט אַלס בירגערמייסטער פֿון זיין געבורטס-שטאָדט קאַדיס. אין 1873, ווען די קאָמונאַליסטישע רעוואָלוציע האָט אויסגעבראַכען אין שפּאַניען, איז סאלוואַטשעא געווען דער מיליטערישער פֿיהרער פֿון די פֿע-דעראַליסטען אין קאַדיס, נאָך דער נידערלאַגע פֿון די רעבעלען האָט ער זיך פֿרייוויליג איבערגעגעבען צו זיינע געגנער, אום צו ראַטעווען זיינע קאַמעראַדען. מען האָט איהם פֿעראורטהיילט צו אייביגער קאַמאַרנע אין איינע פֿון די שפּאַנישע שטראַף-קאָלאָניען אין אַפֿריקאַ. אין 1884 האָט זיך איהם איינגעגעבען צו ענטלויפֿען. די שטאָדט פֿערוואַלטונג פֿון קאַדיס האָט שוין פֿריהער אויסגעפֿיהרט ביי דער רעגירונג, אַז מען זאָל „בענגאַדיגען“ איהר געוועזענעם בירגערמייסטער; אָבער סאלוואַטשעא האָט צוריסען דעם בענגאַדיגונגס-דאַקומענט און האָט ערקלערט, אַז ער וועט נור אָננעהמען די פֿרייהייט, ווען מען וועט אַמנעסטירען אַלע זיינע קאַמעראַדען, אָדער ווען עס וועט איהם געלינגען צו בעפֿרייען זיך דורך זיין אייגענע קראַפֿט. די צייט פֿון 1884 ביז 1886 האָט סאלוואַטשעא פֿערבראַכט אין דער שטאָדט מאַנושער אין מאַראַקאָ. ווען די אַלגעמיינע אַמנעסטיע האָט איהם אין 1886 ווידער ערלויבט צוריק צו קומען נאָך שפּאַניען, איז ער עמפֿ-פֿאַנגען געוואָרען פֿון דער בעפֿעלקערונג אין קאַדיס מיט אַן אונבעשרייב-ליכער בעגייסטערונג. דיוועס מאָל איז דער גרויסער רעוואָלוציאָנער צוריק-געקומען אַלס אַנאַרכיסט. די שריפֿטען פֿון באַקונין און קראַפּאָטקין, וועלכע ער האָט פֿלייסיק שטודירט אין דער געפֿאַנגענשאַפֿט, האָבען איהם געפֿיהרט צום אַנאַרכיסם. באלד ווען ער איז צוריקגעקומען, האָט ער געגרינדעט די

אנארכיסטישע צייטשריפט „על סאסיאלויזמא“ אין קאדיס, וועלכע האָט געהאַט אַ גרויסען איינפֿלוס אויף די פֿעלד-אַרבייטער פֿון אַנדאַלווען. דורך דעם מעכטיגען איינפֿלוס פֿון סאָלואַזשעאַ'ס פּערווענליכקייט, האָט זיך די בעוועגונג ענטוויקעלט מיט אַן אויסערגעווענהליכער קראַפֿט. די רעגירונג האָט זיך דערשראָקען פֿאַר דיזער בעוועגונג און זי האָט באַלד ווידער אָנגעווענדעט איהרע אַלמע מיטלען, אום צו ברעכען דעם איינפֿלוס פֿון דער אנארכיסטישער און סינדיקאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדאַ. ביי יעדער פּאַסיגער און ניט פּאַסיגער געלעגענהייט האָבען שטאַטגעפֿונען מאַסען אַרעסטירונג-גען אין אַלע טהיילען פֿון אַנדאַלווען. מען האָט פֿערמאַכט די לאַקאַלען פֿון די אַרבייטער, די פֿרייע שולען און סינדיקאַטען און אונטערדריקט די אנארכיסטישע פּרעסע. סאָלואַזשעאַ'ס לעבען אין יענער צייט איז געווען איין איינציגער פּראָצעס; קוים וואָס עס האָט זיך געענדיגט איין פּראָצעס האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אַ נייער און יעדער פּראָצעס איז געווען אַ רעוואַלוציאָנערע דעמאָנסטראַציע און אַ נייער אַניטאַציאָנס-מימעל פֿאַר דער אנארכיסטישער פּראָפּאַגאַנדאַ.

אַם 1טען מאי 1890 האָבען סאָלואַזשעאַ און זיינע פֿריינדע אָרגאַניזירט געוואַלטיגע רעוואַלוציאָנערע דעמאָנסטראַציען פֿון די פֿעלד-אַרבייטער אין אַנדאַלווען. כדי דיזע דעמאָנסטראַציעס זאָלען זיך ניט נאָך אַמאָל ווידערהאַלען, האָט די פּאָליציי קורץ בעפֿאַר דעם 1טען מאי 1891 אַרעסטירט סאָלואַזשעאַ און אַסך פֿון זיינע קאַמעראַדען, אָבער זי האָט דערמיט דערגרייכט פּונקט דעם גענענהייל פֿון דעם, וואָס זי האָט געוואַלט אויספֿיהרען. איצטער האָט מען אָנגעהויבען אַרבייטען מיט אַנדערע מיטלען. באַלד נאָך דעם 1טען מאי האָבען שטאַטגעפֿונען צוויי עקספּלאָזיאָנען אין דער שטאָדט קאדיס. די איינע האָט געטויטעט אַן אַרבייטער, די אַנדערע האָט פֿערוואונדעט פֿיער יונגע לייט. די רעאַקציאָנערע פּרעסע האָט זאָפֿאַרט בעשולדיגט די אנארכיסטען. סאָלואַזשעאַ'ס צייטונג „על סאסיאלויזמא“ האָט באַלד ערקלערט, אַז דיזע „אַמענטאַמען“ אויף אונשולדיגע מענשען זיינען די אַרבייט פֿון דער פּאָליציי. באַלד דערנאָך איז אַ גאַנצע מחנה פֿון פּאָליצייסטען און שפּיאָנען אַריינגעדורנגען אין דער רעדאַקציאָן פֿון דער צייטונג, און מען האָט דאָרט „ענטדעקט“ צוויי באַמבען. יעדער מענש האָט געוואוסט, אַז די פּאָליציי האָט געפֿונען די באַמבען, ווייל איהרע שפּיאָנען האָבען זיי אַליין אַוועקגעלייגט; פֿון דעסמוועגען האָט מען באַלד אַרעסטירט אַ גרויסע צאָהל אנארכיסטען און שפּעטער מיט צוויי וואָבען איז אויך סאָלואַזשעאַ ווידער אַרעסטירט געוואָרען. עהנליכע עראייגניסע האָבען שטאַטגעפֿונען אין דער שטאָדט כערעס דע לאַ פֿראַנטעראַ, וועלכע

אזו שמענדיג געווען א צענטער פֿון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג אין אַנדאַלווען. דאָרטען האָט מען אין אויגוסט 1891 אַרעסטירט 157 אַנאַר-כיסטען, בעשולדיגענדיג זיי, אַז זיי בעלאַנגען צו אַ געהיימער מעראַריס-טישער אָרגאַניזאַציאָן.

דיזע שטענדיכע פֿערפֿאַלונגען האָבען אַרויסגערוּפֿען אַ ביטערען האַס צווישען די פֿעלד-אַרבייטער, וועלכער איז נאָך פֿערגרעסערט געוואָרען דורך אַ גרויסען עקאָנאָמישען קרויס אין יענער צייט, פֿון וועלכען די אַרבייטער האָבען זעהר שטאַרק געליטען. זעהענדיג, אַז די פּאָליציי אונטערדריקט די עלעמענטאַרסטע רעכטע פֿון די אַרבייטער אויף דעם גרוואַסטען אופֿן, אַניוענדענדיג די פֿערברעכערשטע מיטלען, אום צו דערגרייכען איהר צוועק, האָבען עטליכע הונדערט פֿעלד-אַרבייטער בעשלאָסען צו בעפֿרייען זייערע געפֿאַנגענע קאַמעראַדען אין כערעס מיט געוואַלט. אין דער נאַכט פֿון 8טען יאַנאַר 1892 האָבען אַן ערך 500 אַרבייטער געמאַכט אַן אָנפֿאַל אויף די שטאָרט. מיט דעם געשריי: „עס לעבע די סאַציאַלע רעוואָלוציאָן! עס לעבע די אַנאַרכיע!“ זיינען זיי פֿרוצלינג אַריינגעדונגען אין כערעס. ביי די צוזאַמענשטויסונגען זיינען געטויטעט געוואָרען צוויי גרונד-בעזיצער און איין אַרבייטער. די סאַלדאַמען, ניט וויסענדיג ווי גרויס עס איז די צאָהל פֿון די רעבעלען, האָבען זיך צוערשט צוריקגעהאַלטען; פֿון דעסוועגען האָבען די שלעכט בעוואַפֿענטע אַרבייטער נאָר געקענט אויספֿיהרען אַ מהייל פֿון זייער פּלאַן און איידער עס האָט זיך אָנגעפֿאַנגען דער מאַג, האָבען זיי זיך שטילערהיים צוריקגעצויגען. קיינער פֿון זיי איז ניט אַרעסטירט געוואָרען. די ראַכע פֿון די גרונד-בעזיצער און די אָרגאַנען פֿון דער רעגירונג איז געווען אַ שרעקליכע. מען האָט באלד אַרעסטירט אַ גרעסערע צאָהל פֿון גאַנץ אונשולדיגע אַרבייטער, און אין די צעלען פֿון דעם געפֿענגניס אין כערעס האָבען זיך אָבגעשפּיעלט דיזעלבע שוידערליכע סצענען ווי אין דער צייט פֿון דער „מאַנאָ נעגראַ“ קאָנספּיראַציע און ווי שפעטער אין די קאַזעמאַטען פֿון דער פֿערשאַלטענער פֿעסטונג מאַנטכואימש. די אונגליקליכע געפֿאַנגענע האָבען געמוזט איבערמאַגען די בעסטיאַלע און אונמענשליכע גרוואַמקייטען פֿון אַ נייער אינקוויזיציאָן; מען האָט זיי געמאַטערט אויף דעם שרעקליכסטען אופֿן, אום אַרויסצורייסען פֿון זיי אַלעס דאָס, וואָס די היינקער האָבען נור געפֿונען פֿאַר נייטיג.

אייניגע פֿון די געמאַטערטע זיינען געבליבען שטאַרק, טראָץ די שרעקליכע ליידען, וועלכע זיי האָבען דורכגעמאַכט; די היינקער האָבען פֿון זיי ניט געקענט אַרויסגעקומען אַ וואָרט. אָבער אַנדערע פֿון זיי זיינען ניט אימשטאַנד געווען איבערצומאַגען די מוראָדיגע שמערצען און זיי

האָבען צולעצט צוגעגעבען אלצדינג, וואָס די אינקוויזיטאָרען האָבען געפֿאַ-
דערט. פֿעליקס גראַוואַלאַ, איינער פֿון די אַרעסטירטע, האָט ערקלערט, אַז
די אַנאַרכיסטען קאַראַ און בוסיקי האָבען ערמאָרדעט די צוויי גרונד-בעזיר-
צער; אַז די גענאָסען לאַמעלאַ און לעבריקאַנאַ האָבען אָנגעפֿיהרט די
רעבעלען און אַז צוויי אַנדערע זיינען געווען די געהיימע פֿערמיטלער צווישען
פֿערמין סאַלוואַטשעא און די פֿיהרער פֿון דעם אויפֿשטאַנד אין כערעס.
אייניגע פֿון די בעשולדיגטע זיינען געצוואונגען געוואָרען דורך שוידערליכע
מאַטעריאַלע צו בעשטעטיגען גראַוואַלאַ'ס ערקלערונג. די ענדע איז געווען,
אַז פֿיער פֿון די אָנגעקלאַגטע זיינען פֿעראורטהיילט געוואָרען צום טויט און
פֿיער אַנדערע צו אייביגער קאַטאָרגע.

אַם 10טען פֿעברואַר 1892 זיינען די גענאָסען בוסיקי, לאַמעלאַ, סאַר-
סועלאַ און לעבריקאַנאַ געשטאָרבֿען אויף דער גאַראַטע. זיצענדיג אויף דער
גאַראַטע, האָט סאַרסועלאַ אויסגעשריען מיט אַ שטאַרקער שטימע: „פֿאַלק
פֿון כערעס! זאָל קיינער נישט זאָגען, אַז מיר זיינען געשטאָרבֿען ווי פֿייג-
לינגע! איך האָף, אַז איהר וועט געהמען ראַכע פֿאַר אונז פֿון דויער נייער
אינקוויזיציאָן!“ קאַראַ, איינער פֿון די, וועלכע זיינען פֿעראורטהיילט געוואָר-
ען צו אייביגער קאַטאָרגע, איז געשטאָרבֿען דעם טאָג נאָך דער הינריכ-
טונג פֿון זיינע פֿיער קאַמעראַדען; מען האָט איהם אַזוי שרעקליך געמאַטערט,
אַז זיין קערפֿער איז שוין מעהר נישט אימשטאַנד געווען צו ערהאַלען זיך
פֿון די מורא'דיגע ליידען, וועלכע ער האָט דורכגעמאַכט.

דאָס איז געווען דער ערשטער פּראָצעס, דער פּראָצעס פֿון די איבע-
ריגע אָנגעקלאַגטע האָט ערשט שטאַטגעפֿונען מיט אַ יאָהר שפעטער, ווען
דאָס קריעגס-געריכט איז זיך צום צווייטען מאַל צוגיפֿגעקומען. וועהרענד-
דויער צייט זיינען די געפֿאַנגענע בעהאַנדעלט געוואָרען אויף דעם גרוי-
זאַמסטען אופן. וואָס פֿאַר מיטעל די היינקער האָבען אָנגעווענדעט, אום צו
פֿעראורטהיילען די אונגליקליכע, איז בעוויזען געוואָרען דורך אַ בריעף פֿון
מאַנעל דיאַס קאַבאַליעראַ,* איינעם פֿון די אָנגעקלאַגטע. לויט דעם
דאָזיגען ברעף איז דער מיליטערי-ריכטער סיפּריאַנאַ אַלבאַ גענאַנגען צו
דער פֿרוי פֿון דיאַס קאַבאַליעראַ און האָט איהר געזאָגט, אַז איהר מאַן
וועט בעפֿרייט ווערען, אויב זי וועט ערקלערען, אַז סאַלוואַטשעא האָט
גראַוואַלאַ'ן געגעבען אַ בריעף פֿאַר איהם און אַז ער, דיאַס קאַבאַליעראַ, האָט
אויפֿגעפֿאָרדערט די רעבעלען פֿון כערעס צו צושטערען די מעלעגראַפֿישע
פֿערבינדונגען. אין דערזעלבער צייט האָט דער אינקוויזיטאָר ערקלערט, אַז

*) Los Sucesos de Jerez, Barcelona 1893.

איוב זי וועט ניט ערפילען זיין וואונש, וועט מען איהר מאן מאטערן פֿון דאָס ניי. עס פֿערשמעהט זיך, אַז די אונגליקליכע פֿרוי האָט ערקלערט אַלעס, וואָס מען האָט נור געפֿאָדערט פֿון איהר, אום צו ראַטעווען איהר מאן. פֿאַר'ן געריכט האָט דער הויפט-עדות, גראַוואַלאַ, ערקלערט, אַז אַלע בעשולדיגונגען זיינע זיינען געווען פֿאַלש און אַז מען האָט אָנגעווענדעט געגען איהם די שוידערליכסטע מיטלען פֿון דער אינקוויזיציאַן, אום אַרויס-צורייסען פֿון איהם די ערקלערונגען, וועלכע זיינע ריכטער האָבען געפֿאַ-דערט. נאָר זיינע ווערטער האָבען ניט געמאַכט קיין שום איינדרוק אויף די היינקער.

די וויכטיגסטע אויפֿגאַבע פֿון דיווען צווייטען פּראָצעס איז געווען פּטור צו ווערען פֿאַר אַ לאַנגע צייט פֿון פֿערמין סאַלוואַטשעאַ, דעם אונערמיר-ליכען און העלדישען פּראָפּאַגאַנדיסט, סאַלוואַטשעאַ איז אַרעסטירט געוואָ-רען אין קאַדים נייַן מאַנאַטען בעפֿאַר דעם אויפֿשטאַנד אין בערעס; ער איז די גאַנצע צייט געזעסען אין געפֿענגניס און פֿאַלגליך האָט ער ניט געקענט נעהמען קיין אָנמחייל אין דעם אויפֿשטאַנד. אָבער ביי שפּאַנישע מיליטער-ריכטער שפּיעלען אַועלכע קלייניגקייטען קיין ראַלע ניט. מען האָט איינפֿאַך ערקלערט, אַז סאַלוואַטשעאַ האָט אָרגאַניזירט דעם אויפֿשטאַנד, ויצענדיג אין געפֿענגניס פֿון קאַדים, אין קאַדים גופּא וואָלט זיך טאַקע ניט געפֿונען קיין ריכטער, וועלכער זאָל אָנגעהמען אַזאַ אַנקלאַגע, דערפֿאַר האָט מען סאַלוואַטשעאַ געבראַכט פֿאַר די היינקער פֿון בערעס. סאַלוואַטשעאַ האָט געוואוסט, וואָס ער האָט צו ערוואַרטען, און ווען דער פּרעזידענט פֿון געריכט האָט געזאָגט צו איהם: „איהר זייט פֿערפֿליכטעט מיר צו זאָגען דעם אמת אויף אַלע פֿראַגען, וועלכע איך געה אייך שמעלען“, האָט דער גרויסער רעבעל איהם געענטפֿערט מיט אַ שטאַלצער פֿעראַכטונג: „דיווער פּראָצעס איז ניט מעהר ווי אַ גידערטרעכטיגע קאָמעדיע און איך בין שוין פֿעראורטהיילט געווען, נאָך איידער איהר האָט מיך געצוואונגען צו ערשיי-נען פֿאַר אייך, פֿאַלגליך האָב איך אייך איבערהויפט ניט וואָס צו ענטפֿערן.“ דער סוף איז געווען, אַז צעהן פֿון די אָנגעקלאַגטע זיינען פֿעראור-טהיילט געוואָרען צו אייביגער קאַטאָרגע, זעקס פֿון זיי האָבען געקראָגען 15 יאָהר און סאַלוואַטשעאַ 12 יאָהר קאַטאָרגע.

יעדער האָט געוואוסט, אַז די אָפּפֿער פֿון דיווע ביידע בלוטיגע פּראָ-צעסען זיינען געווען אונשולדיג. זייער איינציגעם פֿערברעכען איז געווען, וואָס זיי האָבען בעלאַנגט צו דער אָרגאַניזאַציאַן פֿון די פֿעלד-אַרבייטער און אַז זיי זיינען געווען אָנהיינגער און פּראָפּאַגאַנדיסטען פֿון'ם אַנאַרכיסם.

דאָס שוידערליכע יוסמיץ-פֿערברעכען פֿון כערעס דע לאַ פֿראַנטמעראַ
האַט געמאַכט אַ מיטפֿען איינדרוק אויף דער שפּאַנישער אַרבייטער-בעווע-
גונג. די בריעף פֿון די געמאַטערטע, וועלכע זיינען פֿערעפֿענטליכט געוואָרען
אין דער אַנאַרכיסטישער אַרבייטער-פרעסע, האָבען אַרויסגערופֿען אַן אַלגע-
מיינעם געפֿיהל פֿון האַס און ראַכע געגען די אינקוויזיטאָרען און עס איז
געווען אונפֿערמיידליך, אַז דיזע שטימונג האָט געמוזט געפֿינען אַ בלוזיגען
אויסדרוק.

אַם 24טען סעפטעמבער 1893 האָט דער אַנאַרכיסט פֿאָלינג פֿאַליאַס
אויף דער גראַן וויאַ אין באַרצעלאַנאַ געשלידערט צוויי באַמבען אויף דעם
גענעראַל מאַרטינעס קאַמפּאַס, דעם שפּאַנישען גאַליפֿע און איינעם פֿון די
אַס מיסמען פֿערהאַסטע רעאַקציאָנערען אין שפּאַניען. מאַרטינעס קאַמפּאַס
איז נור לייכט פֿערוואַנדעט געוואָרען. עס וואָלט געווען אַ קלייניגקייט פֿאַר
דעם אַמענטעטער צו בענוצען זיך מיט דעם אַלגעמיינעם פּאַניק און צו
אַנטלויפֿען; אָבער פֿאַליאַס איז געבליבען שמעהן אויף'ן פּלאַץ, האָט זיין
הימעל געוואָרפֿען אין דער לופֿטען און געשריען: „איך האָב עס געטהאָן!
עס לֵעבֶע די אַנאַרכיע!“ דאָס קריענס-געריכט האָט פֿאַליאַס פֿעראַורטהיילט
צום טויט. ער האָט אויסגעהערט זיין אַורטהייל מיט אַ שמייעל אויף די
ליפֿען און האָט עמליכע מאַל ערקלערט, אַז ער אַליין האָט בעגאַנגען זיין
טהאַט און אַז קיין אַנדערער האָט ניט געוואוסט דערפֿון. אויף דעם וועג
צום טויט האָט ער געזונגען דאָס הערליכע קאַמפּף-ליעד פֿון די שפּאַנישע
אַנאַרכיסמען, און שטעהענדיג פֿאַר די ביקסען פֿון די זעלנער, האָט ער
נאָך אויסגעשריען: „די ראַכע וועט זיין אַ שרעקליכע!“ דיזע ווערטער
האָבען זיך באַלד דערויף ערפֿילט אויף אַ מוראַ'דיגען אופן.

די רעגירונג האָט זיך ניט בענוגענט מיט דעם טויט פֿון פֿאַליאַס.
צעהנדליגע אַנאַרכיסמען זיינען אַרעסטירט געוואָרען און די היינקער האָבען
זיי געמאַטערט אויף דעמועלבען גרוואַמען שטייגער ווי די אונשוילדיגע אָפּפֿער
פֿון כערעס. צווישען דיזע אונגליקליכע איז אויך געווען דער אַנאַרכיסט
סאַנטיאַגאָ סאַלוואַדאָר, אַ פֿערזענליכער פֿריינד פֿון פֿאַלינג פֿאַליאַס. די
גרוואַמע און באַרבאַרישע מאַטערנישען, וועלכע ער האָט דורכגעמאַכט אין
די קאַזעמאַטען פֿון מאַנטכואיטש, האָבען ענטוויקעלט אין דעם האַרץ פֿון
דעם אונגליקליכען גרוואַמע און באַרבאַרישע געפֿיהלען, און אַ קורצע צייט
נאָכדעם ווי ער האָט פֿערלאָזען דאָס געפֿענגניס, האָט ער אַראַבעשליידערט
פֿון דער גאַלעריע פֿון'ם ליסעאַ-טהעאַטער אין באַרצעלאַנאַ צוויי באַמבען
אין דעם אונטערשטען צושויער-רוים, וועלכע האָבען געטויטעט און פֿער-
וואַנדעט אַ גרעסערע צאָהל מענשען. די פֿאַלגען פֿון דיזען ווילדען אַקט

זיינען געווען שרעקליך. די פֿערטרעטער פֿון דער רעגירונג, דער גענעראל וויילער און דער גובערנאמאָר לאַראַקא, האָבען באַלד פּראַקלאַמירט דעם קריעגס-צושטאַנד. אַלע אַרבייטער-אַרגאַניזאַציאָנען זיינען צושטעהרט גע- וואָרען; די אַנאַרכיסטישע און סינדיקאַליסטישע פרעסע איז אונטערדריקט געוואָרען און די צאָהל פֿון די אַרעסטירטע אַנאַרכיסטען איז געווען אַ גרויסע. דיזע אינגליקליכע, וועלכע האָבען ניט געהאַט קיין שום בעציהונג מיט דעם אַטענטאַט אין ליסעאַ-טהעאַטער, זיינען געמאַטערט געוואָרען אויף דעם גרויזאמסטען אופן. מען האָט זיי געשפּאַלמען די צינגער, פֿער- קריפעלט די געשלעכטס-טהיילען און זיי ניט געגעבען קיין וואַסער צום טרינקען, אום אַרויסצורייסען פֿון זיי דעם „אמת“. איינער פֿון די אונגליק- ליכע, דער אַנאַרכיסט באַרראַס איז בעגאַנגען זעלבסטמאָרד, דריי אַנדערע, בערניטש, אַלקאָי און נאַכער זיינען געשטאַרבן אונטער די הענד פֿון זייערע היינקער. כאַסע קאָדינאַ, אַ יונגער אַנאַרכיסט, כמעט נאָך אַ קינד, האָט ענדליך צוגעגעבען אונטער די שוידערליכסטע שמערצען, אַז ער האָט געוואָרפֿען די באַמבען און אַז ער האָט דערמיט אויסגעפֿיהרט דעם בעשלוס פֿון אַ געהיימער אַרגאַניזאַציאָן. קאָדינאַ און זיינע אינגליקליכע קאַמעראַדען האָבען גראַד געוואַלט ערשיינען פֿאַר'ן קריעגס-געריכט, ווען די פּאָליציי האָט אַרעסטירט אין אַראַנאַן דעם ווירקליכען אַטענטעטער סאַנטיאַגאָ סאַלוואַדאָר. דאָס איז געווען ניין מאָנאַטען נאָך דעם אַטענטאַט. סאַלוואַדאָר האָט בער- וויווען, אַז ער האָט ניט געהאַט קיינעם, וואָס האָט איהם געהאַלפֿען, אָדער וואָס האָט אפילו געוואוסט פֿון זיין פּלאַן; נאָר די היינקער האָבען פֿון דעסמוועגען ניט אַרויסגעלאָזט זייערע אונשולדיגע אָפּפֿער פֿון זייערע מער- דערישע הענד. זיי האָבען איינפֿאַך געמאַכט אַ נייען פּראָצעס און דיזעלבע אינגליקליכע, וועלכע זיינען פֿריהער פֿון די אינקוויזיטאָרען דורך די ערנסטע און שענדליכסטע מאַטערנישען געצוואונגען געוואָרען זיך מודה צו זיין, אַז זיי האָבען אַרגאַניזירט און אויסגעפֿיהרט דעם אַטענטאַט אין ליסעאַ-טהע- אַטער, זיינען איצט דורך דיזעלבע מיטלען געצוואונגען געוואָרען צו ערקלע- רען, אַז זיי האָבען גענומען אַן אַנטהייל אין דעם אַטענטאַט פֿון פּאָלינאַ פּאַלאַס אויף מאַרטינעס קאַמפּאַס.*) און וואָס איז געווען די ענדע פֿון דיזער בלוטיגער טראַגעדיע? זעקס פֿון די אַנגעקלאַגטע, די אַנאַרכיסטען סערסועלאַ, אַרמש, סאַבאַט, קאָדינאַ, בערנאַט און סאַנאַס זיינען דערשאַ- סען געוואָרען; די פֿיער איבעריגע: מיראַליעס, מיר, קאַרבאַנעלל און וויליאַ- רוביאַס זיינען פֿעראורטהיילט געוואָרען צו אייביגער קאַטאַרגע אין אַפּריקאַ.

*) J. Montseny, El Proceso de un gran Orimen La Coruna 1895.

ווען די איינצעלהייטען פֿון דיזען בלוזיגען יוסטיץ-פֿערברעכען זיינען בעקאנט געוואָרען, האָט זיך אויפֿגעהויבען אַ שטורם פֿון האַם און פֿער-צווייפֿלונג ביי דער אַרבייטער-בעפֿעלקערונג פֿון באַרצעלאָנאַ. דער אַרביי-טער ראַמאָן מורולל האָט פֿערוזכט צו דערשיסען דעם היינקער לאַראַקאַ, דעם גובערנאַטאָר פֿון באַרצעלאָנאַ, אָבער ער האָט איהם נור לייכט פֿער-וואַנדערט אין פֿנים. מורולל איז באלד אַרעסטירט געוואָרען צוזאַמען מיט נאָך צוויי אַרבייטער, וועלכע זיינען צופֿעליגערווייזע בעקאנט געווען מיט איהם. מען האָט די דריי מענער געמאַטערט אויף אַזאַ שרעקליכען אופן, אַז איינער פֿון זיי איז באלד נאָך זיין בעפֿרייאַנג געשטאָרבֿען. מורולל גופאַ איז פֿעראַורטהיילט געוואָרען צו 17 יאָהר קאַטאָנע.

באַראַקטעריסטיש איז געווען דער סוף פֿון סאַנטיאַגאָ סאַלוואַדאָר, דעם אייגענמליכען און איינציגען פֿעראַורזאָכער פֿון דעם אַטענטאַט אין'ס ליסעאַ-טהעאַטער. באלד נאָך זיין אַרעסטירונג האָט ער ערקלערט די גלחים פֿון געפֿענגניס, אַז ער האָט שטאַרק חרטה אויף זיינע שרעקליכע פֿערברעכען און אַז ער ווינשט פֿון מיעפֿען האַרצען, די מוטער קירכע זאָל איהם צוריק אויפֿגעהמען אין איהר הייליגען שוים, כדי ער זאָל קענען שטאַרבען אַזוי ווי אַ פֿרוּמער קאַטהאָליק.

מען קען זיך פֿאַרשטעלען די צופֿרידענהייט פֿון די יעוואַיטען, די קלעריקאַלע פֿרעסע האָט אויסגעמאַלט דעם נס אין די גלענצענסטע קאָלירען. אין די בריעף, וועלכע דער יעוואַיט גאַבערנאַ האָט פֿערעפֿענטליכט אין דער קלעריקאַלער צייטונג „דיאַראַ דע באַרסעלאָנאַ“, האָט ער אָנגערופֿען דעם מעראַריסט „אונזער טהייערער סאַלוואַדאָר“. אָבער דער טריאַומפֿ פֿון די אינקוויזיטאָרען האָט זיך געענדיגט מיט אַ ביטערער ענטישונג. אויף דעם וועג צום עשאַפֿאַט האָט סאַלוואַדאָר פֿלוצלינג אַראָבגעוואָרפֿען די מאַסקע. ער האָט אַ שפּיי געטהאָן אויף דעם צלם פֿון דעם יעוואַיט, וועלכער האָט איהם בעגלייט צום טויט און ערקלערט מיט אַ הויכער שטימע, אַז ער האָט נור געשפּיעלט אַ קאַמעדיע מיט זיינע היינקער, אום אויסצומיידען די שרעקליכע גרוואַטקייטען פֿון דער אינקוויזיציאָן. און עס האָט זיך איהם מאַקע איינגעגעבען. זיינע לעצטע ווערטער זיינען געווען: „גידער מיט דער אינקוויזיציאָן! נידער מיט אַלע רעליגיאָנען!“

* * *

פֿון דיזע שוידערליכע פֿערברעכען פֿון די שפּאַנישע אינקוויזיטאָרען האָט מען אין אויסלאַנד כמעט קיין זאָך ניט געוואוסט. אייניגע אַנאַרכיס-מישע בלעטער אין די ראַמאַנישע לענדער האָבען געבראַבט עטליכע קורצע בעריכטען, אָבער די אַלגעמיינע פֿרעסע איז געבליבען שטום.

אין שפאניען גופא זיינען אפילו די שרעקליכסטע פֿערפֿאלגונגען ניט אימשטאנד געווען צו דערשטיקען די אַנאַרכיסטישע בעוועגונג. באלד נאָך דער שענדליכער ערמאָרדונג פֿון די זעקס אַנאַרכיסטען אין באַרצעלאָנאַ, האָבען זיך די גרופען ווידער רעאָרגאַניזירט און אין באַרצעלאָנאַ, מאַדריד, לאַ קאַרוניאַ א. ז. וו. האָבען ווידער אָנגעהויבען ערשיינען אַנאַרכיסטישע צייטונגען און בראַשורען.

די אַלגעמיינע לאַגע אין שפּאַניען איז אין יענער צייט געווען זעהר אַ קרימישע. די בלוטיגע טיראַניי פֿון דעם פֿינסטערן היינקער קאַנאָואַס דעל קאַסמיליאַ האָט אַרויסגערופֿען אַ מיעפֿע אונצופֿרידענהייט ניט בלויז ביי דער אַרבייטער-קלאַסע, נאָר אויך אין'ס לאַגער פֿון די רעפּובליקאַנער און דער ליבעראַלער בורזשאַווע. קאַנאָואַס איז געווען דער אייגענמיליכער פֿעראַורזאכער פֿון דער שרעקליכער מלחמה אין קובאַ, וועלכע האָט איינגעשלאָנגען די יונגע לעבענס פֿון 300.000 שפּאַנישע סאָלדאַטען און רואי-נירט דאָס לאַנד דורך אונגעהייערע אָבגאַבען. די פֿאַלגע פֿון דיווען מוראַ-דיגען צושטאַנד זיינען געווען אַ גאַנצע רייהע פֿון אויפֿשמענדע און בעוואַפֿענטע רעוואָלמען אין אַלע מהיילען פֿון שפּאַניען. דאָס פֿאַלק האָט געשמורמט די ברויט-מאַנאָויען, פֿערברענט די צאָל-היווער א. ז. וו. אין פּיעלע שטעט האָבען שטאַטגעפֿונען בלוטיגע שלאַכטען צווישען דער מאַסע און די מיליטער; אָבער די רעגירונג איז שמענדיג אימשטאַנד געווען צו אונטערדריקען די אונרוהען, צוליעב וויער ספּאַנטאַנען און לאַקאַלען כאַ-ראַקטער.

דער דיקטאַטאָר קאַנאָואַס וואָלט שוין אין יענער צייט בעקומען דעם לויין פֿאַר זיינע בלוטיגע פֿערברעכען און נור אַ צופֿאַל האָט איהם דאַמאַלס געראַטעוועט. דער אַנאַרכיסט פֿראַנסיסקאָ רואיס האָט איהם נעמליך ער-וואַרמעט (1895) פֿאַר דעם רעגירונגס-פּאַלאַסט מיט אַ באַמבע אין קעשענע; אָבער די באַמבע האָט געפּלאַצט אין דער האַנד פֿון דעם אַטענטעמער און האָט איהם אַליין צוריסען.

* * *

אַם 7טען יוני 1896 האָט אַן אונבעקאַנטער געשלידערט אַ באַמבע אין אַ רעליגיעזע פּראָצעסיאָן, וועלכע האָט דורכמאַרשירט די קאַליע דע קאַמביאַס נעוואַס אין באַרצעלאָנאַ. 6 פּערוואַנען זיינען געמויטעט געוואָרען און 41 פֿערוואַנדעט. קיינער האָט ניט געוואוסט, ווער עס איז געווען דער פֿעראַורזאכער פֿון דיווען ווילדען און וואַהנויגנען אַקט; אָבער די פּאָליציי האָט זיך באלד גענומען צו דער אַרבייט. די גאַנצע אַנאַרכיסטישע פּרעסע אין שפּאַניען האָט איינשטימיג ערקלערט, אַז די אַנאַרכיסטישע בעוועגונג

האָט קיין שום בעציהונג צו דיווען אונזיניגען און גרוואמען אָקט, נאָר ווער
האָט זיך צוגעהערט צו אזעלכע ווערטער. מען האָט באלד פראַקלאַמירט
דעם קריעגס-צושטאַנד; 380 מענשען, מייסטענשהיילס אַנאַרכיסטען, נאָר
אויך רעפּובליקאַנער און פֿריידינקער זיינען אַרעסטירט געוואָרען אין גאַנץ
קאַמפּאַליען. אַ העלפֿט פֿון די אַרעסטירטע האָט מען פֿערשפּאַרט אין
דעם אונטערשטען רוים פֿון אַ קריעגס-שיף, די איבעריגע אין די פֿייכטע
קאַזעמאַטען פֿון מאַנטכואַיטש. צווישען די געפֿאַנגענע זיינען געווען מענער
און פֿרויען פֿון די פֿערשידענסטע סאַרטען: לעהרער פֿון פֿרייע שולען,
אַנאַרכיסטישע פּראָפּאַגאַנדיסטען, סינדיקאַליסטען, מיטגלידער פֿון פֿריידיי-
קער-פֿעראַייניגען, רעפּובליקאַנער א. ז. וו. קיינער פֿון דיווע אונגליקליכע האָט
ניט געהאַט די קלענסטע, בעציהונגען צו דעם אַטענטאַט, קיינער האָט ניט
געוואוסט, ווער עס איז געווען דער פֿעראורזאַכער פֿון דיווע אָקט.* די
רענירונג, האָט אַליין געוואוסט, אַז דיווע מענער זיינען אונשולדיג, אָבער זיי
האָט זיך בענוצט מיט דער טהייערער געלעגענהייט, אום זיך אָבצורעכענען
מיט די פֿרייהייטליכע עלעמענטען.

אייניגע מאַנאַטען זיינען אַריבער און מען האָט קיין זאַך ניט געהערט
פֿון די געפֿאַנגענע. די ראַדיקאַלע פּרעסע איז געווען אונטערדריקט און די
זייניגע בלעטער, וועלכע זיינען נאָך ערשינען אויסער דער קלעריקאַלער
פּרעסע, האָבען געמוזט שווייגען, אום ניט צו ריוויקירען זייער אונטערדרי-
קונג. אָבער פּלוצלינג זיינען אין דער פֿראַנצויזישער פּרעסע ערשינען אייניגע
שרעקליכע בריעף. אייניגע זיינען געשריבען געווען פֿון געפֿענגניס-וועכטער,
אַנדערע פֿון די געפֿאַנגענע גופא. דער אינהאַלט פֿון דיווע מוראָדיגע בריעף
איז געווען צו שוידערליך, צו אונגלויבליך; אָבער באלד זיינען ערשינען נאָך
אַנדערע דאָקומענטען, וועלכע האָבען קלאָר און דייטליך בעוויזען, אַז די
בלומיגע שאַמעס פֿון טאָרקוועמאַדאַ און עסקאַבאַר זיינען ווידער אויפֿ-
געשטאַנען תּחית המתים אין די קאַזעמאַטען פֿון מאַנטכואַיטש. אונטער
דער לייטונג פֿון דעם זשאַנדאַרמען-אַפֿיציר נאַרסיס אָפּאַרטאַס האָט מען
די אונגליקליכע אָפּפֿער געמאַטערט אויף דעם שרעקליכסטען אופן, אום
אַרויסצורייסען פֿון זיי די בעשמעטיגונג פֿון אַ פֿערברעכען, פֿון וועלכען
קיינער פֿון זיי האָט ניט געוואוסט. מען האָט זיי אויסגערייסען
די נעגעל פֿון די הענד און פֿיס; מען האָט געברענט
זייערע קערפּערס מיט גליהענדע שטיקער אייזען; מען

(* דער ווירקליכער אַטענטעטער איז געווען אַ פֿראַנצויז מיט'ן נאָמען פֿראַנסאַ
זשיראַל, וועלכער איז מיט עטליכע יאָהר שפּעטער געשטאַרבּען אין אַמעריקאַ.

הָאָם צוואַמענגעדריקט זייערע געשלעכטס-טהיילען, בײַ וואַנען די הויט האָט געפלאַצט און די אונגליק-ליכע האָבען פֿערלאָרען זייער מעגליכקייט; מען האָט זיי אָנגעטהאָן אַן אייזערנע היטעל אויף'ן קאָפּ און געלאָזט דורכגעהן אַ שטאַרקען עלעקטרישען שטראָם. איינער פֿון די וועכטער האָט געשריבען אַ ברײַעף צו האַנרי ראָשפּאַר*.) אין וועלכען ער האָט אָנגעגעבען די נעמען פֿון די אינקוויזיטאָרען און די בעזונדערע אַרבייט פֿון יעדען ווי פֿאָלגט:

„כאַסע מאַיאַנס האָט די אויפֿגאַבע אָנצוטהון די געפֿאַנגענע יענע אינסטרומענטען, וועלכע זיינען בעשטימט צוואַמענצודריקען דעם קאָפּ און אַרויסצוקוועטשען די אונטערע געשלעכטס-טהיילען. ער הייסט אויך די איבעריגע וועכטער שמיסען די געפֿאַנגענע מיט בייטשען, אום זיי צו צווינגען שמענדיג צו לויפֿען אַהין און צוריק אין זייערע צעלען אָהן שלאָף, אָהן עסען, אָהן טרינקען.

„מאַנועל קאַררעראַס האָט די אויפֿגאַבע אַרייַנצושטעקען גליהענדע שטיקלאַך אייזען אין די קערפּערס פֿון די געפֿאַנגענע.

„איטורסיאַ עסטאַרקיי פֿערקריפעלט די געשלעכטס-טהיילען פֿון די געפֿאַנגענע מיט שאַרפֿע שטיקלאַך האַלץ און גיטאַרען-סטרונעס. די נעמען פֿון די איבעריגע היינקער זיינען פֿעליקס קאַרראַן, ראַפֿאַעל מאַיאַנס, סירילאַ רואיס, לעאַן לאַגעס און כאַטאַס.”

עלף פֿון די אונגליקליכע זיינען געשמאַרבען אונטער די הענד פֿון זייערע היינקער. מען האָט זייערע מויטע קערפּערס אַרייַנגעפאַקט אין זעק און זיי אַרייַנגעוואַרפֿען אין ים. אייניגע אַנדערע האָבען ערקלערט אונטער די שוידערליכסטע שמערצען, אַז זיי זיינען שולדיג. אָבער ווען מען האָט זיי ענדליך געשמעלט פֿאַר'ן קריענס-געריכט, האָבען זיי צוריקגענומען זייערע ערקלערונגען, זיי האָבען אַראַבגעריסען זייערע קליידער און געצייגט די ריכטער זייערע שרעקליכע וואונדען. איינער פֿון זיי, לואיס מאַס, איז אַראַב פֿון זינען. דער אָנבליק פֿון די אונגליקליכע איז געווען אַזוי שרעקליך, אַז אייניגע פֿון די אַפֿיצירען האָבען בעליידיגט די היינקער אויף דעם ערגסטען אופן און זיינען אַרויסגעטראָמען פֿון דער אַרמעע. פֿון דעסטוועגען האָט דער פּראָקוראַר ענריקאָ מאַרסאַ געוואָגט מיט אַ טיפֿלישען ציניזם: „איך פֿערמאָך מיינע אויגען פֿאַר דער פֿערנונפֿט און פֿאָדער דעם מויט פֿאַר 28 אָנגעקלאַגטע.” פֿאַר אלע איבעריגע האָט

*) L'Intransigent 21 Decembre 1896.

דיוער בלוט-הונד, וועלכער איז שפעטער געשטאָרבן אין א דול-הויז, גע-
פֿאַרערט אייביגע קאָמפּאָזיציע.

דער סוף פֿון דיוער גרויזאָמער יוסטיץ-קאָמפּעדיע איז געווען, אז דאָס
געריכט האָט אַכט פֿון די אָנגעקראַגטע פֿעראַרטהיילט צום טויט. 40 האָ-
בען בעקומען יעדער צו 20 יאָהר און 27 יעדער צו 8 יאָהר קאָמפּאָזיציע;
צוזאַמען הייסט עס 8 טויטעס-אורטהיילען און 1016 יאָהר קאָמפּאָזיציע.

אייביגע טעג נאָך דיווען שוידערליכען אורטהייל האָבען די ציימונגען
בעריכטעט, אז איינער פֿון די מיליטערי-ריכטער, דער אָפֿיציר כּוואַן מאָראַ-
לעס, האָט בעגאַנגען זעלבסטמאָרד. דער מענש איז ביי איהם דאָך שטאַר-
קער געווען איידער די בעסטיע, און זיין געוויסען האָט איהם ניט ערלויבט
לענגער צו לעבען.

דעם 4טן מאי 1897 האָט מען דערשאַסען די אַנאַרכיסטען מאָמאַס
אַשער, לואיס מאַס, כאַסע מאַלאַס, כּוואַן אַלסינאַ און כאַסע נאַגעס. פֿאַר
די אונגליקליכע אָפֿפֿער פֿון דער אינקוויזיציאָן איז דער טויט געווען אַן ער-
ליוונג. זיי האָבען בעגריסט די קוילען פֿון די זעלנער מיט די ווערטער
„נידער מיט די מערדער! נידער מיט די אינקוויזיטאָרען! עס לעבע די
אַנאַרכיע!“ נאַגעס האָט אַלײן קאָמאַנדירט „פֿייער!“

דער איינדרוק פֿון דיווען שענדליכען יוסטיץ-מאָרד איז געווען אַ גע-
וואַלטיגער. אין אַלע לענדער פֿון אייראָפּאַ האָבען שטאַמגעפֿונגען ריעזיגע
פּראָטעסט-פֿערוואַמלונגען און די פרעסע, איבערהויפט די פּראַנצויזישע, האָט
געבראַנדמאַרקט די שפּאַנישע היינקהער מיט גליהענדע ווערטער. דער נאָמען
פֿון דער פֿערשאַלטענער פֿעסמונג מאַנטכואימש, וועלכע האָט שוין געזעהן
אַזוי פֿיעל מענשליכע ליידען און שמערצען, אַזוי פֿיעל בלוט און טרערען,
האָט געשוועבט אויף אַלע ליפּען ווי אַ פֿינסטערע דראַהונג פֿון אַ ווילדער,
באַרבאַרישער פֿערגאַנגענהייט, וועלכע האָט פּלוצלינג בעוווּזען דער וועלט,
אז זי איז נאָך אַלץ ניט טויט. עס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, אז נאַנץ
אייראָפּאַ, די גאַנצע וועלט האָט זיך דערוואוסט פֿון די שוידערליכע פֿער-
ברעכען פֿון דער מאָדערנער שפּאַנישער אינקוויזיציאָן; און דאָך איז די
בלוטיגע טראַגעדיע פֿון מאַנטכואימש מעהר ניט געווען ווי אַן איינצעלנער
אַקט אין דער גרויסער און אַלגעמיינער טראַגעדיע, וועלכע שטעלט פֿאַר
מיט זיך די מערטייער-געשיכטע פֿון דער שפּאַנישער פֿרייהייטס-בעוועגונג.
עס איז אונגעגליך איבערצוגעבען די איינזעלהייטען פֿון יענער גע-
וואַלטיגער פּראָטעסט-בעוועגונג, וועלכע די טראַגעדיע פֿון מאַנטכואימש האָט
אַרויסגערופֿען אין נאַנץ אייראָפּאַ. אונטער דעם מאַראַלישען איינפֿלוס פֿון
דער דאָזיגער בעוועגונג האָט אויך די ראַדיקאַלע און רעפּובליקאַנישע

פרעסע אין שפּאַניען גופא ווידער אויפגעהויבען דעם קאָפּ און אויפגענומען דעם קאַמפּף מיט די היינקער, צום מראָץ דעם נייען באַרבאַרישען געזעץ געגען די אַנאַרכיסמען, וועלכעס האָט דער רעגירונג זאָגאַר געגעבען די מעגליכקייט אַרויסצושיקען שפּאַנישע בירגער פֿון לאַנד, אויב זיי זיינען גע- ווען פֿערדעכטיג צו זיין אַנאַרכיסמען. אַכט-און-צוואַנציג געפֿאַנגענע, וועלכע מען האָט אפילו ניט געקענט שמעלען פֿאַר'ן קריענס-געריכט, זיינען געווען די ערשטע אָפּפֿער פֿון דיווען מערדערישען געזעץ; צווישען זיי איז אויך געווען פֿראַנסיסקאָ גאַנאַ, איינער פֿון די אונגליקליכע, וועלכע זיינען אַם שרעקליכסטען געמאַטערט געוואָרען אין די קאַזעמאַמען פֿון מאַנטכואימטש.*

(* גאַנאַ איז געווען איינער פֿון די העלדישסטע מעגער, מיט וועלכע איך האָב זיך ווען בעגעגענט; אַן איינערער באַראַקטער, פֿון וועלכען די היינקער האָבען ניט געקענט אַרויסרייסען אַ וואָרט. כאַלד נאָך זיין אַרעסטירונג האָט מען איהם אַכט טעג נאָכאַנאַנד אויסשליסליך געשפּיווט מיט שטאַרק געזאַלצענע פֿיש און איהם ניט געגעבען קיין טראָפּען וואַסער צו טרינקען. אין דערוועלבער צייט האָט מען איהם געצוואונגען צו מאַרשירען פֿיער טעג און פֿיער געכט אַהין און צוריק אין זיין צעלע, ניט געבענדיג איהם קיין שום מעגליכקייט צו שלאָפֿען אָדער כאַטש זיך אָבצורוהען פֿאַר אַ וויילע. ווען דאָס האָט ניט געהאַלפֿען, האָט מען איהם געשמיסען מיט שמעקענס און ריטער. שפעטער האָט מען איהם צוקוועשט די געשלעכטס-אָרגאַנען מיט אייזערנע צוואַנגען. דער אונגליקליכער איז עטליכע מאָל געפֿאַלען אין חלשות. איינגאַל, ווען ער איז ווידער געקומען צו זיך, האָט ער כעמערקט, ווי דאָס בלוט גיסט זיך איהם פֿון די פֿיס. אויף דער ערד איז געלעגען אַן אָהל, מיט וועלכען די היינקער האָבען איהם אַריינגעשטאַכען אין דאָס פֿלויש אונטער די נייגעל פֿון די פֿיס און וועלכען זיי האָבען פֿערגעסען צו נעהמען מיט זיך. דער אונגליקליכער האָט געכאַפט דעם אָהל און פֿערוזכט צו מאַכען זיך דעם טויט. די היינקער האָבען איהם געפֿונען אונטעכטיג אין זיין צעלע, ליגענדיג אין אַ טייך בלוט; אָבער זיינע וואונדערן זיינען ניט געווען טויטליך און מען האָט איהם ביסלעכווייז אויסקורירט.

עטליכע טעג בעפֿאַר דעם אַטענאַט פֿון אַרויזאַליאַץ בין איך געזעסען מיט גאַנאַ און אייניגע אַנדערע קאַמעראַדען אין דער וואוינונג פֿון אַ שפּאַנישען גענאַסע אין לאַנדאָן. גאַנאַ האָט אונז דערצעהלט די געשיכטע פֿון זיינע שרעקליכע ליידען און האָט זיך צולעצט אויסגעטהאַן נאַקעט פֿאַר אונז, אום אונז צו צייגען זיין אַרע- מען, מיט האַנדעלמען קערפּער און די שרעקליכע סמנים פֿון די שוידערליכע מאַטע- ריען, וועלכע ער האָט דורכגעמאַכט. איך וועל דעם אָנבליק קיינמאַל ניט פֿער- געסען אין מיין לעבען. קיינער פֿון אונז האָט ניט גערעדט אַ וואָרט, אָבער אין אונזערע

די שוידערליכע איינצעלהייטען פֿון דיווען מאָנסטער-פֿערברעכען פֿון דער קלעריקאלער מאָנאַרכיע, די הערצרייסענדע בריעף פֿון די אָפּפֿער, די ערקלעהרונגען פֿון די דאָקטוירים א.ו.וו. קען מען געפֿינען אין דער ליבע-ראַלער און סאָציאליסטישער פרעסע פֿון אַלע לענדער און אין אַ גאַנצע רייע פֿון ביכער און בראַשורען, וועלכע זיינען אין יענער צייט ערשינען אין די מייסטע אייראָפּעאישע שפּראַכען. צוויי פֿון די אַלע שריפֿטען פֿער-דיענען, אַז מען זאָל זיי בעזונדערס דערמאָנען: דאָס בוך פֿון מאַררידאָ דעל מאַרמאַל, וועלכעס איז ערשיענען אין פֿראַנצויזיש, (*) און אַ שריפֿט פֿון 204 זיימען, וועלכע די גענאָסען פֿון לאַ קאַרוניאַ האָבען אַרויסגעגעבען געהיים אין שפּאַניען גופּא. (***) ביי דע שריפֿטען ענטהאַלטען אַ פֿאַלשמענ-דיגע און סיסטעמאַטישע צוזאַמענשטעלונג פֿון אַלע בריעף און דאָקומענטען און די גאַנצע געשיכטע פֿון יענעם בלוזיגען יוסטיץ-פֿערברעכען. דאָס לעצטע בוך איז ערשיענען אין מיטען דער ערגסטער רעאַקציאָן. כאָסע פּראַט און ריקאַרדאָ מעליאַ, צוויי פֿון די פֿעהיגסטע און איבערגעבענסטע אַנאַרכיסטישע פּראָפּאַגאַנדיסטען זיינען געווען די אַרויסגעבער.

* * *

די שרעקליכע טראַגעדיע פֿון מאָנטכואיטש האָט געמוזט געפֿינען אַ בלוזיגען ענטפֿער. די גרויזאַמע פֿערברעכען פֿון אַ ווילדער רעאַקציאָן, וועלכע האָבען פֿעראורזאַכט אַזוי פֿיעל שמערצען און טרערען אין גאַנץ שפּאַניען, האָבען געמוזט אַרויסרופֿען די ראַכע פֿון דער בעליידגיגער מענש-הייט. דעם 6טען אויגוסט, 1897, האָט דער אַנאַרכיסט מיגעל אַנדזשיאַ-לילאָ דערשאָסען דעם פֿינסטערען היינקער קאַנאָואַס דעל קאַסטיליאָ אין סאַנטאַ אַנועדאַ. קאַנאָואַס איז געווען דער קאָפּ פֿון דער אינקוויזיציאָן, די פֿערקערפּערונג פֿון דער שענדליכסטער טיראַניי, דער אָרגאַניזאַטאָר פֿון אַלע רעאַקציאָנערע פֿערברעכען זייט דעם אונטערנאַנג פֿון דער שפּאַנישער רעפּובליק. אַנדזשיאַלילאָ, דער בעל נקמה פֿאַר אַלע ליידען און שמערצען, וועלכע דאָס שפּאַנישע פֿאָלק האָט דורכגעמאַכט אונטער דער בלוזיגער הערשאַפֿט פֿון דעם היינקער קאַנאָואַס, האָט אפילו נישט פֿערוכט צו אַנט-

הערצער האָט עס געקאָכט ווי אין אַ וואַלקאַן. אין אַזעלכע מאָמענטען בעגרייפֿט מען ערשט ריכטיג, וואָס עס איז אַזוינס האַסען.

גאַנאָ איז שפּעטער שטילערהייט צוריקגעפֿאַהרען גאָך שפּאַניען, אָבער זיין גע-זונדהייט איז געווען רואינירט און ער איז נישט לאַנג דערנאָך געשטאָרבען.

*) F. Tarrida del Marmol, Les Inquisiteurs d'Espagne, Paris 1897.

**) La Barbarie Gubernamental en Espana.

לויפֿען. ער האָט זיך רוהיג געלאָזט אַרעסטירען און האָט ערוואַרטעט דעם טויט מיט אַ העלדישען מוט. פֿאַר דעם קריעגס-געריכט אין ווערנאַראַ האָט ער געבראַנדמאַרקט מיט פֿלאַמענדע ווערטער די בלוטיגע פֿערברעכען פֿון קאַנאָואַס דעל קאַסטיליאַ. ניט אַלס אַן אַנגעקלאַגטער, נאָר אַלס אַן אַנקלעגער איז ער געשטאַנען פֿאַר זיינע ריכטער און האָט זיי צוגערופֿען די שניידענדע ווערטער:

„דאַמאָלסט, מיינע העררען, האָב איך געזאָגט צו זיך אליין, אז דיוע שוידערליכע פֿערברעכען מוזען בעשמאַפֿט ווערן. איך האָב געזוכט אויס-צוגעפֿינען די יעניגע, וועלכע ווינען פֿעראַנמוואַרטליך געווען פֿאַר דיוע גרויל-טהאַטען. הינטער די פֿאַליזיסמען און היינקער, וועלכע האָבען געמאַטערט די געפֿאַנגענע, הינטער די אַפֿיצירען, וועלכע האָבען געשפּיעלט די ראַלע אַלס ריכטער, האָב איך דערזעהן דעם מאַן, וועלכער האָט געגעבען דעם בעפֿעהל צו די אַלע האַנדלונגען. און איך האָב געפֿיהלט אין זיך אַן אונ-בעויענבאַרען האַס געגען דיוען שטאַטס-מאַן, וועלכער האָט רענירט דורך דעם שרעק און דער אינקוויוזיאַן, געגען דיוען מיניסטער, וועלכער האָט אַוועקגעשיקט מויוענדער און מויוענדער יונגע סאָלדאַטען אויף די שלאַכט-פֿעלדער פֿון קובאַ, געגען דיוען הערשער, וועלכער האָט דאָס שפּאַנישע פֿאַלק אַראַבגעשליידערט אין אַן אָבגרונד פֿון עלענד, אַ פֿאַלק, וועלכעס וואָלט געקענט לעבען אזוי גליקליך אין דיוען לאַנד פֿון פֿרוכטבאַרקייט און רייכ-טהום; געגען דיוען ירוש פֿון קאַליגולאַ און נעראַ, דיוען נאָכפֿאַלגער פֿון מאַרקוועמאַדאַ, דיוען בלוטיגען קאַנקורענט פֿון סטאַמבולאַוו און אַבדול האַמיד! און איך בין שטאַלין, איך בין גליקליך, וואָס איך האָב איהם אַוועק-געראַמט פֿון דער ערד, דיוען אונגענש קאַנאָואַס דעל קאַסטיליאַ! — מיינע העררען, איז עס אַ שלעכטע טהאַט צו מווימען אַ מיגער, וועלכער צורייסט מיט זיינע נעגעל אַ מענשליכע ברוסט? איז עס אַ פֿערברעכען צו פֿערניכטען אַ גיפֿטיגע שלאַנג? קאַנאָואַס האָט פֿערניכטעט מעהר מענשען ווי הונדערט מינערס און מויוענד שלאַנגען! ער האָט פֿערקערפֿערט אין זיך די רעליגיעזע ווילדקייט, די מיליטערישע ברוטאַליטעט, די קליינליכקייט פֿון דער ביוראַקראַטיע, די מיראַניי פֿון דער עפֿענטליכער מאַכט און די גיריגקייט פֿון די בעוויצענדע קלאַסען. איך האָב שפּאַניען בעפֿרייט פֿון איהם, אייראַפּאַ, די גאַנצע וועלט! אַט דערפֿאַר בין איך קיין מערדער, זאָגערן אַ ווערקצייג פֿון דער גערעכטיגקייט!“

דאָס קריעגס-געריכט האָט אַנדושיאַליאַ פֿעראורטהיילט צום טויט. ער האָט אויסגעהערט זיין אורטהייל רוהיג און געלאַסען און מיט דערזעל-

בער רוהיגקייט איז ער געשטארבען אויף דער גארקאמפ. זיין לעצטעס וואָרט איז געווען: „ווערמינאַל!“

פֿערצעהן טעג נאָך אַרזשיאַליאַ'ס אַטענטאַט אויף קאַנאַוואַס דעל קאַסטיליאַ האָט דער רעפּובליקאַנער ראַמאַן סעמפּאַו געשאַסען אויף דעם היינקער פּאַרטאַס, דעם קאַפּ פֿון דער אינקוויזיציאַן אין מאַנטכואַימאַש. פּאַרטאַס איז נאָר לייכט פֿערוואַנדעט געוואָרען, דאָס קריעגס-געריכט האָט אויך סעמפּאַו פֿעראַורטהיילט צום טויט; אָבער צולעב אַ פּאַרמעלען פֿעה-לער האָט שפּעטער שטאַטגעפֿונען אַ נייער פּראָצעס פֿאַר אַ ציוויל-געריכט אין באַרצעלאַנאַ. דאָרטען האָט מען סעמפּאַו פֿרייגעשפּראַכען, ווייל די געשוואַרענע האָבען ערקלערט, אַז עס איז ניט קיין פֿערברעכען צו דער-שיסען אַ מענשליכע בעסטיע ווי פּאַרטאַס.

* * *

די הינריכטונג פֿון קאַנאַוואַס דעל קאַסטיליאַ איז געווען דער אַנפֿאַנג פֿון אַ נייער פּעריאָדע. קאַנאַוואַס איז געווען דער קאַפּ פֿון דער רעאַקציאַן און זיין טויט האָט געווירקט אויף זיינע אָנהיינגער ווי אַ דונער. דאָס נייע ליבעראַלע מיניסטעריום האָט געפֿיהלט דעם מעכטיגען דרוק פֿון דער עפֿענטליכער מיינונג און איז אָנגעגאַנגען מיט אַ מילדערערע טאַקטיק. די אַרויסגעשיקטע קאַמעראַדען זיינען צוריק נאָך שפּאַניען און אין 1898 איז שוין ווידער ערשינען די ערשטע אַנאַרכיסטישע צייטשריפֿט אין שפּאַניען, די „רעוויסטאַ בלאַנקאַ“, אָבוואַהל דאָס אויסנאַהמע-געזעץ געגען די אַנאַרכיסטען האָט נאָך אַלץ עקזיסטירט; אָבער עס איז מעהר ניט געווען ווי אַ טויטער בוכשטאַב. די בעוועגונג האָט זיך ביסלעכווייז ווידער רעאַר-גאַניזירט; די רעוואָלוציאַנערע סינדיקאַטען האָבען זיך צוריק אויפֿגעבויט, און די ערשטע פֿאָדערונג פֿון דער נייער בעוועגונג איז געווען די בעפֿריי-אונג פֿון די געפֿאַנגענע. אין 1899 האָבען זיך אויפֿגעפֿענט די טהירען פֿון די געפֿענגניסע פֿאַר די פֿעראַורטהיילטע מערטייער פֿון מאַנטכואַימאַש. אויך פֿערמין סאַלוואַטשאַ האָט פֿערלאָזען דאָס געפֿענגניס און באלד דערויף האָט זיך די בעוועגונג מעכטיג ענטוויקעלט. אין 1900 האָט שטאַט-געפֿונען אַ רעוואָלוציאַנערער אַרבייטער-קאָנגרעס אין מאַדריד, וואו די נייע אַנאַרכיסטיש-סינדיקאַליסטישע פֿעדעראַציאַן, די „פֿעדעראַציאַן רעכיאַנאַל דע טראַבאַכאַדאַרעס“ איז געגרינדעט געוואָרען, וועלכע האָט באלד געהאַט 52.000 אָרגאַניזירטע מיטגליעדער.

אין מאַנאַט מאַי 1901 האָבען אין לאַ קאַרוניאַ שטאַטגעפֿונען בלוטיגע פּאַסירונגען. דאָרטען האָט די גאַרדיאַ סיוויל דערשאַסען 8 אַרבייטער און פֿערוואַנדעט העכער 50, וועלכע זיינען צוריקגעקומען פֿון דער לוייה פֿון אַ

קאמערצאד, וועלכער איז דערשאסען געוואָרען פֿון די זשאַנדארמען אין אַ סטרייק. דיוועס נייע פֿערברעכען האָט אַרויסגערוּפֿען אַ גרויסע אויפֿרעגונג אין גאַנץ שפּאַניע, און די בעוועגונג האָט זיך ענטוויקעלט מיט אַ ריעווינער געשווינדקייט. אין 1902 האָט שטאַטגעפֿונען דער גרויסער גענעראַלסטרייק פֿון באַרצעלאָנאַ, אום צו העלפֿען די סטרייקענדע מעטאַל-אַרבייטער. אַן ערך 100,000 אַרבייטער פֿון אַלע פֿאַכען זיינען אַרויס אין סטרייק. ס'איז געווען דאָס ערשטע מאָל, אַז אייראָפּאַ האָט געוועהן אַזאַ בעוועגונג, און פֿון דאַמאָלט אָן האָט די גענעראַל-סטרייק אידעע ערשט בעקומען אַ פּראַקטישע בעדייטונג. באַלד דערנאָך האָבען שטאַטגעפֿונען די רעוואָלוציאָנע־ציאָנערע גענעראַלסטרייקס אין רעאוס, סאַבאַרעל, כיכאָן, סעויליאַ, ביל-באַאָ, ז. ו. די מייסטע פֿון דיווע בעוועגונגען האָבען די אַרבייטער פֿערשאַפֿט בעדייטענדע עקאָנאָמישע פֿערבעסערונגען. עס איז נייטיג צו בעמערקען, אַז דיווע אַלע קעמפֿע זיינען אויסשליסליך אָנגעפֿיהרט געוואָרען פֿון די אַנאַרכיסמען; די שפּאַנישע סאָציאַל-דעמאָקראַטיע, וועלכע איז אין אַלגעמיין זעהר שוואַך ענטוויקעלט, האָט זיך געהאַלטען פֿיינדליך צו אַלע דיווע בעוועגונגען.

די אַנאַרכיסטישע פרעסע האָט זיך אין דיווער צייט אונגעהייער ענט-וויקעלט. די „מיערראַ אי ליבערטאָד“ האָט זיך פֿערוואַנדעלט אין אַ מעגליכע צייטונג און אויסערדעם האָבען נאָך עקזיסטירט דריי זשורנאַלען אין 26 וועכענמאָליכע אַנאַרכיסטישע צייטונגען.

ווען אַלפֿאַנסאָ דער 13טער איז אַרויף אויפֿן שפּאַנישען מהראָן, האָט די קלעריקאַלע און מאַנאַרכיסטישע רעאַקציאָן ווידער אויפֿגעהויבען דעם קאָפּ. דער יונגער קעניג איז געווען פֿאַלשמענדיג אין די הענד פֿון די יעזואיטען און אינטער זייער איינפֿלוס האָט ער זיך אויסגעקליבען די רע-אַקציאָנערסמע מיניסטערען מיט דעם היינקער מאָרד אָן דער שפיצע. באַלד האָבען זיך אָנגעהויבען נייע פֿערפֿאַלגונגען אין אַלע מהיילען פֿון שפּאַניע. די שפּאַנישע קאָנסטיטוציע גיט דעם פֿאַלק אפילו אַסך פֿאַליטישע רעכטע און פֿרייהייטען, אָבער ביי דער קלענסטער געלעגענהייט, ווען די רעאַקציאָן פֿיהלט זיך שטאַרק, הויבט מען אויף די קאָנסטיטוציאָנעלע גאַראַנטיען אין גאַנצע פּראָווינצען און פּראַקלאַמירט דעם קריענס-צושטאַנד. אויסער ענגלאַנד גיט עס נישט קיין לאַנד אין אייראָפּאַ, וואו מען קען אַווי פֿריי רעדען און שרייבען ווי אין שפּאַניע; אָבער אויב די רעגירונג וויל גור, קען זי שטעלען יעדען שרייבער אָדער רעדנער פֿאַר אַ קריענס-געריכט — אורזאָבען געפֿינט מען לייכט — און דער אָנגעקלאַגטער ווערט פֿעראורטהיילט צו צעהן, פֿופֿצעהן אָדער צוואַנציג יאָהר קאַמאַרנע.

אונטער דער הערשאַפֿט פֿון אלפֿאַנסאָ דעם 13טען און מאָראַ זיינען פֿאַרגעקומען אַסך אַוועלכע יוסמיץ-פֿערברעכען. די שמאַרקע ענטוויקלונג פֿון דער אַנאַרכיסטישער אַרבייטער-בעוועגונג, די געוואַלטיגע עקאָנאָמישע קעמפֿפֿאַע, וועלכע האָבען שמאַמעפֿונגען אין אַלע טהיילען פֿון שפּאַניען, דאָס אַלעס האָט אַרויסגערופֿען ביי די רעאַקציאָנערען דעם בעשלוס צו מאַכען אַ נייעם פֿערווך, אום צו דערשטיקען די בעוועגונג. מיר האָבען געזעהן וואָס דאָס מיינט.

אין 1903 האָט זיך ווידער אָבגעשפּילט איינע פֿון יענע שוידערליכע מאַראַגעדיעס, אין וועלכע די געשיכטע פֿון דער שפּאַנישער פֿרייהייטס-בעוועגונג איז ליידער אַזוי רייך. דאָס מאָל איז אַנדאַלוויען ווידער געווען דער פּלאַץ פֿון די בלוטיגע פּאַסירונגען. דעם 1טען אויגוסט זיינען די פֿעלד-אַרבייטער פֿון דעם דערפֿעל אַלקאַלאַ דעל וואַליע אַרויס אין סמרייק. דער סמרייק איז זיך אָנגעגאַנגען גאַנץ רוהיג, ביז די ושאַנדאַרמען (גאַרדיאַ סיוויל) האָבען פּלוצלינג אָנגעהויבען שיסען אויף אַ גרופּע אַרבייטער אָהן אַ שום אורזאַכע. איין אַרבייטער איז געמויטעט און עמליכע אַנדערע זיינען מעהר אָדער ווייניגער שווער פֿערוואַנדעט געוואָרען. דיווע ברושאַלע מער-דעריי האָט, פֿערשטעהט זיך, אַרויסגערופֿען אַ געפֿעהרליכע אויפֿרעגונג ביי די אַרבייטער; זיי האָבען זיך אַ לאַז געמאָהן אויף די בעוואַפֿענטע מער-דערס און נאָך אַ קורצען קאַמפּף האָט מען ביי די ושאַנדאַרמען אָבגענומען זייערע ביקסען. צוויי פֿון זיי זיינען ביי דיווער געלענענהייט פֿערוואַנדעט געוואָרען. באלד דערנאָך איז אָנגעקומען מיליטער און אין פֿערלווף פֿון עמליכע שטונדען צייט זיינען 94 מענער און פֿרויען אַרעסטירט געוואָרען. מען האָט די אונגליקליכע איינגעשפּאַרט אין אַ רויס, וועלכער איז צו קליין געווען פֿאַר דרייסיג פּערוואַן, און באלד דערנאָך האָבען זיך אָבגע-שפּילט שרעקליכע סצענען. פֿאַר מיר ליגט דער שפּאַנישער אַריגינאַל פֿון אַ קאַלעקטיווער ערקלערונג פֿון די אונגליקליכע געפֿאַנגענע פֿון אַלקאַליאַ דעל וואַליע, אין וועלכער זיי דערזעהלען דער וועלט זייערע שוידערליכע ליידען און פֿאָדערן הילפֿע און גערעכטיגקייט. די דאָזיגע ערקלערונג איז מיט צוויי מאַנאַמען שמעטער אַרויסגע'גנב'ט געוואָרען פֿון דעם געפֿענגניס אין ראַנדאַ, זי איז אונטערגעשריבען מיט די נעמען פֿון די אונגליקליכע און פֿערעפֿענטליכט געוואָרען אין דער גאַנצער ראַדיקאַלער פּרעסע אין שפּאַניען און שפּעטער אין אויסלאַנד. עס איז אונטעגליך איבערצוגעבען דעם גאַנצען דאָקומענט, מיר מווען זיך בענוגען מיט עמליכע אויסזיגע: סאַלוואַדאָר מולעראַָ מעדינאַ האָט מען אַרויסגעשלעפּט פֿון בעט, ניט אַכטענדיג אויף דעם פֿערצווייפֿעלמען געוויין פֿון זיין פֿרוי און קינדער. אין

געפֿענגניס האָט מען דעם אונגליקליכען אַזוי מערדערליך געשלאָגען, אַז ער איז געפֿאלען אויף דער ערד אַזוי ווי אַ טויטער. אום צו דערגעהן פֿון איהם דעם „אמת“, האָבען איהם די זשאַנדאַרמען צוגעבונדען ביי די גע-שלעכטס-טהיילען מיט אַ שמריקעל און אַזוי לאַנג געצויגען, ביז מען האָט איהם אָבעריסען די אונטערע געשלעכטס-אַרגאַנען און איהם פֿאַר אַזויס מאַן געמאַכט.

כּוּאַן וואַגעס גאַווילאַן, אַ קראַנקער מאַן, איז פֿון די היינקער אַזוי שרעקליך געשלאָגען געוואָרען מיט גראַבע שמעקענס, אַז זיין גאַנצער קער-פער איז געוואָרען איין וואַנד.

בענימאַ כּימענעס אַלואַרעס איז שרעקליך געשלאָגען געוואָרען. נאָכ-דעם האָט מען איהם די פֿינגער פֿון דער רעכטער האַנד לאַנגזאַם צוקועטשט מיט אייזערנע שרויפֿען.

כּאַסע פערעס אַלואַרעס איז געמאַטערט געוואָרען אויף דעם ועלכען אופן. אויך האָט מען איהם געשלעפֿט ביי די אונטערע געשלעכטס-אַרגאַנען מיט אַ שמריק. איינער פֿון די היינקער האָט איהם אַ ביס גע-טהאַן אין האַלז.

איינע פֿון די אַרעסטירטע פֿרויען, וועלכע איז הייך שוואַנגער געווען, האָבען די היינקער אַזוי לאַנג מיט אַ שמעקען געשלאָגען אויף דעם נאַ-קעמען לייב, ביז זי האָט גע'מפּיל'ט.

די מוראַדינע ערקלערונג פֿון די אונגליקליכע ענדיגט זיך מיט די פֿאַלגענדע ווערטער: „עס איז אונטעגליך פֿאַר אונז אויסצורעכענען אַלע שענדליכקייטען און מאַרטערייען, וועלכע די אינקוויזיטאָרען פֿון אַלקאַלאַ דעל וואַליע האָבען אָנגעווענדעט געגען אונז. עס איז גענוג אייך צו פֿער-זיכערן, אַז פֿון די 94 מענער און פֿרויען, וועלכע שמאַכטען אין דעם געפֿענגניס פֿון ראַנדאַ, איז וואַהרשיינליך ניטאָ קיין איינציגער, וועלכער איז ניט געמאַטערט געוואָרען אויף דעם גרויזאַמסטען אופן, ניט איינער, אויף ווע-מענס קערפער איהר וועט ניט געפֿינען די סימנים פֿון די שרעקליכע מאַטערייען. אין אַלקאַלאַ דעל וואַליע האָט מען אונז אַלע צוזאַמען פֿער-שפאַרמ אין איין רוים, וואו עס איז קוים געווען פֿלאַץ פֿאַר דרייסיג מענשען. מיר זיינען געווען פֿערפאַקט אַזוי ווי הערינג אין אַ פֿאַס. צווישען אונז איז אַ שוואַנגערע פֿרוי מפּיל געווען; אַ זשאַנדאַרס האָט אַרויסגענומען דעם מפּיל און איהם אַריינגעוואָרפֿען אין אַן אָבטריט. פֿיעלע מענער און פֿרויען זיינען געפֿאלען אין חלשות און געלענען אונמעכטיג שמונדען און שמונד-דען; אַנדערע זיינען געווען אין געפֿאַהר, אַז מען וועט זיי דערשטיקען, ווען מיר האָבען געכעטען, אַז מען זאָל אונז אַרויסלאָזען פֿון אונזער

מאטער-קאמער, האָט אונז אַ זשאַנדאַרם געענטפֿערט, אַז מען וועט נאָך אַרייַן-
פּאַקען צו אונז אַזוי פֿיעל מענשען, ביז דער רוים וועט זיין אָנגעפֿילט ביז
צום דעק. אַ גאַנצע וואָך האָבען מיר פֿערבראַכט אין דיזען שוידערליכען
צושטאַנד און יעדען טאָג האָט מען אונז געמאַטערט. ערשט דעם 9טען
אויגוסט האָט מען אונז אַריבערגעפֿיהרט אין דאָס געפֿענגניס פֿון ראָנאַ,
וואו מיר געפֿינען זיך איצטער."

עס האָט גענומען אַ געוויסע צייט, איידער די שוידערליכע איינצעל-
הייטען פֿון דיזער נייער טראַגעדיע זיינען אַלגעמיין בעקאַנט געוואָרען;
אָבער דאָן האָט זיך אויפֿגעהויבען אַ שמורס פֿון צאָרן און פֿעראַכטונג
געגען די שפּאַנישע היינקער. דאָס קריעגס-געריכט פֿון סעוויליאַ האָט
אַכט פֿון די אָנגעקלאַגטע פֿעראורטהיילט צו אייביגע קאַטאַרגע און
דרייצעהן אַנדערע יעדען צו פֿיער יאָהר קאַטאַרגע, אַבוואָהל די ריכטער
האָבען זעהר גוט געוואוסט, אַז די פֿעראורטהיילטע זיינען אונשולדיג. די
ערשטע פֿאָדערונג פֿון דער נייער פּראָטעסט-בעוועגונג איז געווען די בע-
פֿרייאונג פֿון די אונגליקליכע. די רעגירונג פֿון די אינקוויזיטאָרען איז
צוערשט געבליבען שטום און שויב פֿאַר דיזע פֿאָדערונג; אָבער אַם 13טען
אַפריל 1904 האָט אַ יונגער סקולפּטאָר, דער אַנאַרכיסט מיגעל אַרטאַל
פֿערזוכט צו דערשטעכען דעם מיניסטער מאַרא. דער היינקער איז נור
לייכט פֿערוואונדעט געוואָרען, פֿון דעסמוועגען האָט ער באַלד דערנאָך
„בעגנאַדיגט" די אָפֿפֿער פֿון אַלקאַלאַ דעל וואַליע. אַרטאַל איז פֿעראור-
טהיילט געוואָרען צו 17 יאָהר קאַטאַרגע. פֿאַר דעם קריעגס-געריכט האָט
ער אויסדריקליך ערקלערט, אַז ער האָט געוואַלט געהמען ראַכע פֿאַר די
אונגליקליכע אָפֿפֿער פֿון אַלקאַלאַ דעל וואַליע*).

אויך דאָס אַטעמאַט אויף אַלפֿאַנסאָ דעם 13טען אַם 31טען מאַי
1905 אין פּאַריז איז העכסט וואַהרשיינליך געווען די פֿאָלגע פֿון יענעם
גרויזאַמען יוסטיץ-פֿערברעכען. די פֿראַנצויזישע פּאָליציי האָט דאַמאָלסט
אַרעסטירט די אַנאַרכיסטען שאַרל מאַלאַטאָ, פּעדראַ וואַלינאַ, האַרוויי און
קאַסאַנעל, אָבער די עפֿענטליכע מיינונג איז געווען אַזוי פֿערביטערט אויף
די שפּאַנישע היינקער, אַז דאָס געריכט האָט די אָנגעקלאַגטע פֿרייגע-
שפּראַכען, אַבוואָהל די פֿינסטערע אַזעף-טאַקטיק פֿון דער שפּאַנישער
רעגירונג האָט זיך ניט אָנגעשראַקען פֿאַר קיין מיטעל, אום צו פֿערניכטען
מאַלאַטאָ און וואַלינאַ, וועלכע האָבען ביידע זעהר פֿיעל געטהאָן, אום בע-
קאַנט צו מאַכען די פֿערברעכען פֿון דער שפּאַנישער אינקוויזיציאָן אין
אויסלאַנד.

אַרטאַל איז געשטאָרבען מיט אייניגע מאָנאַטען צוריק אין געפֿענגניס.

אויף ווי פֿיעל מאָרראַל איז בעאיינפֿלוסט געוואָרען דורך די בלוזיגע טראַגעדיע פֿון אַלקאַלאַ דעל וואַליע, ווייסען מיר ניט; אָבער עס איז זעהר מעגליך, אַז דיוועס שוידערליכע פֿערברעכען איז געווען דער אייגענטליכער גרוינד פֿון דעם אַמענטאַט אין מאַריר.

* * *

דיווער קורצער איבערבליק איבער די ליידענס-געשיכטע פֿון דער שפּאַנישער אַרבייטער-בעוועגונג, וועלכער גרינדעט זיך אויף אַנוויידערלעג-באַרע היסטאָרישע דאָקומענטען, איז אין דערזעלבער צייט די ערקלערונג פֿאַר די צאָהלרייכע טעראָריסטישע אַקטען פֿון די רעוואָלוציאָנערן אין די זען לאַנד. עס איז ניט שווער פֿאַר דער בירגערליכער פרעסע צו פֿערדאַמען דיווע אַקטען און צו בראַנדמאַרקען די אַנאַרכיסטען, אָבער ווער עס איז בעקאַנט מיט דער פֿערברעכער-געשיכטע פֿון דער קלעריקאַלער מאַנאַרכיע און איהרע אַגענטען, דער ווייסט, אַז דער רעוואָלוציאָנערער טעראָריזם אין שפּאַניען איז ניט מעהר ווי דער אונפֿערמיידליכער רעוואַלוציאָנע פֿון אַ הער-לישען רענידונגס-סיסטעם, וועלכעס שרעקט זיך ניט אָב פֿאַר קיין שום פֿערברעכען, אום צו דערשטיקען די פֿרייהייטס-שמרעבונגען פֿון'ס שפּאַני-שען פֿאַלק.

מיר האָבען נור איבערגעגעבען די הויפּט-שטריכען פֿון דעם שרעק-ליכען בילד, ניט דערמאָהנענדיג די קלענערע פֿערברעכען פֿון די אינקוויזיציאָנערן, יעדע שטאַרט, יעדעס דאָרף אין שפּאַניען האָט זיין בע-זונדערע געשיכטע אין דיווער בעזיהונג, וועלכע איז אַנגעשריבען געוואָרען מיט בלוז און טרערען. מיר האָבען זאָגאַר ניט דערמאָהנט די שענדליכע אַזעף-פּאָליטיק פֿון דער שפּאַנישער פּאָליציי, וועלכע האָט ניט לאַנג צוריק געפֿונען אַזאַ געפֿעהרליכען עפֿענטליכען אויסדרוק אין דער רולל-אַפֿערע אין באַרצעלאָנאַ. דיווע אַפֿערע האָט דייטליך בעוווּזען, אַז כּוואַן רולל, דער „אַנאַרכיסטישער טעראָריסט“, וועלכער האָט אַוועקגעלייגט באַמבען אין די גאַסען פֿון באַרצעלאָנאַ, איז געווען אַ בעצאָהלטער אַגענט פֿון דער פּאַ-ליציי. דורך זיינע „אַמענטאַמען“ זיינען עטליכע מענשען געטויטעט און אַסך פֿערוואַנדעט געוואָרען. דיווע אַקטען זיינען דירעקט בעאַנגעגען געוואָרען מיט דער אַבזיכט צו בעאיינפֿלוסען די עפֿענטליכע מיינונג געגען די אַנאַרכיסט-מען, כדי די פּאָליציי זאָל קענען רעכטפֿערטיגען איהרע ברוטאַלע פֿער-ברעכען און פֿערפֿאַלגונגען. טרעסאַלאַ, דער געוועזענער פּאָליציי-שעף פֿון באַרצעלאָנאַ, איז געווען אַלס אַן עדות ביי דעם פּראָצעס געגען רולל און זיינע גענאָסען און האָט דאַרמען געזאָגט די פֿאַלגענדע באַראַקטעריסטישע ווערטער: „איך בין פֿאַלשטענדיג איבערצייגט, אַז רולל האָט אַוועקגעלייגט

די באַמבען; נאָר אין דערזעלבער צייט מוז איך בעמערקען, אז איך גלויב, אז רולל איז מעהר ניט געווען ווי א ווערקצייג פֿון א מעראַריום, מיט וועלכען די אַנאַרכיסמען האָבען ניט קיין שום בעציהונג, און אז הינטער איהם שטעהען פּערוואַנען פֿון אַ הויכער שטעלונג, וועלכע מען האָט ניט געשטעלט פֿאַר'ן געריכט אַלס אָנגעקלאַגטע."

און רולל איז ניט געווען דער איינציגער שופֿט פֿון דיווען סאָרט, די צאָהל פֿון די שפּאַנישע אַזעפֿס איז זעהר אַ גרויסע.

* * *

און וואָס איז געווען דער צוועק פֿון אַלע דיווע אונמענשליכע פֿער-ברעכען פֿון דער מאַנאַרכיסמיש-קלעריקאַלער רעאַקציע? די פֿינסטערע נאַכפֿאַלגער פֿון לאַיאָלא און טאַרקוועמאַדא האָבען זיך איינגערעדט, אז מיט דיווע שרעקליכע מימלען וועלען זיי קענען דערשטיקען די גרעסטע און מעכטיגסטע קולטור-בעווענונג פֿון די מאָדערנע שפּאַניען. און דאָך האָט זיך יעדער פֿערווּך געענדיגט מיט אַ פֿיאַסקאָ. די אַנאַרכיסטישע אַרבייטער-בעווענונג אין שפּאַניען איז אונבעווענגבאַר און די בלוזיגסטע פֿערפֿאַלגונגען זיינען ביז איצט ניט געווען אימשטאַנד איהר צו פֿערניכטען. ניט לאַנג צוריק האָט דער בעריהמטער שפּאַנישער שריפֿטשמעלער מאַעסמו פֿערעפֿענטליכט אַ שטודיע איבער דער אַנאַרכיסטישער בעווענונג אין שפּאַניען אין דער צייטשריפֿט „על אימפּאַרסיאַל“, וואו ער ערקלערט, אז די צאָהל פֿון די שפּאַנישע אַרבייטער, וועלכע זיינען דירעקט בעיאַינפֿלוסט פֿון אַנאַרכיסטישע אידעען, איז העכער 400,000. פּראַקסעדעס סאַנקאַדאַ, אַן אַנדערער בעדייטענדער שריפֿטשמעלער, האָט מיט עמליכע יאָהר צוריק פֿערעפֿענטליכט אַ העכסט אינטערעסאַנטעס בוך* איבער די שפּאַנישע אַרבייטער-בעווענונג, צו וועלכען דער איצמינער שפּאַנישער מיניסטער-פּרעזידענט קאַנאַלעכאַס האָט געשריבען אַ לענגערע פֿאַררעדע, און איז געקומען צו דעמוועלבען שלום ווי מאַעסמו. דער רעפּליקאַנישער שריפֿט-שמעלער ערנעסמאַ באַרק איז זאָגאַר מיט דער מיינונג, אז דער איינפֿלוס פֿון דעם אַנאַרכיזם אין שפּאַניען איז נאָך פֿיעל גרעסער. דאָס איז דער רעזולטאַט פֿון אַלע פֿערפֿאַלגונגען.

*) Praxedes Zaneada, El Obrero en Espana, Barcelona 1902.

XI.

פעררער'ס בעפרייאונג. „די אינטערנאציאנאלע פעראייניגונג פאר דער ראציאנעלער ערציהונג פון דער יוגענד“.

דעם 3טען יוני 1907 האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אין מאַרריד דער פּראָ-צעס געגען פֿראַנסיסקאָ פֿעררער, כאָסע נאַקענס און זייערע פֿינף איבעריגע קאמפּראַדען. די אָנגעקלאָגטע זיינען צוועלף מאָנאַטען צייט געזעסען אין געפֿענגניס, איידער דער יודיסטישער פֿערטרעטער פֿון דער רעגירונג איז אימשאַנד געווען אויסצואַרבייטען דעם בעשולדיגונגס-אַקט. פֿעררער האָט וועהרענד דיזע צוועלף מאָנאַטען פֿיעל געלעזען און געאַרבייט און האָט רוהיג ערוואַרטעט זיין שיקואַל. פֿערשידענע בריעף, וועלכע ער האָט דאַמאָלסט געשריבען אָן זיינע פֿריינד, צייגען אונז, אַז ער האָט אין דער געפֿאַנגענשאַפֿט הויפטוועכליך אין זינען געהאַט זיין גרויסעס ווערק — די פֿרייע שולע. אין אַ בריעף אָן דעם ענגלישען פֿריידיינקער היפֿאָרד געפֿינען זיך די באַראַקטעריסטישע ווערטער: „עס מאַכט מיר ניט אויס, ווי לאַנג מען וועט מיך פֿערהאַלטען אין געפֿענגניס, דערפֿאַר וויל די בעוועגונג פֿאַר דער פֿרייער שולע וועט זיך דורך דעם וואָס שטאַרקער ענטוויקלען...“

זעהר אינטערעסאַנט איז אויך זיין בריעף אָן דעם רעפּובליקאַנער כימענעס מאַיאַ, איינעם פֿון זיינע פּערזענליכע פֿריינד. אין דעם דאָזיגען בריעף בעשרייבט פֿעררער זיין גאַנצע גייסטיגע ענטוויקלונג און די אור-זאַכען, וועלכע האָבען איהם דערצו געפֿיהרט צו גרינדען די „עסקוועלאַ מאַדערנאַ“. אין אַ בריעף אָן די אַרויסגעבער פֿון דעם זשורנאַל „הומאַניראַד נעוואַ“ אין וואַלענסיאַ האָט פֿעררער אויספֿיהרליך ענטוויקעלט זיינע גע-דאַנקען איבער די אויפֿגאַבען פֿון דער פֿרייער שולע און דער ראַציאָנאַלער ערציהונג פֿון די קינדער. דייער בריעף איז אין דער אויבען דערמאָהנטער צייטשריפֿט פֿערעפֿענטליכט געוואָרען אונטער דעם טימעל „וויסענשאַפֿט-ליכער ראַציאָנאַליזם“ (*).

(* זעה זייטע 75.

ויעצנדיג אין געפענגנים, האָט פֿעררער אויך געשריבען צוויי לענגערע
אַבהאַנדלונגען איבער דעם „פֿרייען קאָמוניזם“ און „די פֿרינציפּען פֿון פֿע-
דעראַליזם“; אָבער די געפענגנים-פֿערוואַלטונג האָט קאָנפּיסקירט די מאַנוס-
קריפּטען, ווען פֿעררער האָט פֿערלאָזען דאָס געפענגנים.

* * *

אין דער צייט ווען פֿעררער איז געוועסען אין געפענגנים, וואַרטענדיג
אויף זיין פֿראַצעס, האָט די קלעריקאלע פרעסע יעדען טאָג פֿערעפֿענטליכט
די ערגסטע פֿערלויבונגען געגען איהם, אום צו בעאיינפֿלוסען די עפֿענט-
ליכע מיינונג. די שפּאַנישע רעגירונג איז זאָגאַר געגאַנגען אזוי ווייט, אז
זי האָט געפֿאָדערט פֿון דער פֿראַנצויזישער רעפּובליק, זי זאָל קאָנפּיסקירען
פֿעררער'ס אייגענטהום אין פֿאַרזי. עס פֿערשמעהט זיך, אז זי איז דורכ-
געפֿאַלן מיט דיזער אונפֿערשעמטער פֿאָדערונג. אָבער דער קאָמפּף פֿון
דעם קלעריקאַליזם געגען דעם גרינדער פֿון דער מאָדערנער שולע אין
באַרצעלאָנאַ האָט געהאַט אַ נאַנץ אַנדערע ווירקונג, ווי די יעוואַימען האָ-
בען זיך פֿאָרגעשמעלט. אין אויסלאַנד און אין שפּאַניען גופּא האָט זיך
אויפֿגעוהויבען אַ מעכטיגע פּראָמעס-בעווענונג געגען די פֿינסטערע פֿלענער
פֿון די אינקוויזיטאָרען. די ראַדיקאַלע פרעסע האָט אויפֿגעדעקט די גאַנצע
פֿערברעכערישע טהעטיגקייט פֿון דער קלעריקאַלער רעאַקציאָן און האָט
איינשטימיג געפֿאָדערט, אז פֿעררער און די איבעריגע אָנגעקלאָגטע זאָלען
ערשיינען פֿאַר אַן עפֿענטליכען ציוויל-געריכט, ניט פֿאַר אַ געהיימען מילי-
טערישען געריכטס-הויף, וועלכען די עפֿענטליכקייט האָט קיין שום מעג-
ליכקייט צו קאָנטראָלירען. אַסך פֿון די בעדייטענסטע וויסענשאַפֿטס-מענער,
קינסמלער, שריפֿטשמעלער א.ו.וו. אין גאַנץ אייראָפּאַ האָבען זיך אָנגעשלאָ-
סען אין דיזען פּראָמעס, און די שפּאַנישע רעגירונג איז ענדליך געצוואונגען
געווען צו שמעלען פֿעררער און זיינע גענאָסען פֿאַר אַ ציוויל-געריכט. אויב
ניט דיזע מעכטיגע אינטערנאַציאָנאַלע פּראָמעס-בעווענונג, וואָלט פֿעררער
שוין ערמאָרדעט געוואָרען אין 1907, דען אַ קריענס-געריכט וואָלט איהם
זיכער פֿעראַרטהיילט צום טויט.

* * *

דער „פּראַצעס פֿון די זיעבען“ האָט אַרויסגערופֿען די עפֿענטליכע
אויפֿמערקזאַמקייט פֿון גאַנץ שפּאַניען, מען קען זאָגען פֿון גאַנץ אייראָפּאַ.
די גאַלעריען פֿון'ס געריכטס-זאַל זיינען געווען געפּאַקט מיט מענשען, און
די מייסטע פֿון די צוהערער האָבען סימפּאַטיוירט מיט די אָנגעקלאָגטע.
דער בעשולדיגונגס-אַקט איז געווען זעהר אַ מאָדערער. מען האָט ערקלערט,
אז אלע אָנגעקלאָגטע זיינען געווען מיטהעלפֿער פֿון מאָראַל'ס אַמענטאַט

אויף דעם קעניג, און אז פֿעררער איז געווען דער אייגענמליכער איניציאטאר פֿון דעם פֿערברעכען; אָבער די בעווייזע פֿאַר דיוע בעהויפטונגען האָבען זיך אויסשליסליך גענרינדעט אויף די „מאַראַלישע איבערצייגונגען“ פֿון די אָנקלעגער. צווישען די אַקטען פֿון דער אָנקלאַגע זיינען אויך געווען אייניגע „געהיימיספֿאַלע דאָקומענטען“, אַ קאָרעספּאָנדענץ צווישען פֿעררער און זיין געוועזענער פֿריינדן באַנאַרד, וועלכע איז געשריבען געווען אין אונפֿערשטענדליכע צייכענס, און אויסערדעם אַ זעהר רעוואַלוציאָנערער בריעף פֿון פֿעררער'ס ווהן ריענאָ. וואָס אָנבעלאַנגט די „געהיימיספֿאַלע דאָקומענטען“ האָט זיך באלד אַרויסגעצייגט, אַז עס זיינען געווען אייניגע פֿראַנצויזישע בריעף אָנגעשריבען אין סמענאַגראַפֿישער שריפֿט, וועלכע האָבען זיך בעשעפֿטיגט מיט ריינע פֿריוואַט-אַנגעלעגענהייטען. דער בריעף פֿון ריענאָ פֿעררער איז שוין געווען געפֿעהרליכער, נאָר צום אונגליק פֿאַר די אָנקלעגער האָט פֿעררער בעוויזען, אַז זיין ווהן ריענאָ איז ערשט פֿיער יאָהר אלט און פֿאַלגליך האָט ער ניט געקענט זיין דער שרייבער פֿון אַזאַ בריעף...

דער פֿראַקוראַר בעסערראַ דעל מאַראַ האָט פֿעררער געפֿרעגט וועגען זיינע בעזיהונגען צו די אַנאַרכיסטען און רעפּובליקאַנער. פֿעררער האָט איהם געענטפֿערט אָפֿען און פֿריי און האָט צום שלום ערקלערט, אַז זיין פֿערברעכען בעשטעהט אין דעם, וואָס ער האָט גענרינדעט די פֿרייע שולע אין באַרצעלאַנאַ און אַז ער איז צופֿעליגערווייזע בעקאַנט געווען מיט מאַראַל.

ניט גליקליכער איז בעסערראַ דעל מאַראַ געווען מיט זיין אָנקלאַגע געגען נאַקענס. נאַקענס האָט אויספֿיהרליך ערקלערט זיינע גאַנצע בעזי-הונגען צו מאַטעאָ מאַראַל; ווי אַזוי דער לעצטער איז באלד נאָך דעם אַטענטאַט געקומען צו איהם און האָט געפֿאָדערט זיין הילפֿע און ווי ער האָט איהם אַוועקגעפֿיהרט צו זיין פֿריינד מאַטהאַ, ביי וועמען מאַראַל האָט פֿערבראַכט די נאַכט. „מיינע העררען ריכטער און געשוואַרענע“, האָט דער אלטער רעפּובליקאַנער געענדיגט, „איך בין ניט קיין אַנאַרכיסט, פֿערקעהרט, איך האָב דיוע טהעאָריען זאָנאַר שטאַרק בעקעמפֿט אין מיין צייטשריפֿט; אָבער פֿלוצלינג קומט צו מיר אַ מאַן און גיט זיך אי-בער אין גאַנצען אין מיינע הענר, דערצעהלענדיג מיר זיין מוראַדיגעס געהיימיס. וואָס האָב איך געוואַלט טהאַן? איך בין אַן אלטער מאַן, אָבער מיין נאָמען איז ריין. איך האָב געוואוסט, אַז איך נעהם אויף זיך אַ שווערע פֿעראַנטוואָרטליכקייט, אָבער ס'איז געווען אַ פֿערפֿאַלגטער, וועלכער האָט געפֿאָדערט מיין הילפֿע, און עס איז געווען מיין פֿליכט אלס אַן עהרען-מאַן

איהם צו העלפען. און ווען עס וואָלט געווען אין דער צייט פֿון אַ רע-
וואָלוציאָן און דער קעניג וואָלט געקומען צו מיר און געפֿאָדערט מיין הילפֿע,
וואָלט איך געטהאָן דאָסועלבע. איך וויל בעסער פֿערבריינגען מייע לעצטע
יאָהרען אין געפֿענגניס אָדער שטאַרבן אויף'ן עשאַפֿאָט, איידער צו האַנד-
לען געגען מיין געוויסען".

די איבעריגע אָנגעקלאַגטע האָבען בעשטעטיגט יעדעס וואָרט, וואָס
נאָקענס האָט געזאָגט, און דער לעצטער האָט נאָך אַמאָל ערקלערט, אז
קיינער פֿון זיינע אָנגעקלאַגטע פֿריינד האָט נישט געוואוסט, ווער מאָראַל
איו געווען.

די איינציגע עדות, וועלכע האָבען אויסגעזאָגט געגען פֿעררער, זיינען
געווען די אָגענטען און פֿערטרעטער פֿון דער פֿאָליצי אין באַרצעלאָנאַ.
אָבער אויך דיזע העררען האָבען נישט געקענט פֿאָרלייגען קיין שום בעווייז
פֿאַר די שולד פֿון פֿעררער. דער לייטענאַנט פֿון דער „גואַרדיאַ סיװיל“
אין באַרצעלאָנאַ האָט ערקלערט, אז פֿעררער איז שטענדיג געווען צוזאַמען
מיט די אַנאַרכיסטען און אז ער, דער לייטענאַנט, האָט די „מאָראַלישע
איבערצייגונג“, אז פֿעררער איז געווען דער איינציגסטער פֿון דעם אַטענאַט
אין מאַרד.

די איבריגע עדות האָבען אַלע אויסגעזאָגט צו גונסטען די אָנגע-
קלאַגטע. דער פּראָקוראָר, זעהענדיג, אז ויין זאך איז אַ פֿערלִאַרענע, האָט
זיך בענוצט מיט די נידעריגסטע מיטלען צו קאָמפּראַמיטירען פֿעררער פֿאַר
דער עפֿענטליכער מיינונג. אזוי האָט ער עמליכע מאָל אַריינגעבראַכט אין
דער פֿערהאַנדלונג אינטימע פריוואַט-אָנגעלענעהייטען און האָט זאָגט
פֿעררער'ס פֿריינדין סאָלעדאָר וויליאַפֿראַנקא עפֿענטליך געפֿרענט, צי זי איז
פֿערבינדען מיט דעם אָנגעקלאַגטען דורך סעקסועלע בעזיהונגען. אָבער
אויך דיזע מיטלען האָבען נישט געמאַכט קיין שום איינדרוק אויף די צו-
הערער.

אָבוואָהל די גאַנצע אָנקלאַגע געגען פֿעררער האָט נישט געהאַט קיין
פֿונדאַמענט, סידרען מען זאָל די „מאָראַלישע איבערצייגונג“ פֿון אַ פֿאָליצי-
אָפיציר אָנגעהמען פֿאַר אַ בעווייז, האָט בעסערראַ דעל מאָראַ געפֿאָדערט
די מייטעס-שמראָף פֿאַר דעם גרינדער פֿון דער פֿרייער שולע.

די רעדען פֿון די אַדוואָקאַטען פֿון די אָנגעקלאַגטע זיינען געווען אַ
ביטערע אָברעכונג מיט דעם רעאַקציאָנערען און קלעריקאַלען רעזשים.
מען האָט פֿאַרגעלעזען די שענדליכע אַרטיקלען פֿון דער קלעריקאַלער
פרעסע געגען פֿעררער און זיינע קאַמעראַדען און פֿעררער'ס אַדוואָקאַט
האָט פֿאַרגעלייגט די געשוואַרענע בילדער פֿאַסט-קאַרטען, וועלכע די

קלעריקאלען האָבען אַרויסגעגעבען געגען די אָנגעקלאָגטע. אויף איינע פֿון דיזע קאַרטען ווערט פֿעררער פֿאַרגעשמעלט אַלס לעהרער פֿון דער פֿרייער שולע, ווי ער גיט „וויין שילער“ מאָראַל אַ באַמכע און שיקט איהם נאָך מאַדריד.

דעם 12טען יוני האָט זיך דער פֿראַצעס געענדיגט. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז פֿעררער, מאַיאָראַל, מאַרטינעס און קאַנסעפּסיאָן קומעסאַ, מאַטהאָ'ס פֿרוי, זיינען פֿריי געשפּראַכען געוואָרען. כאַסע נאַקענס, איבאַראַ און מאַטהאַ זיינען פֿעראורטהיילט געוואָרען יעדער צו ניין יאָהר קאַ-טאַרגע. *

די רעאַקציאָנערע פּרעסע האָט געשפּיען מיט פֿייער, אָבער זי האָט דעם אורטהייל ניט געקענט איבערמאַכען. פֿעררער איז געווען פֿריי — דיזעס מאָל האָט דער קלעריקאַליום פֿערלאָרען דאָס שפּיעל.

* * *

ווען פֿעררער איז צוריקגעקומען נאָך באַרצעלאָנאַ, האָט מען איהם אויפֿ-גענומען מיט אַן אונגעווייערער בענייטטערונג. די רעגירונג האָט איהם אפילו ניט ערלויבט צוריק אויפֿצועפֿענען זיין אייגענע שולע; אָבער זי האָט געמוזט צוועהן, ווי 53 אנדערע שולען זיינען צוריק ערעפֿענט אָדער ניי געגרינדעט געוואָרען, וועלכע האָבען זיך אַלע בענוצט מיט פֿעררער'ס לעהר-ביכער און מיט זיינע מעטהאָדען פֿון ערציהונג. אויך פֿעררער'ס פֿערמעגען, וועלכעס די רעגירונג האָט קאָנפּיסצירט אויף דער שפּאַנישער באַנק, האָט זי געמוזט צוריק אַרויסגעבען, און דער גרינדער פֿון דער מאַדערנער שולע האָט ווידער געהאַט די מעגליכקייט ווייטער אָנצוגעהן מיט זיין פֿרוכטבאַרער אַרבייט.

באַלד נאָך זיין בעפֿרייאונג האָט פֿעררער געמאַכט אַ קורצע ריזע נאָך פֿראַנקרייך און ענגלאַנד, אום פּערזענליך צו דאַנקען אַלע פֿריינד, וועלכע האָבען אַזוי ענערגיש געאַרבייט פֿאַר זיין רעמונג. זיצענדיג אין גע-פֿענגניס האַט ער זיך בעשעפּטיגט מיט אַ נייעם פּלאַן, אום צו געבען זיין ווערק אַן אינטערנאַציאָנאַלע בעדייטונג. ער האָט געוואַלט גרינדען אַן אינטערנאַציאָנאַלען בונד פֿאַר דער פֿרייער ערציהונג, און באַלד נאָך זיין בעפֿרייאונג איז דויער פּלאַן פֿערווירקליכט געוואָרען דורך די גרינדונג פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלער פֿעראייניגונג פֿאַר דער ראַציאָנאַלער ערציהונג פֿון דער יוגענד". דאָס איניציאַטיוו-קאָמיטע פֿון דער נייער אָרגאַניזאַציאָן

(* נאַקענס און זיינע ביידע קאַטעראַדען זיינען מיט אַ יאָהר שפּעטער אַט-

אוי בעשמאנען פֿון די פֿאלגענדע פֿערוואַנען: פֿראַנסיסקאָ פֿעררער (שפּאַ-
ניען) אַלס פֿרעזידענט; ס. א. לעסאָן (פֿראַנקרייך) אַלס וויצע-פֿרעזידענט;
פֿראַנסיסקאָ העקעל, דער בעריהמטער דאָרוויניסט אַלס פֿערטרעטער פֿאַר
דייטשלאַנד; וויליאַם היפֿאַרד פֿאַר ענגלאַנד, דושוספּע סערדושי פֿאַר
איטאַליען; ה. ראָאַרדאָ וואַן אייוינגאָ פֿאַר דער שווייץ און פֿרייליין הענ-
רועטע מייער אַלס סעקרעטאַר.

אַ נאַנצע רייע פֿון בעקאַנטע און בעדייטענדע מענער אויף אַלע
געביעמען פֿון געזעלשאַפֿטליכער מהעמיגקייט האָבען זיך אָנגעשלאָסען צו
דער נייער פֿעראייניגונג, אַזעלכע מענער ווי אַנאַטאָל פֿראַנס, מאָריס מע-
טערלינק, סאַמבאָר, סעבאַסטיאַן פֿאַר, מאַלאַמאַ, אוואַטאָ, גראַנזשוואַן,
דעקאַוו, שאַרל אַלבער און פֿיעלע אַנדערע. אין דעם ערשטען מאָניפֿעסט,
וועלכען דאָס איניציאַטיוו-קאָמיטע פֿון דער „אינטערנאַציאָנאַלער פֿעראייני-
גונג פֿאַר דער ראַציאָנאַלער ערציהונג פֿון דער יוגענד" האָט אַרויסגעגעבען,
זיינען די שטרעבונגען און ציעלען פֿון דער נייער אָרגאַניזאַציאָן פֿאַרמולירט
געוואָרען אויף אַזאַ אַיפֿן:

1) די ערציהונג פֿון די קינדער דאַרף זיין געגרינדעט אויף אַ וויסענ-
שאַפֿטליכען און ראַציאָנאַלען פֿונדאַמענט; פֿאַלגליך מוז זי אויסשליסען
אַלע מיסטישע און איבערנאַטירליכע בעגריפֿען און פֿאַרשטעלונגען.
2) דער אונטערריכט איז ניט מעהר ווי אַ מהייל פֿון דער דאָזיגער
ערציהונג. די ערציהונג דאַרף זיך ניט בלוזי בעשעפֿטיגען מיט דער ענט-
וויקלונג פֿון דער אינטעליגענץ, נאָר אויך מיט דער ענטוויקלונג פֿון'ס
באַראַקטער, מיט דער קולטיווירונג פֿון'ס ווילען, אום צו שאַפֿען מענשען
מיט אַ פֿרוישען און גייסטיגען גלייכגעוויכט, ביי וועמען אַלע נאַטירליכע
אייגענשאַפֿטען און פֿעהיגקייטען זיינען האַרמאָניש פֿעראייניגט און ענטווי-
קעלט ביי צום העכסטען גראַד.

3) די מאָראַלישע ערציהונג דאַרף זיין מעהר פֿראַקטיש, איידער
מהעאָרעטיש, זי מוז זיין דער רעזולטאַט פֿון דעם ביישפּיעל גופּא און זיך
גרינדען אויף דאָס גרויסע נאַטירליכע געזעץ פֿון סאָלידאַריטעט.

4) עס איז נויטווענדיג, אַז ביי דעם אונטערריכט — איבערהויפּט ביי
דעם אונטערריכט פֿון די נאַנץ יוגע קינדער — זאָלען די פֿאַנגראַמען און
מעטהאָדען פֿון דער ערציהונג אַזוי פֿאַלשטענדיג ווי נור מעגליך צוגעפּאַסט זיין
צו דער פּסיכאָלאָגיע פֿון'ס קינד, אָמ פֿון דיזער נויטווענדיגקייט ווייסט מען
כמעט אין גאַנצען ניט אין דעם עפֿענטליכען און פֿרוואַמען אונטערריכט
פֿון אונזער צייט.

דאָס זיינען די וואַהרהייטען און פֿרינציפּען, וועלכע האָבען פֿעראַוראַכט

די גרינדונג פֿון דער אינטערנאַציאָנאַלער פֿעראייניגונג פֿאַר דער ראַציאָנאַלער
ערציהונג פֿון דער יוגענד. יעדעס מיטגליעד נעהמט אויף זיך די אויפֿגאַבע צו
אַרבייטען אין זיין קרייז מיט אַלע מעגליכקייטען פֿאַר דער פֿראַקטישער פֿערווירק-
ליכונג פֿון די דאָזיגע פֿרינציפען; און די אָרגאַניזאַציאָן וועט אונטערשטיצען יעדע
טהעטיגקייט אין דיווער ריכטונג מיט איהר נאַצער ענערגיע. די פֿעראיי-
ניגונג פֿון אַלע מעגשען מיט אַ גוטען ווילען, וועלכע אַזאַ אָרגאַניזאַציאָן שמעלט
פֿאַר מיט זיך, וועט ניט פֿערפֿעהלען צו פֿראָדוצירען גוטע רעזולטאַטען."

*

דעם 15טען אַפּריל 1908 איז אַרויס * * דער ערשטער נומער פֿון דעם
אַפֿיציעלען אָרגאַן פֿון דער אויבען דערמאָהנטער פֿעראייניגונג — די „עקאַל
רענאָוע“ (די בעניימע שולע). פֿעררער האָט געשריבען אַ לאַנגען איינ-
לייטונגס-אַרטיקעל, * אין וועלכען ער האָט אויספֿיהרליך ענטוויקעלט זיינע
אַנויכטען מכח דער ערציהונג און שולע. מענער ווי קראַפֿאַטקין, ראַבען,
דאַמעלאַ ניווענהווי, טאַררידאָ דעל מאַרמאַל, פֿאַן אייסינגאָ, לעסאַן, היפֿאַרד,
לאָרען א.ג.וו. זיינען געווען די מיטאַרבייטער פֿון דיווער גלענצענדער פֿע-
דאַגאָגישער צייטשריפֿט פֿאַר פֿרייע ערציהונג. די ערשטע אַכט נומערן
זיינען ערשינען אין בריסעל; אָבער פֿון 23סטען יאַנואַר 1909 אָן איז דער
זשורנאַל אַרויס אין פֿאַריז און האָט אין דערזעלבער צייט מאָדיפֿיצירט זיין
אורשפּרינגליכען כאַראַקטער. בעפֿאַר האָט זיך די „עקאַל רענאָוע“ אויס-
שליסליך בעשעפֿטיגט מיט פעדאַגאָגישע פֿראַגען; איצטער האָט זי אויך
אָבגעגעבען אַ ברייטען פֿלאַץ פֿאַר דער סינדיקאַליסטישער בעוועגונג.
פֿעררער איז שמענדיג געווען אַ גרויסער אָנהיינגער פֿון די פֿראַגרעסיווע
פֿראַנצויזישע לעהרער, וועלכע האָבען זיך פֿעראייניגט אין אַ בעזונדערן
סינדיקאַט, אום צו פֿערטהידיגען זייערע אינטערעסען. די רעגירונג איז פֿון
אַנפֿאַנג אָן געווען אַ ביטערער געגנער פֿון אַזאַ פֿעראייניגונג און האָט
בעקעמפֿט דעם סינדיקאַט פֿון די לעהרער מיט אַלע מיטלען. צעהנדליגער
לעהרער האָבען פֿערלאָרען זייער שמעלונג דורך דיווען קאַמפֿף; אָבער די
רעגירונג איז פֿאַרט ניט אימזשאַנד געווען צו ברעכען די אָרגאַניזאַציאָן.
די „עקאַל רענאָוע“ האָט גענומען אַ טהעטיגען אַנטהייל אין דיווען
קאַמפֿף און האָט פֿערטהידיגט די גייסטיגע און מאַטעריעלע אינטערעסען
פֿון די לעהרער אויף אַ גלענצענדען אופן. און אין דערזעלבער צייט האָט
זי די לעהרער בעקאַנט געמאַכט מיט די גרויסע פֿרינציפען פֿון דער פֿרייער

ערציהונג און זיי שמענדיג דערמאָהנט אין די בעריהמטע ווערטער: „זייט אליין מענשען, דען עס איז אייער אויפגאבע צו ערציהען מענשען!“

פֿעררער האָט די גאַנצע צייט אונערמידליך געאַרבייט פֿאַר דער נייער אָרגאַניזאַציע; אָבער אין דערוועלבער צייט האָט ער אויך ניט פֿערנעסען די היימאַט, די שפּאַנישע רעגירונג האָט אפילו אונטערדריקט די „עסקוועלאַ מאַדערנאַ“ אין באַרצעלאָנאַ; אָבער דיווער קליינליכער און ברואַטאַלער אַקט איז געווען פֿון אַ קליינער וויכטיגקייט, ווייל צעהנדליגער אַנדערע שולען האָבען זיך ענטוויקעלט אין באַרצעלאָנאַ און אין אַלע אַנדערע שמעדרט פֿון קאַטאַלאָניען. אין דערוועלבער צייט האָט מען אין באַרצעלאָנאַ געלייגט דעם פֿונדאַמענט פֿון אַן אמת'ער פֿאַלקס-אוניווערסיטעט. פֿעררער האָט אונטערשטיצט דיווע אַלע פֿערוועקען מיט וויינע בעסטע קרעפֿטען און הויפט-זעכליך דורך די גרויסאַרטיגע ענטוויקלונג פֿון זיין פֿערלאַנג-הויז, וועלכעס האָט אַרויסגעגעבען אזא וואונדערבאַרע סעריע פֿון די בעסטע וויסענשאַפֿט-ליכע ביכער.

ער איז דאַמאָלסט גאַנץ פֿערנומען געווען מיט זיינע פּעדאַגאָגישע אַרבייטען און האָט ניט גענומען קיין שום אַנטהייל אין די סאַציאַלע קעמפֿע און בעוועגונגען אין קאַטאַלאָניען. צוזאַמען מיט זיין פֿריינדין סאַלעדאַר וויליאַפֿראַנקאַ האָט ער געוואוינט אין אַ קליין לאַנד-הייזעל — „מאַס זשערמינאַל“ האָט ער גערופֿען זיין היים — אויף דער פֿאַרם מאָנאַט, וועלכע האָט בעלאָנגט צו זיין ברודער כאָסע.

דער בעריהמטער שפּאַנישער שריפֿטשמעלער ע. גאַמעס קאַרריליאַ האָט איהם בעזוכט אין יענער צייט אין „מאַס זשערמינאַל“. ער האָט שפּעטער, נאָך פֿעררער'ס טויט, בעשריבען דיווען בעזוך אין אַ גלענצענדען אַרטיקעל אין דער פֿאַריווער צייטונג „לע זשורנאַל“. פֿעררער איז גאַנץ בענייסמערט געווען פֿון זיין ווערק און גאַמעס קאַרריליאַ גיט אונז איבער די פֿאַלגענדע ווערטער פֿון איהם, מיט וועלכע ער האָט געענדיגט אַ לאַנגען געשפּרעך: „די וויסענשאַפֿט, אָט דאָס איז, וואָס עס פֿעהלט אונז!... די וויסענ-שאַפֿט מוז פֿערייכמען אונזערע שענדליכקייטען, זי מוז אונז געבען די פֿרייהייט און אונז ערליווען פֿון דעם יאָך פֿון די רעליגיאָנען. דאָס עלענדר פֿון דער מענשהייט איז נור די פֿאַלגע פֿון איהר אונוויסענהייט. אונוויסענ-הייט איז די מומטער פֿון אַלע פֿאַראַרטהיילען, און אויב מיר וואַלטען ניט געהאַט קיין פֿאַראַרטהיילען, וואַלטען מיר ניט בעדאַרפֿט קיין שום רעגירונג; דען דער אייגענשליכער פֿונדאַמענט פֿון'ם מענשליכען וועזען איז גערעכטיגקייט און גוטסקייט... איך מהו אויף מיין שטייגער, וואָס איך קען

טהון, אום שפאניען צו בעפרייען פֿון אונוויסענהייט און פֿאנאמיס, איך האָב געגרינדעט שולען, איצמער גיב איך אַרויס די ווערק פֿון גרויסע דיינקער. ליידער געפֿין איך נישט די הילף, וועלכע וואָלט פֿאַר מיר געווען די ווערטפֿאַלסטע — די אונטערשמיצונג פֿון די יונגע. די יונגע זיינען סקעפטיקער און עגאָיסטען. גוטע און פֿעהיגע מיטאַרבייטער האָב איך גור געפֿונען צווישען די רייפֿע מענער. איהר וועט זעהן, אַז ביי אונז אין שפּאַ-ניען וועט די רעוואָלוציאָן געמאַכט ווערן פֿון די אַלמע... עס איז ביי אונז נישט ווי אין פֿראַנקרייך. פֿראַנקרייך וועט אונז ברײנגען די טהאַט, פֿונקט ווי זי האָט אונז געבראַכט די אידעע... איך האָב זיך געפֿיהלט אַזוי גליק-ליך אין פֿאַרײן, אָבער מיין קאַמפּף-פּלאַן איז דאָ אין שפּאַניען. איך מוז העלפֿען פֿאַרבערײטען די צוקונפֿט..."

גאַמעס קאַרריליאָ ענדיגט זיין אַרטיקעל מיט די ווערטער: „פֿון זיינע ווערטער האָט זיך אַרויסגעהערט אַזאַ איבערגעבענהייט, אַז געזעגענדיג זיך מיט איהם, האָב איך ווירקליך געהאַט דעם איינדרוק, אַז איך האָב גע-זעהן אַ מאַן, וועלכער איז פֿאַרטיג צו אָפּפֿערן זיין לעבען פֿאַר זיינע איד-בערזייגונגען".

אין סאַנאַט מערץ 1909 איז פֿעררער געפֿאַהרען נאָך פֿאַרײן, אום פֿאַרצובערײטען די פּובליקאַציאָן פֿון אַ נייער סעריע פֿון אויסגעצייכענטע ביכער, ווי ז.ב.ש. זײערױוין'ס „געשיכטע פֿון דער ערד", פֿאַנאַס'ס „אור-שפּרונג פֿון לעבען", לאַנעסאָן'ס „באַטאַניק", קראַפּאַטקין'ס „פֿראַנצויזישע רעוואָלוציאָן", נערגאַלס „ענטװיקלונג פֿון די וועלטען" א.ז.וו. די צאָהרריכע בריעף, וועלכע ער האָט אין יענער צײַט געשריבען צו זיינע פֿיעלע פֿרײַנד, צײגען אונז קלאָר און דײטליך, אַז ער איז דאַמאָלסט אויסשליסליך כּע-שעפֿטיגט געווען מיט דיזער טהעטיגקײט. אָבער וועהרענד פֿעררער איז גאַנץ פֿערטהאַן געווען אין זײן אַרבייט, האָט זיך שטילערהײט ענטװיקעלט די גרויסע רעוואָלוציאָנערע פֿאַלקס-בעוועגונג, וועלכע האָט דער זײערײכער רעאַקציאָן ענדליך געגעבען די מעגליכקײט צו פֿערניכטען דעם פֿערהאַסטען מאַן, דײנקענדיג, אַז זי וועט מיט דעם צושטערען זײן גרויסעם סאַציאַלעם ווערק.

XII.

דער אויפשטאנד פון בארצעלאנא און פערדערס ארעסטירונג.

דיוועלבע פערברעכערישע אויסבייטונגס-פאליטיק פון א הייפּעל קאָ-פיטאליסטען, וועלכע האָט געשאַפּען די זאָגענאָמטע „מאַראַקאָ-פּראַגע" אין אייראָפּא, האָט אויך אַרויסגערופּען דעם שענדליכען קריעג פּון דער שפּאַ-נישער רעגירונג אין מאַראַקאָ. עס איז אונמעגליך איבערצוגעבען מיט קורצע ווערטער אַלע אינמריגעס, געמיינהייטען און פּערברעכען פּון דער זאָגענאָמטער מאַראַקאָ-פּאליטיק; עס איז גענוג צו בעמערקען, אז דיוועלבע ערשיינונגען, וועלכע מיר האָבען געזעהן איבעראַל, וואו דער קאָפיטאליזם האָט אויסגעשמעקט זיינע לאַפעס נאָך פּרעמדע לענדער און רייכטהייטער, האָבען זיך אויך ווידערהאַלט אין מאַראַקאָ. די ענטדעקונג פּון ווערטהפּאַלע מעטאַלען אין צפּון-זייט פּון מאַראַקאָ האָט אַרויסגערופּען די האַבגוריקייט פּון אייראָפעאישע קאָפיטאליסטען. שפּאַניען האָט שוין פּריהער געהאַט אייניגע מיליטערישע פּלעצער אין מאַראַקאָ, די בעקאָנטע „פּרעסידיאַס" אָדער שטראַף-קאָלאָניען, צו וועלכע עס בעלאַנגט אויך מעליליא, דער אָרט, וועלכער האָט אין דער לעצטער מלחמה אין מאַראַקאָ געשפּיעלט אַזאַ וויכטיגע ראָלע.

וועהרענד די לעצטע עמליכע יאָהר צייט איז אין יענער געגענד פּלוצ-לינג ערשינען בו האַמעראַ, דער הויפּטלינג פּון אַ מאַראַקאָנישען שטאַם און אַ גאַנץ געווענהליכער רויבער. בו האַמעראַ האָט ניט געהאַט קיין שום רעכט אויף דאָס לאַנד און די שפּאַנישע און פּראַנצויזישע קאָפיטאליסטען האָבען דאָס זעהר גוט געוואוסט. פּון דעסוועגען האָבען זיי מיט דעם דאָזיגען רויבער, וועלכען זיי האָבען פּריהער שטילערהייט אונטערשטיצט אין דער אויספּיהרונג פּון זיינע רויבערישע פּלענער, אָבגעשלאָסען געוויסע קאָנטראַקטען, דורך וועלכע זיי האָבען זיך „ערוואַרבען דאָס רעכט" אויס-צובייטען די מינען פּון בעני-בואי-פּרור. די שפּאַנישע רעגירונג האָט איבערגעגעבען דיוועס „רעכט" צו צוויי קאָפיטאליסטישע קאָמפּאַניס, צו דער „קאָמפּאַניאַ עספּאַניאַל דעל ריף" און צו דער „קאָמפּאַניאַ אַפּריקאַנאַ דעל נאָרטע". די לעצטע בעשטעהט כמעט אין גאַנצען פּון פּראַנצויזישע

קאפיטאליסטן. די ביידע קאמפאניס האָבען בעשלאָסען צו פֿערבינדען מעליליאָ און די מינען פֿון בעני-בואי-פרור דורך צוויי אייזענבאהן-ליניען. די צרה איז געווען, וואָס מען האָט געמוזט דורכשניידען אַכט ביו צעהן קילאָמעטער מאַראַקאנישעס געביעט. נאָר מען ווייס זיך צו העלפֿען אין אַזעלכע אַנגעלעגענהייטען. מען האָט איינפֿאַך געמאַכט נאָך אַ קאָנ-טראַקט מיט דעם רויבער בור-האַמעראַ, אום צו בעקומען דאָס „רעכט“ צו פֿיהרען די אייזענבאהן-ליניע דורך אַ פֿרעמדען געביעט, וויסענדיג, אַז בו האַמעראַ האָט אַליין קיין שום רעכט נישט צו פֿערקויפֿען אַזעלכע „רעכטע“. שפעטער מיט אַ קורצע צייט האָבען די רויף-קאַבילען, די אייזענבאהן-ליניע בעוויזער פֿון'ס לאַנד, פֿערטריבען דעם רויבער בו האַמעראַ. עס פֿערשמעהט זיך, אַז די קאַבילען-פֿיהרער האָבען נישט אָנערקענט דאָס „רעכט“ פֿון די ביידע קאָמפאניעס און זיי האָבען זיי אויפֿגעפֿאַדערט אָב-צושטעלען דעם בוי פֿון די באַהענען. די שפּאַנישע רעגירונג האָט איינפֿאַך אינגאָרירט דיזע פֿאַדערונגען, און די אַרכיטעקטן ביי די אייזענבאהן-ליניען איז פֿאַרמגעזעצט געוואָרען. באלד דערויף האָבען אייניגע קאַבילען געמאַכט אַן אָנפֿאַל אויף די אַרכיטעקטן, וועלכע זיינען בעשעפֿטיגט געווען ביי דעם בוי פֿון די ליניען און זעקס פֿון זיי דער'הרג'עט. עס איז כמעט ווי זיכער, אַז די שפּאַנישע רעגירונג האָט געוואוסט פֿון דיזען אָנפֿאַל, נאָך איידער ער האָט שטאַמגעפֿונען. איצטער האָט מען ענדליך געהאַט אַן אורזאַכע צו שיקען אַ זאָגענאַנטע „שטראַף-עקספּעדיציע“ געגען די קאַבילען. אמת, מען האָט זיך נישט געריכט אויף אַ ווירקליכע מלחמה; די מיליטערישע אויטאָריטעטען האָבען זיך איינגערעדט, אַז מיט פֿינף אָדער זעקס טויענד מאַן וועט מען פֿאַרטיג ווערען מיט די „באַרבאַרען“. אָבער באלד האָט זיך אַרויסגעצויגט, אַז דיזע רעכנונג איז געווען אַ פֿאַלשע. די קריגערישע קאַבילען-שטאַמען האָבען עמפֿאַנגען די שפּאַנישע זעלנער אויף אַ בלוי-טיגען אופן, און זייערע ערפֿאַלגען האָבען אַרויסגערופֿען די קאַמפֿ-לויס-טיגקייט פֿון אַסך אַנדערע שטאַמען, וועלכע זיינען באלד צוגעשטאַנען צום „הייליגען קריעג“ געגען די פֿרעמדע עראָבערער.

דער שפּאַנישער גענעראַל מאַרינאַ אין מעליליאָ האָט איצט פֿערשטאַ-נען, אַז 5000 מאַן זיינען ווייניג און האָט געפֿאַדערט 20.000 און שפעטער 40.000 סאָלדאַטען. צולעצט איז מען זאָגאַר געקומען צו דער איבערציי-גונג, אַז אום צו ענדיגען די מלחמה, דאַרף מען האָבען אַן אַרמעע פֿון 70.000 מאַן. דיזע נאַכריכט האָט געווירקט אויף דאָס שפּאַנישע פֿאָלק אַזוי ווי אַ דונער. די קלעריקאַלע און קאַנסערוואַטיווע פרעסע האָט אפילו פֿערוויכט צו אַפּעלירען צו די „פּאַטריאַטישע געפֿיהלען“ פֿון דער נאַציאָן;

אָבער זי האָט ניט געפֿונען קיין שום אָבקלאַנג ביי די מאַסען. אין קאַבאָ-
לאַניען האָבען שטאַטמגעפֿונען די ערשטע פּראָמעסט-פֿערוואַמלונגען געגען
דעם קריעג. די צענזור האָט אפילו אונטערדריקט אַלע שלעכטע נאַכריכט-
טען פֿון'ם קריענס-פּלאַץ; אָבער ווען די רעגירונג האָט פּלוצלינג אָנגע-
הויבען מאַביליזירען די רעזערוויסמען, האָט די אַלגעמיינע פֿערביטערונג
דערגרייכט דעם העכסטען גראַד. דער האָט געגען דעם קריעג, וועלכען די
רעגירונג האָט דירעקט אַרויסגערופֿען אויף אַזאַ פֿערברעכערישען אופן, איז
נאָך פֿערשטאַרקערט געוואָרען דורך דעם פּאַקט, אַז אין שפּאַניען קענען
זיך די קינדער פֿון די רייכע אויסקויפֿען פֿון דער פּליכט צו זיין סאָלדאַט
פֿאַר 1500 פּעסעטאַס, און פּאָלגליך האָט די אַרבייטער-קלאַסע, וועלכע
האָט איבערהויפט ניט וואָס צו פֿערטהיידגען, געדאַרפֿט טראָגען אַלע
קאָנסעקוענצען פֿון דער מלחמה.

אין מאַרירד האָבען זיך טויענדער מענער, פֿרויען און קינדער פֿער-
זאַמעלט פֿאַר דעם קעניגליכען פּאַלאַסט, ווען דער קעניג האָט געוואָלט
האַלטען אַ רעדע צו די רעזערוויסמען. אָבער עס איז איהם ניט אויסגע-
קומען צו ריידען, ווייל דער געשריי פֿון דער מאַסע „נידער מיט דעם
קריעג פֿון די קאַפיטאַליסמען! נידער מיט די מערדערס פֿון'ם פּאָלק!
נידער מיט'ן קעניג!“ האָט איהם צוריקגעטריבען אויף גיך אין זיין
פּאַלאַסט.

נאָר אַס געפֿעהרליכסטען איז געווען די לאַגע אין קאַטאַלאַניען. דאָר-
טען איז די „נאַציאָנאַלע בעניסיסערונג“ געווען אַזוי גרויס, אַז ניט ווייניגער
ווי 70 פּראָצענט פֿון די רעזערוויסמען זיינען אַנטלאָפֿען אַריבער דעם
פּראַנצויזישען גרענעץ, אַזוי ווי דער ציוויל-גובערנאַטאָר פֿון באַרצעלאַנאַ
האָט אַליין ערקלערט אין אַ בעזונדערען דעקרעט. ווען מען האָט אַוועק-
געשיקט די ערשטע רעזערוויסמען פֿון באַרצעלאַנאַ, האָבען די פֿרויען
געשטורמט די דאָקס, אום צו פֿעהרינדערען דעם אָבפּאַהרען פֿון די שיפֿען, און
די פּאָליציי האָט געהאַט אַ געוואַלטיגע אַרבייט זיי צוריקצוטרייבען. איצטער
האָט זיך די מאַסע אַ לאַז געטהאָן אין די ראַמבלאַס — אַזוי רופֿט מען
די ברייטע בלוואַרען אין באַרצעלאַנאַ — און דער געשריי „נידער מיט
דער מלחמה! טויט צו די גנבים! נידער מיט דער רעגירונג!“ א.גו.ו. האָט
פֿעהרילכט די לופֿט. אין דיווען קריטישען מאָמענט האָט די „סאָלידאַרידאַד
אַברעאַ“, די פֿעדעראַציאָן פֿון די קאַטאַלאַנישע געווערקשאַפֿטען, וועלכע
שמעהט פּאָלשטענדיג אונטער דעם איינפֿלוס פֿון די אַנאַרכיסמען, פֿעררופֿען
אַן אַלגעמיינע קאָנפֿערענץ אין באַרצעלאַנאַ, אום צו דיסקומירען די פּראַגע
מכּח דער מלחמה אין מאַראַקאָ. די קאָנפֿערענץ האָט געזאָלט שטאַטפֿירנדען

דעם 23סטען יולי; אָבער דער ציוויל-גובערנאָמאַר פֿון באַרצעלאָנאַ, אַסאַריאַ אי גאַליאַרדאַ, האָט איהר פּלוצלינג פֿערבאָטען אין לעצטען מאָ- מענט. די דעלעגאַטען האָבען ניט געהאַט קיין מעגליכקייט צו פֿערזאַמלען זיך; אָבער ווען זיי זיינען זיך צוגאַנגען און האָבען זיך געזעגענט איינער מיט'ן אנדערען, האָבען איהן אַלע ליפען געשוועבט דיזעלבע ווערטער: „מאָנטאַג דער גענעראַלסטרייק!“

שבת דעם 24סטען יולי ביינאַכט זיינען זיך צונויפֿגעקומען אייניגע אַקטיווע מיטגלידער פֿון דער קאַמאַלאַנישער געווערקשאַפֿטס-פֿעדעראַציען „סאָלידאַרידאַד אָברעאַ“, אַלע אַנאַרכיסטען, אום זיך דורכצווערדען וועגען דעם סטרייק. צווישען זיי איז אויך געווען מיגעלוו. מאָרענאַ, דער גענעראַל סעקרעטאַר פֿון דער „סאָלעדאַרידאַד אָברעאַ“. מען האָט בעשלאָסען אויס- צוקלייבען אַ סטרייק-קאָמיטע פֿון דריי מאַן, וועלכע זאָלען פֿערטרעטען אַלע פֿאַרקאַציען פֿון דער אַרבייטער-געוועגונג אין באַרצעלאָנאַ. מיגעל זי. מאָרענאַ האָט פֿערטראַטען די סינדיקאַטען, פֿראַנסיסקאַ מיראַנדע די אַנאַרכיסטען און פֿאַבראַ ריבאַס די סאַציאַליסטען. דאָס קאָמיטע האָט באַלד אַרויסגעשיקט דעלעגאַטען נאָך אַלע אינדוסטריע-שטעדט פֿון קאַמאַלאַניען, אום פֿאַרצובעריימען דעם גענעראַלסטרייק. דער זונטאַג איז אַריבער רי- היג; די רעגירונג האָט אפילו ניט גע'חלוּם'ט פֿון אַן אַלגעמיינעם סטרייק. מאָנטאַג אין דער פֿריה (דעם 26סטען יולי) זיינען די אַרבייטער רוהיג געגאַנגען צו דער אַרבייט, אַזוי ווי יעדען טאָג, אום אַכט אױהר האָט זיך אָנגעפֿאַנגען די אַרבייט אַזוי ווי געוועהנליך. אָבער שפּעטער מיט אַ האַלבע שטונדע האָט זיך פּלוצלינג געהערט דער רוף: „אָבשטעלען די מאַשינען! אַלע אַרויס אין גאַס! עס לעכע דער גענעראַלסטרייק!“ אַזוי ווי איין מאַן האָבען די אַרבייטער געפֿאַלגט דיזען רוף און זיינען אַרויס אין גאַס, שריי- ענדיג „וויױאַ לאַ הױעלנאַ כענעראַל!“ (עס לעכע דער גענעראַלסטרייק!) טױזענדער פֿרויען זיינען אַריינגעדורנגען אין די קלענערע אַרבייטס-פלעצער און האָבען אַרויסגענומען די אַרבייטער. אַרום 12 אַױגער האָט זיך מעהר קיין מאַשין ניט בעוועגט אין גאַנץ באַרצעלאָנאַ. די פּאַסט איז געווען פּאַראַליזירט; קיין שיף, קיין אױזענבאַהן, קיין טראַמוויי איז מעהר ניט גע- פֿאַהרען; אַזוי ווי דורך אַכשוף האָט די גאַנצע שטאַדט פּלוצלינג בעקומען אַן אַנדער אױסזעהן. דיזעלבע סצענען האָבען זיך אָכגעשפּיעלט אין אינאַלאַדאַ, זױליאַנוועאַ אי כעלמרו, סאַבאַדעלל, טאַרראַסאַ, באַראַלאָנאַ, כעראַנאַ און אַנדערע קאַמאַלאַנישע שטעדט.

איצטער האָט די רעגירונג פּראַקלאַמירט דעם קריעגס-צושטאַנד אין קאַמאַלאַניען און דער גענעראַל לואיס דע סאַנטיאַגאָ מאַנעסקאַו האָט

איבערנענומען די מיליטערישע דיקמאטור. די ארבייטער אפעלירען צו די סאלדאטען ניט צו שיסען אויף ויערע ברודער און דערמאנהען זיי, אז זיי זיינען קינדער פֿון פֿאלק. צוויי פֿאלקען דראגאנער ענטזאגען זיך צו שיסען אויף די מאסע צום טראָץ דעם בעפֿעהל פֿון ויער פֿיהרער, דעם גענעראל בראַנדעאָיס. אָבער די פֿאָליציי און הויפטזעכליך די פֿערהאָסטע „גואַרדיאַ סיוויל“, די שפּאַנישע קאָזאַקען, וואַרפֿען זיך אויף דאָס פֿאלק. איצטער בעקומט די בעוועגונג אַ רעוואָלוציאַנערען כאַראַקטער. די ארבייטער שטור-מען די געשעפֿטען פֿון די וואַפֿען-הענדלער און פֿערוואַרען זיך, אויף ווי פֿיעל זיי זיינען אימפּשאַנד, מיט ביקסען און רעוואָלוציערען. אום צו פֿער-חינדערן, אז די רעגירונג זאָל ניט קענען באַלד שיקען מעהר מיליטער, צושטערען די ארבייטער גרויסע טהיילען פֿון די אייוענבאָהן-ליניען, די מעלעגראַפֿען און מעלעפֿאָגען אין אַלע אַנדערע פֿערבינדונגס-מימלען. דעם 27סטען יולי ענטשטעהען באַריקארען אין אַלע טהיילען פֿון באַרצעלאָנאַ, און אין די מייסטע אַנדערע שטעט שפיעלען זיך אָב דיועלכע מצענען. 15.000 ארבייטער פֿערטהיידגען די גאַסען געגען די „גואַרדיאַ סיוויל“. די סאלדאטען סימפּאַטיוזירען מיט דער בעוועגונג. און פּלוצלינג וואַרפֿט זיך די מאַסע אויף די פֿערהאָסטע מאַנאַסטירען, אָקוראַט ווי עס איז געווען דער פֿאַל אין אַלע פֿריהערדיגע אויפשטענדע. מען טרייבט אַרויס די מאַ-נאַכען און מאַנאַשקעס און צינדט אונטער די געביידעס. אַן ערך 65 מאַ-נאַסטירען ווערען פֿערברענט אין קאַטאַלאַניען און די פֿלאַמען בעלייכמען דעם הימעל בלוט-רויט אויף טיילען און טיילען. אייניגע פֿאַבריקען פֿון פֿערהאָסטע קאַפיטאַליסטען האָבען דעמועלכען שיקאַל.

דעם 28סטען יולי איז די לאַגע זעהר אַ קרימישע — די רעוואָלוציאַנערען האָבען ניט גענוג וואַפֿען; אָבער די מיליטער איז אונצופֿרידען און סימפּאַטיוזירט מיט די רעבעלען.

אָבער דעם 29סטען יולי קומען אַן נייע אָבטהיילונגען מיליטער און זשאַנדאַרמען, און מען הויבט אַן צו שיסען מיט קאַנאָגען אויף די באַרי-קאַדען. די ארבייטער פֿערטהיידגען זיך אויף אַ העלדישען אופן, אָבער ויער קראַפֿט איז צו שוואַך געגען די מעכטיגע צאָהל און די קאַנאָגען פֿון ויערע גענער. די געהיימע סטרייק-קאַמיטע האָט אפילו באַלד אַרויסגע-שיקט אַגענטען נאָך מאַדריד, וואַלענסיאַ, סאַראַנאַסאַ, בילבאַאָ און אַנדערע שטעט, אום אַנצוואַגען די ארבייטער אין די אַנדערע פּראָווינצען, און דער גענעראַלסטרייק וועט זיך אָנפֿאַנגען דעם 26סטען יולי אין קאַטאַלאַניען; אָבער די צענזור האָט שפּעטער אונטערדריקט יעדע נאַכריכט וועגען דעם אויפשטאַנד און די בירגערליכע פּרעסע אין סאַדריד און אַנדערע שטעט

האָט בעריכטעט, אַז דער גענעראַלסטרייק האָט זיך געענדיגט מיט אַ פּיאַסקאַ, אין דערוועלבער צייט, ווען די אַרבייטער פֿון באַרצעלאָנאַ האָבען געהאַט די גאַנצע שטאָדט אין זייערע הענד. די פֿאָלגע איז געווען, אַז אין די איבעריגע פּראָווינצען איז דאָס פֿאָלק געבליבען רוהיג, און די רעגירונג האָט געקענט קאָנצענטרירען איהר גאַנצע מאַכט אויף קאַטאַלאָניען, אום צו אונטערדריקען דעם אויפֿשטאַנד.

העכער 200 אַרבייטער זיינען געפֿאלען אויף די באַריקאַדען; די צאָהל פֿון די פֿערוואַנדעטע איז אונטעקאַנט, נאָר זי דאַרף זיין זעהר גרויס. אָבער אויך פֿון דער „גואַרדיאַ סיוויל“ זיינען געפֿאלען 70 מאַן און 58 פֿאָלי-צייסמען. די צאָהל פֿון די פֿערוואַנדעטע איז געווען צוויי מאַל אַזוי גרויס. דעם 31סטען יולי איז דער אויפֿשטאַנד געווען אונטערדריקט און עס האָט זיך אָנגעפֿאַנגען די בלוטיגע אַרבייט פֿון די קריעגס-געריכטען. שפּיאָנען און זשאַנדאַרמען זיינען ביינאַכט אַריינגעדרונגען אין די הייזער און האָבען אַרעסטירט מענער און פֿרויען. די קאָזעמאַמען פֿון מאַנטכואיטש און די איבעריגע געפֿענגניסע אין באַרצעלאָנאַ זיינען באַלד געווען געפֿאַקט מיט אַרעסטירטע און דאָס זעלבע איז געווען דער פֿאַל אין אַלע אַנדערע שטעט פֿון קאַטאַלאָניען. העכער 6000 מענער און פֿרויען האָבען גע-שטאַכטעט אין די געפֿענגניסע, און די קריעגס-געריכטען האָבען געאַרבייט מאַג און נאַכט.

די רעאַקציאָנערע פרעסע האָט טריאומפֿירט און ערקלערט, אַז „ווען דער קריעגס-צושטאַנד וועט זיך ענדיגען אין באַרצעלאָנאַ, וועט מען שוין מעהר ניט געפֿינען קיין לעבעדיגע אַנאַרכיסט.“* דער „אַסערוואַטאַרע ראַמאַנאַ“, דער הויפּט-אַרגאַן פֿון דער קאַטהאָלישער קירכע, האָט אילום-טירט די קריסטליכע ליעבע אויף אַזאַ אופן: „די אַרטילעריע, וועלכע רייניגט איצט די גאַסען פֿון באַרצעלאָנאַ מיט קאַנאָנען, טרעפֿט מיט איין קלאַפּ די צוויי ביטערסטע שונאים פֿון דער מענשהייט, וועלכע רייבען אַוועק פֿון איהם דעם פֿריעדען און וואָהליין — דעם אַנאַרכיזם און אַנט-קלעריקאַליזם. דיזע בייזע ריכטונגען זיינען איינגעפֿערבונדען איינע מיט דער אַנדערער, דען זיי האָבען ביידע דעם זעלביגען ציעל. מיר וואָלמען זעהר געוואונשען, אַז די עראייגניסע פֿון באַרצעלאָנאַ זאָלען זיין אַ לעהרע פֿאַר די, וועלכע טראָגען אויף זיך די פֿעראַנטוואָרטליכקייט פֿון דער עפֿענט-ליכער מאַכט. זאָלען זיי שוין ענדליך פֿערשמעהען, אַז מיט דעם, וואָס זיי ערמוטהינען דעם אַנטיקלעריקאַליזם, ענטוויקלען זיי אין דערוועלבער צייט

*) Leopoldo Bonafalla, La Revolucion de Julio.

שונאים פֿון'ס שטאַט און סאָלראַמען פֿאַר דער אַנאַרכיע, וועלכע וועלען זיך בענוצען מיט דער ערשטער בעסטער געלעגנהייט צו באַדען זיך אין אַ ים פֿון בלוט אין פֿייער."

עס איז אונמעגליך איבערצוגעבען דעם באַרג פֿון פֿערלוימדונגען, וועלכען די קלעריקאלע צייטונגען האָבען אָנגעוואָרפֿען אויף די רעבעלען פֿון באַרצעלאָנאַ, אום צו רעכטפֿאַרטיגען פֿאַר אייראָפּאַ די בלוטיגע אַר-בייט פֿון די קריעגס-געריכטען. די דאָזיגע פֿערלוימדונגען האָבען באַלד אָנגענומען אַ גאַנץ בעשטיממען כאַראַקטער: די קלעריקאלע בלעטער האָבען פֿלוצלינג גאַנץ איינשטימיג בעריכטעט, אַז די גרינדער פֿון דער „מאָדערנער שולע" אין באַרצעלאָנאַ זיינען געווען די אייגענטליכע איניציאַ-מאָרס פֿון דעם אויפֿשטאַנד. „קאָרעספּאָנדענטען" האָבען ערקלערט, אַז זיי האָבען געוועהן, ווי די לעהרערס פֿון די פֿרייע שולען האָבען אונטערגע-העצט זייערע שילער, זיי זאָלען העלפֿען אונטערווינדען די מאָנאַסטירען און קירכען. צולעצט האָט מען גאַנץ אָפֿען געשריבען, אַז פֿעררער און זיינע פֿריינדע פֿון דער „אינטערנאַציאָנאַלער פֿעראייניגונג פֿאַר דער ראַציאָנאַלער ערצייהונג פֿון דער יוגענד" האָבען אָרנאַניוירט דעם אויפֿשטאַנד און גע-געבען געלדער, אום צו פֿערוואַרען די רעבעלען מיט געוועהר.

עס פֿערשמעהט זיך, אַז די רעגירונג האָט זאָפֿאַרט פֿערמאַכט פֿער-רער'ס שולען און אַלע אַנדערע וועלטליכע ערציהונגס-אינסטיטוציאָנען אין גאַנץ קאַטאַלאָניען. ניט ווייניגער ווי 90 אַוועלכע שולען זיינען פֿערמאַכט געוואָרען פֿון דער פּאָליציי און העכער 10.000 קינדער זיינען געבליבען אָהן אונטערוויכט. אין דערוועלכער צייט האָט די פּאָליציי געמאַכט אַן אונטערוויכונג אין פֿעררער'ס בוכהאַנדלונג אין באַרצעלאָנאַ און האָט פֿון דאָרטען צוגענומען אַלע פּאַפּירען, די געשעפֿטס-ביכער, דאָס געלד אין דער קאַסע און 110.000 ביכער פֿון די בעסטע וויסענשאַפֿטליכע ווערק—אַלע אויסגאַבען פֿון דער „עסקוועלאַ מאָדערנאַ." *

פֿעררער גופא איז די גאַנצע צייט, פֿון מערץ ביז יוני, געווען אין אויסלאַנד און נור אַ ריינער צופֿאַל האָט איהם געפֿיהרט צוריק נאָך באַר-צעלאָנאַ, קורץ בעפֿאַר דער אויפֿשטאַנד האָט זיך אָנגעהויבען. אין די לעצטע מענ פֿון מאָנאַט אַפּריל איז ער צוזאַמען מיט סאָלעדאַד וויליאַפּראַנקאַ גע-

(* דויע 110.000 ביכער, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפֿונען גלענצענדע וויסענשאַפֿטליכע ווערק פֿון ע. רעקלו, לעטורנאַ, אָדאַן דע בווען א.ז.וו., זיינען פּאָל-שמענדיג פֿערניכטעט געוואָרען פֿון די קלעריקאלע כאַריטאַרען.)

קומען קיין ענגלאנד, אום צו זעהען זיך מיט זיינע פריינד און צו מאכען די נייטיגע פארבערייטונגען פאר די איבערזעצונג פון אייניגע פעדאגאגישע שריפטען פון אלים משעסמערטאן און וואלדגרייוו. פעררער האט פיעל געארבייט אין די ווייניגע וואָכען, וועלכע ער איז געווען אין ענגלאנד און זיין פרייע צייט האט ער פֿעבראכט מיט זיינע אלטע פריינד מאַררידאָ דעל מאַרמאָל און לאָרענסאָ פֿאַרמעט און מיט פעמער קראָפֿאַטקי, וו. היפֿאַרד און אנדערע בעקאַנטע אָדער ווייניגער בעקאַנטע פּערזענליכקייטען. עס איז געווען זיין אַבזיכט צו בלייבען פֿאַר אַ לענגערע צייט אין ענג-לאַנד; אָבער פּלוצלינג האָט ער ערהאַלטען די נאַכריכט, אַז זיין שוועגערין און זיין קליינע פּלימעניצע האָבען ביידע בעקומען טיפּוס און געפֿינען זיך אין אַ געפֿעהרליכען צושטאַנד. דיווע נאַכריכט האָט מיט איין מאָל צו-שמערט אַלע פּלענער פֿאַר די נעכסטע מאָנאַטען, און פֿעררער האָט שוין דעם אנדערען טאָג אין דער פֿריה פֿערלאָזען לאַנדאָן. ער האָט זיך אפילו ניט גענומען די צייט צו געווענענען זיך מיט זיין אלטען פֿריינד מאַררידאָ דעל מאַרמאָל און האָט איהם בלויז מיטגעטהיילט אין אַ קורצען בריוועל די אורזאַכע פֿון זיין פּלעצליכער אַבריווע.

אויף דער ריזע צוריק נאָך שפּאַניען האָט זיך פֿעררער אָבגעשמעלט פֿאַר אַ טאָג צייט אין פֿאַרוו, אום צו ערלעדיגען דאָרמען אייניגע וויכטיגע אָנגעלעגענהייטען מכה דער „אינטערנאַציאָנאַלער פֿעראייניגונג פֿאַר דער ראַציאָנאַלער ערזיהונג פֿון דער יוגענד“. ער האָט זיך געזעהן מיט שאַרל אַלבער און אייניגע מיטאַרבייטער פֿון דער „עקאַל רענאָווע“, און דעם 14טען יוני אין דער פֿריה איז ער אַוועקגעפֿאַהרען נאָך באַרצעלאָנאַ. אָנ-קומענדיג אין מאָנאַט (זיין ברודער'ס פֿאַרם), האָט ער געפֿונען זיין שווע-גערין אין אַ בעסערען צושטאַנד, אָבער זיין קליינע פּלימעניצע, וועלכע ער האָט זעהר געליעבט, איז מיט אייניגע טעג שפעטער געשטאָרבען אין זיינע אַרעסט. די גאַנצע צייט, ד. ה. פֿון מאָנאַט מערץ, ווען ער האָט פֿערלאָזען באַרצעלאָנאַ, ביז צו זיין אַרעסטירונג, איז פֿעררער אויסשליסליך בעשעפֿ-טיגט געווען מיט זיינע פּעדאָגאָגישע אַרבייטען און מיט דער „אינטערנאַ-ציאָנאַלער פֿעראייניגונג פֿאַר דער ראַציאָנאַלער ערזיהונג פֿון דער יוגענד“. די צאָהלרייכע בריעף, וועלכע ער האָט געשריבען אין יענע פֿיער מאָנאַטען צו זיינע פֿריינד אַלבער, מאַלאַטאַ, לעסאַן, פֿאַרמעט און פּיעלע אנדערע, זיינען דער בעסטער בעווויז, אַז דיווער מאַן האָט אפילו ניט גע'חלום'ט פֿון אַן אויפֿשטאַנד און אַז ער איז פֿאַלשמענדיג פֿערנומען געווען מיט זיינע פּלענער און אַרבייטען. פֿעררער האָט אין יענער צייט פֿאַרבערייט אַן אילוסטרירטע אויסגאַבע פֿון קראָפֿאַטקי'ס בוך „די גרויסע רעוואָלוציאָן“ אין שפּאַניש, און דיווע

ארבייט האָט ביי איהם צוגענומען פֿיעל צייט. דעם 26סטען יולי אין דער פֿריה, דעם טאָג, ווען דער גענעראלסטרייק האָט זיך אָנגעפֿאַנגען, איז פֿעררער, אזוי ווי געוועהנליך, געפֿאַהרען פֿון מאָנגאָט נאָך באַרצעלאַנאָ, אום צו אַרבייטען אין זיין פֿערלאַנגס-הויז. ער האָט בעזאָרגט אייניגע פֿרי-וואַט-אַנגעלעגעהייטען, זיך דורכגערעדט מיט זיין גראַווירער וועגען די בילדער פֿאַר קראַפֿאַסקין'ס בוך און האָט שפעטער געוואָלט פֿאַהרען צוריק נאָך מאָנגאָט. אָבער ווען ער איז אָנגעקומען ביים וואַקואַל, איז שוין קיין צוג מעהר גענאַנגען, ווייל די אַרבייטער האָבען אָבגעשמעלט אלע פֿער-בינדונגען. פֿעררער האָט דערפֿאַר בעשלאָסען צו מאַכען די קורצע ריזע פֿון באַרצעלאַנאָ נאָך מאָנגאָט צו פֿיס. דעם 27סטען יולי, 5 אויגער אין דער פֿריה איז ער אָנגעקומען אין דערהיים און האָט זיין הויז מעהר ניט פֿערלאָזען ביז דעם 29סטען יולי. אין דיווען טאָג איז געקומען צו געהן אַ שבֿ'טע און האָט דערצעהלט, אז אַ יונגע פֿרוי פֿון אַלעליאָ האָט אינ-פֿאַרמירט די פֿאַליציי, אז זי האָט געזעהן פֿעררער, „אַנפֿיהרענדיג אַ באַנדע רעוואַלוציאָנערען, אים אונטערצוצינדען די מאָנאָסטירען פֿון פרעמיאָ". פֿעררער און זיין פֿאַמיליע האָבען פֿערשטאַנען, וואָס דאָס מיינט, און סאָלעדאָר וויליאַפֿראַקאָ האָט זיך ניט געקענט בערוהיגען, ביז וואַגען פֿער-רער האָט פֿערלאָזען זיין וואוינונג, אום זיך צו פֿערבעהאַלטען ביי גוטע פֿריינד אין דער אומגעגענד. עס האָט זיך אפילו באַלד אַרויסגעצויגט, אז אין פרעמיאָ זיינען איבערהויפט ניט פֿערברענט געוואָרען קיין מאָנאָסטירען, נאָר באַלד נאָך דער אונטערדריקונג פֿון דעם אויפֿשטאַנד האָט די קלע-ריקאַלע פרעסע פֿערעפֿענטליכט נייע ליגענס און פֿערלויבונגען געגען פֿעררער און די „פֿרייע שולע". דעם 11טען אויגוסט האָט שמאַטגעפֿונען אַ גרינדליכע אונטערזוכונג אין פֿעררער'ס וואוינונג אין דער אַנוועזעהייט פֿון זיין פֿאַמיליע; אָבער מען האָט קיין זאַך ניט געפֿונען. שפעטער מיט איי-ניגע טעג האָט מען אַרעסטירט סאָלעדאָר וויליאַפֿראַנקאָ, פֿעררער'ס ברוד-רער באַסע, אַ פֿריעדליכען פֿאַרמער, וועלכער האָט זיך קיינמאָל ניט בע-שעפֿטיגט מיט פֿאַלימישע אַנגעלעגעהייטען, אַנסעלמאָ לאַרענסאָ, קרויסטאָ-באַל לימראַן און אַן ערך דרייסיג לעהרערס פֿון די פֿרייע שולען. מען האָט אלע אַרעסטירטע אוועקגעשיקט נאָך אַלקאַנים און סערועל, אָבוואַהל קיינער פֿון זיי האָט ניט גענומען קיין שום אַנטהייל אין די בלוטיגע ער-אייניגסע פֿון באַרצעלאַנאָ. אין דערזעלבער צייט האָט די פֿאַליציי קאַנפֿיס-צירט פֿעררער'ס פֿערמעגען אויף דער באַנק פֿון באַרצעלאַנאָ און געמאַכט אַ צווייטע אונטערזוכונג אין זיין וואוינונג. דאָס טאָל, ווען דאָס הויז איז געווען ליידיג, זיינען די פֿערטהיידגער פֿון דער בירגערליכער אָרדנונג געווען

מול'דיגער ווי דאָס ערשטע מאָל און האָבען „ענטדעקט“ יענע בעריהמטע „רעוואַ-
לוציאָנערע דאָקומענטען“, מיט וועלכע דאָס קריעגס-געריכט האָט זיך שפעטער
בענוצט, אום פֿעררער צו פֿעראורטהיילען צום טויט. עס איז כאַראַקטעריסטיש,
אַז די דאָזיגע „דאָקומענטען“ זיינען ערשט דאָן „ענטדעקט“ געוואָרען, ווען די
פּאָליציי און איהרע שפיאָנען זיינען געווען אַליין אין „מאָס זשערמינאַל“.
פֿעררער, פֿערשטעהט זיך, איז געוואָרען זעהר אונרוהיג, דערהערענ-
דיג, אַז מען האָט אַרעסטירט זיינע נאָהענטע פֿריינד און פֿערוואַנדעטע,
און זיינע פֿריינד האָבען געהאַט אַ שווערע אַרבייט, אום צו פֿערהינדערען,
ער זאָל זיך נישט אַליין אַרויסגעבען. אין יענער צייט האָט ער געשריבען אַ
בריעף צו שאַרל אַלבער אין פאַרזי, וועלכער ענטהאַלט די פּאָלגענדע
כאַראַקטעריסטישע ווערטער: „דער פּלאַן פֿון די רעאַקציאָנערען איז נאָנץ
קלאָר. אזוי ווי איך האָב פֿריהער געזאָגט: זיי ווילען פֿערניכטען יעדע
אַרנאַניזאַציאָן, יעדע פֿעראייניג, יעדע פּערזאָן, וועלכע איז בעקאַנט צו זיי
אַלס אַ שונא פֿון דער קירכע. איהר קענט זיך פֿאַרשטעלען, וואָס דיזע
שורקען וועלען אויפֿמחזן... די קאָנסערוואַטיווע פרעסע אין מאַרריד און אין
די פּראָווינצען ערקלערט שוין איצט, אַז די „מאָדערנע שולע“ איז די אור-
זאַכע פֿון אַלעס, וואָס האָט פּאַסירט, און אַז דער פֿערשאַלטענער פֿעררער
מיט זיינע שולען און ביכער אָהן אַ נאָט און גענען נאָט האָבען ענטוויקעלט
דעם וואַהניון אין די נאַסען“.

דעם 29סטען אויגוסט האָט פֿעררער געלעזען אין די צייטונגען, אַז
דער פּראָקוראָר פֿון'ס קריעגס-געריכט האָט עפֿענטליך ערקלערט, אַז ער,
פֿעררער, האָט אַרנאַניזירט דעם אויפֿשטאַנד. איצטער האָט ער זיך שוין
מעהר נישט געקענט צוריקהאַלטען; און אַבוואָהל זיינע פֿריינד האָבען אָנג-
געווענדעט אַלע מיטלען איהם איבערצוריידען, האָט ער בעשלאָסען צו פֿער-
לאָזען זיין זיכערען פּלאַן און זיך אַליין איבערצוגעבען צו זיינע פֿערפּאָלגער.
דעם 31סטען אויגוסט איז פֿעררער אַרעסטירט געוואָרען אין דער הויפּט-נאָס
פֿון זיין היימט-דערפֿעל אַלעליאַ, זייענדיג אויף דעם וועג נאָך באַרצעלאַנאַ (*).
באַלד נאָך פֿעררער'ס אַרעסטירונג האָבען די גלחים פֿון באַרצעלאַנאַ
געשיקט אַ בריעף צו דעם מיניסטער-פרעזידענט מאַוראַ, אין וועלכען זיי
האַבען געפּאָדערט פֿון איהם, ער זאָל מאַכען פֿעראַנטוואָרטליך „דעם
רינדער פֿון די שולען אָהן נאָט“ פֿאַר די געוואַלט-אַקטען אין באַרצעלאַנאַ.

(* דער געוועזענער מיניסטער פֿון אינערען, לאַ סיערוואַ האָט דעם בירגער-
מייסטער פֿון אַלעליאַ דעקאָרירט מיט אַ מעדאַליע און געלאָזט צוטחיילען £120
צווישען די זעקס פּאָליצייסטען, וועלכע האָבען פֿעררער אַרעסטירט.

מאורא האָט זיי געענטפֿערט (דעם 7טען סעפטעמבער) ווי פֿאָלגט: „איך בעאייל זיך אייך מיטצומהיילען, אָז די רעגירונג וועט האַנדלען אין דעם זינן פֿון אייער בריעף און זיך אַזוי פֿעהראַלטען, ווי איהר דייטעט אָן.“
קען עס געבען אַ בעסערען בעווייז, אָז פֿעררער איז געווען דער אָפֿ-
פֿער פֿון אַ שענדליכען קלעריקאלען קאָמפּלאַט?

* * *

עס איז כמעט אַריבער אַ מאָנאַט צייט, איידער פֿעררער איז געווען אימשימאַנד צו געבען זיינע פֿריינד אָן אויספֿיהרליכען בעריכט איבער זיין לאַגע. ערשט אין אָקטאָבער האָט זיך איהם איינגעגעבען אַרויסצוגעבן פֿון געפֿענגניס דעם פֿאָלגענדען בריעף צו זיין פֿריינד שאַרל מאַלאַטאָ אין פֿאַרוי, וועלכער ענטהאַלט אַלע איינצעלהייטען פֿון דער געריכטליכער אונטערזוכונג.

צעלען-געפֿענגניס, באַרצעלאָנאַ, 1-10-1909.

מיין לייעבער שאַרל!

מען געהט איצט אויפֿדעקען דאָס געהיימניס, וואו מען האָט מיך פֿערשפּאַרט פֿאַר אַ מאָנאַט צייט; אָבער איך האָב ביו אַהער נישט געקענט לעזען אַ בריעף, אַ צייטונג, גאָרנישט. אָנשטאַט וואָס מען האָט מיך גע-
דאַרפֿט בריינגען אין די אַבטהיילונג פֿון די פֿאָליטישע, האָט מען מיך אַריינגעזעצט אין אַ צעלע פֿאַר געוועהנליכע פֿערברעכער, וואו איך בין איינגעשלאָסען דעם גאַנצען טאָג, נישט האָבענדיג די מעגליכקייט איבערצו-
געבען, צו וועמען עס איז, נייעס וועגען מיר. עס איז איצט נאַכט און איך בענוץ זיך מיט דער געפֿעליגקייט פֿון אַ וועכטער, אום אייך צו שרייבען און צו ערקלערען מיין פֿאַל. אין מיין בריעף פֿון 10טען ביו 12טען אוי-
גוסט האָט איהר דערוועהן, אָז איך האָב כּשום אופן נישט געוואוסט פֿון דעם פּלאַן צו מאַכען אַ גענעראַלסטרייק דעם 26סטען יולי, אום צו פּראָ-
טעסטירען געגען דעם קריעג מיט מאַראַקאָ. אָבער איך קען נישט פֿער-
שמעהן, ווי אַזוי מען האָט געקענט פֿערשפּרייטען דעם קלאַנג, אָז איך בין געווען דער פֿעראורזאַכער פֿון דער דאָזיגער בעוועגונג. ווער איז צוערשט אַרויס מיט אַזאַ בעהויפטונג? זיינען עס געווען די רעפּובליקאַנער פֿון לערויס ריכטונג, דערפֿאַר ווייל דער וואַרצעל פֿון דער בעוועגונג — אַזוי זיי די „הומאַניטע“ דערזעהלמ — איז געווען אין דעם אַרבייטער מיליע פֿון דער „סאָלידאַרידאַד אָברעראַ“, און ווייל די לערוואיסטען האַלטען מיך פֿאַר זייער שונא, דערפֿאַר וואָס איך האָב אונטערשטיצט די „סאָלידאַרי-
דאַד אָברעראַ“, וועלכע בעקעמפֿט זיי? — אָדער זיינען עס געווען די קלעריקאלען, וועלכע, זעהענדיג אַזאַ שטייערע געלעגענהייט, האָבען מיך ווידער אַמאָל געוואָלט אַרויפֿזעצען אויף די באַנק פֿון די זינדיגע? איך

גלויב, אז מען איז פֿון ביידע זיימען פֿעראינטערעסירט געווען מיר אָבצו-
מהאָן. נאָר ווי די זאך זאָל ניש זיין, וויסענדיג, אז איך האָב ניש גענומען
קיין שום אָנטהייל אין דער בעוועגונג, האָב איך ניש געלייגט קיין גרויסען
ווערטה אויף די אַלע קלאַנגען, דיינקענדיג, אז מען וועט מיך לאַזען צורוח.
פּלוצלינג קומט צו געהן אַ פֿרוי פֿון מיין פֿאַמיליע פֿון אַלעליאַ, גאַנץ
אויפֿגערגענט, און דערצעהלט אונז, אז אַ יונג מיידעל האָט ערקלערט, אז
איך בין געווען אין פרעמיאַ אָן דער שפיצע פֿון אַ באַנדע אונטערצינדערס,
אום צו פֿערברענען אַ מאַנאַסמיר; זי האָט זאָגאַר פֿערויכערט, אז זי האָט
עס געזעהן מיט איהרע אויגענע אויגען.

ווער איז געווען דאָס יונגע מיידעל? איז זי געווען בעשעפֿטיגט אין אַ
שולע פֿון די מאַנאַכען אין אַלעליאַ, אָדער איז זי געווען אַ דיענסט פֿון
ערגעץ אַ קלעריקאַל, פֿון וועלכע עס ניש גענוג און גענוג אין מיין דער-
פֿעל? דאָס האָט מיר געמאַכט נאָכצודיינקען. פֿערגעסט ניש, אז מען האָט
איבערהויפט ניש פֿערברענט קיין מאַנאַסמיר אין פרעמיאַ, און אז איך בין
אין יענער צייט ניש געווען אין דעם דאָזיגען דערפֿעל.

אָט צוליבע דיזער געשיכטע האָב איך זיך געקליבען אַרויסצוגייען
דעם אַנדערען טאָג פֿון מיין וואוינונג און צו פֿערבריינגען עטליכע מענ-
בוי פֿריינד אין דער אומגעגענד מיט דער אַבזיכט זיך ווידער צו צייגען אין
דער עפֿענטליכקייט, ווי באלד דער צושטאַנד פֿון אויפֿרעגונג וועט זיין
אַריבער און די מוחות וועלען זיך האָבען בערוהיגט. שפעטער מיט עטליכע
טעג האָב איך געוואָלט געהן צו אַ ריכטער, וועמענס נאָמען מען האָט
מיר געזאָגט; נאָר די פֿריינד, מיט וועמען איך בין געווען, האָבען מיר גע-
ראַטהען איבערצואוואַרמען אום ווייניגסטענס נאָך צוואַנציג טעג צייט. אָבער
דעם 29סטען אויגוסט האָב איך געלייענט אין דער פרעסע, אז אונאַרטע,
דער פֿאַרשטעהער פֿון דעם העכסטען געריכט, וועלכער איז געווען אין
באַרצעלאָנאַ, אום צו טאַכען אַן אונטערזוכונג, קומענדיג צוריק נאָך מאַד-
ריד און פֿערלאָזענדיג דעם פֿאַלאַסט פֿון'ס קעניג, וועמען ער האָט פֿאַר-
געלייענט זיין בעריכט, האָט ערקלערט, אז איך בין דאָס געווען דער
אַרגאַניזאַטאָר פֿון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג אין באַרצעלאָנאַ און
אין די אַרומיגע דערפֿער. איצטער האָב איך זיך שוין מעהר ניש געקענט
צוריקהאַלטען און ניש אַכטענדיג אויף דעם ראַטה פֿון מיינע פֿריינד,
האָב איך בעשלאָסען זיך אַליין איבערצוגעבען צו די אויטאָריטעטען, אום
צו פֿראַטעסטירען מיט מיין גאַנצער קראַפֿט גענען די בעשולדיגונגען,
וועלכע מען האָט אויסגעקלערט אויף מיר. איך האָב פֿערלאָזען דאָס הייז
פֿון מיינע פֿריינד אין דער נאַכט פֿון 31סטען אויגוסט. מיין פּלאַן איז

געווען צו מארשירען אויף א בעזונדערען וועג פֿון צעהן קילאָמעטער די לענג, וואו קיינער האָט מיך ניט געקענט, דירעקט נאָך באַרצעלאַנא, אום זיך דאָרטען פֿרייוויליג פֿאַרצושמעלען פֿאַר'ן ריכטער. אָבער איך האָב זיך ניט גערעכענט מיט די סאָמאַטען* פֿון מיין דערפֿעל, וועלכע האָבען מיך אַרעסטירט, און טראָץ דעם, וואָס איך האָב זיי געבעטען מיך אַוועקצו-פֿיהרען צו דעם ריכטער, וועמענס נאָמען מען האָט מיר איבערגעגעבען, האָבען זיי מיך טראַנספֿאָרמירט צו דעם גובערנאַמאָר פֿון באַרצעלאַנא. דיווע בויערען, וועלכע האָבען מיך אַלע געקענט, האָבען אַרויסגעצייגט אַן עמפֿעהרענדע ווילדקייט צו מיר; איבערהויפט איינער פֿון זיי, אַ געוויסער בערנאַדאַס מיראַלטא, אַ מענש אין מיין עלטער, מיט וועמען איך פֿלעג אָפֿט שפּיעלען, ווען מיר זיינען ביידע נאָך געווען קינדער. ער האָט מיר שטאַרק צוואַמענגעבונדען די עלענבויען מיט אַ שטריק און מיך עטליכע מאָל געסטראַשעט, אַז ער וועט מיר צושמעטערען דעם מוח מיט זיין ביקס, ערקלערענדיג אין דערזעלבער צייט, אַז אַזוי ווי ער האָט געלייענט אין די צייטונגען, בין איך דער ערנסטער מענש אויף דער גאַנצער וועלט. פֿאַר ועקס שמונדען צייט האָט מען מיך בעוואַכט אין שטאַדט-הויז. איך האָב געבעטען ביי מיינע וועכטער אַ טרונג, און מען האָט אַריינגעבראַכט אַ קרוג פֿרישע וואַסער; אָבער בערנאַדאַס האָט ניט געוואָלט אויפֿבינדען די שטריק אויף מיינע אַרעמס און האָט זיך אָנגעבאַטען מיר אַליין אַריינצו-גיסען וואַסער אין מויל. איך האָב זיך ענטזאָגט; ער האָט אַוועקגענומען דאָס וואַסער, און איך האָב ניט געהאַט די מעגליכקייט צו בעריהרען דערפֿון אַ טראָפען. איך דערזעהל אייך דאָס בלויז, אום אייך צו געבען אַ פֿאַרשטעלונג, וואָס פֿאַר אַ מיינונג די קלעריקאלען האָבען וועגען מיר.

דער גובערנאַמאָר פֿון באַרצעלאַנא, אויסהערענדיג מיין פֿערויכערונג, אַז איך בין אונשולדיג, האָט מיר געענטפֿערט, אַז עס איז זעהר מעגליך, אַז די ביכער פֿון דער מאָדערנער שולע זיינען געווען איינע פֿון די ערשטע אורזאַכען פֿון דעם אויפֿשטאַנד... און פֿאַר דיווע שריפֿטען בין איך יאָ פֿעראַנטוואָרטליך. אויף דער פּאָליציי האָט מען מיך פֿריהער געמאַסטען און פֿאַמאַגראַפֿירט, נאָך דעם האָט מען פֿון מיר אַוועקגענומען מיין וועש און מיינע אַלע קליידער און זאַכען פֿון די שייך בוי דעם היטעל. דערנאָך האָט מען מיר געגעבען נייע וועש, וועלכע מען האָט ספּעציעל פֿאַר מיר

(* די סאָמאַטען איז אַן אינסטיטוציאָן פֿון בעוואַפֿענטע בירגער, אום צו פֿער-טהיידרענען זייער אייגענטהום געגען גנבים; אָבער ווען עס איז נוטווענדיג, העלפען זיי אויך די רעאַקציאָנערע רעגירונגען און שפּיעלען די ראַלע פֿון דער פּאָליציי.

געקויפט אין א באואר, צוזאמען מיט א פאלשטענדיגען אנצוג פאר א פערצעהן פראנק—די וועסט איז געווען אזוי איינג אויף מיר, אז איך האב איהר אפילו ניט געקענט צוקנעפלען, און די הויזען זיינען געווען פופצעהן סענטימעטער צו לאנג. דערצו האט מען מיר נאך געגעבען א היטעל, אזוי ווי די הולענאנעס פלעגען טראגען, און אין דיזע קליידער האט מען מיך געפיהרט צום אונטערזוכונגס-ריכטער און אין געפענגניס!!! אפילו די אָנגעשטעלטע פֿון דער פּאָליציי זיינען געווען איבערראשט, דען עס איז געווען דעם ערשטען מאל, וואָס זיי האָבען געווען אזא זאך. אין דער בעגלייטונג פֿון צוויי פּאָליציסטען האָט מען מיך אין א פּאָליציי-וואַגען אוועקגעפיהרט אין געפענגניס. דער וואַגען איז אזוי שנעל געפֿאָהרען און איבער אזעלכע וועגען, אז איינער פֿון די פּאָליציסטען, ניט פֿערשטעהענדיג דאָס אַלעס, האָט געעפֿענט אַ קליין פֿענסטערעל און געפֿרענט די קור-משערס, פֿאַר וואָס זיי פֿאָהרען אזוי גיך און וואָס פֿאַר אַ וועג זיי מאַכען. דער ענטפֿער איז געווען, אז מען האָט זיי געגעבען דעם בעפֿעהל צו מאַ-כען אַ גרויסען אומוועג, אום אויסצומיידען אַ צוזאַמענטרעפֿען מיט די אַרבייטער, וועלכע האָבען פֿערלאָזען די פּאַבריקען (ס'איז געווען מיטאַג) און צו פֿאָהרען אין פֿולען גאַלאַפּ אַהן אַן אָבשטעל.

דעם 1טען סעפטעמבער, אין אָבענד, האָט שטאַטגעפֿונען מיין ער-שטער פֿעהרער דורך דעם קאָמאַנדיר וויסענטע ליווינאָ אי פֿערנאַנדעס, וועלכען מען האָט אויסגעקליבען צו אונטערזוכען מיין פֿאַל. ער האָט מיך געפֿרענט, ווי אזוי איך האָב פֿערבראַכט די טעג פֿון'ס 24סטען, 25סטען און 26סטען יולי. איך האָב איהם געענטפֿערט, אז דעם 24סטען און 25סטען בין איך איבערהויפט ניט אַרויסגעקומען פֿון מאַגאַט; דערנאָך האָב איך איהם געגעבען אַן אויספֿיהרליכען בעריכט, ווי אזוי איך האָב פֿערבראַכט דעם 26סטען אין באַרצעלאָנאַ, און ווי ערשטוינט איך בין גע-ווען, הערענדיג, אז מען האָט פּראָקלאַמירט דעם גענעראַלסטרייק. ער האָט מיך געפֿרענט, צי איך דיינק, אז דער אויפֿשטאַנד איז פֿון אימיצען אַרנאַ-ניזירט און אָנגעפֿיהרט געוואָרען, און אויב יאָ — פֿון וועמען?... איך האָב איהם איבערגעגעבען, וואָס איך האָב געלייענט ווענען דעם אין דער „היר סאַניטע" און איהם געראַטהען אַליין איבערצולייגען די דאָזיגע אַרטיקלען, וועלכע שיינען מיר צו זיין געשריבען פֿון איינעם פֿון די דריי אַדער פֿיער מענער, וועלכע האָבען אַרויסגערופֿען די בעוועגונג, און וועלכע ערקלערען גאַנץ גוט אַלעס, וואָס עס איז פֿאַרגעקומען. ער האָט מיר נאָך אַנדערע פּראָגען געשטעלט; אָבער עס האָט אויף מיר געמאַכט דעם איינדרוק, אז דער ריכטער איז דורכגעדרונגען פֿון דעם שטרעבען, וועלכער דאַרף

בעהערשען א ריכטער: צו וועלען אויסגעפֿינען דעם אמת און נור דעם אמת. איך בין געווען זיכער, אז אין אזא פֿאל וועט מען מיך ניט פֿערהאלטען לאַנג. אָבער ווען עס איז אַריבער דער 2טער, 3טער, 4טער און 5טער סעפטעמבער, און איך האָב מעהר ניט געזעהן דעם ריכטער, בין איך גע-וואָרען אינרוהיג. דעם 6טען האָט מען מיך ווידער גערופֿען אויף א פֿער-הער; אָבער עס איז ניט מעהר געווען דערזעלבער ריכטער, נאָר אַן אַנ-דערער אָפֿיציר — וואַלעריאָ ראַסאָ. ער איז געווען צו מיר גאַנץ אַנשמענדיג, נאָר איך האָב עפעס דערפֿיהלט אין איהם, וואָס האָט מיר דערמאָהנט אין בעסעררא דעל טאַראָ. אועלכע פֿערוואַנגען ווינען זעהר העפֿליך, דער אייס-זעהן זייערער איז א גוטער, אָבער זיי ווינען אזוי שטאַרק פֿערליעבט אין זייער האַנדווערק, אז וועלענדיג אויסגעפֿינען די שולד פֿון אַ מנשען, פֿער-געסען זיי זיך אין גאַנצען, אז זיי ווינען ריכטער, וועמענס אויפֿגאַבע עס דאַרף זיין צו זוכען דעם אמת איבעראַל און ניט בלויז אויף איין זייט. מיין בעקאַנטשאַפֿט מיט דאָן וואַלעריאָ ראַסאָ האָט זיך אָנגעהויבען מיט אַן אַונ-טערזוכונג פֿון מיין קערפֿער דורך צוויי מיליטער-דאָקטוירים, וועלכע האָבען געזעהן אויסצוגעפֿינען אויף מיר פֿערוואַנדונגען אָדער פֿרישע סמנים פֿון אַועלכע. דער ריכטער האָט זיי נאָך אַמאָל דערמאָהנט, אז זיי האָבען געשוואָרען צו זאָגען דעם אמת, און די ביידע האָבען מיך אונטערזוכט פֿון קאָפֿ בוי די פֿיס מיט אזא אויפֿמערקזאַמקייט, אז ווען איך וואָלט מיר אונגליקליכערווייזע אַליין געמאַכט אַ וואונד אָדער געהאַט אויף זיך דעם סמן פֿון אַ קראַץ, וואָלט מיר קיין זאַך ניט געהאַלפֿען — מען וואָלט מיר באַלד דערשאַסען. ניט געפֿינענדיג קיין פֿערדעכטיגע סמנים אויף מיר, האָבען זיי אָנגעהויבען אונטערזוכען מיין קאָפֿ און מיינע הענד, איבערקוי-קענדיג יעדע האָר, אפשר וועלען זיי געפֿינען אַ פֿערסמאָליעט הערעל. דאָס וואָלט דאָך געווען אַ בעווייז, אז איך האָב זיך בעטהייליגט אין דער פֿער-ברענונג פֿון מאַנאַסטירען; אפילו ווען איך וואָלט זיך פֿערסמאָליעט ביי זיך אין דערהיים, אָנצינדענדיג פֿייער. מיט דעם האָט זיך געענדיגט די אונטערזוכונג, און דער ריכטער האָט מיר געשיקט צוריק אין מיין צעלע.

דעם 9טען האָט מיך דער נייער ריכטער דעם ערשטען מאָל פֿער-הערט. ער האָט מיך געפֿרעגט, אויב איך בין דעם 26סטען יולי געווען אין פֿאַלקס-הויז פֿון באַרצעלאַנאַ און דעם 28סטען אין פרעמיאַ און מאַסאַנו אין וואָס איך האָב דאָרטען געמאַן. איך האָב איהם געזאָגט דעם אמת, נאָר עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז מיינע ווערטער האָבען געמאַכט אַ קנאַפען איינדרוק אויף איהם. ער האָט געלייגט אַ גרויסען ווערטע אויף אַן אויטאָביאָגראַפֿישע סקיצע, וועלכע איך האָב אין 1907 געשיקט צו

פורנמאן, וועלכער האָט מיך געבעטען דערום פֿאַר זיין אַלמאַנאַק פֿון דער
אינטערנאַציאָנאַלער פֿעדעראַציאָן פֿון די פֿרייריינקער. ווען איך האָב ער-
קלערט, אַז איך בעלאַנג ניט צו קיין פֿאַלימישער אָדער רעוואָלוציאָנערער
פֿאַרטיי, און אַז איך גיב זיך אויסשליסליך אָב מיט דער ראַציאָנאַלער ערצי-
הונג, האָט וואַלעריאַ ראַסאַ געגלויבט דערין צו געפֿינען אַ ווידערשפּרוך מיט
געוויסע רעוואָלוציאָנערע ערקלערונגען אין דער אויטאָביאָגראַפֿישער סקיצע.
איך האָב איהם באַלד בעוווּזען, אַז ער האָט אַ מעות, ווייל איך האָב
דאָרט גערעדט פֿון מיינע רעוואָלוציאָנערע אידעען אין 1885, ניט פֿון
מיינע איצטיגע איבערצייגונגען. דערנאָך האָט ער צוגעלייגט זעהר פֿיעל
וויכטיגקייט צו אַ בריעף, וועלכען איך האָב אין 1892 געשריבען צו לערו,
איהם אויפֿפֿאַרערענדיג צו שטעלען זיך אָן דער שפיצע פֿון דער רעפּובלי-
קאַנישער בעוועגונג אין שפּאַניען. מיין ענטפֿער איז געווען, אַז איך האָב
זיך אין יענער צייט נאָך ניט אין גאַנצען בעפֿרייט געהאַט פֿון די פֿראַגען
פֿון די פֿאַלימיקער. נאָך אַ וויכטיגער דאָקומענט איז געווען אַ בריעף פֿון
עסמעוואַנעס פֿון 1906 אָן מאָראַל, וואו ער האָט איהם געענטפֿערט וועגען
אַ בוך, וועלכעס ער האָט געבעטען ביי איהם און אַ רעזעפּט צו פֿאַדווצירען אַ
געוויסע סאָרט זאַמד. איך האָב געענטפֿערט, אַז דיוע פֿראַגע איז שוין דיסקוטירט
און ענטשידען געוואָרען אין 1906 און 1907. ענדליך נאָך אַ שרעקליכע
זאַך — אַ רעוואָלוציאָנערע פֿראַקלאַמאַציע, וועלכע די פֿאַליציי האָט גע-
פֿונען ביי מיר אין דערהיים, און וועלכע איך האָב איצט דעם ערשטען
מאָל געזעהן. דער ריכטער האָט ערקלערט, אַז מען האָט געפֿונען די
דאָזיגע פֿראַקלאַמאַציע אין דער אַנוועזענהייט פֿון מיין ברודער, מיין שווער-
גערין און סאַלעדאָר. איך האָב איהם געענטפֿערט, אַז אויב דאָס איז
ווירקליך דער פֿאַל, קען איך ניט פֿערשמעהן, ווי אַזוי זי איז אַריינגעקומען
אין מיין וואוינונג, ערקלערענדיג נאָך אַמאָל, אַז איך האָב איהר קיינמאָל
בעפֿאַר ניט געזעהן. אין דער פֿראַקלאַמאַציע רעדט מען פֿון פֿערברענען די
מאָנאַסטירען, אויס'הרג'ענען די גלחים, צושטערען די באַנקען און צו פֿער-
ניכטען אַלצדינג. איהר בעגרייפֿט, מיין פֿריינד, אַז מען האָט מיך געוואַלט
מאַכען צום אויטאָר פֿון דיוער פֿראַקלאַמאַציע, און דער ריכטער האָט זאָ-
גאַר פֿרעטענדירט צו וויסען, אַז איך אַליין האָב איהר צושטיילט. איצטער
האָב איך פֿערשטאַנען, אַז מען וויל מיר מאַכען פֿעראַנטוואָרטליך פֿאַר
אַלעס, וואָס עס זאָל ניט קאָסטען, פֿאַר אַלעס, אין דער צייט ווען איך
האָב זיך אין קיין זאַך ניט בעטהייליגט. דער ריכטער איז אַוועקגעגאַנגען
און איך האָב געהאַט גענוג צייט נאָרצודיינקען וועגען דיוער פֿערשאַלטע-
נער פֿראַקלאַמאַציע, דען עס האָט גענומען צעהן טעג צייט, איידער ער

איו ווידער געקומען צו מיר, דעם 19טען סעפטעמבער, ווען מען האָט מיך גערופֿען אויף דעם צווייטען פֿערהער, האָב איך פֿראָטעסטירט, אַז מען זאָל גאָר צושטעפען די פֿראָקלאַמאַציע צו מיין אַפֿערע, אויפֿוויזונדיג, אַז עס איז אָדער אַן אירטהום פֿון דער פֿאַליציי אָדער פֿון דעם ריכטער, צו בע-הויפטען, אַז מען האָט געפֿונען דעם דאָזיגען דאָקומענט אין דער אַנווע-זענהייט פֿון מיין פֿאַמיליע. איך האָב אויפֿגעצייגט, אַז דאָס קען נישט זיין ריכטיג, ווייל ביי דער ערשטער אונטערזוכונג אין מיין הויז אין מאָנאַט, וועלכע איז געמאַכט געוואָרען דעם 11טען אויגוסט פֿון אַ לייטנאַנט פֿון דער „גואַרדיאַ סיוויל“ און צוויי לאָקאַלע בעאַמטע, און וועלכע האָט זיי גענומען צוועלף שטונדען צייט, האָט מען בלויז מיטגענומען דריי דאָקומענטען: אַ בריעף פֿון שאַרל אַלבער אַררעסירט צו מיין ברודער; אַ בריעף פֿון אַנסעלמאָ לאָרענסאָ, אין וועלכען ער רעדט פֿון 900 פעסעמאַס, וועלכע איך האָב אויסגעבאַרגט צו דער „סאָלעדאַרידאַד אָברעאַ“ פֿאַר צו דינגען אַ פֿער-איינס-לאָקאַל; און אַ שליסעל פֿאַר שיפֿירטע בריעף פֿון לערנ, וועלכער איז שוין עטליכע יאָהר אַלט געווען. דער ריכטער האָט מיר פֿערשפּראַכען פֿאַרצובריינגען מיין פֿראָטעסט, אָבער ביו איצט האָב איך נישט בעמערקט, אַז ער האָט עס ווירקליך געטהאָן.

אויף דעם פֿערהער פֿון'ס 19טען סעפטעמבער האָט מען זיך אויס-שליסליך בעשעפֿטיגט מיט דעם מאָנוסקריפט פֿון אַ רעוואָלוציאָנערען אויפֿרור, וועלכען איך האָב אָנגעשריבען אין 1892, ווען עס האָט שטאַט-געפֿונען דער קאָנגרעס פֿון די פֿריידיינקער אין מאַדריד. דער ריכטער האָט פֿרעטענדירט צו זעהן אַ גרויסע עהנליכקייט צווישען דאָס, וואָס איך האָב אָנגעשריבען מיט זייערע צעהן יאָהר צוריק און דאָס, וואָס האָט פֿאַסירט אין יולי 1909. ס'איז געווען אומזיסט, וואָס איך האָב איהם ערקלערט, אַז איך קען בשום אופן נישט געפֿינען אַזאַ עהנליכקייט, אַז דער מאָנוסקריפט איז קיינמאַל נישט געדרוקט געוואָרען און אַז איך האָב שוין לאַנג פֿערגעסען אין איהם; ער האָט מיר געענטפֿערט, אַז ער איז אויף יעדע נאַכט ביו דריי אין דערפֿריה, שטודירענדיג יעדעס וואָרט פֿון דעם דאָזיגען אויפֿרור, אום צו דערנעהן זיין אמת'ע כעדרייטונג... וואָס קען מען טהאָן? ער איז אַוועק, אי-בערלאָזענדיג מיך אין גרויסע זאָרגען. איך האָב בעשלאָסען ביי זיך אויף דעם נעכסטען פֿערהער צו פֿראָטעסטירען מיט מיין גאַנצער ענערגיע געגען דעם פֿערוואָך אויסצוגעפֿינען בעווייזע אין מיין פֿערנאַנגענהייט, אום צו רעכט-פֿאַרטיגען די איצטיגע אַנקלאַגע; איך האָב אויך געוואָלט פֿראָטעסטירען געגען די בעשולדיגונגען, וועלכע די רעפובליקאַנער פֿון לערנ'ס ריכטונג אין פֿרעמיאַ און מאַסנאָ האָבען אויפֿגעהויבען געגען מיר. איהר קענט זיך

פֿאַרשטעלען, ווי איבערראַשט איך בין געווען, ווען דער ריכטער קומט היינט
צו געהן און ערקלערט מיר, אז די אונטערזוכונג איז געשלאָסען, און איך
וועל דאַרפֿען ערשיינען אין אייניגע מעג אַרום פֿאַר דעם קריעגס-געריכט. ער
האַט מיר געגעבען אַ ליסט מיט די נעמען פֿון אַפֿיצירען און מיך געבעטען
אויסצוקלייבען אַ פֿערטהיידיגער. איך האָב שטאַרק פֿראַטעסטרט, ער-
קלערענדיג, אז איך האָב נאָך פֿיעלעס צו זאָגען מכח דער האַנדלונג פֿון
דער פֿאַליציי, וועלכע האָט אָנגעבאַטען געלד צו איינעם פֿון מיינע בע-
קאַנטע, אים ער זאָל אויסזאָגען געגען מיר; אויסערדעם האָב איך נאָך
געהאַט מאַנכעס צו ערקלערען מכח די מאַטיווען, וועלכע האָבען בעאיינ-
פֿלוסט די לערוואַיסטען מיר צו בעשולדיגען. ער האָט מיר קיין זאַך ניט
ערלויבט, ערקלערענדיג, אז דאָס מיליטער-געזעץ איז ניט ווי דאָס ציוויל-
געזעץ. אַט דאָס איז דער סוף: מען וועט מיך ריכטען — ריכטען? אין
איינעם פֿון די נעכסטע פֿיער מעג; און איך האָב שטאַרק מורא, אז מיינע
ריכטער זיינען אין גייסטיגער בעציהונג ניט גענוג פֿריי, אום אָבצוגעבען
אַן אונפֿאַרטייאַשען אורטהייל איבער די בעשולדיגונגען, וועלכע מען האָט
אויפֿגעהויבען געגען מיר. — אַט גיב איך אייך איבער די פֿאַקטען, וועלכע
האַבען פֿאַר דעם ריכטער אַ געפֿעהרליכע בעדייטונג: מיטוואָך דעם 28סטען
יולי בין איך געגאַנגען קיין מאַסנאָו — אַ קליין דערפֿעל אָן ערך צוויי
קילאָמעטער פֿון „מאַס זשערמינאַל“ — צו לאָוען זיך דאָרטען ראַזירען,
אַזוי ווי איך פֿלעג שטענדיג טהאָן צוויי מאָל אַ וואָך. אָנקומענדיג ביים
פֿריזירער, האָבען זיך באלד אָנגעקליבען אַסך מענשען אַרום מיר, וועלכע
האַבען מיך געפֿרענט, צי עס איז ריכטיג, אז איך בין געווען דער אינ-
ציאַטאַר פֿון דער בעוועגונג אין באַרצעלאַנאַ. איך האָב ביו אַהער ניט
געוואוסט, אז עס געהט אַרום אזאַ קלאַנג, און איך האָב די לייטע ער-
קלערט, אז איך ווייס פֿון קיין זאַך ניט; פֿערקעהרט, איך וואָלט אליין
געוואונשען צו הערען נייעס פֿון באַרצעלאַנאַ, אום צו וויסען, אויב די
געשעפֿטען זיינען ווידער אָפֿען, ווייל עס איז געווען מיין וואונש צו בעזוכען
מיין בוכהאַנדלונג, ווי באלד נאָר דער סטרייק וועט זיך ענדיגען. אין
דעמועלבען מאַמענט איז פֿאַרבייגעפֿאַהרען אַ שיף מיט פֿערזאָגען פֿון
מאַסנאָו, וועלכע זיינען געקומען פֿון באַרצעלאַנאַ; נאָר אזוי ווי מען האָט
זיי ניט ערלויבט אַראַבצוגעהען פֿון שיף אין מאַסנאָו, זיינען זיי געפֿאַהרען
קיין פֿרעסאַ, אַ דערפֿעל צוויי קילאָמעטער פֿון מאַסנאָו. איך האָב גע-
פֿרענט אַ געוויסען פּואַיג ליאַרטש, וועלכער האָט דערצעהלט, אז עס האָט
זיך איהם איינגעגעבען צו בערוהיגען אַ מאַסע מענשען, וואָס איז געווען
פֿאַרטיג צו בעגעהן געוואַלט-אַקטען, און וועלכער איז דערפֿאַר געלויבט

געוואָרען פֿון דעם בירגערמייסטער פֿון מאַסנאָ, איך האָב איהם געפֿרעגט, אויב ער וויל געהן מיט מיר נאָך פרעמיאַ, אום צו הערען נייעס פֿון די מענשען, וועלכע זיינען אָנגעקומען פֿון באַרצעלאָנאַ איבער דעם צושטאַנד אין דער שטאָרט. דער דאָזיגער ליאַרמש איז דער פרעזידענט פֿון דעם רעפּובליקאַנישען קאָמיטע אין מאַסנאָ. ער איז געווען איינשטימיג, און מיר זיינען געגאַנגען נאָך פרעמיאַ, נאָר די מענשען זיינען אויך דאָרטען ניט אַראָב פֿון שיף און דערפֿאַר זיינען מיר געגאַנגען צוריק אַהיים — ער נאָך מאַסנאָ און איך נאָך מאַנגאַט. עס פֿערשמעהט זיך, אז וועהרענד די פֿינף אָדער צעהן מינוטען, וואָס מיר זיינען געווען אין פרעמיאַ, האָבען אונז אַרומגערינגעלט אַסך מענשען, אזוי ווי עס איז שטענדיג דער פֿאַל ביי אַזעלכע געלעגנהייטען, ווען מען פֿערוזכט צו דערנעהן נייעס. אָט פֿון דעם בעזוך אין פרעמיאַ האָט מען געמאַכט אַ גרויסע אַפֿערע, ווייל דער-זעלבער פּואַיג ליאַרמש פֿון מאַסנאָ האָט איבערגעגעבען די אויטאָריטעטען, אז איך האָב איהם פֿאַרגעשלאָגען צוצושמהען צו דער בעוועגונג אין באַר-צעלאָנאַ און צו פֿערברענען דעם מאַנאַסטיר און די קירכע פֿון מאַסנאָ — אַ בעהויפטונג, וועלכע איז אַבסאָלוט פֿאַלש, שפעטער איז געקומען צוגעהן דער רעפּובליקאַנישער בירגערמייסטער פֿון פרעמיאַ, אַ געוויסער קאַסאַס, וועלכער איז, ווי עס ווייזט אויס, געווען צווישען די מענשען, וואָס האָבען אונז אַרומגערינגעלט, און האָט ערקלערט, אז איך האָב איהם פֿאַרגע-שלאָגען צו פּראָקלאַמירען די רעפּובליק אין פרעמיאַ און צו פֿערברענען דעם מאַנאַסטיר און די קירכע, אַן ערקלערונג, וועלכע איז איינפֿאַך אַרויס-געוויגען פֿון די פֿינגער. דער ריכטער האָט מיר פֿאַרגעשטעלט די ביידע קאַנאַליעס, און זיי זיינען געבליבען ביי זייערע בעהויפטונגען, טראָץ מיינע פּראָטעסטען און טראָץ דעם וואָס איך האָב זיי דערמאָהנט, אז מיר האָבען בלויז איבערגערעדט די געוועהנליכע ווערטער פֿון יענער צייט: „וואָס הערש זיך דאָרטען?“ „וואָס ווייסט איהר עפעס פֿון דאָרטען?“ „וואָס זאָגט מען?“ אויב איך וועל קענען, וועל איך מאַרגען פֿאַרמוצען מיין בריעף איצטער בין איך צו מיעד. דער לעצטער מאַנאַט איז געווען פֿאַר מיר זעהר אַ האַרטער. מען האָט מיר געהאַלטען פֿערשפּאַרט אין אַ שמוציגער פֿערפֿוילטער צעלע אָהן ליכט און אָהן לופֿט און דאָס עסען, וועלכעס מען האָט מיר געגעבען איז געווען דאָס ערגסטע, וואָס מען קען זיך פֿאַר-שמעלען. מען דאַרף זיין שטאַרק, אום איבערצוטראַגען אַזאַ צושטאַנד... אַלעס גוטס צו אַלע, אַלע, אַלע.

פֿ. פֿעררער.

* * *

דעם 7טען אָקטאָבער האָט פֿעררער געשריבען אַ בריעף צו דער רעפובליקאנישער צייטונג „על פּאַאִיס“ אין מאַדריד, אין וועלכען ער האָט נאָך אַמאָל ערקלערט, אויף וואָס פֿאַר אַ שענדליכען אופן מען האָט זיך בעגאַנגען מיט איהם און מיט וועלכע נידערטרעכטיגע מיטלען מען האָט פֿאַבריצירט אַן אָנקלאַגע, וועלכע האָט ניט קיין שום פֿונדאַמענט. ער האָט אויפֿגעדעקט די אייגענמליכע מאַטיווען פֿון זיינע קלערקאָדע שונאים און געפֿאָדערט, אַז מען זאָל פּראָטעסטירען אין דער עפֿענמליכקייט, אום צו פֿעהרהינדערען דעם פֿערברעכען, וועלכען די רעאַקציאָן האָט געפֿלאַנעוועט. עס האָט זיך אויך אויפֿגעהויבען אַ שטאַרקע אינטערנאַציאָנאַלע פּראָ-טעסט-בעוועגונג, הויפּטזעכליך אין פֿראַנקרייך און איטאַליען, וועלכע האָט געפֿאָדערט, אַז מען זאָל פֿעררער שטעלען פֿאַר אַ ציוויל-געריכט. אָבער דיועס מאָל האָבען די אינקוויזיטאָרען פֿון דער שפּאַנישער „יוסטיץ“ שוין ניט געוואָלט אַרויסלאָזען זייער אָפּפֿער פֿון זייערע בלוטיגע הענד. אונטער דעם דרוק פֿון דער עפֿענמליכער מיינונג איז מאָראַ געצוואונגען געווען אויפֿצוהויבען דעם קריענס-צושטאַנד אין שפּאַניען מיט דער אויסנאַהמע פֿון קאַטאַלאָניען. דעם 15טען אָקטאָבער האָט זיך געדאַרפֿט אויפֿעפֿענען דער פּאַרלאַמענט, און דאָס איז געווען אַ געפֿאַהר פֿאַר די רעאַקציאָנערען, ווייל די רעגירונג וואָלט זיכער ניט אימשטאַנד געווען צו אונטערדריקען דעם פּראָטעסט פֿון די אָפּאָזיציאָנעלע פּאַרטייען. אָבער ווען דער קריענס-צושטאַנד וואָלט אויפֿגעהויבען געוואָרען אין קאַטאַלאָניען, וואָלט מען פֿעהר-ער געמוזט שטעלען פֿאַר אַ ציוויל-געריכט, און דאָרמען וואָלטען זיך באַלד אַרויסגעצייגט אַלע אינטריגעס פֿון דער פּאָליציי און פֿון די קלע-ריקאַלען. אָט דערפֿאַר האָט מען געמוזט האַנדלען גיך, אום צו קענען אויספֿיהרען דעם יוסטיץ-מאַרד.

פֿעררער, זעהענדיג, אַז ער האָט ניט קיין אַנדער אויסוועג, האָט זיך אויסגעקליבען דעם קאַפיטאַן פֿראַנסיסקאָ גאַלסעראַן אַלס אַ פֿערטהיידניגער, און זיין וואַהל איז ניט געווען קיין שלעכטע, דען גאַלסעראַן האָט בעוווּיען, אַז ער איז אַן עהרען-מאַן, אַ מאַן מיט מוטא און כאַראַקטער. פֿון דעס-ט-וועגען איז ער ניט געווען אימשטאַנד צו ראַטעווען פֿעררער'ס קאָפּ, ווייל פֿעררער איז שוין פֿעראורטהיילט געווען, נאָך איידער די פּראָצעס-קאָמעדיע פֿאַר דעם קריענס-געריכט האָט זיך אָנגעפֿאַנגען. גאַלסעראַן האָט פֿעהר-לאַנגט דעם בעשולדיגונגס-אַקט, כּדי ער זאָל קענען שטודירען די אייג-צעלהייטען פֿון דער אָנקלאַגע; נאָר מען האָט איהם ענטוואָגט. ערשט פֿיער-און-צוואַנציג שטונדען בעפֿאַר דעם פּראָצעס האָט מען איהם ערלויבט אַ קוק צו טהאַן אויף די אַקטען, אַ דאָקומענט פֿון העכער 600 גרויסע

זיימען... גאלסעראן האָט געפֿאָדערט, מען זאָל איהם ערלויבען אויך איינ-
צולאָרען אַזעלכע עדות, וועלכע קענען בעווייזען, אַז פֿעררער איז אונשוּל-
דיג; מען האָט איהם ענטזאָגט... סאָלעדאָר וויליאַפֿראַנקאָ, פֿעררער'ס
ווײַב, האָט געשריבען צו דעם אונטערוואַכונגס-ריכטער און איהם געבעטען,
ער זאָל איהר ערלויבען צו זאָגען עדות; מען האָט איהר ענטזאָגט, ער-
קלערענדיג, אַז עס איז שוין צו שפעט, פֿון דעסמוועגען האָט מען פֿערהערט
אַנדערע עדות נאָך שפעטער. — די קלעריקאלע פרעסע האָט געשמורמט,
אַז אין די לעזע-ביכער פֿון דער „עסקועלאַ מאָדערנאַ“ געפֿינען זיך אויפֿ-
פֿאָדערונגען צו מאָרד און פֿלינדערונג. גאלסעראַן האָט געבעטען, מען זאָל
איהם איבערגעבען איין עקזעמפֿלאַר פֿון יעדער אויסגאַבע; מען האָט איהם
ענטזאָגט, פֿעררער'ס פֿריינד אין אויסלאַנד, היפֿאָרד, שאַרל אַלבער, מאַ-
לאַטאַ, נאַקע און פֿיעלע אַנדערע האָבען צוגעשיקט צו גאלסעראַן אַסך
וויכטיגע בריעף און דאָקומענטען; ער האָט זיי קיינמאַל ניט ערהאַלטען.
מיט איין וואָרט, די אינקוויזיטאָרען פֿון'ם קרויגעס-געריכט האָבען אָנגע-
ווענדעט אַלע מיטלען, אום צו פֿערהינדערען יעדע פֿלאַנמעסיגע פֿערטהיי-
דיגונג; זייער אורטהייל איז שוין לאַנג געווען בעשטימט, און די גאַנצע
פֿראַצעס-קאָמעדיע איז פֿאַר זיי מעהר ניט געווען ווי אַ מיטעל צו פֿער-
מאַסקירען דעם ברוטאַלען מאָרד און צו געבען דעם שענדליכען פֿעברעכען
דעם שוין פֿון גערעכטיגקייט.

XIII.

פעררער פאר'ן קריענס-געריכט.

דעם 9טען אָקטאָבער, אַכט אַזויגער אין דער פֿריה האָט זיך אָנגע-
פֿאַנגען פֿעררער'ס פּראָצעס פֿאַר דעם קריענס-געריכט אין באַרצעלאָנאַ.
דער פּרעזידענט, דאָן עדואַרדאָ אניררע דע לאַ קאַליע, ערעפֿענט די
זיצונג און הייסט אַרײַנפֿיהרען דעם אָנגעקלאָגטען. פֿעררער ערשיינט צוויי-
שען צוויי סאַלדאַמען; זיין געזיכט איז רוהיג און קאַלט; ער טראָגט אויף
זיך דיזעלבע שמאַטעס, וועלכע זיינע היינקער האָבען איהם ספּעציעל גע-
געבען, כדי ער זאָל מאַכען אַ לעכערליכען איינדרוק. דער אָנגעקלאָגטער
בעגריסט זיינע ריכטער מיט העפֿליכקייט און פֿערווכט אָבצוגעבען אַ
קורצע ערקלערונג, וואָרום יער ערשיינט פֿאַר'ן געריכט אין אזאַ לעכערליכען
אַנצאָג, נאָך דער פּרעזידענט שלאָגט איהם באַלד איבער און פֿעררער
זעצט זיך רוהיג אַוועק לעבען זיין פֿערטהייריגער.

וואַלעריאַ ראָסאַ אי געגריני הויבט אָן פֿאַרלעזען זיין בעריכט, אַ דאָ-
קומענט, וועלכער איז העכער 50 זייטען שטאַרק, און אין וועלכען עס איז
אַלעס פֿעראייניגט, וואָס מענשליכע נידערטרעכטיגקייט קען אויסקלערען.
מיר געפֿינען דאָ אַלע בעהויפטונגען, וועלכע די פֿערשידענע עדות האָבען
געמאַכט פֿאַר דעם אונטערוכונגס-ריכטער; אָבער פֿיעלע פֿון דיזע
עדות זיינען ניט ערשיינען פֿאַר'ן געריכט, כדי פֿעררער און
זיין פֿערטהייריגער זאָלען האָבען די מעגליכקייט צו
קאָנטראָלירען זייערע ווערטער. דער שעף פֿון דער פֿאַליצי אין
באַרצעלאָנאַ ערקלערט, אז פֿעררער איז בעקאַנט אַלס אַ געפֿעהרליכער
אַנאַרכיסט, אז ער איז באַלד נאָך זיין ערשמער בעפֿרייאונג אין 1907
געפֿאַהרען קיין פּאַריז און געוואָרען איינער פֿון די טהעטיגסטע מיטגלידער
פֿון דער „אַלגעמיינער אַרבייטער פֿעדעראַציאָן" און אז ער איז פּונקט צוריק-
געקומען פֿון לאַנדאָן, איידער דער אויפֿשמאַנד האָט זיך אָנגעפֿאַנגען.

מאַנועל וועלאַסקעס, אַן אונטעראַפֿיציר פֿון דער „גואַרדיאַ סווייל"
ערקלערט, אז פֿעררער איז עפֿטער געקומען קיין מאַסאָנאַ, אום איינצורידען
די מענשען זיי זאָלען העלפֿען וויערע ברידער אין באַרצעלאָנאַ. נאָך די

איבעריגע עדות, וועלכע וויינען אַרע געגען פֿעררער, ערקלערען, אז דער לעצטער איז נור איינמאל געווען אין מאַסנאָ, דעם 28סטען יולי, ווען ער איז געקומען זיך לאָזען ראַזירען.

דער פֿרויזער פֿראַנסיסקאָ דאָמענעטש נים אָב צוויי ערקלערונגען, פֿון וועלכע די איינע איז דירעקט אַנטאָגניסטיש צו דער צווייטער, און מען דערקענט, אז עס איז געווען פשוט מורא, וואָס האָט איהם געצוואונגען אויסצוואַגען געגען פֿעררער.

דער בירגערמייסטער קאַסאַס פֿון'ס דערפֿעל פרעמיאַ ערקלערט, אז אַ מאָן, וועלכער האָט זיך גערופֿען פֿעררער אי גאַרדיאָ, האָט איהם אויפֿ-געפֿאָדערט צו נעהמען אַן אַנטהייל אין דער בעוועגונג. דערביי איז צו בעמערקען, אז קאַסאַס איז אליין שווער קאָמפּראַמיטירט געוואָרען דורך אַ געוויסען קאהוע, אַ מיטגליד פֿון דער מוניציפּאַל-פֿערוואַלטונג אין פרעמיאַ, און ער איז שוין העכער זעקס וואַכען געזעסען אין געפֿענגניס, דערפֿאַר וואָס מען האָט איהם בעשולדיגט, אז ער האָט גענומען אַן אַנטהייל איז דער פֿערברענונג פֿון דעם מאַנאַסטיר אין פרעמיאַ.

דער נעכסטער עדות, פּואיג ווענטוראַ ליאַרמש, וועלכער האָט ער-קלערט, אז פֿעררער האָט איהם פֿאַרגעשלאָגען אונטערצוצינדען דעם מאַנאַסטיר און די קירכע פֿון מאַסנאָ, איז געווען אין דערזעלבער לאַגע ווי דער בירגערמייסטער פֿון פרעמיאַ. אויך ער איז שוין געזעסען זעקס וואַכען צייט אין געפֿענגניס, און נים ווייניגער ווי ניינצעהן עדות האָבען ערקלערט, אז ער האָט גענומען אַן אַנטהייל אין דער פֿערברענונג פֿון די מאַנאַס-טירען.* פֿאַר אַ ווירקליכען געריכט וואָלט מען אַזעלכע „עדות“ קיינמאַל נים צוגעלאָזען, ווייל פֿון אַזעלכע מענשען, וועלכע וויינען אליין שטאַרק קאָמפּראַמיטירט, איז זעהר לייכט צו ערוואַרען, אז ווי וועלען קאָמפּראַ-טירען אַן אונשולדיגען, כדי צו ראַמעווען זייערע אייגענע קעפֿ.

ניינצעהן בויערען פֿון פרעמיאַ ערקלערען, אז קורץ נאָך דעם ווי פֿעררער און ליאַרמש האָבען פֿערלאָזען דאָס דאָרף, האָט מען אונטערנע-צוגדען דעם מאַנאַסטיר; נאָר בעשטימטע בעווייזען, אז פֿעררער איז געווען דער איניציאַטאָר פֿון דויער האַנדלונג, האָט קיינער נים געקענט פֿאַרבריינגען. אַ געוויסער לאָרענסאָ אַרדיד האָט ערקלערט, אז דעם 26סטען יולי האָט פֿעררער איהם געפֿרעגט, וואָס ער דיינקט וועגען די היינטיגע פּאַסי-

(* די ביידע „עדות“ קאַסאַס און פּואיג ווענטוראַ ליאַרמש וויינען באלד בע-לוינט געוואָרען פֿאַר וויער „לאַיאַליטעט“. מען האָט ווי „פֿאַרלויפֿיג“ בעפֿרייט, צום שראַץ די שווערע בעשולדיגונגען, וועלכע מען האָט אויפֿגעהויבען געגען ווי.

רונגען, און ער זעהט אין דיווער פֿראַגע אַ וויכטיגען בעווייז פֿאַר פֿעררער'ס שולד, צום שלום דערמאָהנט דער בעשולדיגונגס-אַקט אויך די בעריהמטע רעוואָלוציאָנערע פֿראַקלאַמאַציע, וועלכע די פּאָליציי האָט „געפֿונען“ אין פֿעררער'ס הויז, ווען קיינער איז דערביי ניט געווען, און וועלכע מען האָט ניט געקענט ענטדעקען מיט עטליכע וואָכען בעפֿאַר, ווען פֿעררער'ס פֿאַמיליע איז געווען אַנוועזענד ביי דער הויז-ווכונג, וועלכע האָט פֿערנומען צוועלף שמונדען צייט.

* * *

אַבער דאָס איז נאָך ניט אַלעס. אויסער דיווע מעהר אָדער ווייניגער דירעקטע בעשולדיגונגען לייענט מען נאָך פֿאַר די ערקלערונגען פֿון אַסך מענשען, וועלכע ענטהאַלטען ניט מעהר ווי אונבעשטימטע „מאָראַלישע איבערצייגונגען“, וועלכע זאָלען בעווייזען, אַז פֿעררער איז טאַקע שולדיג. אַזוי ווי דיווע ערקלערונגען ווערען נור פֿאַרגלעזען און די עדות ערשיינען ניט פֿערענליך, ניט עס ניט קיין שום מעגליכקייט צו עקזאַמינירען דיווע אַלע בעהויפטונגען. אַזוי ערקלערט צ.ב.ש. דער זשורנאַליסט מאַנועל קסימענס מאַיאַ, אַז לויט זיין מיינונג נאָך, איז דער אויפֿשטאַנד אָרגאַניזירט געוואָרען פֿון דער אַנאַרכיסטישער געווערקשאַפֿטס-פֿעדעראַציאָן „סאַ-לידאַרידאַד אָברעאַ“, און אַז פֿעררער און די אַנטימיליטאַריסטישע פֿער-איניגונג זיינען געווען די איניציאַטאָרס. בעווייזע האָט ער ניט, נאָר עס איז זיין „מאָראַלישע איבערצייגונג“.

דער מוניציפּאַל-פֿערטרעטער ווערדאָגער „האַט געהערט“, אַז עס זיינען געווען די מעהר אָדער ווייניגער אַנאַרכיסטישע עלעמענטען, וועלכע האָבען אַרויסגערופֿען דעם אויפֿשטאַנד און אַז פֿעררער און אַ געוויסער פֿאַברע זיינען געווען די איניציאַטאָרס. ער איז אפילו ניט אימשיטאָנד צו בעווייזען דיווע בעהויפטונגען, נאָר ער איז „מאָראַליש איבערצייגט“, אַז זיי זיינען ריכטיג.

צוויי מוניציפּאַל-פֿערטרעטער פֿון פרעמיאַ ערקלערען, אַז די רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין זייער דערפֿעל האָט זיך אָנגעפּאַנגען מיט אַ שמונדע שפעטער נאָך פֿעררער'ס אָברייזע.

דער פּאָליציסט אַנכעל פֿערנאַנדעס בערמענגאָ ערקלערט, אַז דעם 26סטען יולי האָט ער געזעהן פֿעררער ריידען צו אַ גרופּע מענשען אויף דער ראַמבלאַ פֿון באַרצעלאָנאַ, אָבוואָהל פֿעררער איז געווען אימשיטאָנד צו בעווייזען, ווי אַזוי און וואו ער האָט פֿעבראַכט יעדע מינוט פֿון'ס 26סטען יולי.

דאן פראנסיסקא דע פאולע קאלדעפאראס ערקלערט, אז דעם 27סטע יולי פארנאכט האט ער געזעהן א גרופע מענשען אויף דער ראמבלא פון בארצעלאנא, וועלכע איז אָנגעפֿיהרט געוואָרען פֿון אַ מאַן. אָבוואָהל דער עדות האָט פֿעררער קיינמאָל נישט געזעהן אין זיין לעבען — אלעס וואָס ער האָט יאָ געזעהן, איז געווען אַ פֿאַטאָגראַפֿיע פֿון איהם — האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז פֿעררער איז דאָס געווען דער אָנפֿיהרער. אַ געוויסער כּוואַן מאַיאַנאַ ערקלערט, אַז ער איז „גאַנץ זיכער“, אַז אַ געוויסער קאַסאַלאַ האָט פֿון פֿעררער בעקומען אינסטרוקציען פֿאַר דער רעוואָלוציאַן.

דער נאַכט-וועכטער כּעראַנימאָ קאַרדאַנאַ פֿון פרעמיאַ ערקלערט, אַז זיין קאַמעראַד כאַנין סיסאַ האָט איהם דערצעהלט, אַז פֿעררער איז געקומען קיין פרעמיאַ, אום אָנצופֿיהרען די רעוואָלוציאַנערע בעוועגונג. דאָן ווינסענטע פּואַיג פֿאַנס ערקלערט, אַז ער האָט געזעהן אין פרע-מיאַ אַ גרופע מענשען פֿון אַן ערך דרייסיג מאַן; ער קען אפילו נישט בע-וויווען, אַז פֿעררער האָט זיי געשיקט, פֿון דעסמוועגען איז ער גאַנץ זיכער, אַז דאָס איז געווען דער פֿאַל.

אַ געוויסער סאַלוואַטאָר מיליעט ערקלערט, אַז „ער האָט געהערט“, אַז דעם 27סטען און 28סטען יולי האָבען קליינע גרופען פֿון מענשען אַטאַקירט דאָס ראַטה-הויז פֿון מאַסנאַ און האָבען פֿון באַלקאָן אַראָב געהאַלטען רעוואָלוציאַנערע רעדען. איינער פֿון די רעדנער זאָל האָבען ערקלערט, אַז ער רעדט אין נאָמען פֿון פֿעררער, וועלכער קען ליידער נישט קומען, ווייל ער איז שטאַרק בעשעפֿטיגט מיט דער רעוואָלוציאַן אין באַר-צעלאַנאַ.

עשליכע סאַלדאַמען ערקלערען, אַז דעם 28סטען יולי האָבען זיי גע-זעהן אויף דער ראַמבלאַ פֿון באַרצעלאַנאַ אַ מאַן מיט אַ בלויען אַנצוג און אַ שמרוי-הוט און זיי דיינקען, אַז עס איז געווען פֿעררער. אייניגע מענשען, וועלכע מען האָט שפּעטער אַרעסטירט און געפֿונען ביי זיי זאָ-גענאַנטע „סמיטה-רעוואָלווערען“, ערקלערען, אַז זיי האָבען ערהאַלטען די רעוואָלווערען פֿון אַן אונבעקאַנטען מאַן אין אַ בלויען אַנצוג און אַ שמרוי-הוט. עס איז אפילו בעוויזען געוואָרען, אַז פֿעררער איז אין יענעם טאָג געגאַנגען פֿון מאַסנאַ נאָך פרעמיאַ, און אַז ער האָט געטראָגען דאַמאַלסט אַ גרויען אַנצוג, נאָר אַזעלכע קלייניגקייטען האָבען אַ קנאַפען ווערטה פֿאַר די פֿערטערער פֿון דער שפּאַנישער גערעכטיגקייט.

די גאַנצע פֿערהאַנדלונג איז געווען אַ סקאַנדאַל און די פֿאַרזייער ציי-מונג „זשיל בלאַס“, וועלכע האָט געבראַכט אַן אויספֿיהרליכען בעריכט

פֿון דעם גאנצען פראָצעס, האָט ערקלערט מיט רעכט: „דער גאנצער פראָצעס איז אָנגעפֿיהרט געוואָרען מיט אַזאַ ברוטאַליטעט, וועלכע מען קען אפילו זעלטען געפֿינען אין דער געשיכטע פֿון די קריעגס-געריכטען“.

* * *

און אויף אַזעלכע „עדות“ אין „בעווייזען“ האָט דער פראָקוראָר ראַ-פֿאַעלעס אויפֿגעבויט די אָנקלאַגע. די לאַנגע רעדע פֿון דיוען עהרע-מאַן איז געווען אַ מייסטער-ווערק פֿון סאָפֿיסטישע בעהויפטונגען און יעוואַטישע דרידלאַך. „די עדות האָבען אונז בעווייזען“, האָט ער ערקלערט, „אַז פֿראַנ-סיסקאָ פֿעררער אי גאַרריאָ איז געווען דער קאָפּ פֿון'ס אויפֿשטאַנד און די דאָקומענטאַרישע בעווייזען בעשמעטיגען די ערקלערונגען פֿון די עדות. ער אַליין בעריהמט זיך אין זיין אויטאָביאָגראַפֿיע, וועלכע ער האָט געשריבען אין פֿראַנצויזיש פֿאַר הערר פֿורנעמאַן, און אין אַן אַנדערער, וואָס איז ער-שינען אין די „עספּאַניאַ נעוואַ“, אַז ער איז שטענדיג געווען אַן אַניטאַמאַר און אַ רעבעל און אַז ער האָט גענומען אַן אַנטהייל אין אַלע רעוואָלוציאָ-נערע בעוועגונגען אין שפּאַניען פֿון 1885 אָן. אין דער לעצטער צייט-שריפֿט שרייבט ער פֿון זיך אַליין אויף אַזאַ אופן: „איך קען זיך ניט פֿאַר-שמעלען דאָס לעבען אָהן פראָפּאַגאַנדאַ; איבעראַל, וואו נור איך געפֿין זיך, אין נאַס, אין רעסטאָראַנט, אין טראַמוויי, אין קופּע פֿון דער אייזענבאַהן, וואו איך האָב נור אַ געלעגנהייט צו ריידען מיט אַ מענשען, מאַך איך פראָפּאַגאַנדאַ פֿאַר מיינע אידעען“.

דער פראָקוראָר דערמאָהנט אויך דעם „שליסעל“ פֿון אַ פּאָליטישער געהיים-שריפֿט, וועלכען מען האָט געפֿונען אין פֿעררער'ס וואוינונג, און וועלכען ער און לערו, דער פֿיהרער פֿון דער רעפּובליקאַנישער פּאַרטיי אין באַרצעלאַנאַ האָבען ביידע אויסגעאַרבייט אין 1892 פֿאַר זייער קאַרעס-פּאַנדענג. עס איז אפילו בעווייזען געוואָרען, אַז פֿעררער האָט שוין לאַנג געהאַט אויפֿגעגעבען אַלע בעציהונגען צו די רעפּובליקאַנער, דער „שלי-סעל“ נופּא איז אַלט געווען זיבעצעהן יאָהר; פֿון דעסמוועגען איז דער פראָקוראָר געווען מיט דער מיינונג, אַז דאָס איז אַ וויכטיגער בעווייז, אַז פֿעררער איז געווען דער פֿיהרער פֿון דעם לעצטען אויפֿשטאַנד.

עס פֿערשמעהט זיך, אַז די בעריהמטע פראָקלאַמאַציע, וועלכע די פּאָליציי האָט „געפֿונען“ אין פֿעררער'ס וואוינונג, ווען קיינער איז ניט גע-ווען, האָט געשפּיעלט די הויפט-ראַלע אין דער רעדע פֿון דעם פראָקוראָר. דער דאָזיגער דאָקומענט, וועלכער פּאָדערט די „צושטערונג פֿון אַלע קיר-כען“, די „הינריכטונג פֿון'ס קעניג און אַלע מיניסטאַרען“ א.ו.וו. איז אַזוי אונקלאַר אין זיין גאנצען אינהאַלט, אַז עס שמעלט זיך זאָפֿאַרט די פֿראַגע,

אויב די פראַקלאַמאַציע איז ניט אין גאַנצען אָן אַרבייט פֿון דער פּאָליציי. ס'איז ניט דעם ערשטען מאל, וואָס די שפּאַנישע פּאָליציי אַרבייט מיט אַזעלכע מיטלען. פֿעררער'ס אידעען זיינען אַזוי ווייט פֿון די פֿאַדערונגען, וועלכע ווערען פֿערטראָמען אין דער פּראַקלאַמאַציע, אַז קיין עהרליכער מענש קען אפילו ניט חלום'ען, אַז ער איז געווען דער פֿערפֿאַסער. די פּראַקלאַמאַציע איז געשריבען געווען מיט אַ שרייב-מאַשין און דריי בוכ-שמאַבען זיינען קאָריגירט געוואָרען מיט דער האַנד. די עקספּערטען, וועלכע האָבען פֿערנליכען דיזע דריי בוכשמאַבען מיט פֿעררער'ס האַנדשריפֿט, האָבען ערקלערט, (*) אַז די דריי בוכשמאַבען זיינען עהנליך צו געוויסע בוכשמאַבען אין פֿעררער'ס בריעף, נאָר זיכער זיינען זיי ניט, אום אָבצור-געבען אַ בעשטימטען אורטהייל.

נאָר פֿאַר דעם פּראַקוראָר איז געווען גענוג די „עהנליכקייט“, מעהר האָט ער ניט געדאַרפֿט. דיזער נאָכפֿאָלגער פֿון אינגאַץ לאַיאַלאַ האָט גע-ענדיגט זיין רעדע מיט די פֿאָלגענדע ווערטער:

„עס איז זיכער, אַז דיזע פּאַסירונגען האָבען געמוזט האָבען זייערע מאַטעריעלע פֿעראַורזאַכער; אָבער עס איז אויך זיכער, אַז דיזע פֿעראַור-זאַכער זיינען ביו היינט אונבעקאַנט, ווייל די אונזעהליגע פּראַצעסען געגען דיזע מענשען, זיינען ביו איצט נאָך ניט ענטשידען געוואָרען. פֿאָלגליך מוזען מיר ויך האַלטען ביי די בעשטימונגען פֿון דעם צווייטען פּאַראַגראַף, אַר-טיקעל 242, פֿון דעם מיליטער געזעץ-בוך און ערקלערען דעם אָנגעקלאַג-טען פּראַנסקאָפּ פֿעררער אי גאַרדיאַ פֿאַר פֿעראַנטוואָרטליך, דערפֿאַר וואָס ער איז געווען דער פֿיהרער פֿון דעם אויפֿשמאַנד. די ציוויל-געריכטליכע פֿעראַנטוואָרטליכקייט פֿאַלט אויך אויף דאָס גאַנצע פֿערטעגען פֿון דעם אָנגעקלאַגטען... איך ענדיג מיין רעדע אין נאָמען פֿון'ס קעניג — גאָט זאָל איהם געבען לאַנגע יאָהרען — און פֿאָדער, אַז מען זאָל פֿעררער אי גאַרדיאַ פֿעראַורטהיילען צום טויט!“

* * *

פֿעררער'ס אַדוואָקאַט, דער קאַפיטאַן גאַלסעראַן האָט געענטפֿערט דעם פּראַקוראָר אין אַ גלענצענדער רעדע, וועלכע איז ניט בלויז געווען אַ גרויסאַרטיגע יוריסטישע פֿערטהיידונג, נאָר אין דערזעלבער צייט אויך אַ מורא'דיגע אָנקלאַגע געגען פֿעררער'ס מערדער. גאַלסעראַן איז באלד נאָך פֿעררער'ס טויט אַליין אַרעסטירט געוואָרען צוליב דעם מיטה, וועלכען ער

(*) די עקספּערטען זיינען פֿערווענליך ניט ערשיענען פֿאַר'ן געריכט; מען האָט גור פֿאַרגעלעזען זייערע ערקלערונגען.

האָט בעוויווען פֿאַר דעם קריענס-געריכט. גאַלסעראַן'ס רעדע, אין איהרע וויכטיגסטע טהיילען, לויטעט ווי פֿאַלגט:

פֿריהער פֿון אַלעס מוז איך ערקלערען די אומשטענדען, אונטער וועלכע דער פּראָצעס געגען פֿראַנסיסקאָ פֿעררער האָט זיך אָבגעשפּיעלט. אין פֿערלויף פֿון דער אונטערזוכונג האָבען אַלע שונאים זיינע אָבגעגעבען זייערע ערקלערונגען; מען האָט אויסגעהערט אַלע אַנאַנימע בעשולדיגונגען, וועלכע האָבען איהם געקענט שאַרען און ווי אַריינגענומען אין די אַקטען פֿון דעם פּראָצעס. מען האָט צוגויפֿגעטראָגען די מיינונגען פֿון די אויטאָ-ריטעטען, וועלכע זיינען מעהר אָדער ווייניגער בעקאַנט געווען מיט פֿער-דער'ס לעבען; אָבער מען האָט פֿערשיקט די אַלע פּערוואַנען, וועלכע וואַלטען אַליין געווען אימשטאַנד צו געבען אונז נעהנטערע ערקלערונגען איבער דאָס לעבען, די געוואוינהייטען און די אַרבייט פֿון דעם אָנגעקלאָג-טען. נאָך מעהר, נאָך דעם ווי איך האָב איבערגעלייענט דעם בעשולדי-גונגס-אַקט, האָט מען מיר ענטזאָגט אַלע בעוויווען, וועלכע איך האָב געפֿאָדערט; איך האָב אפילו ניט געקענט אויספֿיהרען, אַז מען זאָל אויס-הערען די עדות, וועלכע האָבען געוואַלט אויסזאָגען, וואָס זיי האָבען גע-וואוסט. מען האָט מיר איינפֿאַך געענטפֿערט, אַז די געזעצליך בעשטימטע צייט איז אַריבער, און איך שמעה איצטער פֿאַר אַ פּראָצעס, וועלכער איז אָבגעשלאָסען געוואָרען, אַבוואַהל מען האָט אין דער אונטערזוכונג בלויז געזוכט אויסצוגעפֿינען אַרגומענטען געגען פֿעררער; מען האָט זיך אויס-שליסליך געווענדעט צו די שונאים פֿון דעם אָנגעקלאָגטען, וועלכע זיינען פֿעראינטערעסירט געווען איהם צו פֿערדעכטיגען, און מען האָט אפּירו ניט פֿערוכט פֿאַר אַ מאַמענט אויסצוגעפֿינען די וואַהרהייט.

ערקלערענדיג דיזע פֿאַקטען מיט דער גרעסטער רוהיגקייט און מיט דעם אויסדרוק פֿון פּראָטעסט, האָב איך איז דערזעלבער צייט צו בע-מערקען, אַז איך בין ניט ענטמוטהיגט געוואָרען און אָהן וואַפען. פֿער-קעהרט, די אַלע הינדערניסען האָבען פֿערדאָפּעלט מיין ענערגיע, און שטיצענדיג זיך אויף מיין אייגענע פֿערנוגפֿאַם, האָב איך קיין שום מורא ניט, אויב נור מייע פֿעהיגקייטען וועלען זיין אין אַנקלאָנג מיט מיין ווילען. די גאַנצע אָנקלאַנג וועט מוזען פֿאַלען פֿון זיך אַליין און איהר, אַזוי ווי איך, וועט אַראָבוואַרפען פֿון זיך דעם שענדליכען צוואַנג, וועלכער בעהערשט אונז אַלעמען און וועלכער וויל אָב האַלטען די וואַהרהייט און פֿערנוגפֿאַם פֿון דיזען פּראָצעס.

אַלע רעאַקציאָנערע עלעמענטען, וועלכע האָבען זיך פֿעראייניגט אין דער קאַנסערוואַטיווער קלאַסע און פֿאַרמירט יענעם בונד, וועלכען זיי רופֿען

מיט א געמאכטען שטאלץ די „פארטיי פֿון אָרדנונג“, אָט דיועלכע עלע-
מענטען, וועמענס ענגאַיזם האָט פֿילייכט אַרויסגערופֿען די פּאַסירונגען פֿון
יולי, ווילען איצטער בעהאַלטען זייער פֿייגהייט אונטער דער אונבאַרמאַר-
ציגער בעשמראַפֿונג פֿון זייערע שונאים, פֿאָדערענדיג מיט אַ נידעריגען האָס
בלוטיגע נקמה. אין זייער פרעסע דערמאָהנען זיי אונז שטענדיג אין די
פּאַסירונגען פֿון יענער טראַגישער וואָך, און שטיצענדיג זיך אויף דעם טויט
פֿון אַ גלח און פֿון אַ זיבעציג יעהריגער מאַנאַשקע, וועלכע האָט זיך
געפֿיהלט בעלידיגט אין איהר וויבליכער עהרע דורך די רעכעלען, פֿער-
זוכען זיי פֿאַרזושטעלען זייער ווילדען האָס אַלס אַ פֿרומע עמפּעהרונג.

די דאָזיגע אַטאַקען ריכטען זיך הויפּטזעכליך געגען דער פּערזאָן פֿון
פֿראַנסיסקאַ פֿעררער. מען פֿערהאַסט דיוען מאַן, דערפֿאַר וואָס מען האָט
מורא פֿאַר דער ערציהונג, וועלכע ער האָט געגעבען דער אַרבייטער-קלאַסע
דורך די מאָדערנע שולע און אַ גאַנצע סעריע פֿון ביכער, וועלכע זיינען
ערשינען אין זיין פֿערלאַג. יאָ, איך ווידערהאַל עס נאָך אַמאָל: מען פֿער-
האַסט דיוען מאַן, דערפֿאַר וואָס מען האָט מורא, אַז זיין ערציהונג וועט
אויפֿוועקען די אונטערדריקטע און זיי מאַכען אַראַבצואוואַרפֿען דעם אונ-
געשליכען יאָך, וועלכען מען האָט אַרױפֿגעלייגט אויף זייערע פֿלייצעס.
צו דעם צוועק האָט מען אַרויסגעריסען און פֿערקריפּעלט איינצעלנע
סענטענצען פֿון זיינע ביכער און זיי פֿערעפֿענטליכט, אום איינצורױדען נאַאיווע
מענשען, אַז אין די דאָזיגע ביכער רעדט מען אויסשליסליך פֿון דער אַנאַרכיע,
דערפֿאַר ווייל פֿעררער האָט אויסגעשלאָסען די רעליגיאָן פֿון זיין אונטערריכט.
אָט דיוע אַטאַקען, וועלכע זיינען אין איינצעלנע פֿעלע געווען זעהר
געשיקט, אין אַנדערע זעהר אומגעלומפּערט, האָבען געהאַט זייער ערפֿאַלג:
מען האָט פֿעררער פֿאַרגעשטעלט פֿאַר דער עפֿענטליכקייט אַלס אַ מענש
מיט אַ שרעקליכען באַראַקטער און איהם אַרומגערינגעלט מיט אַ פֿער-
דאַרבענער מאַראַלישער אַטמאָספֿערע, וועלכע וואַלט שוין אַליין געקענט
פֿערניכטען אַ מענשען, וואָס איז ווייניגער צוגעוואוינט געוואָרען צו די
אונטערעכטיגקייטען פֿון דער וועלט ווי פֿעררער. אָט דיוע אונגעזונדע אַט-
מאָספֿערע איז געשאַפֿען געוואָרען דורך די אונטערידיגע בעשולדיגונגען, אויף
וועלכע די פֿאַליצי לייגט אַזאַ גרויסען ווערטה.

ביי דיוער געלעגענהייט וויל איך בעמערקען, אַז עס איז זעהר צו
בעדייערען, וואָס מען האָט ניט צוגעלייגט צו די אונטערוזכונגס-אַקטען
דעם בעקאַנטען אורטהייל, וועלכען דאָס געריכט אין מאַדריד האָט אָבגעגעבען
אין 1906. אין דעם דאָזיגען אורטהייל ווערען דערמאָהנט די אַלע
דאָקומענטען און האַנדלונגען פֿון פֿעררער בעפֿאַר דעם אַטענטאַט אויף דעם

קעניג; און עס וואלט איצט נים נייטיג געווען אריינצומישען א גאנצע רייתע פון דאקומענטען אין דעם היינטיגען פראצעס, וועלכע האבען, ווי עס יוויזט אויס, קיין אנדער צוועק נים, ווי פעררער פארצושמעלען אלס א זעהר געפעהרליכען מענשען, צו קאמפראמיטירען זיינע אידעען און האנדלונגען און צו פערדונקלען דעם קלארען וועג פון גערעכטיגקייט. דער אורטהייל פון 1906, דורך וועלכען פעררער איז בעפרייט געווארען, וואלט אוועקגע- נומען יעדע בעדייטונג פון אלטע צוואנציג-יעהריגע פראקלאמאציעס און בריעף, וועלכע זיינען געשריבען געווארען לאנג בעפאר דעם אטענטאט, און נים צוגעלאזט, אז מען זאל איבערהויפט רעדען פון זיי.

איך וויל אויך בעמערקען, אז פעררער האט אויסגעבראנגט א בעדיי- טענדע סומע געלד צו דער „סאלידארידאד אברעא" אין דער צייט, ווען די דאזיגע ארבייטער-פעדעראציען האט אנגעפיהרט א קאמפף נעגען דער רעפובליקאנישער צייטונג „על פראגרעסא". דיוע צייטונג, וועלכע האט פריהער ביי יעדער געלעגענהייט ערקלערט, אז די פערווירקליכונג פון די ארבייטער-פעדעראציע וואלט געווען די בענייאונג פון שפאניען, האט פלוצ- לינג אנגענומען אזא האלמונג, וועלכע איז געווען אן ערמוטהיגונג פאר די יעניגע, וועלכע די דאזיגע צייטונג פלעגט זעהר אפט אנרופען „די אויס- בייטער". פון דאמאלסט אן איז פעררער, וועמען די ראדיקאלע פארטיי האט שמענדיג רעספעקטירט, דער מאן, וועמען זי האט צו פערדאנקען די גרינדונג פון'ס פאלקס-היוו אין בארצעלאנא — דעם נוצען פון דער דא- זיגער אינסטיטוציען האבען אפילו זיינע געגנער געמוזט אנערקענען — און די ארגאניזאציען פון איהרע שולען, בעהאנדעלט געווארען אלס א שונא פון דער פארטיי. די מיטגלידער פון דער רעפובליקאנישער פארטיי האבען זיך אפילו נים אבגעשראקען צו אונטערשיצען פעררער'ס שונאים דורך פאלשע עדות. קליינניסיגקייט, קנאה און עגאויזם זיינען געווען די אייגענטליכע מאטיווען פון דיוער פעראייניגונג נעגען פעררער, וועלכע האט געציעלעוועט צו פערניכטען זיין ווערק פון ערציהונג, כדי ער זאל מעהר נים קענען שמערען די פלענער פון זיינע געגנער.

איז דער גייסט פון דעם געשעצטען אונטערזוכונגס-ריכטער בעאיינפלוסט געווארען פון דיוע קלוגע פארבערייטונגען. קיין צווייפלעל נים! איך בין זאגאר מיט דער מיינונג, אז ער איז דערפון אין גאנצען פערבלענדעט געווארען.

.....
דער ריכטער, דער פראקוראָר, דער גרעסטער טהייל פון יענע, וועלכע האבען זיך בעשעפטיקט מיט די אלע פאקטען, האבען נים געוואלט פער- שמעהען, אז פונקט די ענטוויקלונג און דער אָנגאַנג פון דעם איבעל,

וועלכען זיי רופען רעוואלוציאן — דער שאַרען, וועלכע נאָנץ אונשולדיגע מענשען האָבען געליטען, די קעמפּפּע, וואָס זיינען אָנגענאָנגען אין די אַרבייטער-קוואַרטאַלען פֿון די שטערט א.ז.וו. — זיינען דער בעסטער בעווויי, אַז עס איז ניט געווען קיין קאַפּ, וועלכער האָט אָרנאָניזירט דעם אויפֿשטאַנד.

די ערשטע דאָטומס, וועלכע דער פּראָקוראָר האָט אָנגעגעבען וועגען פֿעררער'ס טהעמינגקייט אין דער צייט פֿון'ס אויפֿשטאַנד, זיינען פֿון'ס 27סטען יולי. דאָמאָלט איז דער אויפֿשטאַנד שוין אָנגענאָנגען פֿיער-און-צוואַנציג שטונדען צייט, איידער מען האָט בעמערקט דעם איינפֿלוס פֿון אַ פֿיהרער. מיר דאַכט זיך, אַז דאָס איז אַ בעווויי, אַז די רעבעלען האָבען אַליין געוואוסט, וואָס צו טהאָן און האָבען זיכער ניט געוואַרט אויף די בעפֿעהלען פֿון אַ מאַן, וועלכער איז זיך רוהיג געזעסען אין זיין הויז אין מאַנאַט, אָבוואַרטענדיג ביז דער אויפֿשטאַנד וועט זיך ענדיגען, כדי ער זאָל קענען פֿאַרמוצען זיין אַרבייט אין זיין פֿערלאַנג.

נאַכדעם ווי מען האָט פֿערמאַכט די „מאָדערנע שולע" אַלס אַ גע-פֿעהרליכען צענטער פֿון רעבעלישע אידעען, האָט פֿעררער פֿערווכט פֿאַרם-צוועצען זיין ערציהונגס-אַרבייט דורך דער אַרויסגאַבע פֿון ביכער. ער האָט געגרינדעט זיין פֿערלאַנג און אַרויסגעגעבען אַ געוויסע צאָהל שריפֿטען, וועלכע זיינען ערשינען אין אויסלאַנד, און אין וועלכע עס ווערט פֿערטהיי-דיגט דאָס רעכט פֿון פֿערנונפֿט געגען די אָבגעלעכטע טראַדיציאָנען פֿון דער פֿערגאַנגענהייט. אויף אַזאַן אַרט קומט ער זיך צוזאַמען מיט שריפֿט-שמעלער און פֿילאָזאָפֿען אין פֿאַריוו, בריסעל און לאַנדאָן. די צאָהל פֿון די ביכער, וועלכע ער גיט אַרויס און די בעדייטונג פֿון זיין אונטערנעהמונג האַלטען אין איין וואַקסען און, אונגליקליכער־ווייזע פֿאַר איהם, ריכטעט זיך די אַלגעמיינע אויפֿמערקזאַמקייט אויף זיין פֿערוואַן. זיינע שונאים בעמערקען, אַז זיינע פּראָגרעסיווע, אָבער ראַציאָנאַלע אידעען עפֿענען איהם אַ וועג, און נאַכדעם ווי זיי האָבען פֿריהער פֿערמאַכט זיין שולע, ווילען זיי איצטער אין גאַנצען פֿטור ווערען פֿון איהם, אום צו פֿערניכטען זיינע אידעען. זיי פֿערגעסען, אַז ניט איין מאַן רופֿט אַרויס אַוועלכע אידעען. דיזע אידעען וועלען ניט פֿערלירען זייער קראַפֿט און פֿריהער אָדער שפעטער וועלען זיי, אַזוי ווי אַ ווילדער שטראָם, צושמערען די אַלטע מויערען פֿון דער אינקוויזיציאָן, וועלכע קענען נאָך פֿערהינדערען פֿאַר אַ קורצע צייט די קאַטאַסטראָפֿע.

איהר אַלע האָט געלעזען אין דער פּרעסע, אַז פֿון מאַנאַט דעם

26סטען יולי אן האָט מען אין מאַסנאָו און פּרעמיאַ אונטערשטיצט די בעווע-
גונג אין באַרצעלאַנאָ, און די ביידע עדות פּואיג און קאַסאַס, וועלכע האָ-
בען אין די ביידע דערפֿער געהאַט אַ געוויסע מאַראַלישע און מאַטעריעלע
אויטאָריטעט, האָבען קיין זאַך נישט געטהאָן עס צו פֿערהינדערען. מען קען
דערפֿאַר אָננעהמען, אַז די ביידע מענער זיינען געווען אָנהיינגער פֿון אַ
גאַנץ אַנדערער געזעצליכקייט ווי די, וועלכע מיר האָבען געשוואָרען צו
פֿערטהידיגען. די יוסטיץ האָט דאָס אויך פֿערשטאַנען, דען זי האָט ביידע
אַריינגעזעצט אין געפֿענגניס און געמאַכט אַ פּראָצעס געגען זיי. נאָר דורך
דער פֿערמיטלונג פֿון איינפֿלוסרייכע פּערזענליכקייטען און דערפֿאַר וואָס
זיי האָבען אויסגעוואָגט געגען פֿעררער, האָט מען זיי פֿאַרלוויפֿט בעפֿרייט,
אום צו מיימען אַן אַנדער מאַן, פֿעררער, וועמען דייע איינפֿלוסרייכע עלע-
מענטען פֿערהאַסען און וועמענס פֿערניכטונג עס וואָלט פֿאַר זיי אַ ווילקאָ-
מענע זאַך געווען.

.....
דער אַדוואָקאַט בעשעפֿטיגט זיך נאָך דעם מיט די בעריהמעט דאָ-
קומענטען, איבערהויפּט מיט דער רעוואָלוציאָנערער פּראָקלאַמאַציע, וועלכע
די פּאָליציי האָט געפֿונען אין פֿעררער'ס וואוינונג, ווען קיינער איז דאָרט
נישט געווען. ער ווייזט אויף, אַז די דאָזיגע פּראָקלאַמאַציע עקזיסטירט נור
אַלס אַ מאַנוסקריפּט, און אַז מען האָט דערפֿון אין ערגעץ נישט געפֿונען
קיין אַנדער עקזעמפּלאַר. ער אַנאַליזירט אויך די ערקלערונג פֿון די
עקספּערטען, וועלכע האָבען די דריי געשריבענע בוכשטאַבען אין דער
פּראָקלאַמאַציע פֿערגליכען מיט פֿעררער'ס האַנד-שריפֿט, און ווייזט אויף אַלע
ווידערשפּרעכונגען פֿון דעם בעשולדיגונגס-אַקט.

גאַלסעראַן ענדיגט זיין רעדע מיט די פֿאַלגענדע ווערטער: צום שלום,
מיינע העררען, ערקלער איך, אַז פֿעררער, וועמען מען האָט פֿערפֿאַלגט
און בעקעמפֿט אויף דעם ביטערסטען אופן צוליעב זיינע ראַציאָנאַליסטישע
אידעען, וועמענס שולע מען האָט פֿערמאַכט און וועמענס באַראַקטער מען
האַט שטענדיג בעשמוצט און פֿערלווימדעט, פֿעררער וויל נישט קיין גנאָדע
פֿון אייך! אָנשטאַם צו קאָמאַנדעווען די מאַסען, ערציהט ער זיי; ער געהט
צום פֿאַלק און פֿיהרט צו די מענשען צו דעם שטראַהלענדען פֿייער פֿון
פֿערנונפֿט; ער זוכט, ער דיינקט, ער פֿערשפּרייט דעם וויסען פֿון די
דיינקער צווישען די מאַסען אַלס די איינציגע וואַפֿע פֿאַר די קומענדע
רעוואָלוציאָנען פֿון דער מענשהייט! און אזוי ווי מיר האָבען געזעהען, אַז ער
האַט נישט גענומען קיין שום אַנטהייל אין דעם אויפֿשטאַנד, נישט אַלס פֿיה-
רער און נישט אַלס אַן איניציאַטאָר, פֿאַר וואָס זאָלען מיר נישט אָנערקענען

זיין אונשולד, איהם געבען צוריק זיין פֿרייהייט און זיין פֿערמעגען, כדי ער זאל זיך ווידער קענען זעהן מיט די זייניגע אין אויסלאנד? איך וועל צוגעבען, אז אויב איהר וועט אָנערקענען מיין פֿאָדערונג, וועלען יענע, וועלכע זיינען בלינד פֿון האַס און וועלכע קענען זיך ניט פֿאַרשמעלען קיין גערעכטיגקייט אָהן אַ שמראָף, אפשר צווייפֿלען אין אייער מוטה. אָבער עס וועט ניט אַריבערגעהן קיין לאַנגע צייט, ביז די פֿערנונפֿט וועט טריאומפֿירען, און דאמאָלט וועלען יענע, וועלכע זיינען היינט פֿער-בלענדעט, בענטשען אייער פֿעסטיקייט.

ווען אָבער דאָס ליכט פֿון גערעכטיגקייט איז אין גאַנצען פֿערלאָשען ביי אייך, דאָן דערמאָהנט זיך האַטש, אַז דער בייפֿאַל פֿון דער אַלגעמיינער עפֿענטליכער מיינונג איז פֿערבונדען מיט יענער ביטערקייט, וועלכע איז שמערצליך פֿאַר דעם געוויסען און, פֿערקעהרט, אַז דער האַס פֿון די אונט-גערעכטע האַט ניט קיין ווערטה אין פֿערגלייך מיט דער צופֿרידענהייט פֿון אונזער געוויסען. איצטער האַנדעלט, ווי איהר פֿערשמעהט — דאָס איז אַלעס, וואָס איך בעט אייך.

* * *

נאָך גאַלסעראַן'ס רעדע ווענדט זיך דער פֿרעזידענט צו פֿעררער און פֿרעגט איהם, צי ער האַט נאָך עפעס צו זאָגען.

פֿעררער פֿראַגעסטירט מיט ווייניגע אָבער ענערגישע ווערטער גענען די גאַנצע אָנקלאַגע און ערקלערט, אַז קיין געריכט קען איהם ניט פֿער-אורטהיילען, אויב זיינע פֿערטרעטער וועלען זיך אויסשליסליך בעשעפֿטיגען מיט דער ענטשיידענדער פֿראַגע: וואָס פֿאַר אַן אַנטהייל האַט דער אָנגער-קלאַנטער גענומען אין די טראַגישע פֿאַסירונגען פֿון מאַנאט יולי? ער ערקלערט אויך, אַז ער האַט געהאַט אין דער שפּאַנישער באַנק אַ קרעדיט פֿון 90.000 פֿעסעטאָס. פֿון דיזער סומע האַט ער אַריינגעלייגט 70.000 פֿעסעטאָס אין זיין פֿערלאַג און 20.000 פֿעסעטאָס ליגען נאָך אין דער באַנק. ער בעמערקט זעהר לאַגיש, אַז אַ מענש, וועלכער פֿיהלט זיך שול-דיג, וואָלט זיכער אַרויסגענומען זיין געלד פֿון דער באַנק, כדי די רעגירונג זאל עס ניט קענען קאָנפֿיסירען. פֿעררער ענדיגט זיין קורצע רעדע מיט דער ערקלערונג, אַז זינט דעם אָנפֿאַנג פֿון דיזען יאָרהונדערט האַט ער זיך אין גאַנצען בעשעפֿטיגט מיט דער מאָדערנער שולע און מיט דער גייסטיגער און קולטורעלער רענעסאַנס פֿון'ס שפּאַנישען פֿאָלק.

מיט דעם האַט זיך דיזע שטענדיכע יוסטיץ קאָמעדיע געענדיגט. דאָס קריעגס-געריכט האַט אויסגעשפּראַכען דעם טויטעס-אורטהייל, אָבער אין דעזעלבער צייט האַט מען געצוואונגען די פֿרעסע ניט צו פֿערעפֿענטליכען

דעם אורטהייל, איידער דער גענעראל-קאפיטאן פֿון באַרצעלאָנאַ וועט איהם בעשמעטיגען.

אויף וואָס פֿאַר אַ סיסטעמאַטישען אופן די יוסטיץ-מערדער האָבען געאַרבייט, האָט זיך אַרויסגעצייגט דעם אַנדערען פֿריה-מאָרגען. די גאַנצע אייראָפּעאישע פרעסע, מיט דער איינציגער אויסנאָהמע פֿון די ענגלישע צייטונגען, האָט בעריכטעט, אַז דער גאַנצער פּראָצעס האָט זיך אָבגע-שפּיעלט מיט אַלע געוועזליכע פֿאַרמאָליטעטען, אַז מען האָט אויסגעהערט די עדות און געגעבען דעם אָנגעקלאָגטען די מעגליכקייט צו ענטפֿערען א. ו. שפּעטער מיט אַ מאָג האָט אַ קאַרעספּאָנדענט פֿון די לאַנדאָנער „טיימס“, וועלכער האָט פּערזענליך בייגעוואוינט די גאַנצע געריכטס-פֿערהאַנדלונגען, אָבעגעבען די ערקלערונג, אַז געוויסע עדות זיינען איבער-הויפּט ניט ערשינען פֿאַר'ן געריכט; מען האָט איינפֿאַך פֿאַרגעלעזען זייערע ערקלערונגען.

און ווי אזוי האָט די גאַנצע אייראָפּעאישע פרעסע געקענט מאַכען אַזא געפֿעהרליכען מעות? ועהר איינפֿאַך: מען האָט אויסגעקליבען איין בעשטימטעס טעלעגראַפֿישעס ביוראָ פֿאַר דער פֿערעפֿענטליכונג, וועלכעס האָט געהאַט די אויפֿגאַבע צו אינפֿאַרמירען אַלע אַנדערע ביוראָס. און אָט זייערע איינע ביוראָ איז אונטערגעקויפֿט געוואָרען פֿון מאָרד'ס רעגירונג.

* * *

ווען דער רעזולטאַט פֿון דעם פּראָצעס איז בעקאַנט געוואָרען, האָט זיך אויפֿגעהויבען אַ מעכטיגע פּראָטעסט-בעוועגונג אין אַלע לענדער פֿון אייראָפּאַ. אַרבייטער, קינסטלער, געלעהרטע, מענשען פֿון אַלע קלאַסען אין דער געזעלשאַפֿט האָבען אויפֿגעהויבען זייערע שטימען אין אונזעהלכאַרע פֿערזאַמלונגען און אין דער פרעסע, אום צו פֿעהרינדערען די אויספֿיהרונג פֿון'ם טויטעס-אורטהייל. פֿעררער'ס מאַכטער פּאַס אין פּאַרוז האָט גע-שריבען אַ בריווע צו אַלפֿאַנסאָ דעם 13טען און איהם געבעטען פֿאַר דאָס לעבען פֿון איהר פֿאַטער. אפילו נאָך דעם אורטהייל האָט כמעט קיינער ניט געגלויבט, אַז פֿעררער וועט ווירקליך דערשאַסען ווערען.

אָבער די היינקער האָבען ענטוויקעלט אַ מורא'דיגע אַקטיוויטעט, אום ווי אַם שנעלסטען אויסצופֿיהרען דעם לעצטען אַקט פֿון זייער פֿערברעכען. דעם 15טען אַקטאָבער האָט זיך געדאַרפֿט עפֿענען דער פּאַרלאַמענט; די צייט איז געווען קורץ — מען האָט געדאַרפֿט האַנדלען וואָס גיכער, כּד דער פֿעהאַסטער ערציהער זאָל זיך ניט נאָך אַמאָל אַרויסרייסען פֿון די בלוטיגע הענד פֿון דער קלעריקאַלער רעאַקציען.

XIV.

פעררער'ס טויט.

אין דער נאכט פֿון'ם 11טען אָקטאָבער האָט מען פֿעררער אַריבער-געפֿיהרט אין די פֿערשאַלטענע פֿעסטונג מאַנטכואַיטש. דער וואָגען איז גאַנץ נאָהענט פֿאַרבייגעפֿאַהרען דעם פֿערלאַנג פֿון דעם פֿעראורטהיילטען אין דער קאַליע דע לאַס קאַרטעס, און מען קען זיך פֿאַרשמעלען די גע-פֿיהלען פֿון דעם נאָבעלען קעמפֿפֿער, ווען ער האָט געוואָרפֿען אַ לעצטען בליק אויף דעם אָרט פֿון זיין פֿרוכטבאַרער און ערפֿאַלגרייכער טהעטיגקייט. אָבער קיינער האָט ניט געקענט דערקענען אויף איהם, וועלכע געדאַנקען עס האָבען איהם בעשעפֿטיגט; אַ שמייעל האָט געשוועבט אויף זיינע לי-פען און ער האָט ניט בעוויזען דעם קלענסטען סמן פֿון שוואַכקייט.

דעם 12טען אָקטאָבער אין אָבענד איז דער אונטערזוכונגס-ריכטער ערשינען אין דער צעלע פֿון דעם פֿעראורטהיילטען און האָט איהם מיטגע-טהיילט, אַז דער מיניסטאַרען-ראַטה האָט זיך ענטזאָגט פֿאַרצולייגען דעם קעניג אַ בעגאָדיגונג. נאָך דעם האָט ער איהם נאָך אַמאָל פֿאַרגעלעזען דעם טויטעם-אורטהייל. פֿעררער האָט איהם אויסגעהערט מיט אַזאַ מאַ-יעסמעטישער רוהיגקייט, אַז אפילו די אָנוועזענדע אָפיצירען זיינען דערפֿון איבערראַשט געוואָרען. ווען מען האָט איהם פֿאַרגעלייגט דעם פֿראַטאַקאָל צו אונטערשרייבען, האָט ער זיך ענטזאָגט.* נאָך די דאָזיגע פֿאַרמאָלי-טעטען האָט מען נאָך אַמאָל געמאַכט אַ גרינדליכע אונטערזוכונג אין זיין צעלע און צוגענומען יעדע קלייניגקייט, וועלכע וואָלט דעם פֿעראורטהיילטען אפשר געקענט געבען אַ מעגליכקייט צו בעגעהן זעלבסט-מאָרד.

(* אין דער שריפֿט פֿון דעם פֿאַרזען פֿערטהיילדיגונגס-קאָמיטע און אין פֿיעלע אנדערע אַרטיקלען און בראַשורען, וועלכע זיינען ערשינען באַלד נאָך פֿעררער'ס ערמאָרדונג, איז ערקלערט געוואָרען, אַז פֿעררער האָט יאָ אונטערגעשריבען דעם פֿראַטאַקאָל. מיר שטיצען אונזער בעהויפטונג אויף די שריפֿט פֿון באַנאַפֿוליאָ: "לאַ רעוואָלוציאָן דעל כוליאָ", וועלכע ענטהאַלט אַן אויספֿיהרליכע בעשרייבונג פֿון דעם גאַנצען פֿראַצעס.

די נאכט, די לעצטע לאנגע נאכט אין דער שווארצער קאפעלע האָט זיך אָנגעפֿאַנגען. אַרום ניין אַזייגער איז געקומען צו געהן דער פֿריסטער פֿון דער פֿעסמונג, עלאָי הערנאַנדעס, אום פֿאַרצובערייטען דעם פֿעראור-טהיילמען צום טויט. פֿעררער האָט איהם געענטפֿערט זעהר העפֿליך, אָבער אין דערזעלבער צייט זעהר ענערניש, אַז ער דאַרף ניט דעם גייס-טיגען טרויסט פֿון דער קירכע און אַז זיינע ראַציאָנאַליסטישע איבער-צייגונגען זיינען איהם פֿונקט אַזוי טהייער ווי דעם פֿריסטער די זייניגע. נאָכדעם האָט ער איהם העפֿליך געבעטען צו פֿערלאָזען די קאַפּעלע, ווייל ער שטערט איהם אין זיין לעצטער אַרבייט. עלאָי הערנאַנדעס האָט ערקלערט, אַז ער איז פֿערפֿליכטעט צו בליי-בען, נאָר ער וועט זיך צוריקציהען אין אַ ווינקעל פֿון דער קאַפּעלע און זיך האַלטען גאַנץ רוהיג. פֿעררער האָט איהם נאָך אַמאָל פֿריינדליך אויפֿגעפֿאַדערט, ער זאָל איהם לאָזען אַליין, און דער פֿריסטער איז ענדליך אַוועקגעגאַנגען מיט דער ערקלערונג, אַז ער וועט בעטען פֿאַר איהם די גאַנצע נאכט און זיך נאָכפֿרעגען יעדע האַלבע שטונדע, אויב מען וועט איהם דאַרפֿען.

ווען דער פֿריעסטער איז אַרויס פֿון דער קאַפעלע, זיינען אַריינגעקומען אייניגע אָפֿיצירען. פֿעררער האָט זיך פֿריינדליך אונטערהאַלטען מיט זיי און זיי ערקלערט די אָרנאַניזאַציע פֿון דער „מאָדערנער שולע“. שפעטער האָט ער געשריבען עטליכע בריעף צו זיין פֿאַמיליע און זיינע אינטימסטע פֿריינד און געבעטען, מען זאָל שיקען צו איהם אַ נאָטאַר, כדי ער זאָל איהם קענען איבערגעבען זיינע לעצטע בעשטימונגען. אַרום עלף אַזייגער איז אָנגעקומען דער נאָטאַר פֿערמאַניער אין מאָנטכואימס. פֿעררער האָט געאַרבייט מיט איהם צוזאַמען ביז צוויי אַזייגער אין דער פֿריה, און נאָך דעם ווי ער האָט פֿערוויכערט אַ סיגאַרעט און זיך אָבגערוהט פֿאַר אַ וויילע, האָבען ביידע פֿאַרטגעזעצט זייער אַרבייט ביז קורץ בעפֿאַר פֿינף אהר אין דער פֿריה.

דער הויפט-אינהאַלט פֿון פֿעררער'ס צואה לויטעט ווי פֿאָלגט:
„פֿריהער פֿון אַלעם פֿראָטעסטיר איך געגען מיין פֿעראורטהיילונג, וועלכע איז איינפֿאַך אונערקלערבאַר, און איך בין איבערצייגט, אַז עס וועט ניט געהען קיין לאַנגע צייט, ביז מען וועט מוזען אַנערקענען אין דער עפֿענטליכקייט, אַז איך בין געווען אונשולדיג.
„איך וויל ניט, אַז צוליעב מיין טויט זאָל מען פֿעראַנשטאַלטען, סיי איצטער סיי שפעטער, פֿאַליטישע אָדער רעליגיעזע דעמאָנסטראַציעס, דער-פֿאַר וואָס איך בין איבערצייגט, אַז די צייט, וועלכע מען גיט אָב אויף די

שויםע, קען פֿיעל ניצליכער פֿערווענרעט ווערען פֿאַר דער פֿערבעסערונג פֿון דער לאַגע פֿון די לעבעדיגע, דען די מייסע פֿון זיי האָבען ניימיג אַ פֿערבעסערונג.

„וואָס אָנבעלאַנגט מיין קערפּער, בעדויער איך, אַז אין דיווער שטאַדט עקזיסטירט ניט קיין קרעמאַטאָריום אַזוי ווי אין מילאַן, פֿאַרזי און פֿיעלע אַנדערע שטעט; אויב יאָ, וואָלט איך פֿערלאַנגט, אַז מיין קערפּער זאָל פֿערברענט ווערען. איצטער קען איך נור ווינשען, אַז די צייט וועט מעהר ניט זיין אַזוי ווייט, ווען די בית עולם'ס וועלען פֿערשווינדען צום וואָהל פֿון דער עפֿענטליכער געזונדהייט און ווען זייער פּלאַץ וועט פֿערנומען ווערען פֿון קרעמאַטאָריאומס אָדער אַנדערע אינסטיטוציאָנען, וואו מען וועט אפשר נאָך ניכער צושטערען די קערפּערס פֿון די געשמאַרבענע.

„איך ווינש, אַז מיינע פֿריינד זאָלען ווייניג אָדער נאָר ניט ריידען וועגען מיר, ווייל מען שאַפֿט לייכט געצען, ווען מען הויבט אויף אַ מענ-שען צו הויך, און דאָס איז אַ גרויסער איבעל פֿאַר דער צוקונפֿט פֿון דער מענשהייט. נאָר די אידעען און האַנדלונגען פֿון אַ מענשען זיינען ווערטה דיסקוטירט און אונטערווכט צו ווערן, אום צו זעהן צי זיי זיינען געווען נום אָדער שלעכט פֿאַר דעם אַלגעמיינעם וואָהלוין.“

נאָך דיזע אַלגעמיינע בעמערקונגען האָט פֿעררער בעשטימט, אַז זיין ברודער כאָסע זאָל זיין דער אַלגעמיינער יורש פֿון זיין פֿערמעגען און די העררן וויליאם היפּאָרד אין לאַנדאָן און קריסטאָבאַל ליטראַן אין באַרצע-לאַנאַ זאָלען אויספֿיהרען זיין צואה.

פֿאַר זיינע מעכטער טרינידאַד, פּאַס און סאָל האָט פֿעררער איבער-געלאָזט 6.000 פעזעטאַס פֿאַר יעדע. אין דערזעלבער צייט האָט ער זיי אַלע געבעטען ניט אָנצוגעהמען דיזע געלדער, אַזוי לאַנג ווי די ביטערסטע גויטווענדיגקייט וועט זיי ניט צווינגען דערצו; דערפֿאַר ווייל עס איז שטענדיג געווען זיין איינציגער וואונש צו פֿערווענדען דעם פֿערמעגען, וועלכען פֿרייליין מעניע האָט איהם איבערגעלאָזט בירושה, פֿאַר די פֿערשפּרייטונג פֿון זיינע אידעען.

פֿאַר זיין פֿריינדן סאַלעדאַד וויליאַפֿראַנקאַ האָט פֿעררער בעשטימט אַ קליינע סומע געלד, אום איהר צו געבען די מעגליכקייט צו טאַכען אַ בעשיידען לעבען.

פֿאַר זיין אַלמען פֿריינד, דעם אונערמידליכען קעמפּפֿער לאַרענסאָ פֿאַר-טעט, האָט פֿעררער איבערגעלאָזט זיין פֿערלאַנגס-הויז אין באַרצעלאַנאַ און זיין הויז אין פֿאַרזי, אַ קליינע סומע געלד, מעכעל א. ז. ו. מיט דער בעדינגונג, אַז ער זאָל דערמיט פֿאַרמועצען זיין גרויסע אַרבייט פֿון

ערציהונג. פֿאַרמעט'ן האָט ער אויך אָנגערטויט דעם שיקזאַל פֿון זיינע קינדער און איהם הערצליך געבעטען צו זאָרענן פֿאַר זיי אין אַ צייט פֿון נויט. צום סוף האָט ער פֿאַרטעט בעאויפֿטראַגט אַרויסצוגעבען ווי אַם נישט-סמען די אַלע ווערק, וועלכע ער האָט אַליין געוואָלט אַרויסגעבען, הויפט-זעכליך: פ. קראַפֿאַטקין'ס „די גרויסע רעוואָלוציאָן“, נערנאַל'ס „די ענט-וויקלונג פֿון די וועלטען“, זויערוויין'ס „די געשיכטע פֿון דער ערד“, פֿאַר-גאַמע'ס „דער אורשפּרונג פֿון לעבען“ און דאָס בעריהמטע בוך פֿון דאָקטאָר טולוו „ווי אזוי עס ענטשטעהט אָן אינטעליגענץ“. ער האָט אויך געראַטהען זיין פֿריינד צו פֿאַהרען קיין דייטשלאַנד און אימאַליען, אום דאָרטען צו געפֿינען ניצליכע לעהר-ביכער פֿאַר דער פֿרייער שולע, און, אויב מעגליך אַרויסצוגעבען אַ וועכענטליכען זשורנאַל, וועלכער זאָל זיך אויסשליסליך בעשעפֿטיגען מיט דער פֿרייער ערציהונג און דער סינדיקאַ-ליסטישער פֿעראייניגונג פֿון די לעהרערס.

* * *

נאָך דעם ווי פֿעררער האָט געהאַט געענדיגט זיין צואה, האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אַ געשפּרעך צווישען איהם און דעם נאָמאַר. דער לעצטער האָט איהם געשטעלט די פֿראַגע: „גלויבט איהר ווירקליך, אַז אויסער דיזען לעבען עקזיסטירט מעהר קיין זאַך נישט?“ — „יאָ, מיין הערר!“ האָט פֿעררער געענטפֿערט מיט אַ פֿעסטער שטימע. „איך בין איבערצייגט, אַז מיט'ן לעבען פֿון'ם מענשען ענדיגט זיך אַלעס. זייט איך בין געקומען צו דער דאָזיגער ערקענטניס, האָט זיך דיזע מייעפֿע איבערצייגונג מאַניפֿעסטירט אין אַלע מיינע האַנדלונגען“. דער נאָמאַר האָט איהם דערמאָהנט אין זיין יוגענד, אין די לעהרען, וועלכע זיין מוטער האָט איהם געלערענט א.ז.וו. פֿעררער האָט איהם געענטפֿערט רוהיג און בעשטימט און יעדער ענטפֿער איז געווען אזוי קלאָר און פֿערשמענדליך, אַז קיינער וואָלט נישט געקענט פֿאַלען אויף דעם געדאַנק, אַז די שאַטענס פֿון'ם טויט שוועבען שוין איבער דיזען מאַן מיט די בלישטשענדע אויגען און דעם פֿריינדליכען שמייכל אויף די ליפּען. אַרום זעקס אזויגער אין דער פֿריה איז דער קאַפיטאַן גאַלסעראַן, פֿעררער'ס מוטעהיגער פֿערטהידיגער פֿאַר'ן קריענס-געריכט, ערשינען אין דער צעלע פֿון דעם פֿעראורטהיילטען. די ביידע מענער האָבען זיך הערצ-ליך בעגריסט איינער דעם אַנדערען און גערעדט צוזאַמען ביז קורץ בעפֿאָר דער הינריכטונג. גאַלסעראַן'ס האַרץ איז געפֿייניגט געוואָרען פֿון אַ מייעפֿען אינערליכען שמערץ, און ווען ער האָט זיך ענדליך געזעענט מיט פֿעררער, האָבען זיך בעוויזען שרערען איז די אויגען פֿון ביידע.

אָבער פֿעררער האָט באַלד צוריק ווידערגעפֿונען זיין גייסטיגעס גלייך-
געוויכט. ער איז יעצט געווען גאַנץ אַליין אין דער קאָפּעלע, אַליין מיט
זיינע לעצטע געדאַנקען און עראינערונגען. ער האָט פֿעררויכערט זיינע
לעצטע סיגאַרעטען און זיינע טיעפֿע, סימפּאַטישע אויגען האָבען פֿערפֿאַלגט
דעם בלויען רויך, וועלכער האָט זיך ביסלעכווייז אויפֿגעלויזט אין דער
אַטמאָספֿערע פֿון דער קאָפּעלע, אַקוראַט ווי זיין נשמה האָט זיך באַלד
דערנאָך אויפֿגעלייזט אונטער די מערדערישע קוילען פֿון זיינע היינקער.
פֿופֿצעהן מינוטען בעפֿאַר ניין אוהר אין דער פֿריה איז געקומען צו
נעהן דער פֿריעסטער פֿון דער פֿעסטונג און האָט דעם פֿעראורטהיילטען
ערקלערט, אז ער דאַרף זיך צוגריימען צום טויט.

„איך בין פֿאַרטיג!“ האָט פֿעררער געענטפֿערט מיט אַ קלאָרער און
רוהיגער שטימע. באַלד דערויף האָט זיך די קאָפּעלע אָנגעפֿילט מיט סאָל-
דאַמען, וועלכע האָבען דעם פֿעראורטהיילטען אַוועקגעפֿיהרט צום פֿעס-
טונגס-גראָבען פֿון סאַנטאַ אמאַליאַ. פֿעררער האָט טאַרשירט אין מיטען
די זעלנער מיט פֿעסטע טריט, דעם קאַפּ אין דער הויך, אָן אמת'ער
העלד.

אויף דעם וועג איז געקומען צו איהם אַ פֿריעסטער, וועלכער האָט
איהם געוואָלט בעגליימען אויף זיין לעצטען גאַנג. פֿעררער האָט איהם
פֿריינדליך געבעטען צו רעספּעקטירען זיין לעצטען ווילען און צו לאָזען
איהם אַליין. נאָר דער פֿריעסטער האָט זיך געמאַכט ניט וויסענדיג און
האָט נאָכגעפֿאַלגט דעם פֿעראורטהיילטען.

אין פֿעסטונגס-גראָבען פֿון סאַנטאַ אמאַליאַ האָט זיך דער צוג אָב-
געשטעלט. דער נובערנאַטאָר און אייניגע אָפֿיצירען האָבען דאַרטען ער-
וואַרטעט דעם געפֿאַנגענען. פֿעררער האָט די אַנוועזענדע בעגריסט מיט
אַ פֿריינדליכען שמיכעל. דער נובערנאַטאָר האָט איהם געפֿרעגט, צי ער
האָט איהם נאָך איבערצוגעבען עפעס אַ וואונש, איידער מען וועט איהם
דערשיסען.

„יאָ, האָט פֿעררער געענטפֿערט רוהיג און פֿעסט. „אויב עס איז
מעגליך, וואָלט איך געוואָלט, מען זאָל מיך דערשיסען שטעהענדיגערהייט
און מיר ניט פֿערבינדען די אויגען.“

דער נובערנאַטאָר האָט זיך דורכגערידט פֿאַר אַ קורצע צייט מיט די
אָפֿיצירען, און האָט צילעצט ערקלערט, אז מען וועט איהם ערלויבען צו
שטעהען, נאָר די אויגען מוז ער זיך לאָזען צובינדען.

„איך דאַנק אייך“, האָט פֿעררער געזאָגט מיט אַ שמיכעל אויף די
ליפּען.

מען האָט איהם אוועקגעפֿיהרט צו דער מויער. דאָרטען האָט מען איהם צונויפֿגעבונדען די הענד אויף'ן רוקען און צוגעבונדען די אויגען. די ועלנער האָבען זיך אוועקגעשטעלט אויף זייערע פֿלעצער. פֿעררער איז געשמאנען פֿאַר די ביקסען ווי אַן אמת'ער העלד, דעם קאָפּ אין דער הויך און אַרויס-געשמעלט דעם רעכטען פֿוס. ווען ער האָט בעמערקט, אז דער קאָמאָדיר האָט געגעבען די סאָלאַטען אַ סמן, האָט ער אויסגעשריען מיט אַ שטאַר-קער שטימע:

"Hijos mios, apuntad bien! ¡No teneis la culpa! ¡Soy inocente!
¡Viva la Escuela Moderna!"

„זיעלט גוט, מיינע קינדער! ס'איז נישט אייער שולד! איך בין אונ-שולדיג! עס לעבע די מאָדערנע שולע!“

אַ קראַך. דריי קוילען האָבען צושמעטערט דעם קאָפּ פֿון דעם נאָבע-לען מערטירער, די פֿיערטע האָט איהם דורכגעלכערט דעם גאַנגעל. אזוי איז געשמאַרבֿען פֿראַנסיסקאָ פֿעררער, דער קעמפֿפֿער און מערטירער.

* * *

די נאַכריכט פֿון דיזען שענדליכען פֿערברעכען האָט אַרויסגערופֿען אַן אונבעשרייבליכע עמפֿעהרונג אין אַלע לענדער. די ווייניגסטע האָבען ער-זאָרטעט, אז די היינקער פֿון דעם קלעריקאלען רעזשים וועלען ווירקליך אויספֿיהרען זייער פֿלאַן, און דערפֿאַר האָט די אַלגעמיינע פֿעראַכטונג געגען די מערדער נאָך געפֿונען אַ שטאַרקערען אויסדרוק.

אין פֿאַרזי האָבען שטאַטגעפֿונען בלוזשיגע גאַסען-קעמפֿפֿע צווישען די אַרבייטער און דער פֿאַליציי און פֿיעלע הונדערטער פֿאַליציסמען און זעל-נער זיינען געווען נייטיג, אום צו פֿערהינדערען אַ שמירס פֿון די פֿערבי-טערטע מאַסען אויף דעם שפּאַנישען קאָנסולאַט. עהנליכע סצענען האָבען זיך אָבגעשפּיעלט אין פֿיעלע אַנדערע פֿראַנצויזישע שטעט. אין מאַרסייל, מולאַן, שערבור, און אַנדערע פֿראַנצויזישע האַפֿען-שטעט האָבען די דאָק-אַרבייטער באַיקאָמירט די שפּאַנישע שיפֿען. הונדערט-טויזענדער מענשען האָבען גענומען אַן אַנטהייל אין די ריעוויגע פֿראַטעסט-דעמאָנסטראַציעס געגען די קלעריקאלע היינקער, וועלכע האָבען שטאַטגעפֿונען אין אַלע שטעט און שטעטמלאַך פֿון גאַנץ פֿראַנקרייך.

אין איטאַליען האָט די פֿראַטעסט-בעוועגונג אָנגענומען גיגאַנטישע פֿאַרמען. אין פֿיעלע שטעט זיינען די אַרבייטער אַרויס אויף אַ גענעראַל-סטרייק. דער רוף: נידער מיט די קלעריקאלע מערדערס! האָט דורכגע-

נומען דאָס גאַנצע לאַנד ביו אין די פֿערוואַרפֿענסמע ווינקלאַך. דער וואַטיקאַן אין רוים, דער פֿאַלאַסט פֿון'ס פּאַפּסט, האָט אויסגעזעהן ווי אַ בעלאַנגערטע פֿעסמונג. די צאָהל פֿון די צוזאַמענשטויסונגען צווישען דעם פֿאַלק און דער בעוואַפֿענטער מאַכט איז געווען אַן אונגעהייער גרויסע.

אין בעלגיע, האַלאַנד, דייטשלאַנד, ענגלאַנד, דער שווייץ, פֿאַרמינגאַל און אַלע איבעריגע אייראָפעאישע לענדער האָבען שטאַמעפֿונגען ריעזיגע פֿראַמעס-פֿערוואַלונגען פֿון אַלע פֿראַגרעסיווע פֿאַרטייען; אפילו די סמודענטען אין פעטערסבורג און מאַסקוואַ האָבען פֿעראייניגט זייער שטימע מיט דער אַל-וועלמליכער פֿראַמעס-בעוועגונג.

אין אַלע זיד-אַמעריקאַנישע רעפּובליקען, הויפטזעכליך אין אַרגענטינע-ניען און אורוגוואַי, האָבען שטאַמעפֿונגען אונגעהייערע מאַניפֿעסטאַציעס פֿון די מאַסען. אויך אין די פֿעראייניגטע שטאַטען פֿון נאָרד-אַמעריקאַ האָבען מענער און פֿרויען פֿון די פֿערשידענסמע ראַדיקאַלע ריכטונגען און פֿאַר-טייען אויפֿגעהויבען די שטימע פֿון פֿראַמעס.

אין צעהנדליגער מוניציפּאַל-פֿערוואַלטונגען אין פֿראַנקרייך, איטאַליען, בעלגיע און אַנדערע לענדער האָט מען בעשלאָסען אוועקצושטעלען מאַנ-מענטען פֿון דעם ערמאָרדעטען מערטינער. ויין פֿאַרטעמ איז פֿערשפּרייט געוואָרען אין מיליאָנען עקזעמפּלאַרען איבער דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט און די צאָהל פֿון די אַרטיקלען, בראַשורען און מאַניפֿעסטען, וועלכע האָבען זיך בעשעפֿטיגט מיט דעם לעבען, דעם ווערק און דער ערמאָרדונג פֿון פֿראַנסיסקאָ פֿעררער, איז איבערהויפט ניט אָבצושאַצען.

די גאַנצע מאָדערנע געשיכטע ווייסט ניט פֿון קיין איין ביישפּיעל, וואו דער מוים פֿון אַ מאַן האָט אַרויסגערופֿען אַזאַ אַלוועלמליכע פֿאַלקס-בעוועגונג, ווי עס איז געווען דער פֿאַל מיט פֿראַנסיסקאָ פֿעררער. מענער פֿון אַלע צווייגען פֿון דער וויסענשאַפֿט, קינסטלער פֿון אַלע ריכטונגען, אַלע פֿערטרעטער פֿון דער מאָדערנער ליטעראַטור, אַרבייטער-אַרנאַניזאַציאָנען פֿון אַלע פֿראַקציאָנען און טענדענצען האָבען גענומען אַן אַנטהייל אין דיווער מעכטיגער אינטערנאַציאָנאַלער בעוועגונג. די שטימע פֿון פֿראַמעס האָט זיך זאָנאַר אויפֿגעהויבען אין פֿיער פֿון די גרעסטע פֿאַרלאַמענטען פֿון אייראָפּאַ, און אַלפֿאַנסאָ דער 13טער און מאַרזאַ זיינען עפֿענטליך פֿון דער פֿאַרלאַמענטס-טריבונע געבראַנדמאַרקט געוואָרען אַלס מערער און פֿערברעכער.

אויף אַזאַ מעכטיגען אויסברוך פֿון צאָרן און פֿעראַכטונג האָבען זיך די שפּאַנישע אינקוויזיטאָרען ניט געריכט. די קלעריקאַלע רעאַקציאָנערען

האָבען זיך איינגערעדט, אַז מיט פֿעררער'ס מויט וועט אויך פֿערניכטעט ווערען זיין גרויסעס ווערק — די מאָדערנע שולע. זיי האָבען אַ מעות גע- האַט, דורך די גרויזאמע ערמאַרדונג פֿון דעם נאָבעלען מערטיערער האָבען זיי געמאַכט מעהר פּראָפּאַנאַנדאָ פֿאַר זיינע אידעען, איידער פֿעררער וואָלט עס געקענט, און ווען ער וואָלט אפּיל נאָך געלעבט הונדערט יאָהר.

אונטער דער מעכטיגער ווירקונג פֿון דעם אַלועלמליכען פּראָטעסט האָט זיך אין שפּאַניען גופּא ווידער אויפֿגעהויבען אַ שמאַרקע בעוועגונג, אַבוואָהל די בעסטע און ענערגישיכע עלעמענטען זיינען געווען אָדער מויט, אָדער אין דער געפֿאַנגענשאַפֿט, אָדער אין אויסלאַנד. די שפּאַנישע רעגירונג איז געווען געצוואונגען אַרויסצוגעבען אַ בעזונדערע שריפֿט איבער פֿער- רער'ס הינריכטונג, אום צו רעכטפֿערטיגען איהר פֿערברעכען. אָבער דיזעס שענדליכע געוועבאכץ פֿון ליגענס, פֿערלוימדונגען און פֿאַלשע בעהויפטונגען האָט ניט געמאַכט קיין שום איינדרוק אויף דער עפֿענטליכער מיינונג. דער היינקער מאָראַ און זיינע פֿייגע מיטהעלפֿער האָבען זיך געמוזט צוריק- ציהען פֿון דער רעגירונג, און דאָס ליבעראַלע מיניסטעריום מאָרעט האָט פֿערנומען זייער פֿלאַץ. די פֿרייע שולען האָבען זיך ווידער געעפֿענט און זייער צאָהל האַלט אין איין וואַקסען. הונדערטער געפֿאַנגענע האָבען פֿער- לאָזען די געפֿענגניסע און מען קען רוהיג בעהויפטען, אַז דורך פֿעררער'ס מויט זיינען געראַטעוועט געוואָרען די לעבענס פֿון פֿיעלע מענער און פֿרויען, וועלכע וואָלטען זיכער ערמאַרדעט געוואָרען אונטער דער בלוטיגער הער- שאַפֿט פֿון דער זיענרייכער מיליטעריש-קלעריקאַלער רעאַקציען.

אָבער מאָרעט איז אויך ניט געווען אימשימאַנד איינצושטילען די דראָהענדע רעוואָלוציאַנערע בעוועגונג אין שפּאַניען, וועלכע האָט זיך אויפֿ- געהויבען אין אַלע טהיילען פֿון'ם לאַנד, און די מאָנאַרכיע זוכט געגענ- ווערטיג רעזונג ביי דעם אַנטיקלעריקאַלען דעמאָקראַט קאַנאַלעכאַס, וועלכער שמעהט איצט אָן דער שפיצע פֿון דער שפּאַנישער רעגירונג. אָבער קאַ- נאַלעכאַס וועט אויך ניט קענען ראַטעווען דעם צופֿולמען טהראַן פֿון דער בורבאַנישער מאָנאַרכיע. דער געגענווערטיגער קאַמפּף מיט דער קירכע איז ניט מעהר ווי אַן איינלייטונג פֿון דער קומענדער רעוואָלוציאַן, וועלכע שמעהט שוין אויף דעם שוועל פֿון דער שפּאַנישער געזעלשאַפֿט. אַלע פּראָגרעסיווע עלעמענטען פֿיהלען די נייטווענדיגקייט פֿון דער רעוואָלוציאַן, אַלע ווייסען, אַז נור די רעוואָלוציאַן אַליין קען ענטשיידען דעם לאַנגען און ביטערען קאַמפּף צווישען אָן אַלמער טיראַנישער פֿערגאַנגענהייט און אַ פֿרייער צוקונפֿט. די ערמאַרדונג פֿון יענעם נאָבעלען מאַן, וועלכער איז געפֿאַלען דעם 13טען אָקטאָבער אין'ם פֿעסטונגס-גראַבען פֿון מאָנטכואיטש

דורך די קוילען פֿון זיינע קלעריקאלע היינקער, איז אין דערועלבער צייט
געווען דער סיגנאל פֿאר אַ נייע עראַ אין דער געשיכטע פֿון'ס שפּאַנישען
פֿאַלק.

* * *

אויף דעם בית עולם פֿון באַרצעלאַנא, אין דעם לעצטען זומפּיגען
ווינקעל פֿון דער „אַבטהיילונג פֿון די פֿערשאַלמענע“, דאָרטען האָט מען
בערגראָבען דעם פֿערבלומיגמען קערפּער פֿון פֿראַנסיסקאָ פֿעררער. עס איז
אַ העסליכער, אַ מורא'דיגער אָרט, און אויף דעם קבר פֿון דעם ערמאָר-
דעמען פֿאַלט קיינמאָל ניט קיין שמראַהל פֿון דער זונן. די אינקוויזיטאָרען
האַבען ספּעציעל אויסגעקליבען דיווען פֿינסטערען אָרט, אום אויסצומעקען
יעדען סמך, וועלכער קען זיי שפּעטער דערמאָהנען אין דעם פֿערהאַסמען
נאָמען פֿון דעם „פֿערשאַלמענעם“. זיי האָבען פֿערגעסען, אַז דער נאָמען
פֿון אָט דעם פֿערשאַלמענעם איז אַריינגעשריבען געוואָרען מיט גאָלדענע
בוכשטאַבען אין דאָס גרויסע בוך פֿון דער געשיכטע, און פֿון דאָרטען וועט
איהם קיינער ניט קענען אויסמעקען.

פֿראַנסיסקאָ פֿעררער האָט אונז איבערגעלאָזט אַ טהייערע ירושה: די
פֿרייע ערציהונג פֿון אונזערע קינדער, פֿון דעם יונגען דור, אין וועמענס
הענד עס ליגט די געכטע צוקונפֿט פֿון דער מענשהייט. ער אַליין איז
געפֿאַלען אין דעם קאַמפּף פֿאר דער ענטוויקלונג פֿון אַ נייער מענשהייט;
אַבער מיר, די לעבעדיגע דאַרפֿען פֿאַרמוזעזען זיין גרויסעס ווערק. יעדער
איינציגער פֿון אונז דאַרף מיטהעלפֿען פֿערשפּריימען די זריעה פֿון דער
נייער ערקענטניס אין די יונגע הערצער און מוחות, די גרויסע אידעען פֿון
פֿרייהייט, שעהנהייט און סאָלידאַריטעט, וועלכע פּערקערפען אין זיך די
טיעפֿע ביינקעניש פֿון אונזער צייט, די האַפֿנונג פֿון אַלע פֿרייע און נאָך-
בעלע באַראַקשערע, וועלכע ווילען ניט שמעהען אַלס גייסטיגע בעמלערס
פֿאר די טהיירען פֿון לעבען, נאָר אַלס די שעפֿפֿער פֿון אַ פֿרייער און
גרויסער צוקונפֿט.

אייניגע בעמערקמע דרוק־פעהלערן.

זייטע :	: שורה	: שמעהט	רארן שמעהן :
39	18	געגרינדעטע	געגרינדעט
50	29	ראדען	ארדען
69	16	ירוש	ירוש
69	22	פראנק	פראנק 750.000
70	18	געווען	געוואָרען
76	2	וואנש	וואונש
136	26	האָבען	האָב
147	27	רואים	רואים
151	21	געגענהייל	געגענטהייג
157	6	פנים	פנים
164	20	ירוש	ירוש
176	10	געשפיען	געשפיגען
180	28	מאן	מאן
196	1	פורמאן	פורנעמאן
203	9	נארדיא	נארדיא
205	4	האמ	האמ